Tarık Buğra

Bütün Eserleri 4

Düşman Kazanmak Sanatı

Dil ve Edebiyat Üzerine Yazılar

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

Tarık Buğra

Bütün Eserleri

Düşman Kazanmak Sanatı

Dil ve Edebiyat Üzerine Yazılar

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 144

EDEBÎ ESERLER: 75

Ötüken Neşriyat A.Ş., Klodfarer Cad. 40/7, İstanbul
Kapak: Nur ve Olcay Okan
Kapak Baskısı: Polat Ofset Tesisleri
Dizgi - Tertip - Baskı: Ünal Matbaası
Cilt: Günsan Ciltevi

İstanbul - 1979

NİÇİN?

SIK SIK tekrarlarım: Bir yazar için anlaşılmamak acı şeydir; ama daha da acısı var: Yanlış anlaşılmak. Ben bu acıyı yaşadım; hattâ ben sâdece bu acıyı yaşadım. Bugün, altmış bir yaşımda ve yazarlığımın otuz şu kadarlık yılı sonunda - sağ, sol, yansız - edebiyat çevrelerinde bana, kimsenin dudak bükemeyeceği bir yer verilmiş olması bu acıyı unutturamaz. Kaldı ki, bu çevrelerde düşüncelerimi, görüşlerimi ve tutumu anlamamaktan, hattâ yanlış anlamaktan tad alanlar, hâlâ, vardır. Öylelerine, artık, «kendileri bilir» diyor ve ekliyorum: En kesin yargıyı yargı verenler alır.

Daima rahmetle ve minnetle andığım Profesör Mümtaz TURHAN; «Türkiye'de fikir grupları değil, inanç grupları vardır» diyordu. Bunun ne anlama geldiğini kavramak için Parlâmento'sunda silâh çekilen, yumruklaşılan, ana avrat düz gidilen, üniversiteleri, okulları, sokakları Teksas'a dönen Türkiye'mize bakmak gerekir.

Ve, düşüncelerin niçin anlaşılmadığını, niçin bazan bile bile, bazan yürek burkan bir samimiyetle ters yorumlanıp yanlış anlaşıldığını kavramak için de bu gerçek açısından bakmak gerekir:

ÖN SÖZ

Bir düşünceyi benimsemek ve savunmak o düşünce piyasasının patronları ile işbirliğinde olmanın yeterli - hele hele namuslu - bir belgesi sayılamaz. Ama bunun böyle olduğuna inananlar da, inandırmaya çalışanlar da çoktur. Yalnız soylu edebiyatçı ve düşünce adamlarımız değil, tümüyle edebiyatımız ve düşünce hayatımız işte böyleleri yüzünden çok çekmiş, çok şey kaybetmiştir.

Bir düşünceyi savunurken birtakım profesyonellere, hattâ bazı üçkâğıtçılara bir şeyler kazandırdığınız veya kazandırabileceğiniz doğrudur; ama, düşüncenin saflığını ve yararlılığını korumanın da başka yolu hiç bir zaman ve hiç bir yerde bulunamamıştır. Demek ki, bu kördüğümü ancak ve ancak dikkatli, uyanık, iyiniyetli kafalar, okuduğunu anlayan ve anlamak için okuyan kafalar, dürüst kafalar - böyle bir kamuoyu - çözebilecektir: Düşünce ile düşüncenin bezirgânlarını ve bezirgânlıklarını ayırd edebilen bir kamuoyu. Ben bu kafalara hep güvendim.

Yazılarımda, polemiklerde, açık oturumlarda, röportajlarda altını çizdiğim bir inancım vardır; onu burada da tekrarlayacağım: Soylu bir edebiyatçı olmanın ilk ve bırakılamaz şartı bağımsız bir kafaya sahip olabilmektir; yâni olaylara, meselelere ve insanlara, insan ilişkilerine peşin yargılara saplanmadan, objektif olarak bakabilmektir. Kişiliğine saygı duyan, onurlu okuyucu için de böyledir bu.

Böyle bir tutumun - inanç ve çıkar gruplarının ağır bastığı bir ortamda - insana, özellikle de yazarlara düşman kazandırması önlenemez: Dürüstlüğün ve saf dü-

şüncenin bedelidir bu. Ödemeyi göze almalıyız. Çünkü bu bedel, her ne pahasına olursa olsun diyerek elde edilmiş ünün, etiketin, kısacası her çeşit kazancın bizi ödemek zorunda bırakacağı bedel kadar ağır ve onun gibi küçültücü değildir.

Yola, edebiyatçılığa ve edebiyat yazarlığına bu ilkeyle çıktığımı söyleyecek değilim. Ama, daha başlangıçta, 1940'larda edebiyatımızın durumu bana bu ilkeyi sundu:

Edebiyatımız küçük gruplardan oluşuyordu. Birbirlerini öven, ya da yeren grupçuklardan. Ya bunlardan bir komplekse girecek, övecek, övülecek ve o alanda kendime bir yer edinecektim, yahud da bildiğimi, aklımın yattığını okuyacaktım. O zaman da yalnız kalacaktım. Neyi seçtiğim ortadadır ve çoktan anlaşılmıştır: Tahir ALANGU, «Cumhuriyetten Sonra Türk Roman ve Hikâyesi» adlı araştırma eserinde; «Tarık Buğra, Sait Faik'ten daha yalnız yaşamak zorunda kalmıştır» der, ki bunu benim için verilmiş hükümlerin en doğrularından birisi olarak benimserim. Alangu, aynı paragrafta - 806'ncı sayfa - şunu da ekler: «bütün grupların dışında kaldı o.»

Bu ön söz'de işte bunu açıklamaya çalıştım ve demek istedim ki, yazar için her şeyden önce düşünce ve anlayışı!

Bu yüzden - Allah bilir - bütün alçakgönüllülüğüme, kadir kıymet bilme çabalarıma rağmen kendini beğenmiş sayıldım ve yığınla düşman kazandım. Sevdiğim üç patrondan birisi, rahmetli Ali Naci KARACAN bile, gazetesindeki yazılarım yüzünden bana; «Herkesi kendi-

ne düşman yapıyor, bütün kapıları kapatıyorsun» demiştir. Ama kapı arayan kim? Gerçeği ben, yaşadığım ortamda, düşman kazanma sanatı olarak gördüm: Düşünce için, kanaat için düşman kazanmak alınyazısı gibi bir şeydi. Yazarlığım buna göre biçimlendi ve buna göre sürdü. Buna göre de sürecek. Kitaba «Düşman Kazanmak Sanatı» adını verişim, aynı başlığı taşıyan yazım yüzünden değil, asıl bunun içindir: Bütünüyle yazarlığımı simgelediği içindir. Bunun böyle olduğunu bu kitap yeterince göstermektedir sanıyorum.

Ama bu kitabın göstermediği ve gösteremeyeceği, bunun için de benim söylemem gereken bir gerçek daha var; sözümü onunla bitireyim: Bu yol, bu tutum, bu ilke bana dostlukların en sağlamlarını, sevgilerin en arınmışlarını da kazandırdı. O kadar ve öylesine ki, ben artık en iyi dost kazanma sanatının düşman kazanma sanatını öğrenmek ve uygulamak olduğuna inanıyorum. Belki zor, belki çetin ve acılarla yüklü bir yol; ama gerçek dostluklar edinmenin ve onlara lâyık olmanın güzel yolu!

Deneyen birisi, özellikle gençlere söylüyor: Deneyin. Değer.

Tarık BUĞRA

Türkçe Deyip Geçtikleri

ATATÜRK VE TÜRKÇE

ATATÜRK, tarihte eşine az rastlanan bir büyük romantiktir.

O'nun özel yaşantısında da belirtileri bol bol bulunan bu yanı, dil ve tarih konularında - kısaca, milliyetçiliğinde - tartışılamaz bir kesinlikle ortaya çıkar.

Ciğerlerinin bütün gücüyle **«Ne Mutlu Türk'üm Diyene»** diye haykıran bu büyük adam, tarihini de, dilini de en üst seviyede görmek için sarıcı ve sarsıcı bir istek duymuş, bu istek de onun tek bahtsızlığı olmuştur.

Yukarıdaki bahtsızlık kelimesi ilk ağızda yadırganabilir, ama O'nun dil ve tarih ile ilişkisi incelenince de bir başka kelimenin bunun yerini alamayacağı görülür.

Bu konuya girerken hatırlanacak en önemli gerçek, Atatürk'ün bir ilim adamı, bir dilci ve tarihçi olmayışıdır. Atatürk, bütün büyük önderlerin çeşitli konularda yaptıkları gibi, dil ve tarih konusunda da sadece sezmiş, düşünmüş, asıl yetkililerle asıl sorumluları belli bir hedefe yöneltmiştir. Bahtsızlık işte buradan başlar ve hareketi kötü niyetlilerin, yeteneksizlerin, ilim ahlâkları zayıf kimselerin ele geçirmesi ile kader halini alır. Atatürk bu kaderin acısını tadmıştır. Bunun belgeleri vardır:

«Çocuk, çıkmaza girmiştir. Türkçeyi bu çıkmazda bırakamayız. Tabii yola gireceğiz.»

Özleşme ihanetinin, sağlığındaki sonu olan bu cümleyi Atatürk belli başlı yakınlarından Falih Rıfkı Atay'a söylemiştir.

Fakat büyük uyanış bu sözle kalmamış, sert bir nota üslubu ile, «Türk Dili Araştırma Kurumu»na da aktarılmıştır. Bu olay fazlasıyla düşündürücüdür, bilinmesi ve üzerinde durulması gereklidir; işte belgeleri:

«Riyaseticumhur Umumi Kâtipliğinden gönderilmiştir:

Dil Bayramından ötürü, Türk Dili Araştırma Kurumu Genel Özeğinden, ulusal kurumlardan kutunbitikler aldım. Gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlularım.

Gazi M. Kemal»

Anadolu Ajansı'nın yaydığı bu telgrafın tarihi 26 Eylül 1934'tür. Şimdi bir de, gene aynı «bayram» günü için, aynı kuruma, 1937'nin aynı gününde gönderdiği yazıyı okuyalım:

«Dil Bayramı münasebetiyle Türk Dil Kurumu'nun hakkımdaki duygularını bildiren telgrafınızdan çok mütehassis oldum. Teşekkür eder, değerli çalışmalarınızda muvaffakiyetinizin temadisini dilerim.

K. Atatürk»

Üç yıl içinde özenek'ten kutunbitik'ten, mütehassis'lere, temâdi'lere geri dönüş, hiç şüphesiz bir uya-

nışın açık, bir uyarışın da sert, hattâ bir ağır notası saymak gerekir.

Ve bu büyük olayı bahtsızlık saymamak, Atatürk'ün bundan büyük acılar çektiğini kabul etmemek, bir yandan 1934 ile 1937 arasında Türk dili ve kültürünün ne derin yaralar aldığını kavrayamamak, öte yandan da Atatürk'ün Türk dili ve kültürünü umursamadığını, hevesleri, esintileri peşinde bir kutuptan öteki kutba gidip gelen bir despot, bir dediği dedik, astığı astık adam saymak olur.

Kaldı ki, Güneş-Dil Teorisi böyle hoyrat, böyle saygısız bir yorumu kökünden kurutacak, bir anlam taşımaktadır.

Artık, artık değil, Büyük Adam'ın ölümünden bu yana O'nun kelimelerini, yani özenek'leri kutunbitik'leri de kullanmayanların bile böyle bir yoruma gidemeyecekleri belli birşeydir.

Bununla beraber aynı konunun Türkiye adına daha az acı olmayan bir başka yönü de vardır:

Atatürk, o yeteneksiz, çok kötü niyetli ve ilim ahlâk ve haysiyetinden uzak kişilerin kimi zaman kışkırtmaları, kimi zaman da niyet ve yüksek isteğini saptırmaları yüzünden en değerli ve Türkiye'nin en muhtaç bulunduğu yıllarını - dört, beş yılını - ihtisasının ve asıl üstün vasıflarının dışındaki uğraşmalara, dil'e, tarih'e harcamak zorunda kalmıştır. Buna da ne kadar yansak yeridir.

Tercüman - İnci, 1974

ÖNÜMDE bir ilâç tarifesi duruyor. Ne imlâ, ne sentak, ne lûgat!.. Çileden çıkmak işten değil.

Örnek?

Fakat tarife baştan sona kadar hayasızlık, küstahlık örneği. Bir dile, hele benim dilime bu kadar saygısızlık olmaz, olamaz, olmamalıdır. Bu insanca birşey değildir.

Geçenlerde bir gün, bir gazete iki diplomatımızın «Türkçenin bu devirde ne ehemmiyeti var?» dediklerini, yabancı bir dille konuştuklarını, çocuklarının Türkçe bilmediğini yazıyordu. Aynı şey.

Daha acıklı, hattâ kalbi karartan, bir ümid zerreciği olsun bırakmıyan örnekler de var:

Eli kalem tutan bir adam, çıkıp «bu kelimeyi ben uydurmuştum ama beğenmedim, şunu kullanacağım» diyebiliyor ve bu zırvasını basacak bir gazete bulabiliyor.

Hikâyecilerimiz, romancılarımız, şairlerimiz var. Hayır, hikâye yazan, roman yazan, şiir yazan değil, hikâyeci, romancı, şair diyorum. Bunların başarısı sanki dilimizi bozdukları, fakirleştirdikleri ölçüde artmış.

Başarı? Neyin başarısı? O bambaşka bir dert.

Beride bir de resmî makamların dile kıyışı var: İlânların, tebliğlerin, tüzüklerin ve benzerlerinin sağlam bir cümlesini okumak nerdeyse sevinç sebebi olacak.

Sonra da kalkmış «Türklüğe hakaret» diye bir suçtan dem vuruyoruz. Milliyet'in izzeti nefsi dilden başka nedir ki?

Noktalama üzerinde bir münakaşaya girişilmişti. Anlaşma güçlüğünü görünce, evinde bulunduğu-

muz arkadaşa «yok mu sende bir gramer kitabı?» diye sorduk. Gülerek «Türkiye'de var mı ki?» diye bir başka sualle cevap verdi.

Bu da bir nükte. Fakat bini bir paraya giden, her biri bir gerçeği katleden nüktelerden değil. Bu memleket gramer okutmayan mektepler gördü. Bırakın grameri, lûgatten ne haber?

İşin gerçeği şu ki, koca bir dilin kaderi Dil Kurumu adındaki çiftliğin ağalarına, bu ağaların hasta heveslerine kaldı, yağma Hasan'ın böreği, gidiyor.

Hepsi bir yana, ben asıl yıkıcıların birleşme, yedekleşme, birbirlerini tutmadaki başarılarına şaşıyorum. Övülecek şey doğrusu. Dergilerini kurmuşlar eleştirmecilerini bulmuşlar, hattâ san'atkârlarını ve bilginlerini bulmuşlar. Siz belki de, bu bir buluş mudur, yoksa bir bölüşme midir? diye soracaksınız. Neden olmasın? Türkçe böyle yüzüstü bırakıldıktan sonra olmazsa şaşarım.

Milliyet, 1953

«DİL YÂRESİNİ..»

BİR sürü koruma derneğimiz var da, şu güzelim dilimize karşı takınılan hoyratça tavrı önlemeğe, gidermeğe çalışan bir topluluğumuz yok. Türkçe nerede ise jestler, mimikler ve tek heceli nidâlardan, bir takım işaretlerden kurulma kaba bir anlaşma vasıtası haline gelecek: İmlâ yok, gramer yok, cümle yapısı yok. İnsan bu yoklukların karşısında bunalıyor, bunalıyor da, polisli, jandarmalı, mahkemeli hâkimli bir koruma derneği özlüyor ve çaresizlik içinde ellerini Maarif Vekâletine, belediyelere ve üniversitelere doğru uzatıyor.

Fakat ne çâre, ağlatacak kadar komik örneklere, varlıkları dilden ayrı düşünülemiyecek olan bu müesseselerde rastlanıyor. Biz bu köşede «Belediye Türkçesi»nden, «Üniversite Türkçesi»nden bahsettik, çeşitli yazılarımızda, belki uyandırırız ümidiyle her fırsatı kullanarak onların dil bozukluklarını gösterdik.

Olmuyor işte. İnşaallah bizim yanılmamızdır ama, Türkçenin bugünkü görünüşü daha çok dil şuurunun kaybından haber veriyor.

Bursa'da mükemmel bir yapının alnında iri harflerle, güzelce yazılmış olan şu sözü okuduk:

«Yangın söndürme garajı»

Demek burada yangın söndürülüyor. Yâni yangını olan buraya getirecek, onlar da söndürecekler.

Şöyle bir bakıyorsunuz. Eh yalan da değil. İçerde yangın söndürmek için her şey var. Türkçeyi seviyorsanız o yazıyı okuduktan sonra, yangın var diye bağırarak içeri giriniz.

Fakat dediğimiz gibi, bu kadarcık yanlışın lâfı mı olur? olmuyor. Buna inanmıyanlar İstanbul Üniversitesinin veya Ankara Üniversitesinin, hattâ Türkoloji Bölümünün çıkardığı kitaplara baksınlar. Maarif Vekâletinin «Belleten»lerindeki Türkçeye baksınlar.

Beride akademi kurulmasını istiyenler var, yeni yeni üniversiteler istiyenler, radyoların çoğalmasına sevinenler var. Şimdi siz «Yangın Söndürme Garajı»nı, o kitapları, o belletenleri ve mevcut spikerleri düşündükten sonra gelin de bu isteklerin ve bu sevinçlerin çocuksu sâfiyetine acı acı gülümsemeyin.

Doğru: Acıdır, zehir gibi acıdır ama, bu acıya katlanmadıktan ve Türkçenin hayatı tehlikede diye cümlesini söylemedikten sonra hiç bir ümide hakkı-

mız kalmaz. Dilin dokunulmazlığını kurtarmadıkça her şey boştur. Akademilerin, üniversitelerin, enstitülerin, birer yapı olmaktan, unvan dağıtımından başka mânası kalmaz.

Bir iki defa yazmıştık. Adnan Adıvar Beyefendiden öğrendiğimiz şu vakayı bir defa daha tekrarlayalım:

Sorbon Üniversitesinde, fizik imtihanında, sualleri pek güzel cevaplandıran bir talebeyi, iki Fransızca yanlışı yaptı diye döndürmüşler.

Ne olur biz de, iki değil, yüz iki Türkçe yanlışı yapan profesörlerin, belediye veya vekâlet neşriyat müdürlerinin ve benzerlerinin değiştirildiği günü bir görsek!

Dil'i yanlış kullanma hiç bir faziletsizliğin kat'î delili değildir. Burası doğru. Fakat bozuk dil'in bozuk düşünce demek olduğu da muhakkak.

Milliyet, 1953

«KALAN SAĞLAR»

BU akıl almaz duruma bir ikinci örnek var mıdır, biz bilmiyoruz. Ama Türkiye'nin kendisine karşı harb açmış bir memleket olduğu muhakkak. İşte Anadilimiz için bile yıllardır birbirimizle didişip duruyoruz.

Dil Bayramı değil, sanki 9 Eylül veya 6 Ekim. Atılan nutuklara, yazılan yazılara bir bakın, göreceksiniz. Yerlerine «Yunan veya işgâl orduları» sözlerinin şıp diye oturabileceği tâbirler dolu. Ne o? Dillerini eşekarısı sokası bir yığın türedi «dil bayramı» yapıyor.

Türkçe'nin de, Türklüğün de, hattâ doğru dürüst

yazmanın ve konuşmanın da farkında değil budalalar. Budalalık baldan tatlı geliyor bunlara.

★

Kelimenin bütün genişliğiyle, «kültürlü» bir dostumuz; Türkiye'de fikir grupları yoktur, inanç grupları vardır diyordu. Gerçek de işte budur ve Türkiye bu yüzden kendi kendisiyle savaş hâlindedir.

Şehir mi diyeceksiniz, kent mi?

Şehir dediniz mi, gericisiniz, Osmanlıcayı tutuyorsunuz, Türkçenin yâni Türklüğün düşmanısınız. Kent deyince de ilerici olursunuz, devrimci olursunuz, Atatürkçü olursunuz, Türkçeden ve Türkiye'den yana olursunuz. Höst.

Sövmeye bile değmez bu sersemlere elbette. Ama çileden çıkıveriyor insan; çünkü ortada kötü ve sarsak bir eğitimin av hâline, yemlik hâline getirdiği milyonlarca genç var. Türkiye'nin yarını var. Türkiye'nin yarınları ile oynuyor bunlar. Dün'ünü, bugün'ünü perişan ettikleri yetmezmiş gibi.

★

Şehir deyince öyle de, kent deyince böyle ha? Peki neden? Bu zibidiler **«Türkçeyi yabancı dillerin baskısından kurtarıp arı bir dil»** yapacaklarmış da ondan. Şehir Farsça, kent Türkçe imiş de ondan. Yalaaan. Kent de Türkçe değildir. Hattâ Türkçe olan «şehir»dir, tıpkı «nation»ın İngilizce oluşu gibi.

Rahmetli Ahmet Hamdi TANPINAR «Beş Şehir» isimli bir eser yarattı. Yahya Kemal «Hayâl Şehir»i yazdı. Bu millet «Şehirler içinde Konyadır Konya» dedi, Karacaoğlan «Yüz bin şehir versem» diye seslendi. Bu budalalar, bu zibidiler, bu yerden bitmeler de şantajla, şarlatanlıkla, demagoji ile, size, bütün bun-

ları unutturup kent dedirtmek istiyor, kent derseniz yakanıza madalya takacaklarını söylüyorlar. Horoz şekeri ile çocuk kandırır gibi.

Asıl maksat ortada: Seni senden koparmak, seni kültür hazinelerinin mezarcısı yapmak, kısacası seni çulsuz, çuvalsız, dayanaksız bırakmak, avlanacak hâle getirmek.

Öztürkçe denilen masal adına piyasaya sürülmüş kelimelerin çoğu yabancıdır, ondan çoğu ise uydurmaca. Mostralıkları da var tabiî. İşte onlar da horoz şekerinin sapı, tahtası. Halbuki sizin dilinizde onların öğrenemedikleri binlercesi var hâlis kan Türkçe kelimenin.

Şehir ile Kent bir nefeste sayılabilecek yığınla örneğin bir tekidir. Ama bu bile yetmez mi sırıtan maskeyi düşürmeye?

★

Aralarında bir tek sanatçı yok. Şiir değil de «yır», hikâye yerine de «öykü» deyiverince şâir veya hikâyeci olacaklarını sanırlar.

Biraz daha akıllıları nutuk atarken, yıldönümü yazıları döktürürken onlar gibi konuşur, ama sıra hikâye, roman, piyes yazmaya geldi mi Osmanlıcanın bini bir para.

Bunlardan biri, belki de en akıllıları, yâni en bezirgânları, dün, «dil bayramı» dolayısıyla şöyle yazıyordu: **«Uydurma kelimelerden tutan tutar, tutmayan tutmaz... Ölen ölür, kalan sağlar bizimdir.»**

Eşkiya çeteleri de baskına bu sloganla inerler. Barbarlık bakımından ise, elbette bu anlayış çetelere rahmet okutturur.

Adamcağızlar kelime'leri «marka» sanıyorlar: Filan buzdolabı değil de falan... veya gazlı yerine

benzinli çakmak der gibi konuşuyorlar. Üstelik öne sürdükleri marka kalpazan işi.

★

Bırakın kültür kelimelerinin yakasını da, uyduracaksanız şu yeni giren yabancı kelimelere karşılık uydurun dersiniz. Bana mısın demezler. Çünkü kasıtları ortada ve kültürünüzü, yâni sizi yıkmak, sizi çulsuz çuvalsız bırakmak.

Biz bunların içinde, hem de hâlâ öncü ve bayraktar olarak tuttukları öylelerini biliyoruz ki, övmeye mecbur oldukları bir adama, Öztürkçe masalına satılmış bir gazetede uydurukça ile, bu masala şamar atan bir başkasında da bizim Türkçemizle destan döktürdüler. Samimiyetsizlikse samimiyetsizlik. Ama bu kadar da haysiyetsizleşme olur mu?

Bu kepazeliklerin umdukları noktaya ulaşmalarına yaramayacağı, daha doğrusu o belâdan Türkiye'yi bizzat bu kepazeliğin koruyacağı ortada. Ama tekrarlamak zorundayız: Beride sağlam bir eğitim yokluğunun her çeşit aldanmaya elverişli kıldığı milyonlarca insan var. Bunlardan bir avucunun bile oltaya düşmesi Türkiyemiz için, yarınlarımız için ciddîye alınacak bir kayıptır.

★

Sonra biz snopluğun da rolünü düşünmek zorundayız. Nitekim kuzularla kırpılmaya heveslenen nice kart koyunlar da görüyoruz. Bunların arasında gazete sahip ve başyazarları bile var.

Yâni bu öztürkçe snobizmi birkaç kişinin çürümesi ile bitmiyor. Türkiye inanç gruplarından fikir gruplarına geçmedikçe, yâni tek ölçü olarak ilmi benimsemedikçe bu çeşit komedi - veya trajediler de -

sürüp gidecektir. Snop bir başyazar çıkacak en başıboş uydurukçularla en koyu Osmanlıcaları aynı yazısında kullanacak, ama okuyucularından çoğu bu ve bunun gibi barbarlara sormayacaklardır: Neden?

«Ölen ölür, kalan sağlar bizim»miş. Öyle ya, kalan sağlar Koçero'lar olacak, yâni kendileri olacak: Bu oyunun Türkçeyle ilgisi, ilişiği yok ki.

Yeni İstanbul, 1967

EN BÜYÜK TEHLİKE: OKUMAK

BİZ, «Can boğazdan gelir» diye baklavaya, böreğe, mantıya yumulan bir toplumduk. Çoğunlukla gene de öyleyiz ya, «Can boğazdan gider» demesini öğrenenlerimiz de var artık. Karaciğer veya safra keseleri içinmiş gibi, tencereleri, tabakları için reçete yazdırtanları, perhiz üzerine tartışmaya girişenleri görüyoruz. Sözün kısası - geri veya ileri - insanlar beslenmenin de bir bilim konusu olduğunu anladılar. Herkes gücüne göre buna uymaya çalışıyor. Bu bir gerçek.

Ama daha çok ilgi çekici bir gerçek var: İnsanların çoğu ve insanlarımızın hemen hemen hepsi, sıra okumaya gelince, hâlâ «Can boğazdan gelir» anlayış ve tutumuna bağlı.

Okuyanlarımız az. Hele «okuma oburları»mız? Onlar büsbütün az. Fakat bunların, işte bunların Türkiye için büyük bir tehlike olmadığını söyleyebilir misiniz?

Şu güzelim «somun pehlivanı» sözünü biz bulmuşuz. Bana soracak olursanız, bu sözü okuma alanına aktarmanın sırası çoktan gelmiştir. Hem de eni konu bir problem olarak:

Gencecik delikanlılar görüyorum. Hepsi de çıta gibi şeyler. Kasları sırımlaşmış. Ama konuşuncaya kadar. Konuşunca değişiyorlar, onlar gidiyor, yerlerini «somun pehlivanları» alıyor. O biçim okumuşlar, «can boğazdan gelir» demiş, mantıya, baklavaya, böreğe yumulmuşlar. Okudukça yağ bağlamış, kalça, göbek koyvermiş beyinleri.

Suçlamıyorum. Söylemek istediğim daha başka bir şey: Okumanın da bir hijyeni var, okumak da bir sanat. İşte bunu öğretmemişler onlara. Eğitimimiz hâlâ «can boğazdan gelir» dönemini yaşıyor. Söylemek istediğim işte bu. Ve demek istiyorum ki, bu eğitim «okuma oburları»mızı oldukça cahilleştirmektedir. Açıklamaya değer mi bilmem? Cahillik bilgisizlikten çok daha ötede bir şeydir. Bilgisize acı, ama cahilden kork. O yalnız bilmediğini bilmeyen değil, bildiğine, hattâ yalnız kendisinin bildiğine, gerçekleri ve hakikatleri tapulu malı yaptığına inanandır. Yobazları ve yobazlıkları türeten soydur bu.

Okumak, okumak, oburcasına okumak, ama tek yönde, tek görüşe bağlı kalarak okumak! Cahilleşmek için harcanan hazin çabadır işte bu. Sonunda da bir bakıyorsunuz «can boğazdan» uçup gitmiş, önce katmer katmer yağ bağlayan beyin, çok geçmeden lâpacının biri, bir somun pehlivanı olup çıkmış.

★

Politikadan ne kadar uzağım bilseniz. Politik tutumlar bana yalnız vız gelmiyor, yararsız da buluyorum onları. İnsanı kurtaralım biz, önce kendimizi kurtaralım, kuralım. Bunun da ilk şartı yakamızı politikacılara kaptırmamaktır.

Bu basit hakikate karşılık, bizim «okuma oburları»mız, korkunç bir psiko-tekniğin, propagandanın

baskısı altında okudukça cahilleşiyor, okudukça politikanın milisleri arasına katılıyorlar. Sanat mı? Şiir, hikâye, roman veya tiyatro mu? Bütün okudukları - ne demekse o - sosyal gerçekçi, Marksist - sosyalist propaganda kitapları yâni. Kırk paralık sinemamız bile öyle. Öyle olunca da sanata gömüldükçe sanattan uzaklaşmazlar da ne olurlar? Sanat, bu insanı insan yapan, entellektüel çaba insanı köleleştirmekten, robotlaştırmaktan başka bir işe yaramaz artık. (İşte Mao gençliği.. ve bütün diktatörlüklerdeki gençlik.)

Karşı anlayışlara ve düşünce tarzlarına pencerelerini sımsıkı kapatan alternatifleri bilmeyen «okuma oburu» mu? Fakat onun Afrika'nın balta girmemiş ormanlarında yaşayan zavallıdan ne farkı vardır? İkisi de ancak bir tek şeye inanır, ikisi de kabilenin sihirbazına göre yaşar ve savaşır.

Bir «okuma oburu» tanıyorum. Bir gün kendisine beş, on isim sordum. Hemen hemen hepsi de Nobel almıştı. Hayır, hiçbirini bilmiyordu; çünkü hiçbirisi de Marksist - Sosyalist değildi onların. Böylece de bizim «obur» koşulduğu dolabı dünyaya değişmiş oluyordu. Anlar gibi oldu.. ve isyan etti. Memnundu artık çevirip durduğu dolaptan: O çemberin dışı uçurumdan beterdi onun için.

Eğitimcilerimizin, yâni Türkiye'nin kaderini ellerinde tutanların bu denemeyi daha geniş çapta yapmalarını ne kadar isterdim. Hattâ işe kendilerinden başlamaları ne kadar iyi olurdu. Çünkü bu deneme yapılınca Türkiye'nin nereye sürüklenmek istendiği, hattâ sürüklendiği ortaya çıkardı. Çıkardı da şöyle bir silkinirlerdi.. belki.

Umut işte.

★

Bomboş bir umut ama. İstediğiniz kadar acı, istediğiniz kadar küçültücü bulunuz, size iki kere iki dört eder diyorum: Türkiye bugün eğitimi bilmeyen veya bilmek istemeyen eğitimciler yüzünden «beyin»lerini propagandaya kaptırmıştır. Daha acısını söyleyebilirim: Teslim etmiştir. Hesabını biz sormazsak kim soracak?

Yok Marksizm, yok sosyalizm veya şeriatçılık.. lâftır bunlar. Bunların hiçbirisi, hiçbir toplumda kendi başlarına ve öyle oldukları için tehlikeli olamamışlardır. Olamazlar da. İşte komünist partilerin, kralcı partilerin, dinci partilerin vızır vızır çalışmakta oldukları cumhuriyet ülkeleri! Hangisi bizim yasaklar ülkesinden daha kötü durumda? Hangisi - bu bakımdan - kötü durumda? Söz buraya geldi mi, «Eee, onlar..» deriz de, neden «Eee, onlar» demek zorunda kaldığımızı düşünmeyiz, eğitim'i düşünmeyiz.

Onlar bizden kötü durumda olmamışlardır. Olmazlar da. Çünkü hiçbirinde «beyinleri» propagandaya teslim eden, satan bir eğitim yoktur. Çünkü hiçbirinde «can boğazdan gelir» tutumunu başıboş bırakan eğitim yoktur.

Sözün kısası bu bir eğitim meselesidir. Beslenmek mi? Elbette. Ama beslenmek nedir? Baklavaya, böreğe, mantıya, bulgur pilâvı ile kurufasulyaya yumulmak mı, yoksa?

Beslenmek yaşatır ve öldürür. Sorunuz şimdi sorumlulara, yâni eğitimcilere, yâni o müsteşarlara, genel müdürlere, talim terbiye üyelerine: Yaşatmak mı istiyorlar, yoksa yora yora, yıprata yıprata öldürmek mi?

Tercüman, 1969

ANAYASA VE TRT TÜRKÇESİ

ASLINDA bu yazının başlığı «samimiyet» olmalı idi. Fakat, bir toz, bir duman.. «Samimiyet» denen temel fazilet en düşük samimiyetsizliklerin iddiası olabiliyor, üstelik kandıracak kafalar da bulabiliyor. Öyle bir başyazar düşününüz ki, söze «Öztürkçeciliğe karşı olmak Atatürk'e karşı olmaktır» diye başlıyor da, ikiyüz kelimelik yazısında yetmiş tane fosilleşmiş Osmanlıca kullanıyor.

Bu işin mahkemesi yok ki, tutup suçüstüne veresiniz, «Alın bir Atatürk düşmanı» diye. Adamın güvendiği de bu işte. Öyle olmasa gazetesinin diline bir çeki düzen vermeye çalışırdı; çünkü çarşaf gibi sayfalarında, bu başyazarın bir Atatürkçülük beratı imiş gibi kullandığı uyduruk kelimeler de yok: İşçileri bizim dilimizle yazmaya çalışan kimseler. Yani başyazarlarına göre - ve elbette başyazarları gibi - Atatürk düşmanı hepsi de. Komedi işte. Bundan daha gülüncünü Molyer bile yazamadı. Fakat, içiniz ne kadar yanarsa yansın, bugün Türkiye'de böyle adinin bayağısı komedilerle dramlar sahneye konuyor. Bu kadar samimiyetsiz adamlar - veya tam yeridir, yaratıklar - Türkçeyi kurtarmaktan başka derdi olmayan, meseleye de Atatürkçülük, ilericilik, milericilik ile değil, ilme ve hakikatlara uygun bir açıdan bakanlara saldırıyor, çirkef yağdırıyorlar.

Böyle bir başyazarın okuyucu, hattâ itibar bulduğu bir cepheye karşı «Samimiyet» isteği ile çıkmak? Bırakalım ve işimize bakalım, otopsi masasına dönelim:

TRT'nin dili - belki de Türkçeyi bilmeyenlerin eline geçtiği için - tam bir «Türkçeyi yıkma kampanya-

sı» halini almıştır. Bu da profesyonel sosyalistlerimizin fazlaca hoşuna gitmektedir. Bu - af edersiniz - «Özerk» kuruluşun tutumunu korumak ve sürdürmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Onlara göre, TRT elbette öyle konuşacaktır, çünkü bu dil Anayasa'nın dilidir. Anayasa diline uymak yalnız bu kuruluşun değil, herkesin boyun borcudur.

Bir görüştür diyeceksiniz ve belki de en güzel değilse bile, en sağlam Fransızca'nın Fransız kanunlarındaki dil olduğunu hatırlayacaksınız.. Haklısınız elbette. Ama bizim Anayasamıza bir de bu gözle baktınız mı? Yapın lütfen bu işi. İçiniz sızlayacak, ama değer. Bir dil ki, gecekondudan farksız. Önce adından alalım isterseniz: Ana-Yasa Ana-Kanun değil. Çünkü Türkçe olan öteki. Ama metinde göreceğiniz kelime daima «kanun»dur.

Başda «neşir ve ilân» tarihi yazılıdır. Sonra «neşir» bir de bakarsınız «yayın» olmuş. Hayır «yayımlamak» denmez, «yayınlamak» denir. Demek ki, TRT neşir dese de, ilân veya kanun dese de Anayasa diline aykırı konuşmuş olmayacak.

Biliyorum, Anayasa dilimiz adına duyacağınız üzüntü çok daha artacak, ama katlanalım ve örnekleri çoğaltalım:

Anayasa «Hukukî, maddî, manevî, felsefî, iktisadî, adlî, siyasî» demekte ve «Merci.. hâkim.. kayıt.. şart.. ibadet.. âyin.. hür.. hürriyet» gibi, «Atatürkçülüğe karşı, Atatürk düşmanlığı ve Anayasaya aykırı» yüzlerce kelime kullanmaktadır. Beride TRT - ve profesyonel sosyalistler - sıra bunlara gelince Anayasa diline bir parmak atmakta ve onlarla birlikte öz be öz halk Türkçesini de sözlüklerinden çıkarmaktadırlar. Kısacası onların Anayasa saygısı da tıpkı Atatürk sahtecilikleri gibidir.

Beride aynı Anayasa, meselâ, «ziraî» demez, «tarımsal» der. Ne oldu yukarıda pek azını saydığımız «î»ler? Yani o felsefî'ler, adlî'ler, hukukî'ler? Sonra, Anayasa «sos-yal» de der. Neyin nesidir o sos. Ne Orta Asya, ne de Anadolu mutfağında vardır o. Sırf içtimaî dememek içinse, iktisadî demek ne oluyor? Ekonomik denir, olur biterdi, yâni «Öztürkçe» bir kelime daha bulunmuş olurdu. Nitekim hiç de yeni bir keşif değil bu.

Anayasa «hâkim» diyor, «Hâkim kararı» diyor ve - doğal değil -, «Tabiî hâkiminden başka bir merciin..» diyor. Kullanın aynı silâhı şimdi, ne olacak Anayasa diline uygunluk için ter döken TRT'cilerle, onu kışkırtmaktan başka derdi olmayan profesyonel sosyalistlerin «savunu»su? Öyle ya, «özgürlük» Anayasa diline karşı, «Yargıç» Anayasa'ya, haydi haydi karşı, «yargı» deseniz, ilgisi yok Anayasa ile.

İki liraya satılıyor; alınız bir Anayasa ve nasıl tutarsız, nasıl zevksiz ve savruk bir dili olduğunu daha etraflıca görünüz. Değer bu. Çünkü Anayasa da, tıpkı Atatürk gibi, Türkçe'nin yıkımı için madrabazlık kalkanı yapılıyor. Samimiyetsiz yaratıklar, karşınıza, «Anayasa bu kelimeyi kullanıyor, sen de kullanmak zorundasın» veya «TRT Anayasa dilini kullanmak zorundadır» diye çıktı mı, hazırlıklı bulunun, «Haydi oradan, madrabaz» diyebilin. Bilin ki, Anayasa dili - maalesef - örnek tutulacak Türkçe değildir, fazla aceleye gelmiş ve dili bilmeyen kâtiplerin eline düşmüştür.

Tercüman, 1969

ORTADA doğru dürüst bir «dil bilgisi» kitabı yok. Ama sıfat ile zarf'ı birbirinden ayıramayanlar dahil, dili olan herkes dil bilgini. Herkes seviyor Türkçeyi. İşin felâketi, herkes Türkçeyi kendine göre seviyor ve sevmekle kalmıyor, kurtarmak istiyor. Canı çıkacak zavallının. Halbuki Türkçe çoktan kurtulmuş, bir kültür ve medeniyet dili olmak yoluna girmişti. Hem de altmış yıl önce ve Servet-i Fünun kalleşliğine, Tevfik Fikret ve şürekâsının ihanetine rağmen.

Öztürkçe masalı işte o ihanet ile kalleşliğin yeni hamlesidir, hortlayışıdır. Dikkat ederseniz o devrin züppeleri ile bugünkülerin ve Türk Devleti'ne karşı takındıkları tavrın da aynı olduğunu görürsünüz: İki soy da iktidara karşı mücadeleyi devleti ve devletin temellerini yıkacak şekilde yürütmüşlerdir. Fakat bu ayrı bir konudur.

Şimdi karşımıza Öztürkçe diye çıkanlar da dil'in ne olduğunu bilmiyorlar ve onu bir kelimeler ambarı sanıyorlar. Öyle bir cümle yazarsınız ki, içinde bir tek Türkçe kelime bulunmaz, ama Türkçedir, gene öyle bir cümle yazarsınız ki, bütün kelimeleri abâ enced Türkçedir, ama kendisi Türkçe olmaz; Öztürkçeciler işte bunu bilmiyorlar. Daha kötüsü, aralarında bilmek, anlamak istemeyenler de var. Bu yüzden de yapmak istedikleri veya yapacak oldukları şey - düpedüz - Türk düşünce ve sanat hayatını, kitaplıklarını ateşe vermekten, yani Timur veya Hülâgû barbarlığından, vandallığından başka birşey olmuyor: Değiştirin «aşk» kelimesini - veya unutturun - Yunus Emre'den, Karacaoğlan'dan bugüne kadar yaratılmış binlerce büyük mısraı, yazarlarıyla birlikte öldürdü-

nüz demektir. Romanlar, hikâyeler, ilim eserleri ve piyesler de caba.

Adı öztürkçecilik olan kalleşliğin yapabileceği - veya yapmak istediği - işte budur. Hiç değilse bundan başka birşey olamaz. Asıl söyleneceklere geçmeden önce belirtelim: Daha da tiksindiricisi aynı öztürkçeciler, meselâ, Türkçe, bütün'ün yerine Farsça tüm'ü kullanıyorlar ve gene Farsça «kez» i söylerken ayrı bir tad alıyorlar. İhanet ile bilgisizlik hiçbir zaman bu kadar içiçe kenetlenmemiştir. Üstelik bunlarda bir de zevksizlik var.

Şimdi açıklanacak bir nokta kalıyor: Herkes ve bu arada bir yazar istediği kelimeyi kullansın. Hem de ona dilediği değeri versin. Bu yalnız onu ilgilendirir. Çünkü yanılıyorsa tepetaklak gidecek kendisi, yanılmıyorsa kazanacak gene kendisidir. Bu ikinci halde Türkçe'nin kazanması da var.

Kısacası, konuşanların pek değil ama, yazanların bu konudaki tutumlarını kötülemek, hele suçlamak şöyle dursun, övmek gerekir. Onlar dilimizin, ancak sanatçı sezişleri ile bulunabilecek imkânları için kendilerini tehlikeye atıyorlar. Nitekim bir yandan Ömer Seyfeddin'ler, Refik Halid'ler, Reşat Nuri'ler, Mehmet Âkif'ler ve daha birçoğu, öbür yandan da Tevfik Fikret'ler, Cenap Şehabeddin'ler, Halid Ziya'lar, Ahmed Haşim'ler ve daha birçoğu aynı şeyi yapıyorlardı. Sonuç da herşeyden ve Türkçe'den önce onları çerçeveledi.

Fakat şimdi aynı şey olmuyor. Şimdi öztürkçeciler Cenap Şehabeddin türünün, pekalâ övülebilecek dürüstlüğünden çok uzaktalar. Ötekiler savaşlarını kendileri açmış, kendileri vermişti. Bu berikilerin ardında ise dağ gibi devlet müesseseleri, paraları ve

hattâ düpedüz devlet var. **Atatürk gibi eşi görülmemiş bir demagoji kozu var.**

Bir anlaşmazlıkta, bir tartışmada karşı karşıya gelenlerin kozları ve durumları bu kadar değişik olursa hakikat ile doğru sonuç peşin peşin hapı yutmuş demektir. Türkçemizin kaderi işte bu duruma düşürülmüştür. Bunun için de öztürkçeciler kazandıkça Türkçe yıpranmakta, bir dil, bir kültür ve medeniyet dili olmaktan uzaklaşmaktadır.

Tevfik Fikret veya Cenap Şehabeddin için duyduğum saygının binde birini olsun nasıl duyabilirim bu öztürkçecilere? Ötekiler hiç değilse bir kumarbaz dürüstlüğüne sahiptiler, yeşil çuhanın üstüne fiş sürüyorlardı. En değerli şeylerinin; sanatlarının, varlıklarının kaderine oynuyorlardı. Peki bu berikilerin, bu türedi dilcilerin, meselâ TRT'de bülten hazırlayan sarı çizmelinin veya gazetesi ve kalemi babadan miras kalmış adamın veya Millî Eğitim Bakanlığı'nın herhangi bir köşesine çöreklenmiş beden eğitimi öğretmeninin, kısacası, sokak çocukları gibi, çamurdan ev yaparcasına Türkçe ile oynayanların ortaya koydukları nedir?

Türkçe kendisini onların tasallutundan kurtardığı zaman kaybedecekleri bir «sis»leri, bir «Aşk-ı Memnu»ları veya kırılacak sazları mı var? Çoğu kitapsız, geri kalanı da kitapları baltalamak için kitap çıkarmaya çalışmış, sırf bunun için çalışmış. Şimdi sormak hakkımızdır: Hangi kumarda, böyle, kaybedecek birşeyi olmayana kaybettirmek şansı tanınmıştır, ha?

Adam doktordur. Yanında, başım ağrıyor diyene, bende asprin var deseniz başınızdan aşağıya dünyanın bütün ukalâlıklarını boca eder, nutuk çeker, başağrısının sebepleri ve önemleri üzerine iki saat ko-

nuşur, sonunda da sizin başınızı ağrıdan çatlatır. Ama sıra dil'e geldi mi, bırakın asprin tavsiyesini, neşteri kaptığı gibi ameliyata girişmek ister. Dil masada kalacakmış, ona ne? Hasta kurtulamadı, ama ameliyat başarılı oldu.. deyip geçecek işte. Hastayla beraber gidecek bir eseri mi var?

Sözün kısası, bu arıcılar, bu öztürkçeciler başka hiçbir şey değil, kiralık kaatillerdir: Kitaplıklarımızı kundaklamak için tutulmuş - veya kandırılmış - kiralık kaatiller. Ömer Seyfeddin'den Nazım Hikmet'e ne kadar usta ve üstün sanatçımız varsa arkadan bıçaklamak, kitaplarını ateşlemek için tutulmuş - veya kandırılmış - kaatiller.

Edebiyat-ı Cedide veya Fecr-i Âti Türkçeye çok şey ve çok zaman kaybettirdi. Ama onlar suçlarının - veya aldanışlarının - cezalarını da beraber getirmişlerdi: Okunamıyorlar işte, yani yok oldular.

Peki bu kiralık kaatillerin cezası ne? Hiç. Çünkü hiçden gelmişler, hiç olarak yaşamışlar, hiç olup gidecekler. Ne ceza olur böylelerine? **Üstelik bir de Atatürkçü, bilmem neci** olmak gibi, hattâ Türkçe'yi, Türklüğü ve Türkiye'yi korumak, kurtarmak gibi bir madalya var ucunda.

Yuf olsun bu oyunu - oynayanlara ve oynatanlara değil - uykulu gözlerle seyreden sanatçılara ve devlet sorumlularına. Onlar bu «yuf»dan yakalarını kurtaramayacaklardır. Şimdi ve yarın. Tarih de yapışacaktır yakalarına onların.

Tercüman, 1969

ANADİLİMİZ ADINA

ANKARA'da bir toplantı var. Kurultay diyorlar ve anadilimiz adına yapıyorlar. En karanlık çağlarda bile eşine rastlanmayan bir barbarlık, bir tasalluttur bu; ama dokunulmazlığını da bulmuşlar: Atatürk! «Dil devrimine karşı çıkmak Atatürk'e karşı çıkmaktır, Atatürk devrimciliğine ve Atatürk'ün tüm devrimlerine karşı çıkmaktır» diyorlar.

Bu farfaraya inananlar az değil. Aslında bu farfara en çirkin demagojileri bile gölgede bırakır: Çıkarcılığın yüzsüz şantajına, târif değerinde bir örnektir. Ama bu farfaranın sindirdiği sorumlular da görüyoruz. Yürekler acısı bir durum.

Herşeyden önce şunu bilmeliyiz: Atatürk'ün dil anlayışı ile, bugün kendilerine «öztürkçeci» diyenlerin yaptıkları ve yapmak istedikleri arasında en ufak bir ilgi yoktur. Atatürk: «ketebe, kütübün, ketebâ» diye yazdırtıyor, sıra «kitap» ile «mektebe» gelince «dur şimdi» diyor ve dil anlayışını en açık şekilde ortaya koyuyordu: «At ötekileri, onlar arabın, mektep ile kitap bizim». Bizim Türkçemiz, anadilimiz işte budur ve bütün diller böyledir, yani yazı ve konuşma diline girmiş kelimelerle ortaya çıkar. Bunların soyunu sopunu aramak ırkçılığın en çıkmazı, en yıkıcısıdır.

Nitekim, dünyada, Çince ile Rusça ve Fransızca dâhil, ama birkaç yüz kelimelik Orta Afrika veya Avusturalya'daki kabile dilleri hariç, «arı dil» yoktur, olamaz da; çünkü diller kültür ve medeniyet alış verişlerinin sonucudur; zenginleşmek, daha iyi ve daha kuvvetli olmak için, düşünceye, sanata, bilgiye

daha elverişli hale gelebilmek için kelime alır, kelime satarlar.

Şimdi Atatürk'ün mekteb'i okul oldu. Bu nâneyi de Atatürk'ü bir Truva Atı olarak kullananlar yedi. Şimdi onlar «okul»u ve daha üç beş yüz uydurmacayı öne sürerek «başardık işte» diye Kızılderili nâraları atıyorlar. Başardılar hakikaten: ama bu başarı Türkçe'nin ve Türk sanatı, düşüncesi, edebiyatı ve ilim şansının direğe bağlanmasından, Kızılderili oklarına hedef yapılmasından başka bir şey olmadı. Kültür ve medeniyet tarihimizin gömülmesinden başka bir şey olmadı.

Bir kasıt sırtını para dağlarına, TRT'ye ve Devlet otoritesine dayadı mı, en olmayacak işler bile kolaylaşır, işte böyle milleti düşünemez, söylemek istediğini söyleyemez, söylediğini anlatamaz hâle getirmek bile kolaylaşır:

Uzağa gitmeyin: Bir «devrim» kelimesinin Türkiye'ye yaptığını, lütfen inanınız, bize Moskof gâvuru bile yapamamıştır. Yapamaz da. Bugün Türkiye'de yüz binlerce insan, hem de sözüm ona okumuş, yazmış insan bu kelimeyi kullanıyor, bir devrimciliktir, devrimdir gidiyor. Ama ayni kelime kiminde Lenin'in, kiminde Bergson'un kiminde de Camu'nün veya Sartre'ın, şunun bunun dilindeki değeri taşıyor. Devrimci misin arkadaş? Elbette. Ama biri CHP'li, öteki gizli komünist partisinden.

Bunun gibi daha neler de neler: Meselâ «ulus» ve «ulusal», gene meselâ «ilericilik». Sonra bunların piçleri: «Devrimciler güçbirliği» «demokratik cephe» ve üzerinde duracağımız daha bir sürüsü. Bütün bu türedi kelimelerin ve deyimlerin belli bir değeri olmadığı için de oltaya düşen düşene.

Sebep? Sebep elbette ve büyük çapta Dil Kurumu'nu ele geçirip bu yörüngeye oturtanlar. Biz bu meselenin peşini bırakmıyacağız. Ama şimdilik şunu söyleyelim: Bizim karşı olduğumuz, çok ama pek çok zararlı bulduğumuz, kötü gördüğümüz Dil Kurumu değildir. Kurum bizimdir, Türk milletinindir. Tıpkı kurucusu ve kurucusunun her şeyi gibi. Biz bu kurumu ele geçiren ağaların karşısındayız; hem de Türkçeyi ve Türkiye'yi benimsediğimiz ölçüde, tam o kadar.

Tercüman, 1969

EN KALLEŞ BÖLÜCÜLÜK

TÜRKİYE'de sosyalizmin hürriyet rejimine karşı açtığı savaş, Dil Kurumunu ele geçirenlerin Türkiye'ye verdiği zararın onda birini bile verememiştir. Bu Kurum'un ağaları zaman zaman TRT ile, bazı yazarlarla ve bazı hükûmetlerle sağladıkları ittifakların da yardımıyla Türk kültürü, Türk medeniyeti, Türk ilim ve sanat hayatı için tam bir yıkım olmuştur.

Bu çıkarcılar, bu kimi dil'den habersiz, kimi akıldan nasibsiz, kimi de doğrudan doğruya kasıtlı ağalar yüzündendir ki, Türkçe bile bir kavga sebebi olmuş, politikaya kayıtsız sanat, ilim, fikir adamlarımızı bile en düşük politikanın bataklığında yumruk yumruğa, saç saça, baş başa getirmiştir. Dergilerinde Türkçe'yi en çok bozana Türkiye ölçüsüne göre astronomik paralar ödeyen, binlerce liralık ödüller koyan, yaratıcılıkla aralarında bir hayatlık mesafe bulunanlara, sırf anadilimizi eciş bücüş ettikleri için

şâir, hikâyeci, denemeci, eleştirici rozetleri dağıtan işte bu ağalardır.

Ve bütün bu kalleşlikler Atatürk'e sığınarak yapılmıştır, yapılmakta ve yapılabilmektedir. Atatürk'ün bu tutumla hiç bir ilgisi olmadığını, olamayacağını, biz, belki yüz defa belirttik. Ama TRT'nin özerkliği, bazı hükûmetlerin sağdüşünceyi çileden çıkartan anlayışsızlığı ve sanatçılıkla kör hırslarından başka bir ilişkileri bulunmayan sözde yazarların üne karşı duydukları haysiyetsiz düşkünlük, püf desen yıkılacak bir kalleşliği yedi püsküllü belâ olarak başımıza sardı.

Bu kimi dil'den habersiz, kimi akıldan nasibsiz, kimi de doğrudan doğruya kasıtlı çıkarcılar ve yetersizler karması, bu akıl dışı karma yalnız Atatürk'ü değil, millî duyguları da bir koz olarak kullanıyor, bir Truva Atı yapıyor:

Atatürk sahteciliğinden sonra sığındıkları koz şudur; **«Yabancı dillerin baskısından kurtulmuş, ulusal, arı bir dil kurmak».**

İkinci oltaları budur işte. Ve bunun barbar bir tasfiyecilikten başka bir şey olmadığını, dilimizi Hotanto diline döndüreceğini açıkladınız mı, karşınıza eşi görülmemiş bir şirretlikle tam bir jurnalcı gibi çıkarlar. O zaman siz artık Atatürk'e karşısınız, o zaman siz artık Arapça - Farsça karışımı **bir dil** savunucususunuz, o zaman siz artık hattâ, yazı devrimine de karşısınız. Bir «yakala savcı» diye bağırmadıkları kalır.

Tercüman, 1969

ŞARLATANLAR KURUMU

MİLLETİN parasıyla kurulan ve beslenen Dil Kurumu bilgisizlerin, kasıtlıların, çıkarcıların eline düşmüştür. Atatürkçülüğü ve millî duyguları birer Truva Atı gibi kullanan bu adamların başlıca kozları şarlatanlıktır. Türkçenin, türkçesi, Türk kültür ve medeniyetinin kaderi ile oynarken **«Yabancı dillerin baskısından kurtulmuş, ulusal, Arı bir dil kurmak»** için çalıştıklarını iddia ediyorlar. Bu saçma iddianın mânası tam bir «dil ırkçılığı»dır, «tasfiyecilik»tir. Ama onlar bunu inkâr ederler. İnkârlarının iddialarından da saçma olduğunu ispatladınız mı da, yüzsüz bir çarkla döner, sizi «Arapça-Farsça karışımı bir dilin, Osmanlıca'nın savunucusu ve devrim, hatta Türkçe düşmanı» diye suçlamaya yeltenirler.

Dünyanın hiç bir ülkesinde ve - Mağra Devri hariç - hiç bir çağında **«Ulusal, Arı bir dil»** olmamıştır. Bütün bunlar bir yana, Kurum ağalarının bu iddiası yalanın dik alâsıdır; onların «arı dil»i de, Türkçe'yi de umursadıkları yoktur, çünkü:

1 — Radyo, televizyon, pikap, otobüs, füze, roket, otomobil, tren, vapur, ceket, pantalon, mayo, döviz, enflasyon, devalüasyon, sinema, tiyatro, kafeterya.. gibi binlerce yabancı kelimeden bir tekine karşılık buldukları veya bulmaya çalıştıkları görülmemiştir.

2 — Buna karşılık, bu Kurum ağaları, bu şarlatanlar; **sebep, bütün, şiir, hikâye, millet, şehir, hürriyet, kitap, fikir, hakikat..** gibi aralarında özbeöz Türkçeler de bulunan binlerce kültür kelimesine, edebiyat, düşünce ve ilim eseri yaratmış binlerce kelimeye vahşilerin hırsıyla saldırmaktadır. Asıl maksat açık-

tır ve bu da Türk'ü köksüz bırakmaktan, kültür ve medeniyet mirasımızı dinamitlemekten başka bir şey değildir.

3 — Kurum ağalarının şarlatanlıkları bunlarla da bitmez. Onlar «öztürkçe» kelimelerin «hızla yayıldığını» da iddia eder ve örnekler verecek kadar da budalalaşırlar. Bu gerçekten de budalalıktır; çünkü öne sürdükleri örneklerin arasında **«düş»** gibi, **«kadınsı, aykırı, kişi, umut, özlem, övgü, tedirgin, bölüm»** gibi Yunus Emre'den, Karacaoğlan'dan beri edebiyatta da, konuşma dilinde de kullanılmış ve kullanılmakta olan bizim kelimelerimiz vardır. Bunlara katabildikleri, **«boyut, akım, kişisel, prizma, küp»** gibi, kimi yabancı, ama hepsi de «devlet zoru» ile belletilmiş ve TRT tarafından beyin yıkarcasına tekrarlanmış laboratuar canlılarıdır.

4 — Bütün bunlara rağmen ve bir an için, bu çıkarcıların, bu bilgisizlerin, bu şarlatanların **«Arı, ulusal bir dil»** iddiaları ile coştuk, milletçe ayni çabaya katıldık diyelim. Peki ama, **«hava, su, sınır, kent, ozan, kez, tüm, duvar, para, ağustos, haziran, perşembe, kapı, pencere»** gibi kimi teknik, kimi kültür gelişmeleri ile, yüzlerce yılda tek tek alınmış yabancı kelimelerin karşılığını nasıl bulacağız? Bunun mânası «yeni bir dil uydurmak» değilse nedir? Bu şarlatanların on yılda uydurabildikleri bir avuç saçma da bunun doğruluğunu, ama ayni zamanda da imkânsızlığını gösterir. Çünkü yabancı diye attıklarına getirdikleri kelimelerin içinde bir yığın Sanskritçe, Çince veya gene Farsça, Arapça var.

Üç gündür yazıyoruz; ama aylarca yazsak bitmez. Bunun için de, Kurumun kimlere kaldığını göstermeye bu kadar yeter diye avunuyoruz. Bir teselli-

miz de, ayni kurumun içindeki bilgili, akıllı, vatansever üyelerin ergeç harekete geçeceklerine inanışımızdır.

Tercüman, 1969

TRT - TDK UZLAŞMASI

SENİ dinleyen de Türkçe'yi seviyorsun, sayıyorsun, hattâ biliyorsun sanır. Ahh, sen yok musun, sen; ne soyu kurutulası şeysin sen. Sıradan adamların en siliği olarak yaşadın, gider ayak Zemzem Kuyusu'nu kirletmeye uğraşıyorsun. Sen ya, ne kadar da kurnazsın sen.. Vurgunla kalmayacaksın, değil mi? Ün bırakmayı da umarsın elbette. Yala o millet paralarının kirlettiği avuçlarını, kedi yalanır gibi ve yetin işte. Sus. Sus be!

Arapça fizik, matematik, hukuk, daha bilmem ne terimleri sıralıyor, bunu da Hacivat ağzıyla yaptıktan sonra, bize dönüyor, ordu yenmiş - veya hindi - gibi kabarıyorsun. Hadi oradan.. Terimler üzerinde konuşan kim? Sen o dille yazar, konuşurken, terimler Türkçeleştirilmelidir diyen ve bunun için çalışanlardır şimdi tiksindirdiklerin.

TDK (Türk Dil Kurumu), yâni sen, bu Arapça terimlere karşılık bulmuşsun öyle mi? Sesin mi çıkardı onlar Türkçeleşirken senin, ha? De ki, çalıştın çabaladın, para da almadın, para için yapmadın ve gerçekten de sen yaptın bu işi. Peki ama, koltuklana koltuklana önüne oturtulduğun «radyo»nun, o seni etekleyen «spiker»in, o «ekran»ında, devrilesi boyunu gösterdiğin «televizyon» un karşılığını da bulsana, bir oturum parası da bunun için alsana!

Yoksun işte iş oraya gelince, değil mi «Ayyar Hamza» bozuntusu?

Varsın, varsın.. Özür dilemeyeceğim ama! çünkü varsın da, «başka uluslar onu da yapıyor» demek için varsın. Doğru, örnek bile verdin ve atom'un Rusçasını bulduklarını söyledin.

Ahh, ya.. İşte bunun için ahh: O Rusçuklar yeni terimlere kapatıyorlar kapılarını, onların karşılığını bulmak için çalıştıkları işte yalnız bu. Sana vız gelen de bu. Onlar yazı ve konuşma diline girmiş kelimelere dokunmazlar. Dokundurtulmaz. Buna karşılık sizin saldırdıklarınız ille kültür kelimeleri, yazıyı ve konuşmayı yapan kelimeler, en açık söylenişi ile Türkçe. Onlar neden öyle de, sen neden böylesin, ha?

Sonra da «gulû, gulû» diye ötersin kabara kabara. Niyeymiş o? Ömer Seyfeddin bile ancak yüzde 53 Türkçe kullanırken bugün - ürettiğiniz, türettiğiniz, devlet zoruyla, TRT zoruyla, para zoruyla beyinlerini yıkadığınız, Türkçe'yi unutturduğunuz - yazarların arasında yüzde 70, «hattâââ doksannaaa» kadar Türkçe kullananlar varmış da ondanmış, öyle mi? Doğru mu bu? Yemin et bakayım. Peki, peki inandım; demek bu senin üretmelerin, sayfasına bilmem kaç lira aldıkları yüzlerce sayfalık «yapıt»larını iki-üçyüz kelime ile yazıyorlar? Demek bu senin üretmelerin «köy'ün, kent'in, kez'in, tüm'ün, ev'in, yağ'ın, sınır'ın, su'yun, general'in, ve'nin» Türkçelerini de buldular? Bunlar Türkçe değil ki.. Dur hele; Türkçe Türkçe mi?

Bunların tıpatıp benzerlerine sallarsın baltayı da, iş buraya geldi mi burnunu havaya diker susarsın değil mi?

Ama ne yalan söyleyeyim, seni radyoda, kasıla

kasıla, konuşurken dinleyince, ben de, Türkçe'yi seviyorsun, sayıyorsun, hattâ biliyorsun sanıverdim. Unuttum bir an için, yıllardanberi sorduklarım karşısındaki susuşlarını.. Ve o sorduklarımın doğrudan doğruya dürüstlüğünle ilgili olduklarını. Asıl önemlisi, bizim paramız olmadığını, TRT'miz olmadığını ve Eğitim Bakanlığımız olmadığını.. unuttum işte.

Tercüman, 1969

KELİMELERİ SORGUYA ÇEKMEK

KÜLTÜR - ve ilim - sloganların, klişe sözlerin düşmanıdır. Bu berikiler de ötekilerin. Türkiyemize, bilhassa üniversite gibi, basın gibi ister istemez aydın insanlar çevresi sayacağımız müesseselere bir de bu gözle bakınız, açık ve çarpıcı bir sloganlar, klişe sözler, hattâ kelimeler hükümranlığı göreceksiniz. Büyük dert

Bunların, yâni terimlerin, klişe sözlerin, sloganların karşısına çıkmak, kafa bağımsızlığını korumak kolay değildir elbette. Zira onlar milyarlık yatırımlarla, Türkçesi büyük savaş yatırımları ile ve psikolojiden sosyolojiye, tarihe, filolojiye varıncaya kadar bir yığın ilim dalının uzmanları tarafından hazırlanmakta, gene astronomik yatırımlarla dünya piyasalarına sürülmektedir. Çağımızın en câzib ambalaj sanayii işte bu konuda teşekkül etmiştir. Yâni - tekrarlayalım ki - bunlara yaka kaptırmamak, hakikî aydın olmak, kafa bağımsızlığını korumak kolay değildir. Fakat hakikî mânasıyla aydın kişi olmanın kolay olduğunu kim söyleyebilir?

Kültür ve ilim sormak sanatıdır. Bu büyük ve bü-

yültücü kuvvetlerin tohumu birkaç soru işareti olmuştur: **Niçin? Acaba? Nasıl?** ve benzerleri.

Galiba bir kere daha anlatmıştım. Öyle olsa bile hatırlamaya değer: Doktora yapmakta olan bir üniversiteliye altı yazar ismi saymıştım. Sanatla ve sosyal hareketlerle, memleket meseleleri ile çok yakından ilgilendiğini sanan bu delikanlı bu altı ismin bir tekini bile tanımıyordu. Halbuki onların altısı da - çeşitli dallardan - Nobel Armağanı'nı kazanmış fikir ve sanat devleri idi.. Marksist değildiler.

Eee.. böyle olunca da, yâni tek taraflı okununca, diplomaların, doktoraların ilimle de, kültürle de ilişiği olamazdı.. elbette.

Tutuculuk.. ilericilik.. gericilik.. devrimcilik.. reform.. özgürlük.. bağımsızlık.. özerklik.. ve bunların yığınla benzeri! Kimi çekici ve güzel, kimi çirkin ve savaş konusu.. sanılıyor işte.

İyi ama, gerçekten öyle midir? Ve niçin öyledir? Asıl önemlisi, acaba iyi dediğimizin kötü, zararlı saydıklarımızın faydalı yanları yok mudur?

Bir tek örneğin üzerinde duracağım:

Takvimler 1930'ları gösteriyor. Bir Orta Anadolu kasabasındayız. Kerpiç duvarlı, toprak damlı evlerin bulunduğu daracık sokaklarda, sırtında bir heybe, yaşlı koca, çam gibi bir yörük dolaşıyor. Sıtma görmemiş bir ses bir takım derdlere devâ satıyor. Hatırımda kalan ve unutamayacağım birisi de yaraları, çıbanları iyileştirmek iddiası. Yalnız iddia da değil haa.. bal gibi iyileştirdiklerini gözümüzle gördük. Ne ile mi? Peynir küfü ile.

Zaten bilinen bir şeydi. Ama adam küfe birtakım bitki ve kök suları da karıştırıyordu. Ne ise, anlatacağım şey o değil: Bir doktor adamı savcılığa

verdi, mahkeme de «ruhsatsız ve diplomasız icrâ-yı tababetten» mahkûm etti koca yörüğü.

Ne doktoru, ne de mahkemeyi suçlamak niyetindeyim. Ama gelinde hatırlamayın şu penisilin ve antibiyotikler mâcerasını. Eh, çiçek aşısı da öyle olmadı mı, o da Türkiye'deki bir müşâhadeden gitmedi mi İngiltere'ye?

Maksadımın ne olduğu belli: Mahkûm etmek, cehalet demek, ilimden, tıbdan söz etmek kolay. Fakat bir de, acaba demek var, adamı hapise atmadan önce bir kenara çekip yaptıklarını araştırmak var. Ve asıl «ilim» denilen şey de bu olsa gerek, ilmi yaratan kültür ve aydınlık kafa işte bu olsa gerek.

Adamın birisi, bilmem kaç bin yıl önce, «vur, fakat dinle» demiş. Mârifet dinledikten sonra vurmak.. veya öpmektir, kısacası, gerçek ve hakikat endişesidir. Sloganlara, klişe sözlere, terimlere gelince, onların bazıları bizzat ilimden gelmiş olsalar bile, çoğu zaman ilmin gelişmesine ayak uyduramıyor, geride kalıyor ve bizzat yaratıcılarının engeli, düşmanı olup çıkıyorlar. Hele politikanın eline düşmüşlerse!

Hakikî ilim adamları ve hakikî aydınlar, yalnız sloganları, klişe sözleri ve terimleri değil, ilmin ve ilmî hakikatların kendilerini bile ikide bir sorguya çeken kimselerdir. Öyle olmasaydı, değil sosyal ilimlerde, fizikte, kimyada, botanik veya tıb'da bunca dev eskir miydi, birer galeri konusu olup çıkar mıydı?

Bunun aksi, ha «Dünya dönmez, Güneş onun etrafında döner» skolastiğinin adam yakan, kafa kesen yobazlığı, ha da.. dilim varmıyor, ama söylemek şart.. Marksist teriminolojinin yobazlığı. Yobazlığı çir-

kin ve vahşî bulanlar, kelimeleri, sloganları, klişe sözleri sık sık sorguya çekmelidirler.

Bunu yapınca meselâ okumanın ve okulun, evet okumanın ve okulun bile öyle ceffelkalem övülemeyeceği, hele hele asla putlaştırılamayacağı ortaya çıkardı.

Ve mutlaka, ama mutlaka eğitime başka bir anlam, bir başka değer biçilirdi. Niçin sormayacakmısınız: Bu okullar, bu üniversiteler neye yarar, kuzum? Bilgin mi yetiştirirler?

Bırakınız bilgini, iyi bir vatandaş, şöyle böyle bir «toplum adamı» mı yetiştirirler? Öyle de, şu umumî yerlerin havasını çürüten, vapurları, otobüsleri, kaldırımları, tiyatro ve sinema salonlarını Galata veya Tahtakale kahvelerine döndüren şebekeliler, pasolular neyin nesidir?

Oturup kalkmayı, konuşmayı, gülmeyi, şakalaşmayı ve trafik kurallarına uymayı öğretemeyen bir okul veya eğitim düzeni için bayrak açmak mı? Fakat toplum ve eğitim düşmanlığı işte bu değilse ya nedir?

Sözü uzatmaya ne lüzum var? Hakikat ortada: Türkiyemize, bilhassa üniversite gibi, basın gibi ister istemez aydınlar çevresi saymak zorunda olduğumuz müesseselere bir de bu gözle bakınız; kelimeleri, klişe sözleri, sloganları sorguya çekmesini bilmeyen insanlar göreceksiniz. Bu yüzdendir ki, bugün Türkiye'de bir kelimeler, kalıp sözler ve sloganlar hükümranlığıdır sürüp gidiyor, bunun içindir ki, ilim yok, kültür yok, bu kurtarıcı ve büyültücü kuvvetlerin yerine ayakbağı olmaktan başka bir işe yaramayan politika var, ideoloji çekişmeleri var.

İstanbul Ticaret, 1970

SOBAYA iki odun atıver dersiniz. Odun ısıtır.

Hiç kereste fabrikası veya bir doğramacı atölyesi gördünüz mü? Oralarda da, kalınlığı, eni, boyu çeşit çeşit odun'lar görmüşsünüzdür. Cinsleri de çeşitlidir ve her cinsin alıcısı bir değildir; Çünkü onları kullananların arasında marangoz da vardır. İnşaatçı veya ince mobilyacı da.

Mesele o kadarla da bitmez: Aynı meşe veya cevizden birisi nefis bir kitaplık veya masa çıkarır da, uyduruk usta veya kalfanın elinde aynı malzeme ziyan olur gider.

Fakat köşemizin üstünde **«Edebiyat»** yazılı; odunu bırakalım da dil'e bakalım... Türkçe'ye yâni...

Türkçe de öyle işte. Mahmutpaşa pazarlığına da yarar, seçim nutukları atmaya da. Ve aynı Türkçe ile Ahmet Hamdi TANPINAR «Beş Şehir»i yazdı. Yunus Emre'den Yahya Kemal'e kadar bir hayli dev şâir hayat buldu. Bir de, Türkçe'yi eciş bücüş edenler var, işin asıl şaşılacak tarafı, üzerinde ahkâm kesenler ve kuşa döndürmeye çabalayanlar var.

Şimdi biz, bu durumda ne yapacağız? Acemi'nin acemisi, zevksizi, beceriksizin beceriksizi mobilyacıya değil de, o cânım ceviz'e veya ardıç'a mı yükleneceğiz?

Birtakım insanlar işte bu akıl almaz şeyi yapıyor ve «bugünkü Türkçe'yi» kötülüyor, bunu yaparken de keyifleniyorlar. Bunlardan birisi - Cemil Meriç - HİSAR dergisinin son sayısında «Bugünkü cıvık, yüzsüz, bed nesir» diyordu.

Sayın MERİÇ'e göre, nerde Namık Kemaller, Süleyman Nazifler ve Cenab Şehabeddinlerle Yakup Kadriler, Refik Halidler ve Mithat Cemaller, nerde bugünküler?...

Halbuki durum tam mânâsiyle aksidir. Türkçe gelişmiş, güzelleşmiş, tumturaklardan, kelime pitoreski düşkünlüklerinden, boş gümbürtülerden, kolay ahenk hastalığından kurtulmuş, değerli duyguların, yeraltı ürünlerini andıran düşüncelerin buluş aracı olmuştur.

Bugün o sayılan isimlerin nesirleri çocuksudur, ilkeldir ve elbette en önemlisi, Türkçe değildir.

Yoo... o isimlerin edebiyat tarihimizdeki rollerini ve değerlerini hiçe sayacak değilim. Tam aksine, onları şapkamı çıkararak anarım. Ama bu rollere ve önemlere saplanıp kalmak ve buna dayanarak, «Ya Allah» nidâsıyla «bugün»e selli seyf eylemek bana göre değil. Bu iş ilk büyük fizikçilere, kimyacılara, geometricilere ve filozoflara sığınıp sonrakileri hiçe saymaya pek benzer... Ve olsa olsa, eskileri de, yenileri de ezberden ve okul cümleleri ile bildiğimizi gösterir. Yâni bilmediğimizi..

Taş olduğu yerde ağırdır. Sayın MERİÇ o saydığı isimleri de, onlardan sonra yazmış ve yazmakta olan şair, hikâyeci, romancı ve denemecilerimizi de şöyle bir okumalı ve karşılaştırmalıdır. Söylediği gibi cümleleri söylemek için şarttır bu...

Yüz yıla yakın bir zaman içinden seçilmiş, edebiyat tarihlerinin ve kolaycı estetlerin desteğini kazanmış isimlere saplanmak yanılmayı, hem de tehlikeli ve zararlı bir yanılmayı önlenemez hale getirir, zira aynı süre içinde ciğeri beş para etmeyen yığınla insan gazeteleri, dergi ve kitap sayfalarını boşu

boşuna kirletip ziyan edip durmuşlardır. Eski zamanlar için bunları yok saymak, «bugün»e gelince de, sâdece o çeşit yazarlara saplanıp, iyi ve anlayışlı eleştirmeciler, değerlendiriciler bekleyen Türkçe işçilerini görmemek bana göre değildir...

Bugün, evet, cıvık, yüzsüz, bed bir nesir, yâni Türkçe'yi öyle kullananlar vardır. Ama tıpkı bütün dönemlerde olduğu gibi. Bana ne onlardan? Ben Türkçe ile bugüne kadar yarısı yapılamayanları yapanlara bakarım. Ve derim ki, hakikat bu olmasaydı, Hisar gibi dergilere ne lüzum kalırdı?

Bir dergi, bir sanat ve edebiyat dergisi, her halde, sırf bugünkü Türkçe'nin cıvık, yüzsüz ve bed olduğunu okumak için alınmaz... Nitekim biz Hisar'da sağlam, güzel Türkçe örnekleri buluyoruz.

Tercüman - İnci, 1970

KELİMELERDEKİ BÜYÜ

TOPRAK REFORMU dedikleri birşey var. Spor-Toto gibi birşey. Bu berikinde **«bilen de kazanıyor, bilmeyen de»**. Ötekine gelince, aslını bilen de istiyor, bilmeyen de. Bir farkla; bu reform'u aslını bile bile isteyenler ne istediklerini ne sonuç alacaklarını iyi biliyorlar.

Toprak reformu ilme aykırıdır, gerçeklere aykırıdır; büyük, hattâ çökertici neticelerini göze alıp da başlatılsa bile, gerçekleşmesi imkânsıza eşit şekilde zordur; belki de torunlarımızın çocukları bile neticeyi göremeyecektir: Nerde o kadastro imkânlarınız? Bu iş olsa olsa yağma yoluyla yapılabilir. Herşeyden önce de barut yok, barut.

Bir yandan; Türkiye'yi ancak sanayileşme kalkındırabilir derler. Öteyandan da zavallı Mehmed'i bir avuç toprağa köle etmek için didinir dururlar. Gel de şaşma!..

Tut ki, verecek toprağı buldun.. verdin de. Nerde bunun tohumu, çifti, çubuğu, gübrelemesi, ha?..

Haydi ensesi kalındır bizim Devlet'in, onları da bulup buluşturup verdi diyelim; Hotanto - belki - hariç; nerede kaldı o tarım?..

Bugün dünya tarımı dev çiftilkleri bile yetersiz buluyor da onları bile birleşik işletmeler hâline getiriyor. Daha geçenlerde, Batı Amerika'da, iki ayrı Çukurova gibi iki çiftlik tek işletme hâline geldi.

Mehmed'e acıyanların yapacakları ve yapabilecekleri işler listesi belki kabarıktır; ama - samimî iseler - orada toprak reformu'nun yeri bulunmamalıdır.

Ama var işte. Üstelik birinci sırada. Geçen gün - Cuma günü saat bermutad 17'de - İstanbul Radyosu'ndaki köy ağalarını - bermutad - tüylerim diken diken olarak dinledim: Ne güzel, ne güzel, ne güzel de çalışmışlar öyle! Öfkeli sesler tâ ocak ayında geçen bir toprak işgali olayını çın - çın anlattılar. Buna adıyla, sanıyla tahrik derler; işin aslını anlamayanlarla asla anlayamayacak olanları kışkırtmak derler. Aslına bakarsanız, toprak reformu da işte böyle böyle **büyülü kelimeler, umut kelimeler** arasına sokuldu.

Meselâ şu **«devrim»** gibi. Dünya'nın nutkunu atsanız da değiştiremezsiniz; **«devrim»** demek **«ihtilâl»** demektir. O da silâhla olur, kan ister. Ama önce **«inkılâbı»** devrim yaptılar ve **«Atatürk devrimleri»** klişesi ile sarıp sarmaladılar, sonra da devrimci Deniz Gezmiş'ler, kara tozmuşlar gençliği yetiştirdiler.

Profesörleri hâlâ işlerine gelmeyen konularda **«ihtilâl»** diyor, cici'lerine sıra geldi mi de **«devrim»**

tülleri takıyor. Halbuki çoktan suyu çıktı.. ama Basra harâb olduktan, bir nesil afsunlandıktan sonra.

Kelimelerle düşünürüz, denmiş. İşin gerçeği de budur. Ve iyi düşünmek, sağlam düşünmek isteyenler kelimeleri iyi ve sağlam bir şekilde öğrenmeli, bunun için de onları **sorguya çekmesini** bilmelidirler.

Reform, heey sen, gel bakalım nesin sen? Toprak, sen de gel, seni de tanıyalım. Ve ikiniz biraraya gelince ortaya ne çıkacak ve ne çıkmış? İkiniz de ayrı ayrı pek şirin şeylere benziyorsunuz, ama birleşince?..

Sorguya çekmeli, sorguya! H'nin biri de, ikisi veya beşi de hidrojendir, gazdır. Oksijen de gazdır. Fakat iki hidrojenle bir oksijen birleşti mi **su** oluyor işte. Afiyetle için ve artık ne oksijeni, ne de hidrojeni düşünün; içtiğiniz ve içeceğiniz suya bakın; işte ona iyi bakın.

Bizim aydınların bir kısmı sadece büyülü kelimelerle düşünüyor, yani düşündüklerini zannediyorlar. Aslında ise o kelimeleri büyülü hale getirmek için milyarlarca liralık dev yatırımlarla bir dev **«beyin yıkama endüstrisi»** kurulmuştur, işte bunu bilmiyorlar. Ve kaptırıp gidiyorlar. Türkiye bu afsunlaşmış beyinler yüzünden ne deli işlere girişti!..

Toprak reformu'nu bile denedi; hem de iki defa. Nerede o dağıtılan topraklar.. mı? Kimi çölleşti, kimi gene döndü, dolaştı lâyığını buldu.

Tercüman, 1971

TÜRK DİL KURUMU VE TÜRKÇE

TÜRK DİL KURUMU'nu - özür dilerim - ciddiye alamıyorum. Bu kurumun tutumu da, anlayış ve davranışı da öteden beri aklıma, sezişlerime, okumak veya öğretim yolları ile edindiklerime ters düşer. Daha önemlisi, bu TDK'nu koskoca bir **«Türkiye Problemi»** sayarım:

İlimle, edebiyatla, sosyal meselelerle uğraşan kuruluşların içinde - bütün Dünya için söylüyorum - Türk Dil Kurumu kadar şanslı ve kuvvetli bir başkası yoktur. Türk Dil Kurumu para sıkıntısı nedir bilmez. Ondan çok daha önemlisi, ardında her çeşit istismara ve yoruma açık halde bırakılmış bir Atatürk vardır ki, öyle dokunulmazlık, siperin öyle yıkılmazı, kılıcın öyle karşı durulmazı, komünist partilerinin bir iki ismi dışında, hiçbir ülkede görülmemiştir.

Bitmedi: Gene bu kurum, **AP** gibi ana felsefesi yüzünden yüzde yüz karşıda bulunması gereken iktidarlarınki dahil, Eğitim Bakanlığı'nca, yani Devlet zoruyla desteklenip durmuştur.

Yukarıdaki iddiamı şimdi soru haline getiriyorum. Dünya'nın neresinde, hangi kuruluşa kısmet olmuştur bu şans?

Fakat asıl soru şudur: Böyle görülmemiş bir şans ve kuvvetle Türk Dil Kurumu'nun aldığı sonuç nedir? Daha doğrusu kaç para eder?

Doğru cevabı merak edenler gazetelerimizin, başarıları su götürmez roman, hikâye, şiir ve piyeslerlmizin - Kurum üyelerinden ve arkalayıcılarından çoğu dahil - kullandıkları Türkçeye bakmalıdırlar.

Türk Dil Kurumu bu iddianın karşısına, meselâ bu yazıda da kullanılan birtakım kelimeleri delil diye kullanarak çıkamaz; zira onlar - halkımızın dilinde

yüz yıllardır yaşayan bu kelimeler - daha kurumun sözlüğüne girmeden önce de hikâyelerimizde, romanlarımızda, gazete yazılarımızda kullanılmışlardır. Bunun için de öyle bir çıkış milletin öz malına el koymaya kalkışmak olur. Kısacası Türk Dil Kurumuna bağdaş kuranlar soydan veya senetli sepetli olmadan kondukları eşsiz mirası har vurup harman savurmuş, bu arada da Türkçe'yi bozmak, bu bozuşun yan problemlerini başımıza sarmak marifetini göstermişlerdir.

Kurum üç beş aydan beri, görünüşte yararlı olan bir çalışmanın içindedir: Batı'dan gelen kelimelerin ve deyimlerin Türkçe karşılıklarını araştırıyor. Bu çaba görünüşte hükmünü alacaktır; çünkü yapılmamış sayılacak kadar gecikmiştir: En yakın kasabaya yolu daha yeni yapılmış bir köyde bile artık «otobüs», şu veya bu bozuşla söylenirken, binlerce yazıya yüzbinlerce kere girmişken ona karşılık bulmaya kalkışmak bambaşka bir kasıt ve mâna taşımaya mahkûmdur.

Bunların arasındaki «kadınsı» gibi olanlarına gelince, söyledim işte, onları biz yirmi yıldır kullanıyoruz.

Konuyu, çok aydınlatıcı olduğu için bir örnek ile bitireceğim. Zerre kadar iyiniyeti ve anlayışı olanlar düşünsün gerisini:

Amerika ilk Atom denemesini yaptığı zaman, haberi alan Fransız Dil Akademisi, vaktin gece olmasına rağmen toplandı ve bu olayın getireceği ve getirdiği terimlerin Fransızca karşılıklarını bulmak, bu işi de onlar halka intikal etmeden yapmak kararını aldı. Dil sevgisi ve bu sevgiyi hak etmek işte budur... takla atıp mârifet göstermek veya aldıkları parayı

haketmiş görünmek için veya eciş bücüş bir ırkçılıkla, dehalar şahlandıkça, kök salmış, binbir tekerleme veya deyim üretmiş kelimelere, onları öldürmek kastıyla karşılık uydurmak değil.

Son soru: Türk Dil Kurumu elindeki o eşi görülmemiş kuvvetle bundan başka ne yaptı?

Cevap ortadadır, kitaplarda, gazetelerdedir, çarşı pazardadır, yollardadır, evlerdedir, hayattadır. Yazık Türkçe'ye de, Türk kültürüne ve Atatürk'ün paraları ile mâna otoritesine de.. bin kere yazık!

Tercüman, 1971

TAVLA BİLİR MİSİNİZ?

TÜRKÇE üzerine konuşuluyordu. Kelimelerin ölümlerinden söz edildi; doğumlarından, hayat maceralarından örnekler verildi. Şanslı kimseler için kullanılan bir söz vardır; **«anası onu Kadir gecesi doğurmuş»** deriz. Tıpkı bunun gibi, **«Kadir gecesi doğmuş kelimeler»**de oluyor: Eciş bücüş, yani doğuştan sakat, çirkin, yapıları bozuk, üstelik şapşal mı şapşal, hantal mı hantal, fakat doğar doğmaz üne, itibara kavuşuveren kelimeleri hatırladık. Sonra bunların, dönemlerini tamamlayıp da içkiye düşmüş «sporcu» ları andıran hallerini düşündük.

Kısacası, kelimelerin de bir hayat maceraları, bir alınyazıları vardı: Bu dünyada da - sözlüklerde de - en hak etmeyenler, en hak edenlerin yerini alabiliyor, vakitsiz ölümler, meşrû, gayrimeşrû doğumlar olabiliyordu. Asıl dikkate değeni, işlerini tam gören, iyi göremeyen, hiç göremeyen, kötü veya yanlış gören kelimeler vardı.

Konu, tam arılaştırma, özleştirme masallarına

gelince, içimizden biri, damdan düşer; **«Tavla bilir misiniz?»** diye soruverdi.

Önce anlayamadık, ama açıkladı: Tavla'yı belli ki, İran'dan ithal etmişiz; bir, iki, üç, dört, beş altı değil de, yek, dü, se, cihar, penç, şeş! Meselâ, dört üç veya üç dört denmiyor da, cihar se deniyor. Bunun gibi, ikisi de altı veya beş yerine, düşeş, dü beş var.

Tamam mı? Tamam dedik. Değil işte dedi. Gerçekten de değildi; zira, hani **dü cihar? dü yek** nerede ve neden **cihar penç** veya **şeş penç** denmiyor? Bunlar nasıl olmuş da - sırasıyla - **dört cihar, iki bir, dört beş** ve **şeş beş** olmuşlar? Kiminde biri Farsça biri Türkçe, kiminde de ikisi birden Türkçe... neden?

Tavla oynamam, seyrini bile sevmem; bu yüzden bilmiyorum, ama belki de şimdi zarlar büsbütün başka okunuyordur. Fakat bir zamanlar işte böyleydi ve demek ki, **«dil»** denen şeyde **«mantık»**tan başka şeyler de rol oynuyordu. Belki de fizyolojik bir şeyler, meselâ hançere yapısı gibi bir şey... veya kulak zevki... müzikal bir şey. Bu şey, sırasına göre, düpedüz bir alışkanlık da olabilir. Ve, galiba, bir dilin korunması ve kendi gücüyle geliştirilmesi de geniş çapta işte buna bağlı, yani yabancı kelimelerin alışkanlık haline gelmeden karşılanabilmesinde. Bu yapılmazsa, özleştirmeler vandallık, barbarlık gibi bir şey oluyor, çünkü ilim, edebiyat, tarih kitaplarını, kısacası, kültür ve medeniyet birikimini yakmak, yok etmek oluyor.

Bir defa daha yazmıştım galiba: Amerika, atomu patlatır patlatmaz, Fransız Dil Akademisi - gece yarısı - toplantıya çağırıldı. Mesele şu idi: **«Bu olayın getirdiği kucak kucak deyim ve kelimeye Fransızcalarını bulmak.»**

Tavla'nın sınırı aştığı günlerde, yekin bir, şeşin altı olduğunu düşünemeyenlerin dili, serbest pazar olur çıkar; mesele de kazma küreğe kalır... aslında dile metelik vermeyen oyunlara kalır. Konu - Dil Kurumu'nun son uyduruklarından birisi ile söylüyorum - birtakım maksatların **avantaj'ı** haline gelir.

NOT: Avantaj'a **«yarar»** dediler. Hem yanlış, hem de çok geç.

Tercüman, 1971

TÜRKÇE

KABİLE dili ile yazan edebiyatçılarımız var. Romanda, hikâyede, tiyatroda, hattâ şiirde duygu ve düşünce nüansları can çekişiyor. Bir politikacının demeci veya makalesi ile ötekilerin pek farkı kalmadı. Fakat politikacılarımızın kültür seviyeleri yükseldiği için değil, edebiyatçılarımız politikanın rotasına girdikleri için. Durumun asıl acı tarafı, Türkiye'nin bu yüzden neler kaybettiğini ve neler kaybedeceğini düşünmeye yanaşmayışımızdır:

Adam, yüzlerce yıl önce **«Kelimelerle düşünürüz»** demiş, biz de yüzlerce yıl sonra, eşi görülmemiş bir **«kelime katl-i âmı»**na girişmişiz; bunu da, çoğu profesörlerimizle, yazarlar ve eğitim, öğretim sorumlularımızla bir mârifet sanmışız. Dil'in - lisan'ın demek istedim - evet, dil'in ne olduğunu unutup gitmişiz.

Bir açık oturumda idi; birisi bana sormuştu; «Arapça hakikat'ın yerine Türkçe gerçek'i kullansak ne kaybederiz?» Cevap çok kısa idi: **«Hakikat'ı kaybederiz».**

Bir özleştirme sar'ası içinde **hakikat** ile **gerçek'**in

ayrı ayrı şeyler olduğunu unutup gittik.. nüanslar, Türkçesi deyim ayrıntıları kayboldukça kafa'nın yozlaşacağını, çölleşeceğini düşünemez olduk.

Dünya'da bir tek saf dil yoktur. Ama kültür ve medeniyet dili. Yoksa, Avustralya'nın veya Afrika'nın ortalarında, daha millet olmaları için kırk fırın ekmek yiyecek toplumlarda «öz» ve «millî» lûgatları bulabilirsiniz elbette; şöyle iki dilekçe kâğıdına rahat rahat sığacak lûgatlar.

İnsan işaretle ve gene mimiklerle, jestlerle tamamlanacak ve desteklenecek üç, beşyüz kelimeyle konuşmaya râzı olduktan sonra «öz dil» yapmak kolay.

Dahası da var: Dil'i - lisan'ı - bir kelimeler ambarı sananlar da aynı cepheden çıkıyor. Hakikatte ise, içinde bir tek Türkçe kelime bulunmayan öz be öz Türkçe cümleler kurulabileceği gibi, hepsi de öz be öz Türkçe kelimelerden kurulmuş, ama Türkçe denemeyecek cümleler de mümkündür ve bunlara edebiyatımızda bile sık sık rastlanmaktadır.

Bakıyorum, Tanrı vergisi bir şiir kaabiliyeti var; duyuşları, sezişleri, çağrışımları tamam.. fakat Türkçe? yâni şiir denen şeyi yapacak şey, dil? O yok işte. O olmayınca da her şey sislerin ardında eriyip gidiyor, yamrı yumru aynalara düşmüş gibi eciş bücüş oluyor.

Gömdük klâsiklerimizi; sonunda da çoğumuz Türkçe'yi, yâni ilim ve edebiyat imkânını kaybettik. Okumuyoruz onları.. meselâ Yahya Kemâl'i, meselâ Yunus Emre'yi veya Ahmet Haşim'i, Şeyh Galib'i, Fuzulî'yi, Nedîm'i ve benzerlerini.

Beğenme şiirini, şiir anlayışını ve kelimelerin fosilleşenlerini, ama kurşuna dizilenlerini, boğazla-

nanlarını değil, zaman içinde fosilleşenlerini.. fakat gör ve anla Türkçe nedir, ne büyük, ne üstün **cümle,** yâni söyleyiş, deyiş ve anlatış gücü vardır! Beslen onunla.

İnsan bu kör inada bakıyor da söylemeden yapamıyor:

Bunlar ya duygu'dan, düşünce'den, ilim'den kor kuyorlar; yahut da bütün bu medeniyet unsurları yıkılsın, yok olsun istiyorlar!

Tercüman, 1972

ELBETTE TÜRKÇE

ELİMDEN geldiği, dilimin döndüğü kadar direnecek ve tekrarlayacağım: Yalnız edebiyatta değil, öteki sanat dallarında, kupkuru görünen teknikte, bilimde.. kısacası «kafa» ile ilgili bütün faaliyetlerinde insanın seviyesi, hattâ düpedüz kaderi ona bağlıdır; çoktan beri ve ister istemez «dil» deyip geçtiğimiz «lisan»a bağlıdır.

Benim iddiam değildir bu.. ben keşfetmedim bu hakikatı: İlk yazılı metinlerde perçinlenmiş; **«kelimelerle düşünürüz».**

Yakasını «kelime anarşisi»ne kaptırmış bir eğitimden sağlam ürün beklemek boştur. Fizikte, matematikte bile karşılıkları ikide bir değişen «kavram»larla ne ilim yapılır, ne de felsefe veya «tefekkür» mümkündür. Bu konuda, «safsata»dan öteye gidemeyen, olsa olsa «kasıt» denilebilecek iddialara teslim olmuş bir eğitimin ülkesinde, birtakım tedavi reçetelerinin peşine düşmek, bunun için de kapı kapı dolaşmak, süslü püslü salona su sızdıran kırık ki-

remitleri yenileri ile değil de, aynı çatıdaki sağlamları ile değiştirmekten farksızdır.

İnsanın belli bir «düşünce»ye varabilmesi için, gerekli kelimelerin hem hepsini, hem de tam değerleri ile bilmesi şarttır.. bir «düşünce»yi veya «bilgi» yi kavramak için de böyledir bu.

Hayran kaldığımız, gıpta, hattâ haset ettiğimiz, adamına göre de, niçin bizde yok diye bedbinleşip kendi kendimizden soğuduğumuz teknik, bilimsel, ekonomik veya felsefî, fikrî, edebî gelişmelere, hissî değil de aklî bir tutumla bakacak olursak, bütün bu gelişmelerin yepyeni kelimelerle, kavramlarla ikiz olarak, ama aynı zamanda binlerce yıllık veya bir dönem önceki kelimelere, kavramlara sımsıkı sarılmış, sapasağlam basmış olarak doğduklarını görmemek mümkün değildir. Kitaplar ve kitaplıklar da onları değişmez, değiştirilemez bir şekilde gelecek nesiller için saklarlar, korurlar.

Bir kere daha yazdığımı sanıyorum; önemli ve uyarıcı bir örnektir bu, hatırlamaya değer: Bir «açık oturum»da, bir samimi «öztürkçeci» sormuştu; «Arapça hakikat yerine Türkçe gerçek sözcüğünü kullansak ne kaybederiz?» Cevap sorunun içinde idi: **«Hakikat'ı kaybederiz».**

Hakikat başka, **gerçek** büsbütün başka bir kavramdır. Bir «dil ırkçılığı» psikozu içinde, bu gerçeğe sırt çeviriveren bir eğitim, büyük bir ihtimalle, hakikat ile bağlantı kurması çok zor insanlar yetiştirmeye mahkûm düşecektir; yani **insan** öğütecektir. Ve, okullarımızdaki felsefe, sosyoloji, edebiyat, hattâ fizik veya aritmetik kitapları bu çeşit «kavram» kaypaklıkları ve budamaları ile doludur. Durumun asıl adı da **«düşünceye ve öğrenmeye Çin Seddi çekmek»**ten başka bir şey değildir.

Aklıma eğlenceli bir örnek daha geliyor: Bir vakitler, Sayın Demirel'in «türlü çeşitli» deyişi bazı keskin zekâlara bitmez tükenmez bir espri kaynağı gibi gelmişti. Onlar da samimi idiler. O kadar ki, her **tür**'ün bir yığın **çeşit**'i olabileceği düşünülmedi bile.

Türkçe, Türkçe, elbette her şeyden önce ve doğru yol tutulana kadar Türkçe. İnsanlarımızdan bilgi, düşünce ve seviye beklemeye ancak ondan sonra hakkımız olabilir. Mâbut bize vermiş, hem de fazlasıyla zekâ vermiş; ama bu eğitimle ne yapsın Mahmut?

Tercüman, 1972

HÂKİM'E, YARGIÇ'A DAİR

OKUYUCU mektupları bize kuvvet verir, şevk verir, uyarır, ışık tutar. Ve okuyucu mektupları bize üzüntü verir, ümitsizlik verir, bezginlik verir, içimizi karartır.

Bir yazar için en acı şey anlaşılmamaktır; fakat ondan da acısı var: Yanlış anlaşılmak!

Siz bütün iyiniyetinizle ölçer, biçer, bir **hâdise**'nin veya bir **kuruluş**'un, sırasına göre de bir **insan**'ın iyi, kötü yönlerini, doğrularını, yanlışlarını bulmaya çalışırsınız. Bu işi de - elbette - **«kendiniz»**e göre ve **kendi temel inanışlarınız'**a göre yaparsınız.. bu temel inanışlarınızın başında da **«dürüst»** olmak, **«taraf tutmamak»** ve ülke menfaatlarını esas ölçü saymak gelir.

Fakat, nisbetleri ne kadar az olursa olsun, okuyucularınızın arasında, **taraftarlıklarını ülke menfaatları ile eşit tutan, peşin hükümlerini** -yargılarını de-

ğil sayın Rahim ER, hükümlerini - **tarafsızlığın ve dürüstlüğün delili sayan üç - beş kişi bulunur.** O zaman da hakikatlar ters-yüz olur, durumlar karşılıklı olarak değişir: Taraf tutan, taraf tutmakla da kalmayıp, ele aldığınız meselenin hakikatlarına, ihânet eden artık siz olur çıkarsınız!

Böylece de yazarlar bize: **Bayram haftanızı mangal tahtası**'na döndürür, şevkinize gölge düşürürler.

Fakat - ve çok şükür - sürmez bu hâl; çünkü postalar yalnız öyleleri için çalışmıyor: Bir de bakarsınız, bir başka zarfın içinden pırıl pırıl, apaçık, samimî ve hakikata saygısı ışıyan bir okuyucu çıkıvermiş.

Sakın yanlış anlamayın: Bu övmeler bizi beğendikleri, yüzde yüz doğru ve haklı buldukları için değildir. Hattâ, tam aksine, bizde bu büyük saygıyı uyandıran okuyucularımız, yanlışlarımızı, yanılma ve haksızlıklarımızı belirtmeye, bizi uyarmaya çalışanlardır: Suçlamadan, kasıtla damgalamadan, saldırmadan.. ve **«kul hatâdan sâlim»** olmadığı için.

Sizin mektubunuz da, sayın **Rahim ER,** işte bunlardan birisi oldu; teşekkür ederim:

Türkçe'mize saygımı, bağlılığımı biliyorsunuz. Zaten başka türlü bir edebiyatçı düşünülemez. Benim dâvam da, haysiyetli ve özlü meslektaşlarımınki gibi, lisanı **iyi ve güzel** kullanmaktan başka bir şey değildir. Yaptım, yapamadım.. yaparım, yapamam.. o tamamen başka bir mesele. Ama Türkçe'ye saygım ve bağlılığım, lûtfen kabul edilsin.

Buna rağmen **«uydurukça»** kelimeler kullanışıma.. ve kullanışımıza gelince; öyle sanıyorum ki, sizi bu - yargıya değil - hükme götüren - neden değil - sebep şudur:

Lisanda bir **«terimler meselesi»** vardır. Bunlar - maalesef - yanılan **Devlet adamları** tarafından kanun zoru ile okullara, devlet mekanizmasına ve belli iş çevrelerine yerleştiriliyor. Adı millî, Eğitim Bakanlığı'nın bile bu yolda yığınla **«genelge»**si vardır. Meseleye kanun zoru, devlet zoru girdi mi, doğru da, **güzel** ve **haklı** da yenildi gitti demektir.

İstediğiniz kadar yanın, içiniz ne kadar mümkünse o kadar burkulsun, bu budur: Öyle terim'leri.. ve **«bakanlık»** gibi kelimeleri kullanmak zorundasınız. Benden örnek verdiğiniz **«yargıç»** da onlardan birisi.. gibi geliyor bana. Babam rahmetli **«hâkim»** idi. Ve ben, onun meslektaşlarına **«hâkim»** diyememek üzüntüsünü hep duyarım.

Bununla beraber, şu satırları bir **«müdafaa»** endîşesi ile yazmadığıma inanmalısınız: Bir dev ve kalleş propagandaların bize de tesir etmiş olması, sıkışık zamanlarımızda kontrol gücümüzü kullanamadığımız için şu veya bu **«uydurukça»**nın kapı aralığından - bahar geldi ya - pencereden sızıvermiş bulunması pek mümkündür.

Bizde öyle kelimeler gördüğünüz zaman güzelim ve canım Türkçe'ye saygısızlığımıza değil, **«form düşüklüğü»**ne, **«gününde olmayış»**a verin.

Fakat - ne olursa olsun - sizin ve bahsettiğiniz arkadaşlar gibi, Türkçe'nin üzerine titreyen genç üniversitelilerin bulunuşu çok, çok, çok güzel bir şey.

Tercüman, 1972

ARPALIK gibi kullanılan bir dil görülmüş müdür? Sözlükleri çoraptan, mendilden, hattâ sigaradan daha çabuk ve daha sık değiştirilen bir dil görülmüş müdür? Şairleri, hikâyecileri, roman veya oyun yazarları madrabazlar tarafından baskı altına alınmış bir dil görülmüş müdür? Dil komisyoncuları, dil simsarları, dil cambazları hangi ülkede vardır? Ve milletin emanet ettiği otoritenin bu komisyoncularа, böyle simsarlara ve cambazlara arka çıkarıldığı bir dil görülmüş müdür?

Sırf kendisi için yaşayan, kırk paralık ilgi çekmek için yapmadık şaklabanlık komayan biri Türkiye'de; **«Falan kelimenin yerine falanı bulmuştum.. sevmiyorum artık onu.. bundan sonra feşmekân diyeceğim»** diye yazabiliyordu. Dünya'nın neresine gitseniz, böyle birine olsa olsa zararsız deli veya sapık gözüyle bakarlar, gülmeden geçer giderler, deliliği, manyaklığı ile başbaşa bırakırlar.

Buna karşı böyle yaratıklar Türkiye'de, Türkçe'nin sırtından geçinebiliyorlar, yan desteklerle ün yapabiliyor, söz sahibi durumuna getirilebiliyorlar. Biz, öyle iktidarlar gördük ki, kendi üniversitelerindeki dil bilginlerini değil, bu çeşit madrabazları dinlediler, devlet kuvvetini zor haline getirip bu madrabazlara destek yaptılar; devlet dairelerini, okulları bu madrabazların baskısı altına soktular. Bu yüzden de Türkçe yirmibeş yılda bir düzine sözlük değiştirdi, düzinelerle simsara ün kazandırdı, para kazandırdı, koltuk kazandırdı.

Ciğeri beş para etmeyen bu ün'leri ve bu dilenci, bu yankesici, bu zavallı servetlerini kim umursar?

Fakat öldürülen, boğazlanan her kelime ile birlikte, cüzzama uğramış gibi sapır sapır dökülen Türk mısralarını, Türk atasözlerini, türküleri, şarkıları, tekerlemeleri, masalları, ilim, sanat ve edebiyat eserlerini biz düşünmeyeceksek kim düşünecek? Bu barbar yağmasının ve tahribinin karşısında bizim içimiz yanmayacaksa kimlerin yanacak?

Kendilerine bakın, kendilerine: Aralarında beş yıl önce kullandığı kelimelerin yarısını korumuş bir tek mahlûk göremezsiniz. Üç, beş yılda bir değişen sözlük mü? Fakat bunun bir lisan sahibi olamamaktan ne farkı vardır? Ve bu tutumun Türkiye'ye ihanet olmadığını ispata bir kuru iyiniyet iddiası yetebilir mi?

Bırakın nesilleri, yedi, sekiz yaş büyük kardeşler küçüklerine bir kitap bırakamayacak hale düşürüldükten sonra hangi akıl millet'ten, vatan'dan, Devlet'ten söz edebilir? Türkçe'nin ve Türkiye'nin hakikî gönüllüleri olmasaydı, millet direnmesini bilmeseydi, millette anadil ve anayurt haysiyeti varlığın ta kendisi kadar köklü olmasaydı varacağımız nokta bundan başka bir şey değildi.

Yüz kere söyledik, yüz bin kere daha söylense yeridir: Bu yaratıklar kendi başlarına kalsalar mesele yok. Ama, Devlet radyo ve televizyonunun, Devlet dairelerinin, Devlet okullarının bu madrabazlar adına ve millete karşı birer baskı aracı gibi kullanılışı barbarlara ve üçkâğıtçılara bilginlerin, edebiyatçıların hakkını kaptırttı.. talan, yağma ve gasplar için, yakıp yıkmalar için «zafer» nâraları ve çığlıkları atabilmesine sebep oldu. Biz işte buna yanarız.

Tercüman, 1972

POLİTİKACILARIN, bütün işleri tamamlamış, asıl sorumluluklarını kılı kılına başarmış gibi dil'e dil uzatmaları insanın vatandaşlık, soydaşlık haysiyetine dokunuyor.. kendilerine de çok şey kaybettiriyor. Mesele daha açıklansın diye örneği en büyüklerinden alalım:

Sayın İnönü kim, dil meselesi ne? Sayın İnönü dil bilgini midir, yoksa değerleri kabul edilmiş eserler veren bir edebiyatçı mıdır? İkisi de değil. O halde Türkçe ile ne alış-verişi olabilir?

Sayın İnönü'nün veya - üç aşağı, beş yukarı - benzerlerinin Türkçe üzerine ahkâm kesmelerine, adıyla, sânıyla ve bal gibi **«çizmeden yukarı çıkmak»** denir.

Sayın İnönü ve ötekiler, neden Einstain'ın İzafiyet Nazariyesi veya Plankin Kuvantum Nazariyesi için, kısacası, neden fizik, kimya, astronomi vesaire için fikirler ileri sürmez, direktifler vermez de, sıra Türkçe'ye gelince «şeflik, önderlik, büyüklük» damarları tutar?

Aslında, durum en azından aynıdır, çünkü dil de en azından ötekiler kadar bilgi ister, kabiliyet ister. Konunun dışındaki eğilimler, tercihler ve zanlar işe burnunu soktu mu durum, fizikte, kimyada ve ötekilerde olabileceği kadar gülünçleşir, netameleşir, çok daha ağır tehlikeler belirir. Nitekim bu iş Türkiye'de aynen böyle olmuş, birçok büyüklerimiz veya büyüklük adaylarımız yoktan yere gülünç durumlara düşmüş, Türkiye'yi de asla müstahak olmadığı belâlara sarmıştır.

Şu hakikati adamakıllı kavramak şarttır: Türkçe üzerinde herhangi bir Türkiye'linin söz hakkı ne ka-

darsa - İnönü veya bir başkası - bir politikacınınki de ancak o kadardır. Fazlası ancak faşist veya komünist diktatörlere gider. Ve **«cumhurbaşkanı bir vatandaştır, bunun için de her vatandaş cumhurbaşkanıdır»** safsatası işte burada tam bir gerçek formülü olup çıkar. Buna da **«bilgisizlik ve yetkisizlikte eşitlik»** denir. En kesin ve bozulmaması en akıllıca olan eşitlik!..

Ötekileri bırakalım; gene sayın İnönü, bütün çizmeden yukarı çıkanlar gibi.. elde ettikleri politik üstünlük, kuvvet veya müdahale imkânları ile, insanları yönetilecek sayılardan ibaret görenler gibi, ibret verici hatalar yapıyor. Meselâ **«Türk dilini millîleştirme çabası millî mücadeleden sonra başlamıştır»** diyebiliyor.

Ve sayın İnönü, hiç de mecbur olmadığı halde, karıştığı bu işten böyle basit bilgi ve tarih hataları ile de sıyrılamıyor, en hazin demagojilere samimiyetle teslim oluyor. Meselâ şöyle diyebiliyor: **«Türk dilinin özleşmesine itirazda bulunan insanlar da, dileklerini, arzularını söylemek için yüz kelime kullanıyorlarsa, doksanı Türkçe kelimelerdir.»**

Kimdir veya hangi işletmeciliktir ki o, Türkçe'ye el koymuş da, ana dilini kullananlar ona borçlu, ona yenik veya ona tâbi sayılıyor? Ve o ne üstün, o ne acaip otoritedir ki, Türkçe'nin insanları ya ona karşı, yahut da onun uyruğu olmaya zorlanıyor?

Tekrarlanacak olan şudur: Sorumlulukları ve kendilerine bu sorumlulukların emanet edilmesine sebep olan yetenekleri içinde kalmayanlar, yani çizmeden yukarı çıkanlar yok yere hazin durumlara düşüyorlar. Asıl acısı, bununla da kalmıyor, yapıcı olacakken bozucu oluyor; asıl görevlerinin şerefi birleştiricilik iken, bölücü, kızıştırıcı oluyorlar.

Fakat Türk Dil Kurumu'nun 13. Kurultayı bize yalnız şu yazdıklarımızı düşündürmekle kalmadı. Ötekilere de sıra gelecek.

Tercüman, 1972

NASIL BİRLEŞTİRECEKSİNİZ?

TÜRK DİL KURUMU, Dünya'da eşi görülmemiş bir **«dil savaşı»**nın başlatıcısından, yürütücüsünden ve kızıştırıcısından başka bir şey değildir. Anadil bile kavga sebebi, bölünme sebebi yapılabildikten sonra **«millî birlik»** dediğimiz yaşama ve gelişme şansına ürpermeden bakmak elden gelir mi?

Sayın Başbakan, Kurum'un 13'ncü Kurultayına gönderdiği mesajda, övülmeye değer sayılabilecek bir politikacı dikkat ve inceliğiyle şöyle diyordu:

> *«Fakat şu da var ki, dil de şu veya bu yöndeki aşırılıklar, millî birliğimizi zedelemek, nesiller arasında uçurumlar açmak isteyenlerin maksatlarına da hizmet edebilir.»*

Bu, çok, çok daha önceleri söylenmesi ve içindeki gerçeğe uyulması gereken bir cümledir. Elbette Sayın Melen'in irâdesi dışında.. çok gecikmiş bir cümledir. Çünkü o birlik çoktan zedelenmiş, o uçurum çoktan açılmış bulunuyor: Yâni o maksatlara - belki de en büyük iyiniyetlerin, ama korkunç şekilde yanıltılmış iyiniyetlerin desteği ile - hizmet edilmiştir.

TDK'nın bu korkunç butlânını, dil ile ilgili olanların pek iyi bildikleri ve tekrar tekrar anlatmaya çalış-

tıkları gerçekleri bir daha yazarak anlatacak değilim. Dil'in ne olduğu, nasıl gelişebileceği ve nihayet Türkçemizin yürekler acısı mâcerası, öğrenmek isteyen herkes için ortadadır. Buna karşılık, TDK'nın bir dönemdeki yöneticilerinin elinde, bâtıllarını savunmak için saçmanın saçması, samimiyetsizin samimiyetsizi bir **«dil ırkçılığı»**ndan başka bir şey yoktur.

Bu bâtıl yüzünden yalnız nesiller birbirlerinden kopmamış, kayıp yalnız kitapların, yani bilgi, edebiyat, sanat ve kültür hazinelerinin ölümüyle veya öldürülüşü ile kalmamış asıl acısı aynı nesil de paramparça olmuş, kendi kendine yabancılaşmıştır.

Bunun son delili, - adı millî - Eğitim Bakanlığının bugünkü sorumlusu Sayın Profesör Sabahattin ÖZBEK'in sözüdür. Sayın ÖZBEK katılmak lüzumunu duyduğu kurultayda; **«Bakan olarak bana düşen en büyük görev, okullarımızda dil'i birleştirmek olacaktır»** demiştir. Bu da, okullarımızda bile bir dil birliği kurulamadığının, yâni, dil birliğinin okullarımızda bile paramparça edilişinin açıklanmasından başka mânâ taşımaz.

Bu korkunç facia, ne kadar yazık, birtakım devlet sorumlularının faşist veya komünist bir eğilim ile dil'i tasarruf yetkileri arasında görebilmelerinden ve TDK'daki kasıttan veya bilgisizlikten veya dayanaksız ırkçılıktan doğan **«bâtıl»**ın dümen suyuna kapılışlarından olmuştur.

Tercüman, 1972

AŞAĞI yukarı 20 yıldan beri hükûmetler ve üniversiteler bir millete karşı işlenebilecek en büyük günahın vebâlini taşıyor. Türkçemizi vasıta yapan bir oyuna, bir çıkar ve kasıt karışımı oyuna karşı kayıtsız kalmak bile suç sayılacak kadar ağır bir sorumsuzluk iken, bu 20 yıl içinde aynı oyunun dümen suyuna giren hükûmetler ve üniversiteler gördük. Bu kayıtsızlıklar, bu işbirlikleri idrâksizlikten olmuşsa günahın yükü hafiflemeyecek, aksine, gelecek nesillerin hükmü daha da ağırlaşacaktır. Zira bu idrâksizliğin içinde her alana dal budak salan seviyesizlik vardır, iptidâîlik vardır, çekinmeden itiraf edelim, barbarlık vardır; zira dil idrâksizliğinin içinde millet ve bütün unsurları ile medeniyet idrâksizliği vardır.

Millet hayatına ayak attığı günden bu yana girdiği her mücâdeleden yenik çıkan, her hükmünde aldanan, milletin kendisini sevmek için harcadığı çabaları şaşılacak bir direnişle dâima boşa çıkaran bir zat, kısaca söylenişi ile Sayın İsmet İnönü, bu oyunun sahneleyicisi olan Türk Dil Kurumu'nu desteklerken; **«Size karşı çıkanlar bile fikirlerini söylerken yüzde doksan Türkçe kelime kullanıyorlar»** diyor. Bu Kurumun - veya çiftliğin - ağaları da, Paşa'dan aldıkları bu berâta dayanarak «zafer»lerini ilân ediyor, Türkçe kelimeleri kullananlardan kendilerine karşı olanları, yüzsüzlüğün yüzünü kızartacak bir şirretlikle «yenik» saydırmaya kalkışıyorlar.

Türkçe - veya herhangi bir dil - bir Kurumun, bir hizbin malı olabilir mi? Türkçemiz tapusu sahte bir çiftliğin ürünü müdür?

Yanılmış veya yanıltılmış veya özenti Devlet sorumluları Devlet gücünü bu oyun adına bir baskı ola-

rak kullanacak.. milletin radyosu, televizyonu, tipik bir beyin yıkama çabası ile bu oyuna arka çıkacak.. okullar.. okullar bile aynı oyunun kozu hâline getirilecek.. milletin parası ödüller, armağanlar, madalyalar, otur, kalk, yaz diş kiraları olarak ün budalalarının, çıkar açıkgözlerinin yemi, öksesi, oltası yapılacak, Türkçemizi bozma yarışmalarında kullanılacak.. ondan sonra da «zafer» davulları, gümüş zurnalar eşliğinde kafa ütüleyecek!.. Al götür!

Epey oluyor; bu köşede, değerli sekreter arkadaşımız Erçin Erdoğmuş'dan dinlediğimiz nefis bir Karadenizli fıkrası anlatmıştık: Kuyumcu ustası, bütün o cânım Türk ustaları gibi, çırağının her şeyiyle ilgilenecek ya.. «cümüş» diyen çocuğu çeker ve başlar hecelemeye: **«Cümüş değil, cümiş.. cüümiş, cüümiş.. de bakaayum!..»**

Çocuk der elbette.. usta da, doğruyu öğretti ya, içi rahat işine bakar. Bu «zafer» ilânlarının, bu İsmet Paşa mantığının ne farkı var ondan.. diyeceğim ama, bu oyunda «gümüş»ün yalnız doğru söylenişi gümbürtüye gitmekle kalmıyor, gümüş'ün kendisi de, hangi gümüş.. en kıymetli hazinenin kendisi de yağmaya gidiyor. Yok mu bu büyük günâha, bu günahların en büyüğüne, hiç değilse arka çıkmayacak bir hükûmet? Yâni bir millet, bir Devlet sorumlusu? Yok mu? Türkçe bu barbar saldırısına karşı hep tek mi savaşacak? Boyuna yara mı alacak?

Bu yaralar, aslında, Türkiye geleceğinindir; yok mu bunu anlayacak?

Tercüman, 1972

ZÜPPELİK

ZÜPPELİK ve özenti, insanın mayasında vardır. Kiminde daha çok, kiminde daha az ve kimi iyi, kimi kötü. Rahmetli İsmail Hâmi Danişment'te okumuştum: Peçe özentisi, Osmanlı hanımlarına Bursa'ya konan bir Türkmen aşiretindeki hemcinslerinden geçmiş. Bu aşiretin kadınları pek güzelmiş ve süs olsun diye yüzlerine birşeyler örterlermiş. Bursalı hanımlar bakmışlar ki, erleri onlarla pek ilgileniyor.. kerâmet örtüdedir diye başlamışlar örtünmeye. Hani her kadın güzeldir ya.. örtününce fark kalmayacak!

Elli, altmış yaşında beyler ve hanımlar görüyorum. Aralarında yazılarını okuduklarım, radyoda dinlediklerim de var. Kırk yıllık Türkçe kelimeleri bırakıp da aslı astarı, soyu sopu şüpheli uydurukçalara öyle bir bastırıyorlar ki, tam mânasıyla bir mârifet gösterisi. Peçe takınca güzelleştiğini veya sarkık bıyık bırakınca, bilmem kim olduğunu sananlar gibi, bunlar da, hâlis Türkçe «bütün» yerine Farsça «tüm» deyiverdiler mi «aydın kişi» kesildiklerini, daha kötüsü, Öztürkçeci olduklarını sanıyorlar.

Dil, edebiyat içindir, ilim ve düşünce içindir. Edebiyatla, ilimle, düşünce ile mütevazi bir okuyucu kadar olsun ilgisi kalmayan bu çeşit zavallıların züppelikleri ve özentileri gülünç değil, ihanetten farksız gaflettir. Bu özentileri, bu züppelikleri yüzünden anadillerine, yâni edebiyatlarına, ilim ve düşünce şanslarına kuyu kazdıklarından haberleri yok.. çocuklarına bir kabile dili bırakacaklarından haberleri yok.

Olanlar oldu zaten: Düne kadar 70-80 bin kelime ile düşünür, yazardık. Bugünün okul ürünlerine

kala kala 25-30 bin kelime kaldı. Üstelik çoğu melez bu kelimelerin. Şu bayıla bayıla kullandıkları **«kez»**in Farsça olduğunu ne zaman öğrenecekler?

Geçen gün konuşuyorduk. Oradakilerden birisi, «anmak»tan söz etti, Türkçedir, dedi. Anı'yı sevmediğim için çattı. Anı'nın yapısı bozuk bir kere. Geçtim ondan, «hatıra»yı karşılayamaz ki o. Anmak yâd etmektir. Öyle insanlar ve olaylar vardır ki, ister istemez hatırlarım, ama anmam, adını ağzıma almam.

Züppelik ve özenti susmaz, «E, ne olmuş yâni» der. Ne olacak be düdüğüm? Anı'yı hâtıra için de, yâd etmek için de kullandık mı, Türkçe'den en az bir mefhum daha gider. Onlar gittikçe de ne edebiyat, ne ilim, ne düşünce.. hak getire artık öyle şeyler. Televizyondaki açık oturumda sayın Aksoy, bir yandan ayın'ı çatlata çatlata «maatteessüf» diyor, bir yandan da «kolayca anlamak» masalı okuyordu. Kolayca anlamak ve anlaşılmak için elbette bin kelimeye bile lüzum yok işaretler ne güne duruyor?

Türkçe ne çekiyorsa, züppeliklerden ve özentilerden çekiyor.. ihânetlerden, baltalamalardan ve onları körükleyen Türkiye düşmanlarından değil. Şu kuzularla kırpılmak hevesinden kurtulamayan kart koyunlar yok mu, işte onlardır Türkçe'nin püsküllü belâsı.

Ve bu iş oldum olası böyledir. Dîvan aynı özentinin ve züppeliğin yayıcısı, kışkırtıcısı olmuş, Tanzimat aynı özenti ve züppeliği beslemiştir. Servet-i Fünûn ile Fecr-i Âti de öyle. Şimdi sıra Öztürkçe masalına geldi. O yetişti tam rahat nefes alacağı sırada Türkçe'nin gırtlağına.. o yetişti züppeliklere ve özentilere.. halk'tan ayrı olunca büyüyeceğini, aydın kişi

olacağını, bir matah sayılacağını sanan kof burnu-büyüklüğe.. züppeliğin en mendeburuna.

Tercüman, 1972

GEBDOĞSAL

KELİMEYİ ben uydurdum. Fakat korkmayın; bir başka kelimeyi öldürmek için değil.. şiirlerinizi, atasözlerinizi, türkülerinizi, mektuplarınızı ve - kısacası - edebiyatınızı, kültürünüzü, ilminizi güve yemişe, didiklenmişe döndürmek için değil:

Güvendiğim bütün sözlükleri karıştırdım; aradım, taradım, sordum, soruşturdum, ama söylemek istediğim şeyi anlatan bir kelime bulamadım, sonunda da uydurmak zorunda kaldım. Daha doğrusu, yaptım. Açıklıyorum:

Geb geberik'in, yâni ölmüş'ün kısaltılmışıdır. **Doğ** da doğum'dan geliyor. **Sal**'ı mı soruyorsunuz? Eh; izin verin de, böyle bir düğünçorbasında o kadarcık nâne bulunsun.

Buna göre, **gebdoğsal** geberik doğmuş anlamına geliyor.

Anlıyorum, şimdi siz; **düşük** - sâkıt cenin - ne güne duruyor diyeceksiniz. Değil ama.. o başka şey. Benzerleri de öyle. Bu kelimeyle, ben, **var** göründükleri halde **yok** olan, serap'lara benzeyen **sözler**'i, **hüküm cümleleri**'ni anlatmak istiyorum. Bunlar öyle şeylerdir ki, kendileriyle birlikte, başta sahipleri ve savruk dinleyici veya okuyucuları olmak üzere, çok şey öldürürler. **Yerme** çeşnisinde iseler, yerilene dokunamasalar bile, **övgü** olunca övüleni de öldürürler.

Örnek mi? Peki; örnek verelim:

Zavallı bir fıkra yazarı, bir parti lideri için; Şarktan doğan en büyük güneş.. gibi bir söz etmişti. **Gebdoğsal** odur işte: Dalgınsanız, «peh de bire» dedirtecek bir söz. Ama esnemeniz bitince; «Hayırdır inşaallah.. bir şey görür - veya, işitir - gibi oldum» dersiniz. Ortada ne söz kalır, ne söyleyen, ne de güneş ve şark!

Nitekim, böyle sözlerin sislediği, sarıp sarmaladığı pırıltılar, ışıklar, hattâ hayli yıldızlar vardır. Fakat biz, politikayı, politika asalaklarını bırakalım ve daha hazin bir örneğin üzerinde duralım:

Böyle **gebdoğsal** - ve bermûtad, işportadan iki papele «ilerici» rozeti almış - eleştirmecilerden biri, bir edebiyat gazetesinde, kendi hâline bırakılsa bir şeyler yapabileceğe benzeyen bir hikâye yazarı için, şuna benzer bir söz söyler; «Yunus Emre'yi, Nazım Hikmet'i okumazsanız okumayın, ama onu mutlaka okuyun. Okumazsanız her şey biter».

Bu söz geberik doğmuştur. Ne kadar var sayılsa da yoktur; çıktığı gazeteyi de, övdüğünü de.. siz sağ, ben selâmet.. ses gelmeyen iklime göndermiştir.

Balıkçı kahvesinde konuşuluyormuş. Anlaşılan onlar da kara avcılarına benziyor. Biri; «ben en iri balıkları tutarım» demiş. Sormuşlar; «Kılıç mı?» / «Daha büyük». / «Köpekbalığı mı?». / Daha, daha büyük». / Dayanamamış, alaya almışlar: «Balina mı?» / Kılı bile kıpırdamamış berikinin: «Yok be arkadaşım; balinayı ben yem diye kullanırım».

Bu demektir ki, adam olmayan balığı avlıyor. Benim söylediklerim bundan da beter.. gülümsetemezler ki.. ona bile yaramazlar.

Ölçüsüzlükte aşırının da aşırısı var: Çürür ve çürütür. Yeni bir kelime gerekti ona. Ben **gebdoğsal** dedim ona. Beğenmeyebilirsiniz. Ama, böyle bir ke-

limenin Türkçe'de bulunmadığını, buna karşılık olması gerektiğini kabul edeceğinize inanıyorum. Çünkü, geberik doğmuş'lardan geçilmez oldu. Kefensiz bırakamayız ya mendeburları.

Tercüman, 1973

BİRAZ ÇENEMİZ YORULSUN

GEÇENLERDE, bir kitapcıda, nah böyle bir kitap gördüm.. kocaman.. cinayet âleti gibi bir şey. Kapkara cildinin ardında, iri, iri, mermi gibi harflerle **«P a r a»** yazılıydı.

Uyku sersemliğine benzeyen hayretimi, kitapçı bambaşka şeye yormuş olmalı ki; «Daha başkaları da var» dedi. O zaman büsbütün anladım: Hakkında bu kadar ve böyle böyle kitaplar yazıldığına göreee.. **para önemli bir şeydir!**

Kitapçıyı tanırdım; aklı her şeye eren bir adamdır. Sordum: «Para önemli midir?». Güldü; «Dalga mı geçiyorsun».

Hoppalaaa.. herkes benimle dalga geçmiştir.. belki. Ama ben ömrümde kimseyle dalga geçmemişimdir.. Yaşar Kemalle bile. Vallahi. Ecevitle de. Sonra.. jüri üyeleriyle.. eleştirmecilerle.. hiç kimseyle işte. Kimseyle dalga geçmedim ben.

Anladı saf bir merakla sorduğumu: «Çok önemlidir» dedi.

«Meselâ?» dedim, «meselâ..» diye tekrarladım ve ömrümün ilk dalgasını geçtim: «Yunus'un şiirlerinden de değerli midir?».

«Daha bile» dedi. «Attın» dedim. İnsan dalga geçildi mi kızıyor galiba; bastıra bastıra, «el.. bet.. te»

dedi. Ve makinelitüfek gibi sıralamaya başladı; yüzgörümlüğünden, başlık'tan girdi, Amerika'dan çıktı. Anladım ki, para her şeydir; para için enstitüler, kürsüler kurulmuştur. Devletler paralarına bayraklarına verdikleri önemin tıpkısının aynısını vermektedirler: Para'nın değerini koruma kanunları ile bayrak kanunlarının farkı yoktur.

Adamı tanımasam; «amma da palavracı ha» diyeceğim. Aklımdan geçeni ona da söyledim. «İnanamadın mı?» dedi. «İnanılacak gibi değil» dedim. «Neden?» diye sordu. Ben de o zaman; «aç kasanı» dedim. Yüzüme tuhaf tuhaf baktı. Elimi iç cebime atmıştım. Tam çekecekken; «peki, peki» dedi. Korkmuş gibiydi.

Gözleri elimde, kasasını açtı. «Çıkar paraları.. koy masanın üstüne.. sâdece beşlikleri, onlukları, yirmilikleri» dedim. O dediğimi yaparken, ben de, çektim cüzdanımı ve içindeki servetimi - on tane beşlik, beş tane onluk, iki de yirmilik - çıkarıp masanın üstüne bıraktım.

Kitapçıcağız ne olacağını hâlâ anlamamıştı; ama «oh» der gibi gülümsedi: «Tabanca çekeceksin sanmıştım».

İyi be.. para için demek tabanca da çekiliyor! ne âlâ. Canım sıkılmıştı: «Hadi hadi.. bırak gevezeliği de bak şu paralara» dedim. Baktı:

Yırtık, pırtık.. yamalı, yapıştırmalı.. pis, ama nasıl pis bir yığın kâğıt. Resimler koymuşlar üzerlerine. Süsleyip püslemişler de. Renkli renkli şeyler. Renkler kirden, buruş kırıştan, yağ lekelerinden cinsiyet ve şahsiyet değiştirmiş.

Sordum: «O dediğin bunlar mı? hani Yunus'un şiirlerinden de değerli olan, itibarını ve değerini korumak için kanunlar çıkarılan şeyler?»

Uyandı kitapçı; ucuzun ucuzu kâğıt parçalarına baktı, baktı, baktı. Öyle baktı ki, tükürecek sandım. Ama kanunu hatırlamış olmalı, hepsini de saygıyla alıp tekrar kasasına yerleştirdi. Aynı şeyi ben de - aynı şekilde - yaptım. Ama, bu arada, numaramı da yaptım; paralarımın en pislerini ona sokuşturup cici kâğıtlara basılmış iki kitap yürüttüm.. **«Para»** isimli olanı değil ha.. neme lâzım benim; onu mâliye bakanları alsın.

Tercüman, 1973

KÜLTÜR İŞLERİ: «1»

ÖYLE uydurmacaları değil.. öz be öz Türkçe olan, ninelerimizin, dedelerimizin kullandığı kelimelerin bile yanlış söylendiğini ve yanlış kullanıldığını göre göre dertli oldum. Bir başka dert de, eline bir kalem geçirenlerin Türkçe'ye kene gibi yapışmaları, yazacak başka konu yokmuş gibi ikide bir Türkçe'yi - adamına göre - müdafaa etmeleri veya savunmalarıdır. Kurtaracaklar Türkçemizi!

Madde bir: Bir dil - ve Türkçe - belki batırılır, berbat edilebilir, ama kurtarılamaz.

Madde iki: Bir dil ile - ve Türkçe ile - birşeyler konuşulur, birşeyler yazılır; bu da ya doğru, ya yanlış veya güzel, ya çirkin ve kötü yapılır.

Madde üç: Bütün mesele bir dil'de - ve Türkçe-de - doğru'larla güzel'leri korumak, geliştirmek, yaygınlaştırmaktır; yanlışları, çirkinleri, kötüleri önlemek, gidermektir.

Madde dört: Bu büyük iş ve ağır sorumluluk da doğrudan doğruya - Devlet adına - hükûmetlerin omuzlarındadır. Eğitim ve kültür bakanlıkları herşey-

den önce, öğretimden de önce bunun için kurulmuştur. Onlar da akademiler, enstitüler, fakülteler kurmuşlarsa, bu iş bütün Dünya'da işte bunun için olmuş, dil'i orta malı veya şamaroğlanı olmaktan, keyflere ve yorumlara metreslik etmekten kurtarmak için olmuştur.

Kültürü dil'den ayrı düşünmek bu iki kavrama birden aykırı düşer. Kültür ile dil iç içedir; kaderleri ikizdir: Birbirlerinin seviyelerini, zenginliklerini, soyluluklarını sınırlarlar. Dil kültürü yetiştirir, kültür de onu geliştirir, sağlamlaştırır; millîleştirir. Bu gerçekleri kavramaktan çok uzak kimselerin dil ile uğraşıp durmaları - kelimenin bütün ağırlığı ile söylüyorum - barbarlıktır. Böylelerinin sayısı toplumun çürüklüğü ile orantılıdır.

Türkiye'ye bu açıdan bakınız ve onu sevdiğiniz, benimsediğiniz ölçüde dertleniniz. Ama sâdece dertan önce ve dört eile sarılınız. Ben, bu köşede, bu çâreler vardır. Sorumlulara sesleniyorum: Onlara bir an önce ve dört elle sarılınız. Ben, bu ökşede, bu çârelerden bildiklerimi ve bulabildiklerimi yazacağım. Siz de, lütfen, yâni şeref ödevinizi karşılamak için, uygulanabileceklerini derhal uygulamaya koyulunuz ve benzerlerini arayıp bulunuz:

Türkçeyi Devlet'in eline teslim etmek Türkiye'yi garantiye almaya eşittir. Bu büyük ödev de, herşeyden önce, Türkçe'yi sokak çocuklarının kavga konusu yapmaktan kurtararak yapılır. Türkçe, yâni Türkiye bu sağlam noktadan o kadar uzakta veya o kadar uzağa düşürülmüştür ki, adıyla sanıyla söylüyorum; dil bilginlerimizin tartışmaları bile sokak çocuklarının kavgalarına dönmüş.. daha doğrusunu diyelim; sokak çocuklarına bu kavgayı onlara tatlı gösteren onlar olmuştur.

Bu durumda **Dil Akademisi**'nden söz etmek Devleti kavgaya bulaştırmak olacak, fakültelere bel bağlamak ise horoz dövüşü, deve güreşi gibi birşeyin sonunu beklemeye benzeyecektir.

Halbuki Türkçemizin de, kültürümüzün de beklemeye tâkatı kalmamıştır. Ve derhal yapılabilecek, yapılması da gerekli şeyler vardır. Biz, yarından itibaren hatırlatmaya başlayalım; ötesini de sorumlular düşünsün.

Tercüman, 1973

KÜLTÜR İŞLERİ: «2»

SAĞLAM düşünebilmenin.. doğru kavramanın.. bilginin.. sonuç olarak da, bunlardan doğan, ama değeri hepsini de aşan, kısacası insanı insan yapan **kültür**'ü **dil**'den **ayrı** düşünemeyiz.. diye tekrarladıktan sonra konumuza dönelim:

İstanbul Lisesi'nde bizim bir Başmuavinimiz vardı. Allah, ona hemen hemen bütün sakatlıkları vermişti. Buna rağmen, rahmetli **Lütfü Bey,** en çok sayılan, sevilen ve sözüne uyulan yöneticilerimizden birisi idi. Fakat istisnalar örnek gösterilemez; böyle üstün yaratışlı eğitimciler pedagojinin şu ana kuralını gözden düşüremeyecektir:

Beden yapılarında, özellikle de konuşmalarında sakatlık ve aksaklık bulunanlar eğitimci olmamalıdır. Bunun sebebini anlamak kolaydır; açıklama istemez.

Şimdi, lütfen, Türkiye'nin öğretmen ordusuna bu açıdan bakınız; bunu yaptınız mı irkilirsiniz; çünkü ilkokuldan fakültelere kadar, uğrayacağınız her küssüde, kelimeleri doğru söyleyemeyen, daha acısı, böl-

gelerinin ağzıyla konuşanlara rastlamak hemen her zaman mümkündür. Ve bunların arasında **«olanaktır»** demediğimize kızanlar da çıkabilir; ama bu olanak kelimesini bile doğru dürüst söyleyememeleri de pek mümkündür.

Fakat - suçsa - bu suç, - noksansa - bu noksan onların değildir. Bu vebâl bütün ağırlığı ile Bakanlık ve Müsteşarlıklarını da aşarak, hükûmetlerindir. Bu nokta üzerinde sonuna kadar direneceğim:

Televizyondaki bir «açık oturum»da, üstüne basa basa; **«önce yetiştiricileri yetiştirmek lâzımdır»** demiştim. Biz buna itiraz eden, yanlış diyen görmedik; ama, bunu iş edinen bir hükûmet de görmedik.

Millet derken, Devlet derken dil'i hesap dışı tutabiliyor musunuz? Öyle de neden dil'in güzel ve doğru kullanılışı için kılınızı kıpırdatmazsınız?

Halbuki bu iş ne kadar kolaydır. Kolay, ama her geçen yıl, uygulama şansını bir parça daha yitiriyor; çünkü Türkçe'yi güzel ve doğru söyleyenler yürek paralayıcı bir şekilde azalıyor. Bu üstün tür tükenmeden işe koyulun: Bulun onları; Türkçe ile yazılmış ve değerleri su kaldırmaz, tartışılamaz şiirleri, hikâyeleri, roman bölümlerini okutturun, bantlara alın, okullarınız kadar çoğaltın bunları ve dağıtın. Bunlarla dersler yaptırın, bıkmadan, usanmadan dinleyin ve dinletin. Tıpkı bir keman veya piyano virtüözünün çok ustaca yazılmış bir parçanın notaları üzerinde tek tek ve titizlikle duruşu, tam tonu arayışı gibi, siz de Türkçe kelimelerimiz için aynı şeyi yapın ve yaptırın.

Teyp.. bant.. bunlar bu zamanda iş midir? Diyelim ki iştir, zordur, para ister, zaman ister. O halde bütün paralarınızı ve zamanlarınızı buna yatırın.. ki, gelecek nesil kafasını ve karakterini kurtarsın, böy-

lece de çark iyiye doğru, daha üstün nesillere doğru işlemeye başlasın.

Bu teklifin içinde Türkçe'nin yalnız söyleniş bütünlüğünü sağlamak yoktur; metinlerde ve okuyanlarda doğru bir seçim, asıl önemlisi, kelime ve kavram değerlerini de bütün beyinlerde kökleştirecektir. Bu da Türkçe yazıları ve konuşmaları «sağırlar diyalogu» olmaktan kurtaracaktır. Devrimse en büyük devrim, reformsa en büyük reform bu değilse, ben, döner, oyumu Milî Şef'in «Bıyık Devrimi»ne veririm. Siz de kendi başınızın çaresine bakarsınız.

Tercüman, 1973

KOLAY'IN FATURASI

ŞÖHRET yapmış, sevilmiş, beğenilmiş bir takdimci, televizyonda, i'yi çektire çektire **kelîme** diyor... neredeyse alttan alta **Y** sesi de çıkaracak. Yanlış... düpedüz kelime'dir o. Türkçe ustalarından: Yahya Kemal'den, Kâzım İsmail'den, Mesut Cemil'den, Rıfkı Melûl'den İbnülemin Mahmut Kemal'den, Ahmet Hamdi'den, Hakkı Süha'dan ve daha bir çoğundan öyle dinledik.

Hâtırâa veya maarif der gibi çıkartılan **mârifet** gülünçlüklerini ve sayısız benzerlerini sıralamaya kalkışmayalım... seçilmiş spikerlerimizden ne marifetler işitmiyoruz. Fakat onların suçu ne?

Gerçekten de Türkçemizi azınlık ağzıyla konuşanları suçlamanın kolayına kapılmadan önce yapılacak bazı şeyler var. Meselâ, hararetle övdüğümüz şu harf devriminin üzerinde düşünmek var ve genel olarak **düşünmek** var. Ne aksiliktir ki o, buna karşılık bizler de düşünmeyi pek sevimli bulmuyoruz. Öy-

le yetiştiriliyoruz: Hayata, meselelerin karşısına hüküm cümleleri, sloganlar ve aforozlarla çıkıyoruz.

İşte alfabe.. geçtim altıyüz yıllık kitaplığımızın bir anda «ölü» hâle getirilivermesinden.. noksanları, yetersizlikleri var mıdır, yok mudur? Bu soruya bile kapalı bütün kapılar, pencereler. Aman efendim, o ne kolaymış, bebekler bile üç, beş haftada öğreniverirmiş.. işte her şey bununla çerçeveli.. dikenli tellerle. Dışına çıkmak elbette yasak değil.. yâni düşünmek yasak değil; ama isteklisini bulabilene aşk olsun. O kadar da değil; bir heveslenen çıksa tembelhânedekiler demediklerini komazlar.

Aslında her **kolay**'a kuşku ile bakmak gerekir. **Sağlam** ve **güvenli** kolay ile kolay kolay bağdaşamıyor. Hattâ en yalın **doğru**'ların bile sâdece görünüşleri kolaydır; aslında onlar da emek isterler, göznuru ve alınteri isterler. Hele konu okuma yazma, bir dil'i konuşma olunca.. yâni düşünme, hüküm verme, ölçüp biçme, sonra da bunları daha başka kafalara aktarma olunca, adama; baban mı yaptırdı deyiverirler. Kolayca beceriverecekmişiz ha? Olsa olsa, Bektaşi'nin namazına benzer bu kolaylık.

Fransız alfabesi en zor alfabelerden birisidir. Bu zorluğun sonucu? Ortadadır o: Fransız dili en sağlam ve kulağa en hoş gelen dillerin başında sayılır; bu zorluk sâyesinde. Bir **e** sesi veya bir **o** için kaç nüans vardır öyle? Ve bedava mıdır bu zorluklar? Onlar olmasa Fransızca kültürün, edebiyatın, diplomasinin dili olabilir miydi?

O dilin daha öğrenim başlangıcında, içinde dört **mer** sesi bulunur, ama her biri ayrı anlama gelen, aslında, yâni bir Fransızın ağzında bir başka Fransızın kulağı için dördü de ayrı **e** çıkaran bir tekerleme öğretirler. Biz sırf bunun üzerinde bir parça düşünmeye

râzı olabilsek, Atatürk'ün başlattığı alfabe değişimini hakikî bir reform (veya isteyene, devrim) hâline yükseltebiliriz. Bu alfabe elbette ıslah edilmeli, düzeltilmelidir.

Bundan ümid kesenlere tekrar ediyoruz: Bu reform (veya devrim) gerçekten yapılmazsa, yapılamayacaksa, Türkçemizi doğru ve güzel konuşanların soyu tamamen kurumadan, teypleri onlara götürmeli, güzel, seviyeli, doğru ve dolgun muhtevalı metinleri okutup bandlara almalı bunları da okul sayısınca çoğaltıp ders aracı diye kullanmalı.. ki, Türkçe mânada kurtulsun.. ölmesin.

Türkiye eğitimi.. ve yönetimi **kolay** peşinde lüzumundan çok fazla sürttü.. cânı azizimiz bir parça da terleyiversin.

Tercüman, 1973

TÜRKÇEMİZ «1»

SORDUM soruşturdum; Türk parasını korumak için kanun varmış da Türk dili için böyle bir şey düşünülmemiş: Galiba, **kendisini korur o**, demişler.

Türkçemiz kendisini korumasına koruyor da, bu yolda tüketiyor bütün çabasını; gelişmeye, güzelleşmeye, zenginleşmeye ayıracak gücü pek kalmıyor. Ardında kanun yok ki onu kalpazanlarından, kaçakçılarından korusun!

Herkes ve bütün kuruluşlar, Eğitim Bakanlığı bile Türkçemize karşı sorumsuz, denetlemesiz.. aklına estiği veya yatkın geldiğince davranabiliyor. O kadar ve öylesine ki, insan, bu dil'in Devlet'i milleti yok mu diye kuşkulanıyor.

Her Allah'ın günü bir yığın yabancı kelime leş bulmuş kargalar, akbabalar gibi Türkiye'ye konuyor. Yeni bir şey yapılmaya, üretilmeye görsün; gül gibi Türkçesi dururken, bakıyorsunuz İngilizce mi olur, Fransızca mı, güm diye yabancı bir kelimeyi de yanında getirmiş.. en azından bir kelimedir getirdiği. İşi, ninemin büyük ninesinin ondokuz göbek öteden getirdiği yoğurda bile Fransa'dan kelime sokmaya kadar vardırdılar.

Durum bu iken, birtakım adam ve kuruluşlar da kalkıyor, Osmanlıca diyor, Osmanlıca'yı peşin peşin ipe çekiyor ve o kalp veya kaçak kelimelerle uğraşacak yerde, Yunus Emre, Dadaloğlu, Pîr Sultan, Emrah, Karacaoğlan, Yahya Kemâl mısralarına renk, koku, ruh veren kelimeleri boğazlamaya bakıyor. Yaptıkları düpedüz cellâtlık; ama hiç bir cellâtlık, hiç bir zaman onlarınki kadar kazançlı olmamıştır. Üstelik ün de sağlıyor, çevresine göre veya yutturabildiklerince aydın sayılıyor, ilerici sayılıyor, hattâ hattâ Türkçe'nin koruyucusu, gönüllüsü sayılıyorlar. Hani İkinci Dünya Savaşı'nda bir Rus casusu Japonya casusluk işlerinin üst basamaklarında - övülüp beğenilerek - çalışmıştı ya, onun gibi.

Bir dokun, bin ah dinle derler; bu konu da öyle: Bugünkü yazı bağrımızı yaka yaka çıkan ah'ların bir tekidir. Ve bu dert **ağaçlar kalem olsa yazılmaz.** Ama biz yazmaya çalışacağız.

Tercüman, 1974

SÖYLEDİKLERİNE bakılırsa, Türkçe ile ilgili bir yönetmelik varmış. Buna göre, işyerlerinin adı Türkçe olmak gerekirmiş. Çeşitli sebeplerden ille yabancı kelimeler kullanılacak bir durum varsa, Türkçesinin bilmem kaçta kaçı kadar olmak zorunda imiş.

O yönetmelik ola dursun, bugün, bırakın İstanbul, Ankara, İzmir gibi karışık yapılı şehirleri, kuytu bucak kasabalarımız bile - lütfen yazıldığı gibi okuyunuz - restaurant'lar, cafeterya'lar, hotel palas'lar, sidikhavz'larla doludur. Belediyeler, var olduğu söylenen o yönetmeliği bir akıllarına getirebilseler de ceza kesmeye koyulsalardı, kim bilir, kaç yıllık açıklarını kapatırlardı!

Bırakın onu, koskoca Devlet radyo ve televizyonunda yerlisiyle, yabancısıyla türedi kelimelerden geçilmiyor. Derivasyon tüneli mi ararsınız, viraj mı, yoksa katafalk veya kortej mi? binbirini bulursunuz. Açın herhangi bir küçücük - ama namuslu - sözlüğü, bütün bunların gül gibi Türkçelerini.. diri diri gömülen Türkçelerini bulursunuz. Ama kimin umurunda? Biz ki, Türkçe **bütün,** Türkçe **hep,** Türkçe **hepsi** ve Türkçe **herkes** kelimelerinin topunu bir uyduruk ve yabancı **tüm** ile gömüverince iş yaptıklarını sanan koca koca Devlet sorumluları görmüşüz, kimden beklemeye hakkımız var bu uyanıklığı, bu büyük çabayı?

Hatırlar mısınız, bilmem, bir vakitler bir **«vatandaş Türkçe konuş»** seferberliği açılmıştı. Yüksek öğrenim gençliği yönetiyordu. Şimdi öyle bir uyanışa çok daha gerek var. Hem de yalnız delikanlılara bırakılmamak üzere.

Aman aklınıza hemen öfke, saldırı gelmesin. Hayır.. işi tatlı uyarılarla, gereken yerlerde, yâni büyük

çapı bulan Türkçe'ye saygısızlıklarda sövüp saymayan kınamalarla yürütmelidir:

Daha önce yapılacak şey ise, elbette, bir üretim, bir iş veya satış yeri için izin almaya gelenlerden yabancı ad takanları yetkili devlet veya kamu organlarının geri çevirmesidir.

Bu iş yapılmalıdır ve dil'in para'dan da önemli bir milet ve devlet şartı olduğu artık kesinlikle kavranmalıdır. Stikler, krakerler, baton saleler, desserler, forferjeler, jaluziler ve bunların yürek yakacak kadar çok benzerleri, Türkçemizi **Venüs Gerdanlığı** takmış sînelere döndürdü.. döndürmeye de devam edip gidiyor. Türkçe'nin Devlet tarafından terkedilmiş gibi bir hâli var. Bunun kendi kendini terkediş olduğu artık anlaşılmalıdır. Eldeki yönetmelik hayata kazandırılmalı, gerekirse başka yasalar getirilmelidir.

Konuyu küçümsemek, Türkiye'deki hemen hemen bütün sallantı ve sarsıntıların Türkçe'nin dinamitlenişlerinden geldiğini kavrayamayanlara, ancak öylelerine yakışır.

Tercüman, 1974

DİL YÂRESİNİ..

DÜŞÜNCE ve sanat adamları sözleri ve yazıları ile **dil**'e değer kazandırırlar. Bu işi de, **dil**'e yenilikler getirmekten çok, onu bükmek, imkânlarını çoğaltmak, gücünü artırmak yolu ile yaparlar. **Yeni kelimeler getirmezler. Var olan kelimeleri zenginleştirir, anlamlarını, kullanılışlarını sağlamlaştırır, derinleştirirler.** Onlara alışılmamış bir çeşni verirler; ama bunu dört bir yanı düşünerek ustalıkla yaparlar.

«Zamanımızın yazarlarına bakınca, bu işin her-

kesin harcı olmadığı anlaşılıyor. Herkes gibi konuşmayı küçümseyerek cüret'li işlere girişiyorlar. Ama, hünersizlik, zevksizlik yüzünden yaya kalıyorlar. Ortaya bir yığın zoraki tuhaflıklar, soğuk, anlamsız yapmacıklar çıkarıyorlar. Bunlar anlatılmak istenen şeyi yükseltecek yerde alçaltıyor. **Yenilik** oldu mu bayılıyorlar; işe yarayıp yaramadığı umurlarında değil: **Yeni bir kelime kullanabilmek hevesiyle eskisini atıyorlar. Çoğunda da attıkları kelime yenisinden daha kuvvetli, daha diri oluyor.»**

Yukarıdaki sözlerin hepsi de bir başka yazara, zamanımızdan 500 yıl önce yaşamış ve bir başka **dil** ile düşünüp yazmış bir kimseye, **Montaigne**'e aittir.

Bir büyük kalleşlik.. veya bir akıl almaz, bir akıl dışı yanılış **Türkçe**'mize pençe attı atalı.. yâni 20 yıldan beri bir şarkının mısraını yanık yanık mırıldanır dururum:

«Dil yâresini andıracak yâre bulunmaz..»

Buradaki dil ne arı dili, ne de kaynana dili.. gönül'dür o. Ama 20 küsur yıldan beri inanır ve yazarım ki, **«Dünya'da gönül yâresine»** de **«çare»** bulunur; ama şu **dil** dediğimiz, cesur zamanlarımızda **«lisan»** dediğimiz şey bir yaralandı mı, herşey biter. Toplum biter; kültürü ile, medeniyeti, tarihi ve geleceği ile **millet** onulmaz derde düşer.

Ve ben, 20 yıldır bu başlığı her fırsatta kullanırken gördüm ki, şu söylediklerimi bilmeyen yoktur; ama ne şaşırtıcı bir çelişmedir ki o, aynı gerçekten yağ çıkarmaya can atan bezirgânlar çok, buna karşılık **dil**'in nasıl savunulacağını, hattâ **dil**'in ne olduğunu bilen veya kavrayan pek azdır.

Ve, işte bu yüzdendir ki, bir Fransız bugün 500 yıl önce yazılan yukarıdaki satırları sözlüğe başvurmadan okuyup anlayabilir de, 5 yıl sonra okuma öğ-

renecek bir Türk'ün şu yazı için kaç defa sözlük karıştıracağı bilinemez.. tıpkı bugünün okur yazarları ile 5 yıl önce yazılanların ilişkisinde olduğu gibi...

Korkunçtur bu durum. Ciddîyetini de kaybetmiştir; çünkü bir yanda **dil**'i korumak iddiası güden, ama **dil**'in ancak yazı eserlerinde yaşayabileceğini kavrayamayan döküntü **«bilgiçler»;** öte yanda da, **«Fransız Akademisi bizden, bu devrimi nasıl yaptınız? biz de yapmak istiyoruz, lütfen öğretin»** (*) diyecek kadar pervasızlaşan başka allâmeler!..

Ve asıl acısı, asıl çaresizi **şiir** değil de **yır** deyince şair olabileceklerini.. **hikâye** yerine **öykü** deyince yazdıklarının hikâye olacağını sanan sanat döküntüleridir.

Bütün bunlara bir de **dil** nedir, **millî** ve **millet** nedir, **kültür** ve **medeniyet** denilen şeyler ne ile mümkün olabilirmiş umursamayan bir - adı **millî,** kendi **milli -** bakanlığı eklediniz mi, düğüm kendiliğinden çözülüverecektir; yani bu tren niçin bir türlü rayına oturamaz? Anlaşılacaktır.

Bu gerçeği kavrayamayanlar, **senin parti, benim parti.. yok nurlu ufuklar, hayır akgünler** kördöğüşü içinde ömür tüketip gideceklerdir.

Tercüman, 1974

TÜRKÇE DEYİP GEÇTİKLERİ

KELİMELERİN öldürülüşü, aslında nesillerin öldürülüşü demektir; bir önceki **nesli** bir sonrakine **kuşak**'tan, **kemer**'den başka bir şey bırakmamışa döndürmektir.

(*) Televizyon açık oturumu. Sayın Ö. Asım Aksoy

Gerçekten de, daha dünkü şiir, roman, hikâye, tiyatro ustalarımız, düşünce ve ilim adamlarımız bugün artık bize sanskritçenin, çivi yazısının yazarları kadar yabancılaşmış, bizim olmaktan çıkmışlardır. Bugün yazmakta olanların da yarın aynı hâle düşmeyeceklerini söylemek zordur.

Dönüp de bir baksınlar: Fransız gençleri Voltaire'lerinden, Diderot'larından, Descartes'lerinden, Baudler veya Verleine'leri ile, yüzyılların ötesinde kalmış sanat, düşünce, felsefe ve ilim büyüklerinden çevirme yolu ile mi yararlanmaktadırlar?

Ve bir düşünsünler: Fransa - ve öteki ileri ülkelerin hepsi - yüzyıllar önce yetiştirdikleri büyüklerini, dilleri onların zamanında **arı** bir dil olduğu için mi koruyabilmiş, her zaman yararlanılacak halde tutmuştur?

Yok öyle bir şey.. Fransız'canın da, öteki ileri dillerin de yarıdan çoğu başka dillerden alınmadır. Buna karşılık bir sivri akıllı çıkıp da - meselâ - **«Fransızca'yı arıtalım»** diyemez. Bunu diyecek olursa tükrükle boğulacağını iyi bilir.. çünkü kültürün, medeniyetin ve millet'liğin ne olduğunu Fransa.. ve ötekiler iyi bilir.

Bir edebiyatçı.. bir yazar, şu kelimenin yerine ötekini kullanırken, yâni kendi zevkini, seçişini, sezişini, değerlendirme gücünü kullanırken bir büyük tehlikeyi göze almaktadır: Yanılmışsa, yanılıyorsa yok olup gidecektir.. boşuna yaşamış olacaktır. Bunun ardında bir koca dram yatar.

Peki, ya o, politikacıları, lâfebeleri ve komisyoncuları ile, o arıcılar, o **dilbazlar?** Onlar dile musallat olurken neyi göze alıyor, neyi ödemek, ne ile ödemek durumunda bulunuyorlar?

Yanılıyorlarsa - bakınız yanılıyorlar demiyorum;

en küçük sayılacak bir ihtimalle de olsa soru korkunçluğunu ve korkunç küçültücülüğünü koruyacaktır.. evet, yanılıyorlarsa - ne olacak? Koca bir kültür ve medeniyet harcanmış.. nesiller çürümüş olacak; onlara gelince, onlar ün yapmış, yer kapmış, küp doldurmuş, def olup gidecekler! Öyle mi? değil mi?

Dil ile ilgili yazılarımda bir defacık olsun kendi anlayışımı, hoşlanış, hoşlanmayışlarımı düşünmedim. Kavgam hiç bir zaman o olmadı. Ben 7 yüz küsûr bin kilometre karelik Türkiye'mizi ve bugün 36 milyon olan, yarınlarımızda 136 milyonlara çıkacak milletimi düşünürüm. O gelecek milyonlara biz.. yaşayan nesiller, atom endüstrisi bırakmayabiliriz, onlara elektronik sanayii bırakmayabiliriz. Bunları suç saymamak mümkün, hattâ akla yatkındır, kolaydır. Ama onlara fikir, sanat, edebiyat ve ilim hazineleri bırakamayacaksak.. yâni açtıkları zaman okuyup anlayabilecekleri kitaplar bırakamayacaksak, kendimizi doğup büyüyen, ölüp giden, bu arada da ancak yiyip içen, sırıtan, öfkelenen, ancak ilkel çıkarlar çerçevesinde vahşî korkulara, barbar sevinçlere ulaşabilmiş yaratıklar saymak zorunda kalırız.

İşte bu yüzdendir ki, kelimelere karşı katl-i âma girişen, bunu yaparken de yanılmış olmak ihtimâlini zerrece umursamayan, bu ezici ihtimalden korkmayan şu arıcılık hareketini eşi görülmemiş bir sadizm veya kasıt sayıyorum:

Yunus Emre'mize, Dadaloğlu'muza, Pîr Sultan'ımıza, Emrah'ımıza.. ve (Yahya Kemâl'i mi seversiniz, yoksa Orhan Veli veya Tarancı'yı mı kafa ve gönül besleyici bulursunuz?) dünkü sanatçılarımıza yönelen bu sadizmin, bu kastın eşini hiç bir medeniyette göremiyorum.

Bu saldırı bana, tarih öncesinin, o karanlık çağların baskınlarını, yağmalarını, yakıp yıkmalarını hatırlatıyor. Gözlerimin önünde, ateşe verilen dağ gibi kitap yığınları beliriyor.

Peki siz? siz, devlet sorumluluğu yüklenmiş beyler, siz, «bütün.. hep.. hepsi, her» gibi yığınla nüansı bir tek «tüm» ile.. kasıla kasıla kullananlar.. siz ne diyorsunuz?

Tercüman, 1974

CENAB ŞAHABEDDİN

DİL üzerine yazdığımız bir yazıda; «Bayılırım intihar eden yazarlara ve meselâ Cenab Şahabeddin'e; o Elhân-ı Şita dedi ve karlı bir günde ölümünü tek bıraktı» demiştik:

Gerçekten de, Cenab'ın sanat grafiğini bir intihar psikolojisi çizmiştir: Dil Kurultayı karşısında aldığı tavır, mahkemeye düşmesi ve daha birkaç polemiği biliniyorsa, bizim şu sözümüz hiç de yanlış sayılmayacaktır.

Cenab Şahabeddin 1934 yılının şubat on ikisinde öldü. Biraz sonra tabutunu yutacak mezarın etrafındaki hazin tenhalığı bir röportajla birlikte basılan resimlerden içimiz sızlaya sızlaya hatırlarız. Üç yıl sonra gelecek olan, elliden fazla çelenkli, bandolu, top arabalı cenaze törenini bekleyen Abdülhak Hâmid bile ona dudağının ucuyla acımıştı. Halbuki Cenab Türk diline bu üç devrin taçlısından çok daha fazla yardımcı olmuştu.

Cenab'ın şairliği fosilleşen kelimelerin altında ezilip gitti. Ama onun mektuplarına ve «Tiryaki Sözleri»ne bakacak olanlar, Ahmed Haşim'in belki eriştiği, buna karşılık hâlâ kimsenin kıramadığı bir rekorla, bir Türkçe güzelliği ve zenginliği ile karşılaşacaklardır. Yeter ki, dil'in öz kelimeleri kadar, hattâ daha da çok, sentaks imkânları ile değerlenebileceği bilinsin!

Sırf fosilleşen ve fosilleştirilen kelimeler yüzünden Cenab Şahabeddin'e -ve ötekilere- ölüm ilâmı çıkartmak ne kadar yanlıştır. Mutlaka ölüm'den söz edilecekse, gerçeğe yaklaşmak için, bir devrin öldürülüşünü besleyici bir mâzinin inkârını kabul etmek daha doğru olur.

Bugün Cenab gibi yazmak, Cenab'ın kelimeleri ile yazmak ve şiire Cenab'ın anlayışı ile bakmak, elbette, konuşulamaz. Bu açılardan nesirde bile Cenab'ın örnek tutulması istenemez. Ama, daha bir çok kıymetlerimizle birlikte, Cenab'ı okumadığımız müddetçe bir üslûb edinmemize, dil'de okul seviyesini aşmamıza imkân bulunamayacaktır. Bugün dergilerin şöhretleri yanlışsız cümle yapmakla değerlendiriliyor. Edebiyatçı, hattâ övülen, ödüllendirilen edebiyatçı olmak için istenen kelimeleri, yalnız onları kullanmak yetiyor.

Ve dram bu kadarla da kalmıyor; bir yandan bunlar övülürken öte yandan da asıl Türkçe ustalarının eserleri, onlarda Türkçe midir diye aforoz ediliyor.

İnsafsız bir propagandaya ve insana ihâneti düşündürecek kadar aykırı bir anlayışa kurban giden

Cenab ve ötekiler midir? yoksa bugünkü ve gelecek nesiller; yâni Türk edebiyatı ve Türk düşüncesi midir? Allah bilir.

Milliyet,1952

TÜRKÇE'DEN SÖZ ETMEK

BELLİ birtakım adamlar bir araya gelmiş, bir şenlik düzenlemişler. Yemişler, içmişler, bol keseden paralar, ödüller dağıtmışlar; bir güzel eğlenmişler. Hepsi de helâl olsun; ama bunlarla yetinmemiş, kalkmış bir de Türkçemiz için, anadilimiz için nutuk atmış, ahkâm kesmişler. Gel de çıkarma baklayı ağzından!

Gerçi bu adamlardan bazılarının kartvizitlerinde prof, mrof yazılı; ama bu müseccel bilginliklerinin dil ile ilgisi yok. Dil ile ilgileri «eser»lerinden ibaret. Onlara baktığınız zaman da yığınla berbat cümle ve bir o kadar da yanlış görüyorsunuz.

Dahası da var: Aynı adamlar belli gazetelerde ikide bir boy gösterirler ve - ne hikmetse - sâdece su katılmamış politik olaylar için, partilerarası çekişmeler için yazarlar; hep aynı yanı ve yönü desteklemek için yazarlar. Ufacık bir ilgi, yüzlerindeki düzgünlüğü iş görmez hâle getirir, bütün dertlerinin durumlarını korumak ve geliştirmek olduğunu ortaya çıkarır. Türkçe, mürkçe vız gelir bu Tanzimat kalıntısı yoz aydınlara.

Osmanlı'nın bozulma döneminde türeyen ve bu bozulmaya dramatik bir hız kazandıran, sonra da

kendisine karyokinetik bir üreme hızı sağlayan bu sınıfın çarpıcı özelliği saldırganlıktır: Akıllarına takılan veya sokulan kalıpları en geri dinin en yobaz tutumunu arattıran bir zorbalıkla yaymaya kalkışırlar: Putlar icad eder, onlarla yıldırmaya kalkışır, beceremezlerse Hıristiyanlığın aforoz kurumunu hortlatmaya yeltenir, bu arada da söver, sayar ve çamur yağdırırlar.

Türkçemize, anadilimize başbelâsı kesilenler işte bunlardır ve bu konuda da şenlikle, atıştırmakla, durum sağlamakla yetinmemekte, aynı tutumu sürdürmektedirler.

Türkçe, üzerinde çenebazlıklar, lafebelikleri, ayakoyunları ile ün ve çıkar sağlanan bir konu durumuna düşürülmüştür. Gelmiş geçmiş Devlet sorumluları utansın. Bugünküler de elbet.. Devlet'in radyosunu, televizyonunu bu oyuna aracı yapanlar.

Dil'i tartışma konusu durumuna düşürenler, Merih'e adam gönderseler de «en kötü ve en zararlı yöneticiler albümü»ne yerleştirileceklerdir. Dil'i çıkarcılığa açık düşürmekle, para'ya, bayrak ve milli marş'a sahip çıkamamanın bir farkı varsa, bunun daha da çürütücü ve çökertici oluşudur.

Dil'in asıl değeri ve medeniyet birimi sayılışı «yazı» yüzündendir. Artık konuşulmayan ve sahipleri artık bulunmayan dilleri düşününüz: o dil'ler bıraktıkları «yazı»larla yaşamakta ve çöküp gitmiş millet-lerine hâlâ saygı ve övgü sağlamaktadırlar.

Yazmayan, daha kötüsü, yazdıkları dil'i ancak bozan, çirkinleştiren kimselere, dil külhanbeyliği, dil

zorbalığı için meydanı boş bırakmak! Yalnız yöneticiler adına değil, o dil'in milleti adına da yüzkızartıcı bir suçtur bu.

Sık sık söyledim; gene söylüyorum ve hep söyleyeceğim: Dil için atıp tutanlar birşeyi göze almalıdırlar. Yanılıyorlarsa ödeyecekleri, kaybedecekleri birşey olmalıdır. Bunlar ancak yazarlardır; «Bilimsel yapıt»ları çalma, çırpma; ilmi politik çıkarlara satmış kimseler değil. Türkçesi, dil'e verdikleri zarar aynen ve hiç sekmeden kendilerine de gelecek olan şairler, romancılar, hikâyeciler, hakiki ilim adamlarıdır; tutumları yüzünden dil perişan olunca uğrayacak hiçbir zararları, yitirecek hiçbir şeyleri bulunmayan üç kâğıtçılar değil!

Tercüman, 1974

TÜRKÇE'NİN ALINYAZISI

DİL KURUMU'ndaki aykırılıklardan biri de, edebiyatçılarımızın dillerindeki Türkçe kelime yüzdesini bulmak için yapılan veya yaptırılan çalışmalardır.

Aykırıdır bu; çünkü, bir yandan, atasözlerimizin, tekerlemelerimizin, şarkılarımızın, büyük şiir ve türkülerimizin yapısında kullanılmış kelimeler Türkçe dışı bırakılırken, öte yandan da bilim adamlarının, yani bilimin **«Uydurmaca»**lıklarını, asıl önemlisi de, gereksizliklerini ispatladıkları kelimeler, özel deyimi ile **Öztürkçe** sayılmaktadır. Türkçe'ye karşı olan bu tutum gerçeği de alt-üst ediyor.

Dil neye yarar? Ve asıl soru: Dil'i ne değerlendirir üstünleştirir?

Soruların ilki için de durum aynıdır, ama ikincisine, «Edebiyat» demeyecek insan düşünülebilir mi?

Kesin bir gerçektir bu: Medeniyetler ve dil'ler edebiyatları ile, edebiyatlarının seviyesi ile değerlendirilir. Durum bu olduğuna göre, yığınla örnekten bir kaçını söylüyorum, Yahya Kemal'i, Nazım Hikmet'i, Necip Fazıl'ı, Yakup Kadri'yi, Kemal Tahir'i, Ahmet Hamdi'yi -Türkçe'mizi zorlamalarla ikiye böldükten sonra - uydurma bir ölçüye, kelime yüzdelerine vurmak, özür dilerim, barbarlıktır, ilkelliktir, kültür ve medeniyet yıpratıcılığıdır.

Şairlerimin, yazarlarımın kullandığı kelimeler Türkçe'dir. Daha da ilerisi var; Türkçe'miz onların kelime kullanışları ile, ancak bununla değerlenir, güzelleşir, zenginleşir.

Ve işte ikinci bir barbarlık, ikinci bir kültür ve medeniyet yıpratıcılığı:

Uydurmacılığı yaymak, özel bir dil anlayış ve tutumunu aşılamak kastıyla, bu yüzde ölçüsü kullanılarak, değersiz, kof ve zoraki edebiyatçılar hakiki şair ve romancılara, hikâyecilere, oyun yazarlarına üstünmüş havası yaratılıyor.

Aslında Türkçe'mizin alınyazısı, güzel bahtı, hakiki edebiyatçılarımızın, değerli şair ve romancı, hikâyeci, oyun yazarı edebiyatçılarımızın, Dil Kurumu'nca sözlükdışı sayılan kelimelerine bağlıdır; o kelimelerle üstün dil olma imkanını korumaktadır. Kabile dili olmaktan o sayede kurtulmaktadır. Edebiyata o kelimelerle açılmakta, bilim ve düşünce için gücü de gene onlardan gelmektedir.

Arı dil masalı için söylenmedik söz kalmamıştır. Arı bir dil hiçbir dönemde, hiçbir millette olmamıştır. Bundan çok önceleri bile, Afrika'nın orta göbeğinde bulunan kabilelerin birbirlerinden kelimeler, deyimler aldıkları tespit edilmiştir. Üzerinde asıl durulması gereken bir nokta da odur ki, dilleri, ama bütün dilleri medeniyet ve kültür yarışmasında yaya kalmaktan kurtaran kelimeler işte o yabancı dillerden alınanlar olmuştur.. olmaktadır, olacaktır da. Ama bu nokta konumuzun dışında kalıyor, biz sözümüzü gene şu yüzde aykırılığı ile bitirelim:

Sağlam ve dürüst bir inceleme, edebiyatçılarımızı, düşünce ve bilim adamlarımızı Dil Kurumu'nun sözlük dışı bırakmaya çalıştığı kelimelerin üstünleştirdiğini, sözün kısası, Türkçe'mizin güzel bahtını o kelimelerin koruduğunu gösterecek.. ispatlayacaktır.

Tercüman, 1975

İNCİR ALİYE İLE TATAR RUKİYE

ERGENLİK çağı neş'e ve taşkınlıklarla kara sevda arasında sallanır durur, şiirle nükte arasında mekik dokur. Bizimki de öyle olmuştu: Bir yandan menekşe gözleri hülyalı, gülümseyişi mahzun bir sevgilinin portresini hayalimizde tamamlamaya çalışır, bir yandan da İncir Aliye ile Tatar Rukiye için kahkahalar atardık.

Kim mi oluyormuş İncir Aliye ve Tatar Rukiye? Onu anlasa anlasa fizik dersine 1930'larda başlayanlar anlayabilir. Daha sonrakilere açıklamam gerekiyor, ama önce Osmanlıca sözlüğüne bakmalıyım.. ki,

o da yok yanımda. Ben kabalamaca söyleyeyim de, o işi siz yapın:

Madenler ısı değişikliğine göre uzayıp kısalırlar ya, işte bunlardan birisine -bizim zamanımızda- «kaabiliyet-i incirariye, ötekine de kaabiliyet-i tatarrukiye deniyordu. Benim onüçüncü yaşımın İncir Aliye'si ile Tatar Rukiye'si o incirariye ve tatarrukiye garipsemesinden doğmuştu:

Bırakın evimi, çarşımı, pazarımı, sokağımı... Cingöz Recai'lerden Kartal İhsan ve Şarlok Holmes'lerden geçip de yeni yeni okumaya başladığım «Edebi roman»larda ve dergilerde bile ne Tatar Rukiye, ne de İncir Aliye.

Ama fizik okuyorduk, belki de Aynştayn olacaktık, bilimin kendi kelimeleri vardı, dalgasını, malgasını geçe geçe de olsa, öğrenecektik. Öğrenmişiz de işte: Menekşe gözleri hülyalı, gülümseyişi mahzun aşkımızı çoktaan unutup gitmişiz, ama bakın İncir Aliye de, Tatar Rukiye de beynimizin griliğinde uzayıp kısalıp duruyorlar.

Söylemek istediğim şeyi, daha yazının ortalarında söyleyip çıktım galiba, ama bir parçacık açıklama yerinde olacak:

Terimler ister Çin'i maçince olsun, ister uydurukça. Vız gelir Türkçeye; yalnız fizik için değil, hukuktan tıb'ba, ondan da felsefe'ye kadar böyledir bu. Derdi başka yerde aramalıyız: İnsanlar konuşurken ve roman, şiir, hikâye, piyes yazarken bir düştüler mi İncir Aliye ve Tatar Rukiye sevdasına, işte o zaman Türkçe hapı yuttu demektir.. ki, öztürkçe'cilerin direndikleri reçetede yazılı olan hap da ondan başkası değildir:

Atatürk'ün, yani millet'in milyonlarını ödül diye dağıtarak öyle kelimeler uyduruluyor ve kullandırılı-

yor ki, bizim okul çağımızın İncirariye'lerinden, Tatarrukiyelerinden kalır yanları yoktur. Bunlar da ötekiler kadar ve tıpkı onlar gibi evlerimizin, çarşı pazarlarımızın, sokaklarımızın... Ve hançerelerimizin yabancısıdır. Üstelik gramerimize de rest çekmişler.

Şimdi herkes dil'den söz ediyor, Türkçe için konuşuyor. Kısacası, Dünya'da hiç bir dil için yapılmayan Türkçe için yapılıyor. Alabildiğine aykırı bir şey. Ve ne kadar acı.. TRT gibi, bakanlıklar gibi, mesela Milli Eğitim Bakanlığı gibi devlet kurum ve kuruluşlarınca da desteklenen tutum o kadar akıl dışı, öyle barbarca ki, kafalarını Türkçe'ye bağlayanların paniğe kapılmaları, kavgaya karışmaları elbette önlenemezdi.

«Bizim zamanımızda» Türkçe için iki, üç uzman ya yazardı, ya yazmazdı, ama bizim nesil Tatar Rukiye'lerden de, İncir Aliye'lerden de yakasını kurtarabildi, işte bu güzelim Türkçeye erdi.

Dehamız mıdır bizi kurtaran? Yoo... Biz güzel yazanlar sayesinde erdik Türkçe'mize.

Bilmem anlatabildim mi? Türkçe'yi, uzmanları dahil, hiç bir kimse değil, ancak ve ancak soylu edebiyatçılar kurtaracak ve geliştirecektir. Şimdiye kadar ve bütün dillerde olduğu gibi.

Tercüman, 1976

AKIL ALMAZ ÇELİŞKİLER

ÖFKENİN anlamı kalmadı. Üzüntü boş. Çünkü ipin ucu çoktan kaçtı: Türkçe'den söz etmek artık havanda su döğmenin ta kendisi. Geçenlerde de yazmıştım; eli kolu bağlı beklemekten başka çare yok: Türkçe'nin alınyazısı, başka hiçbir şeye değil, soylu

edebiyatçılarla sözde edebiyatçılar, yani üçkâğıtçılar arasındaki gizli savaşın sonucuna göre çizilecek. O da birkaç nesil sonrası için.

Bu alınyazısına asıl sahibi - Devlet - sırt çevirmiş.

Ne? Sırt çevirmiş mi dedim? Keşke o kadarla kalsaydı; bozmak, çulsuz bırakmak, soyup soğana çevirmek ve yıkıp yıpratmak isteyenlere arka çıktı: Büyük şiirler yaratmış, türküler şakıtmış, atasözlerine, tekerlemelere, darbımesellere, ninnilere yerleşmiş kelimelerim, bir öztürkçe masalına, bir maskeli ırkçılığa aldanan Devletlilerin eliyle gömüldüğüne göre söylenecek başka söz kalmaz. Sonuç o savaşa bağlıdır.

Atın **Hakikat'ı**; çünkü Arapça imiş o. Onun yerine öztürkçe **Gerçek** deyin!

Ölçülüp biçilip tasarlanıp işlenen cinayetlerinin en masum görünenidir bu. Aslında ise, bu da bir değerli kavramın boğazlanışından, diri diri gömülüşünden başka bir şey değildir; çünkü **Gerçek** başka, **Hakikat** başka birşeydir ve öteki gibi, beriki de benimdir:

Vérité'nin karşılığı? Gerçek. Peki, Reel'in? o da gerçek!

Örneklerden bir tek örnektir bu ve bu tek örnek bile Türkçe'nin ve Türkçe ile düşünen, yazan, tartışan kafaların Süleymaniye seviyesinden gecekondu veya aşiret dönemine indirilmek istendiğini ispatlamaya yeter. İhânetin striptizidir bu.

Eğri oturalım, doğru konuşalım: Bu en büyük ihanet -Devlet sorumlularının akıl almaz idraksizliği yüzünden - işini başarmıştır; insan denen yaratığın ölümsüz yanlarından birisini, yâni züppeliğini pek güzel kullanarak başarıya ulaşmıştır; özentileri, kart

koyunların kuzularla kırpılmak heveslerini ustaca kullanarak başarmıştır; çünkü çizmeden yukarı çıkmak için aş eren, bir şey yapamadıkları ve yapamayacakları için, bir şeyler yapar görünmeye can atan koskoca Devlet sorumlularını da bu ölümsüz yönlerinden yakalamıştır:

Devlet'i **Mekteb**'e **Okul** derse Türkçe ne yapsın? Bir süre direnir, **Okul Mektebi** dedirtir; bu da onun son nefeslerde yapılan bedduası, lâneti ve hakareti olur.. gider!

Ne belâdır o züppelik, o kart koyun zibidiliği ve o haddini, haysiyetini bilmezlik!

Konu, böyle, Türkçe gibi, milet kaderini ilgilendirmese, güler geçersiniz, tiksinirsiniz veya. Ama böyle konularda götürdüğü şey, bir milletin edebiyat, kültür, düşünce ve ilim dünyasıdır, herşeyidir.. her şeyin idrâk dışına sürülüşüdür; inkârı, gömülüşüdür:

Bir tek kelimenin öldürülüşü ile birlikte binlerce şiir, şarkı, türkü mısraının ve onbinlerce cümlenin gittiğini düşünebilenler için bundan daha dehşet verici bir barbarlık olamaz. Züppeliğin barbarlığıdır bu.

Züppeliğe bakın, züppeliğe: Adam - televizyon'da - «Yurttan Sesler Korosu»nu, «Türk Halk Müziği Korosu»nu yönetiyor.

Ve «kapsamak» diyor, «saptamak» diyor.

Bu kelimeler ve benzeri öztürkçe'ler hangi türküde var? Karacaoğlan'da mı, Dadaloğlu'nda mı, Pir Sultan'da veya Yunus Emre'de mi? Adı, sanı bilinmeyen, ama yüzyıllara duygu, duygulanış ve gözlem keşifleri bırakmış saz şairlerim, âşıklarım dahil, kimde, hangi mısrada var bu piç kelimeler ha?

Tercüman, 1976

DİLİNE SAHİP ÇIKMAYAN

GÜMRÜKSÜZ bir dünya - belki - olacaktır; ama o Dünya'da ancak sözlüklerine Çin Seddi'nden, Majino'dan, Zigfrit'ten bir kat daha sağlam gümrük duvarları kurabilmiş milletler - Hür ve bağımsız - yaşayacak... Yaşayabileceklerdir.

Dil'ini kaybeden millet olmaz; olsa da Devlet kuramaz, hür ve bağımsız yaşayamaz: Devletlerin sağlamlık derecesini anlamak için bir sağlam ölçü de millî dil'in sağlamlık derecesidir.

Türkçe'mize bu açıdan bakıyorum da, içime hafakanlar basıyor.

Yok ama; yanlış anlaşılmasın: Türk Dil Kurumu'nun büyük ve o kadar tehlikeli yanlışından söz etmeyeceğim. Apayrı bir konudur bu; doğrudan doğruya devlet sorumlularını, dolayısı ile de Bakanlık'ları ve - özellikle - Belediyeleri ilgilendirir; zira Türkçe'miz onlardaki korkunç - veya tiksindirici - idrak zaafı yüzünden hiçe sayılmakta, hakarete uğramakta, gazyağı karıştırılmış zeytinyağından beter hale getirilmektedir. İş yerlerinin - her dalda ve en azametlilerinden, en külüstürlerine, gecekondularına kadar - levhalarına bakın ne demek istediğimi anlarsınız.

Bırakın dağ başlarında bile yadırganamazlaşan **Restaurant**'ları ve - otel değil - **Hotel Palace**'ları, alnı kabaklarına ev'in bile, çocuk'un, köfte'nin bile, hem de o dillerdeki yazılışları ile, Fransızca, İngilizce veya Amerikanca yazan dükânlardan geçilmiyor. Kırk yıllık yiyecek, içeceklerimiz de, sanki uyruk değiştirdi: Gevrek dediğimiz şeyin kafa koçanı'na artık T.C. yazamazsınız. O ve daha binlerce şey, dilekçe vermeden isim değiştirdi; hepsi de Meloş oldu.

Söylediğim zibidiliklerde Devlet sorumlularının,

Bakanlık ve Belediye'lerin ne suçu, ne vebali var demeyin:

Hangi tarihte bilmem, ama İsa'dan bir hayli önce olmalı, kanunu, yasası, yasağı çıkmış, iş yerlerinin levhaları Türkçe olacaktır, diye. İş yeri, işin veya piyasasının gereği, yabancı bir kelime veya kelimeler kullanmak zorunda ise, bunun veya bunların Türkçe'leri, onlardan, bilmem ne kadar büyük yazılacak, diye.

Ama, sorumlulardaki o yere batasıca anlayışsızlık ve kavrayışsızlık yüzünden cemaat bildiğini okuyor. Ne okumak! Ne curcuna...

Üzerinde ısrarla durduğumuz şuur ve idrak varsa, bu barbar curcunaya son vermek kolaydır.. Hem de o kadar kolaydır ki, o idraksizlik ve şuuru yakıştıramayacağınız ölçüde kasıt, hatta ihanet ihtimalleri önlenemeyecektir.

Bilinen bir şeydir bu: Küçük, büyük, iş yerleri ve kuruluşlar «isim alırlar», izin almadır bu. Ticaret Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, Belediyeler veya Odalar bu işle ilgilidir. Türkçe gibi, ana dil, millî dil gibi büyük, en büyük konuda - o şuur ve idrak varsa - yasa'ya, yasağa ne gerek? Türkçe değil mi konacak isim, vermezsin izni, almazsın camiana olur, biter.

Yapın bunu; bütün üretim - tüketim - maddelerinde de yapın. Hem de eskilere giderek yapın; Türkçemizin, ana dilimizin canına okuyan bu zıpırlıkları, bu zibidilikleri, bu üç kâğıtçılıkları tepelemek için.. dil'inizin insanı olduğunuzu ispatlamak için yapın.

Tercüman, 1976

SAYIN **Mustafa Özcan: Ceyhan.**

Sorduğunuz şey bir kitap değil, bir şiirde, daha değişik bir söyleyişle, bir mısra'dır. Sayın Ecevit o mısrada, aşağı yukarı şöyle söylüyor: «Anlarsın Yunanlı ile kardeş olduğunu».

Sayın Ecevit'in - edebiyat konusunda söylüyorum - kitabı yoktur. Ben öyle sanıyorum. «Yunanlı ile kardeş» sözüne gelince, bunun üzerinde hayli duruldu. O da, bu mısraı yazdığını Meclis kürsüsünden açıkladı. Kısacası, bunun tartışılacak bir yanı yoktur. Size şiirin çıktığı yeri ve tarihi bildiriyorum: Küçük Hikâyeler Dergisi — 1951, Ankara.

Sayın Hülya Bağatur: Mersin.

«Stalin'le Konuşmalar»ın mevcudu kalmamış, yeni baskısı da yapılmamıştır. Gene Milovan Cilas'ın yazdığı «Yeni Sınıf»a gelince, onu **Bateş**'den bulabileceğinizi sanıyorum. Kitapcınıza söylerseniz bulabilir.

Sayın Vasıf Sevinç: Trabzon

Saygıda kusur ne kelime? Mektubunuz o ince ve zarif endişenizin aksine, beni sevindirdi. Birçok noktada sizinle beraberim. Belki hatırlayacaksınız; sözünü ettiğiniz kimseler için, «Kuzularla kırpılmak isteyen kart koyunlar» tabirini kullanmış ve öylelerinin züppe olduğunu tekrar tekrar söylemişimdir. Anlatamadığım nokta ise şudur:

Türkçe'mizin kötü kaderini uydurukçular ve şu veya bu grup değil, doğrudan doğruya, Devlet'imizin yüksek plânda sorumluluğunu yüklenmiş kimselerin meselenin önemini kavrayamayışları çizmiştir. Züppelik ve o terimdeki özenti bu planda yıkıcı olmuştur.

Onların türedi kelimeleri yaşayan, şiirler, hikâyeler, masallar, türküler, tekerlemeler, atasözleri, ninniler ve çeşitli eserler yaratmış kelimelere tercihleri sadece konuşmalarında, yani züppelik ve özentilerinde kalsaydı dert değildi. Ama onlar, bu türedi kelimeleri okullar, devlet daireleri, radyolar ve televizyon aracılığı ile «resmî»leştirdiler. Böylece de - gerçek ne kadar acı olursa olsun söylenmelidir - Türkçe yenildi. Çok basit ve aşırı bir örnek vereyim: Bir bakanlığın adı «Sıhhat» değil de «sağlık» oldu mu, sağlık ne kadar sıhhat demek olmasa da, vatandaş artık sağlığı sıhhat yerine kullanmak zorundadır. O zaman da bize, kala kala, yerini getirip veya yerini getirdikçe; «sıhhat ve sağlık» demek kalır. Tıpkı «hakikat ve gerçek» diye direndiğimiz gibi.. bize, bir TV açık oturumunda, «Arapça hakikat yerine Türkçe gerçek desek ne kaybederiz Tarık bey?» diye soran zata; «Hakikatı beyefendi, hakikatı» diye cevap verdiğimiz gibi. Ama öz Devlet'iniz okullarında ve sözü geçen her yerde hakikat'ı diri diri gömmekte kararlı ise elden ne gelir?

Buna cevabınız, sanırım, «gayreti bırakmamak» tır. Haklısınız ve ben de öyle düşünüyor, öyle yapıyorum. Saygılar.

Tercüman, 1976

ÖZTÜRKÇE MASALI

BİZ de biliyoruz: **«Şehir»** yerine **«kent»** dersek kıyâmet kopmaz; hattâ bir köy evinden bir sıva parçası bile dökülmez. Ama «şehir» kelimesini bir kere gömdük mü, TANPINAR'ın, bir büyük eseri yâni Türk kültürünün o eşsiz **«Beş Şehir»**i Varto yıkıntılarının

altında kaybolup gitmişe döner. Siz şimdi, **«Hayâl Şehir»**den tutun da **«Şehir Kâhyası»**ndan Eskişehir'e kadar neler yitireceğimizi düşünün. **Viranşehir** bile kalmaz elimizde. Üstelik **«köylü kentli»** sözünde tutunan o kelime Türkçe de değildir.

Soruyorlar: Arabca **«hakikat»**ın yerine Türkçe **«gerçek»** kullanılsa ne kaybederiz? Ah kurnaz bebek; ne mi kaybederiz? hakikat'ı hakikat'ı! Hem de **«hakikatlı yâr»** ile birlikte, o güzelim, o cânım türkülerimiz ve atasözlerimizle birlikte.

Naziler kitap yakmışlardı. Komünistler aynı barbarlığı hâlâ yapıyorlar; üstelik daha yaygın, daha sistemli bir şekilde. Ama, inan olsun, öztürkçeci denilen ırkçılık sahtekârları onlara taş çıkartıyor; çünkü bunlar bütün Türk kütüphânelerini gömmek niyetindeler:

Bir kelimeyi, ölümünü beklemeden fırına atmakla ne mi çıkar? o kelime ile kurulmuş onbinlerce Türk mısraından, duygu ve düşüncesinden gelecek nesilleri mahrum bırakmak kastı çıkar.

Bir öztürkçeci **«dâhi»** yerine **«zirek»** diyordu. Hangi bölgede rastlamışsa rastlamış ve -samimî ise- halk kullanıyor diye Türkçe sanmış, dâhi'ye yakıştırmış. İlim, milim'miş gibi geliyor diyelim haydi bu dil zirekine. Ama birazcık, minnacık «hakikat» ve «doğru» kaygısı da mı olmaz insanda? Olsaydı, sözlük değil, bir lügat açar ve bu kelimenin farsça olduğunu, «halk»ın bunu **«zeyrek»**den bozduğunu, aslında da **«açıkgöz»**, **«kurnaz»** mânalarına geldiğini görürdü. Buyurun şimdi **«Zirek Atatürk»**ü... ve üzülün üzülebileceğiniz kadar.

Dil'i sanatçılar yaparmış... halk yaparmış... kafatasçı Dil Kurumu ağaları yaparmış. Yok canım? papuç mu yapıyorsunuz? Kaç Tevfik Fikret, kaç Ah-

met Hâşim veya Cenab Şehâbeddin var öztürkçecilerin arasında? Ve kaç «halk» nesli? Ne oldu onların yaptıkları diller? Biz bugün **«Mai ve Siyah»**ı, **«Tiryaki Sözleri»**ni, **«Rübâb-ı Şikeste»**yi Türkoloji bölümlerinde ölümsüz Türkçeye çevirterek okutuyoruz. Öztürkçeciler de gelecek nesillere aynı yoldan okutulacak... yeter ki okutulmaya değecek üç beş parça bırakabilsinler.

Durun ama; trajedinin beşinci perdesine daha gelmedik: Ali'nin veya Veli'nin öztürkçeciliği değil asıl dert. Dert bile değil bu. Herkes kaderini, yâni kişiliğini kendi yapar veya başka bir söyleyişle, insanda aldanışın da, ihânetin de binbir çeşidine rastlanır. Oyunun bu tarafını mühimsemeyin. Ama ihânet veya ihânetten ayırd edilmesi çok zor olan aldanış veya yanılış milletin ancak silâhlı, sopalı ayaklanma ile karşı gelebileceği TRT gibi, Bakanlık gibi Devlet müesseseleri tarafından arkalanırsa bütün gücünüzle üzerinde durunuz: Bugün çocuklarımıza, bize rağmen, Devlet zoruyla, ilme de, millete de zerre kadar âşina olmayan bir barbarlığın ecişbücüş ettiği bir «dil benzeri» okutuluyor ve buna karşı duran Türklerle hakikî Türkiyeliler suçlanıyor, hattâ tehdid ediliyor. Kimler tarafından mı? Sahtekâr ırkçılar tarafından, milliyetçiliğin en temizine bile katlanamayan, ırkçılık maskesi takmış türediler tarafından. «Özerk»ler ya, Devlet kuvvetini arkalamışlar ya, yeter küstahlaşabilmeleri için.

Tarihine, kültürüne, medeniyet ve san'atına yabancı bir yaratık için bütün kalleşlikler, bütün züppelikler, bütün inkârlar, kısacası mutlak bencillik ve yıkma zevki mümkün görünür, kolay görünür. Böyleleri için Malazgirt herhangi bir ova, Rumelihisarı herhangi bir duvar, Bursa şehirlerden bir şehir, Sa-

karya da rastgele bir ırmaktır. Gider, görür ve daha güzel ırmakları, yeşili daha gözalıcı ovaları, daha büyük şehirleri düşünür geçer. İşte bu kültürsüzlük, bu soysuzluktur ki, kelimeleri kıravatlara, mendillere döndürüyor, onlar, böylece de **kent**'i **şehir, koşul**'u **şart,** farsça zor'dan zorlama **zorunluk** ucûbesini **mecburiyet,** ermenice ve ermenice çeşnili **örneğin**'i **meselâ** yerine koymaktan çekinmiyor, ama bir barbar veya bir baltacı, bir baltalayıcı pervâsızlığı ile çekinmiyorlar.

Mısra'lar yaratmış, türküler, atasözleri donatmış, romanlar, hikâyeler ve kültür eserleri, ilim eserleri doğmasına sebep olmuş, Ömer Seyfettin'den, Yakup Kadri'ye, Yusuf Ziya Ortaç'a, Falih Rıfkı'ya kadar bunca kalem yetiştirmiş onbinlerce Türkçe kelimeye saldırır dururlar da, neden, acaba neden, evet neden **«füze»** gibi, **«roket»** gibi, **«strip-tiz, kafeterya, ruf veya televizyon»** gibi daha dünkü gümrük kaçakçılarına Türkçe karşılık aramazlar?

O öztürkçeci TRT, adını olsun düşünüp de samimiyetsizliğinden utansın artık canım. Ve bizim, kütüphâneler dolduran kelimelerimizi bıraksın da şu radyo'nun, şu televizyon'un karşılığını arasın.

Boş ama böyle hakikatler, hele uyarmalar: samimiyetsizlikle, yobazlaşan kasıtla başa çıkılmaz ki... kalkar size, bu sefer de; **dağdaki çoban bile radyo'yu biliyor** der. Sanki ayni çoban; **«sebeb olanın sebebi kurusun»** demez de, **«neden olanın nedeni kurusun»** dermiş gibi. Buyurun işte kültürümüzü, tarihimizi anlaşılamaz hâle getirmek için debelenip duranların **«halk anlar»** veya **«kolay anlaşılır»** masallarını.

Sözü fazla uzatmaya lüzum yok. Biz herşeyden önce şunu bilmeliyiz: öztürkçeciler umdukları neticeyi alacak olurlarsa, bu da, ilme karşı, medeniliği-

mize karşı, kısacası millet'e karşı kazanılmış haydut baskınlarına bir yenisinin daha eklenmesinden, barbarlıklar tarihinde yeni bir sayfanın daha açılmasından başka bir mâna taşımayacaktır.

Biz, bunların bugüne kadar elde ettikleri başarılara da bu gözle bakmalıyız. Bu bir haysiyet, bir medeniyet, bir hayat vazifesidir.

Hisar, 1967

TDK'NIN OTOPSİSİ

TDK'ya bakarsanız «öztürkçeye karşı olanların yazılarındaki belirgin niteliklerden biri de kekemeliktir.» Ve bunun, «Türkçeye saygı duymamak, dil bilincine erişememek, deyişine özen göstermemek gibi» çeşitli «neden»lerinden biri de «korku» imiş: Öztürkçeye karşı çıkanlar açıkça «biz Türkçemizin **ulusal, arı, yabancı dillerin baskısından kurtulmuş, yeterli** bir dil olmasını istemiyoruz» diyemiyorlarmış da, dolaylı yollara sapıyorlarmış. Örnek mi? Örnek de HİSAR'ın Şubat sayısında çıkan **«Öztürkçe Masalı»** başlıklı yazı imiş.

Densizlikle, hele hele yobazın densizliğiyle başa çıkılamaz kolay, kolay, iyi bilirim bunu. Ama, kim bilir, aynı TDK'nın içinde uyarabileceklerimiz de vardır. Bu ümit yalanların, anlayışsızlıkların ve - işte - yobazlıkların üzerinde bir kere daha durmaya yeter. Biz de bu ümitle sıralayalım:

Bir: Önce Türkçe değil, öztürkçe diyorlar, ardından öztürkçeciliği birtakım nutuk sözleriyle dokunulmaz hâle getirebileceklerini, putlaştırabileceklerini sanıyorlar, sonra da bu «öztürkçe masalı»na karşı

olanları Türkçeyi saymayan, dil bilincine erişememiş kimseler diye damgalamaya yelteniyorlar.

İki: Ve gözlerini kırpmadan yalan söylüyorlar; öztürkçecilik tasfiyecilik değildir diye. Tasfiyecilik, o pek kandırıcı sandıkları kelimelerden, yâni **yabancı dillerin baskısından kurtulmuş, ulusal, arı** bir dil istemekten başka nedir? Araya bir **baskı** kelimesi sokuşturuvermekle bütün ağızlara kilit vurabileceklerini sanıyorlar: Herhangi bir milletin, herhangi bir devirde **arı** bir dili olmuş mudur? Afrika'nın ayak basmamış bölgelerinde yaşayan ve birkaç yüz kelimeyle konuşan kabilelerin dillerinde bile komşularından aldıkları kelimeler var. Fransızcadan, İngilizceden, Rusçadan Çinceye kadar hiç bir dil'de, hiç bir zaman yapılamayanı ve bütün dünyada barbarlık sayılanı TDK ağaları yapacak ha? Bu oyuna oyuncak kediler bile güler.

Üç: TDK şantajcıdır da ha.. kuruntusunun yarattığı birtakım kuvvetler olmalı ki, jurnalcıdır da haa! Biz yazı devrimine de karşı imişiz. Yalnız yazı devrimine mi? Biz Arapça ve Farsça karışımı dilin okullarımızda okutulmayışına da karşı imişiz. Nereden çıkarıyor bunu diyeceksiniz. Nereden olacak, şantaj değil, jurnal değilse, elbette anlayışsızlığından, aklının en açık mantığa bile yetmeyişinden.. veya ille yalan söylemeye, tahrif etmeye mahkûm oluşundan.

Biz diyoruz ki, öztürkçe değil, Türkçe. Türkçe de milletin anladığı, kullandığı, edebiyatını yarattığı dildir. Bu dili değiştirmeye kalkmak, nazilerin yaptığı, komünistlerin yapmakta olduğu kitap yakmaktan da barbarca bir iştir, bütün millet kitaplıklarını yedi kat yerin dibine gömmeye kalkışmak demektir. Bunun ne kadar doğru olduğunu anlasınlar diye örnekler de verdik. Kasıtlı değillerse o yazımızı bir daha, bir da-

ha, bir daha, kısacası bizden özür dilemeye, haysiyetleri adına, mecbur olduklarını anlayıncaya kadar okusunlar.

Dört: Kurum ağaları bir Arapça Farsça karışımı deyiverdiler mi, akan suların duracağını sanıyor veya durmasını istiyorlar. Bunu deyince koskoca Türkçe'nin, yâni bir ilim, kültür ve sanat dilinin müdafaa edilemez hâle geleceğini, gömülüp gideceğini umuyorlar. Hedef bu mudur?

Beş: Bu sual ne kadar yerindedir; çünkü biz, bu **arı, yabancı dillerin baskısından** kurtulmuş bir **ulusal dil «kurmak»** istediklerini söyleyen Kurum Ağaları'na soruyoruz: Yabancı diye ölüm cezası istediğiniz kültür kelimelerine getirdikleriniz, meselâ «kent», meselâ «örnek» veya «kamu» ve «zor-unlu» Türkçe midir? O zaman susuyorlar, hayır susmuyor da yalana, tahrife, şantaj ve jurnal ile safsataya sığınıyorlar. Böylece de cevap vermek bizlere düşüyor. Türkçe değildir o kelimeler. Yüzlerce benzeri gibi, bunlar da ya **yabancı dillerin baskısı** veya uydurmadır. O halde? O halde şu öztürkçecilik masal değil de nedir? Bir tezgâhtarlık, herhangi bir komisyonculuk mudur?

Altı: Akıllıdır da TDK: soruyor: Bugün birtakım kitaplar okunmuyorsa bunun nedeni acaba dilimizi özleştirme akımı mıdır? Aklı sıra «değersizler de onun için okunmuyorlar» demek ister. Halbuki biz «okunmamak»tan değil, «okunamamak»tan bahsettik. Söylemek istediğimiz, yazımızdan da kolayca anlaşılan öztürkçecilerinkine pek benzeyen o ayni şekilde uyduruk ve ayni şekilde Türkçeye aykırı Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti dili idi. Yoksa Ömer Seyfettin'in, Refik Halid'in, Reşat Nuri'nin o güzelim Türkçeleri değil. Biz onları, «Arapça Farsça karışımı» dil-

leri ile yazdıklarının tekrar tekrar basıldıklarını ve okunduklarını çok iyi biliyoruz.

Yedi: TDK yalnız akıllı değil, fevkalâde anlayışsızdır da. Hani o yazımızda; «Dili sanatçılar yaparmış.. halk yaparmış.. kafatasçı Dil Kurumu Ağaları yaparmış. Yok canım? papuç mu yapıyorsunuz? Kaç Tevfik Fikret ile kaç Ahmet Hâşim veya Cenab Şehabeddin var öztürkçecilerin arasında?» diye sormuştuk ya? TDK bunu «sulu bir güldürü» sanıyor. ve o barbar rahatlığına bürünüyor. Ama asıl dehşeti anlayışsızlığın TDK'yı saldırgan bir duruma düşürmesidir; Çünkü TDK hem yukardaki sözlerimizi aynen alıyor, hem de hemen altında şu karşılığı veriyor: «Demek ne dilciler ne yazarlar ve ozanlar -ozan Türkçe değildir- ne de halk dille uğraşmayacak, ona bir katkıda bulunmayacak?»

Peki ama, uğraşma yasağı koyan kim? bunlar katkıda bulunmasın veya bulunamazlar diyen kim? Papuçtan anlarsınız diye soruldu «papuç mu yapıyorsunuz?» diye. «Dil yapmak» megalomanisinden -sizinki de dâhil- ve bunun boşluğundan bahsediyor o cümle. Ve sırf sizinle ilgili, yâni «size özel» bir mânası var, anlasanıza. Hem anlamaz hem de -tabiî çok ince - nükteler yapar, tepeden tepeden bakıp «sulu güldürü» der, «Peki kimler uğraşacak dille? Doğaüstü yaratıklar, başka gezegenlerden gelecek kişiler mi?» dersiniz. O ne demekse, «doğaüstü Yaratıklar» ve başka gezegenlerde kişiler varsa, bunlar da Türkçe ile ilgili iseler ve Türkiye'ye geleceklerse sizin samimiyetsizliğiniz, anlayışsızlığınız ve bilgisizliğiniz de kâinat çapında ün yapacak demektir.

Bütün bunlara rağmen ve düşüncelerimizden bir tekine bile cevap vermediğiniz veya veremediğiniz halde «bilimsel özden yoksun, çocuksu» diyebiliyor-

sunuz ha, bizim yazımıza? O halde kim acısın, kimler, hangi üslûbla karşılık versin size? Bizden daha mütevazi, bizden daha müsamahakâr insanı hangi gezegenden bekliyorsunuz? Eğer hâlâ konuşacak tâkatınız varsa, ne olur, yazıları bir anlayana okutun, tekrar tekrar anlattırın, ondan sonra cevap verin. Tabiî, eğer, tutumunuz saf bir anlayışsızlıktan, yalnız bundan ileri geliyorsa.

Hisar, 1967

T.D.K.NIN OTOPSİSİ

TDK YALANCIDIR, şantajcıdır, akıllıdır, fevkalâde anlayışsızdır.

(NOT: HİSAR'ın 40'ıncı sayısındaki «TDK'nın Otopsisi» başlıklı yazımıza bakınız: NOT için NOT: Yukarıdaki not okuyucularımıza değil, bize, bilgin maskesi takmış bir sokak çocuğu gibi sataştığı, bunu da yalanla, şantajla, akıllılıkla ve fevkalâde anlayışsızlıkla yaptığı için yazdığımız o yazıya karşı susan TDK'yadır.)

TDK yalnız yalancı, yalnız şantajcı, yalnız akıllı ve fevkalâde - daha iyisi, olağanüstü - anlayışsız değil, aynı zamanda horoz şekeri kadar kendini beğenmiştir, iki kere iki dört eder demesini öğrenir öğrenmez bütün iki kere iki dört eder diyenleri öğrencisi sayar, dedesi devrinden kalan kelimeleri de bir kullandı mı tapularını üzerine çıkartmaya kalkar.

TDK, Nisan 1967 tarihli HİSAR'daki yazımızın karşısında arpacı kumruları gibi düşüne dursun, biz onun bu yönü üzerinde duralım:

«Öz Türkçe sözlükler hızla yayılıyor»muş. **«Kimi gazete ve dergiler, öz Türkçe akımına karşı duran yazılara sık sık yer veriyorlar»**mış, ama **«şöyle bir alıcı gözle»** incelerseniz **«öz Türkçe akımının getirdiği sözcükleri»** kullandıklarını görürmüşsünüz. Ve «örneğin» HİSAR.

TDK bu konuda 25 kadar da örnek veriyor. Ne imiş o karşı durup da şuurumuzun değil **«bilinçaltı»**mızın **«dili»**ne yerleşen TDK ağalarının veya ayaktaşlarının «buluntu»ları? Ne olacak, meselâ **«aykırı»**, meselâ **«boyut, bölüm, akım, gerilim, güçlü, kadınsı, kişi, kişilik, konu, mutlu, kuşak, övgü, özlem, tedirgin»** ve **«yatkın»** ve **«umut»** ve **«yön»** ve **«düş»** evet **«düş»**.

Düş görüyor bu yaratıklar, düş... yönlerini, yöntemlerini yitirmiş, her yönden aykırı özlemlerinin kadınsı umutsuzluğu içinde tedirginler, ne diyeceklerini, parsayı kapabilmek için nasıl takla atacaklarını bilemiyorlar.

Her şeyden önce sıraladıkları kelimelerin çoğu Türkçedir, Öz Türkçe, yâni uyduruk değil ve yüzyıllardan beri yazıda da, sözde de kullanılırlar, tekerlemelere, atasözlerine girmişlerdir. Kimin malı kime?

Geri kalanlar terim olarak okul kitaplarına, devlet diline kanun yoluyla sokulmuş, gene kanunlardan yararlanılarak sabah demeden, akşam demeden, binlerce benzerleriyle birlikte milletin kafasına taş atar gibi, tak, tak, tak vurulup durmuştur. Yazar sayısı düzineleri bulan koca bir dergide, sırtını milyonlarca liraya ve o yetmezmiş gibi devlet zoruna dayayan binlerce uyduruktan üç beş tanesi kullanıldı diye davul dümbelek çalınacak, ha? Bir daha söyleyelim: Oyuncak kediler güler Kurum ağalarına, alimallah.

Kaldı ki, TDK'nın armağanı da yüklüce paralar olan «dil sansürü» HİSAR'da yoktur ve o düzinelerle

yazarın arasından, şu veya bu «kuşak»tan, şu veya bu «dürtü» sonucunda şöyle veya böyle «etkilenip» de «kanıt»larını ve «yargı»larını «sözcük» veya «tilcik»lerle yazanlar çıkabilir. Türkçesi HİSAR, yazarlarına aldanma hürriyetini de tanımıştır. Yeter ki, aldanış TDK'daki gibi saldırı hâlini almasın, yâni doğruya, haklıya ve dil'e, Türkçemize saldırı olmasın.

Umarız ki, bu yazımız, ilk otopsi kadar zor anlaşılır değildir, TDK'nın bilinçaltı'na dank eder de usunu başına takınmasına sebeb olur - neden olur?

Gene TDK'ya not:

Tövbe ya Rabbi hatâ râhına gittiklerime
Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime

beytinin de,

Mangal kenârı kış gününün lâlezârıdır.

mısraının da şâirleri bellidir. Okuyucularınıza **«ozanları bilinmeyen»** diyor, doğru söylemiyorsunuz. Sizin bilmedikleriniz «bilinmeyen» değildir, vaz geçin bu burnubüyüklükten. Sonra, mısraa dizi diyor «iki dizi»ye beyit diyorsunuz, şairi de ozan yapmışsınız; beyit gibi ozan da Türkçe değildir. Yakışmaz size. Ama belki de şâir yakışmaz size. Kim bilir?

2 nci not: Size yazmanın üslûbunu bulduğumu sanıyor ve bu yazımın hoşunuza gideceğini umuyorum. Yukarıdaki beyit ile mısraın doğru yazılışlarını da vermiş oldum. Bir teşekkür eder misiniz, bilmem.

Hisar, 1967

ÖZTÜRKÇE masalının peşine düşenler, çoğunlukla, açıklayamayacakları, hiç değilse şimdiye kadar açıklamadıkları bir çelişme içindedirler. Onlara bir defa daha soralım: Ulus'dan bambaşka bir değeri olan «millet»e bile boykot ederlerken bu dil ırkçılığı neden? Buna cevap alamayanlar «öztürkçeciler» den kuşkulanmakta haklıdırlar.

Çekinmeden konuşmalıyız, belli çevrelerin koparacakları, çünkü böyle durumlarda hemen koparacakları yaygaraları düşünüp çekingen davranmamalıyız: Bu «öztürkçeciler»in arasında çıkarcılar vardır, bilgisizlik yüzünden aldananlar vardır, övülmek, değerlendirilmek hırsına kapılanlar, bencilliklerine Türkçe'yi satanlar vardır, kişileşmeyi modaya uymakta bulanlar vardır, en önemlisi toplulukların millet oluşunda ve olabilişinde kan birliğinden daha önemli rol oynayan dil'i bozmak, yıkmak, hiç değilse kültür bağlarını koparmak kastı, yâni satılmışlık vardır. Öztürkçe yaygarasına kapılanlar bulundukları yeri artık düşünmeye, araştırmaya başlamalıdırlar.

Öztürkçeciliğe sözcülük edenlerin üzerinde ne kadar dursak yeridir. Bunları, her şeyden önce, kaçaklıklarından tanırsınız. Gerçekten de, bunlar, girdikleri veya girmek zorunda kaldıkları tartışmalarda akla da, bilgiye de, hakikatlara da aykırı sözleri ortaya atar.. ve kaçarlar. Siz bunları istediğiniz kadar çürütün, saçmalıklarının bütün çıplaklığı ile afişe çıkarın.. boşunadır; sanki o yalan yanlışları, o saçmalıkları söyleyen onlar değildir, tez elden bir başka tele geçmişlerdir. Lafebeliğinde bunlar kadar usta zor bulunur. Örnek verelim:

Dergilerinin veya gazetelerinin başyazılarında

«şâir» de derler, «şiir» de. Ama eleştirmecileri bu kelimeleri kullananları karalarlar. Neden?

Şehir kelimesi yabancı asıllıdır diye, Eskişehir'i, Akşehir'i, «Beş Şehir»i, Şehir Tiyatroları'nı, Yunus'daki, Karacaoğlan'daki ve yüzlerce tekerlemedeki kullanılışını umursamadan, bir kent'tir tuttururlar ve ötekini kullananları Türkçeye düşman göstermeye kalkışırlar. Kent de Türkçe değildir dersiniz, suşarlar, duymazlıktan gelirler. Neden? Üstelik kent gibi daha nice uyduruk veya zorlama ve hepsi de yabancı asıllı olan kelimelerin propagandasını yaparak, bu propagandalar için «ulus»un parasını harcayarak kitap kurtları gibi çalışırlar. Sebep sorarsanız, gene kaçarlar. Neden?

Ömer Seyfettin gibi, Ziya Gökalp gibi, daha sonraları da Reşat Nuri ve Refik Halid gibi yazarların çalışmaları, doğru düşünceleri milleti okur-yazarlarıyla buluşturur da, onlar, kimsenin küçümsemediği, küçümsemek ne kelime, benimsediği bu başarıyı mallanır, mallanmakla da kalmaz kendi yanılış ve yıkıcılıkları çıkarına destek yapmaya kalkışırlar, Türkçeciliği öztürkçecilik gibi göstermek isterler, işlerine geldi mi, onunla karşınıza çıkar, siz Türkçe'ye karşıymışsınız gibi konuşurlar. Türkçeyle sizin ne ilginiz, alınan sonuçta sizin ne hakkınız var diye sorarsanız, gene ortadan silinir giderler. Neden?

Kent yabancı da, kez yabancı asıllı, tüm yabancı asıllı değil mi? Ateş bile yabancı, su bile yabancı. Köylünün, kentlinin günlük yaşayışına girin kucak kucak yabancı kelime ile karşılaşacaksınız. Bütün bunları, sandalyeden iskemleye, masadan şemsiyeye, nohuttan fasulyaya kadar yüzde sekseni yabancı olan bu kelimeleri öztürkçeleştirebilecek misiniz? Böyle bir çalışmanız olmadığına göre, onları bırakıp da

kültür kelimelerine hışımla saldırışınız - sanatı, edebiyatı, düşünce'yi yıkmak kastından değilse - neden? Bunu da sorarsınız ve onlar bundan da kaçarlar.

Fuzulî, Bâkî, Nef'î, Tevfik Fikret, Cenap Şehabettin, Ahmet Hâşim ve - kısacası - bir çok benzerleri ile birlikte Dîvan Edebiyatı, Fecr-i Âti, Servet-i Fünun, birincisi çevrelerinin ve devirlerinin, yâni Tarihin karşı durulamaz zoruyla, ötekiler de snoplulukları, sakat anlayışları ve bilgisizlikleri yüzünden, yaşama şanslarını, milletle değil, kendi günleri ile sınırladılar, komşuları, kahve arkadaşları gibi öldüler gittiler diyelim. Ama, ya yukarda sayılanlar, ya Sait Faikler, Falih Rıfkılar, Adnan Adıvarlar, Yakup Kadriler, Orhan Veliler, hattâ çoğunun pek çok sevdiği Nazım Hikmetle Sabahattin Aliler? Bunları ve bunlardan da değerli olan öteki sanat ve düşünce adamlarımızı diri diri gömmeye çalışmanın mânası nedir? Bu saydıklarımız ki, yazdıklarının çoğunu okuma-yazma bilmeyenlerimize bile okusanız anlayacakları bir Türkçe ile yazmadılar mı? Cevap? Gene yok elbette.

Buna karşılık o adına yır deyince şiir oluveren, öykü dedin mi de hikâye kesilen öztürkçe uydurduklarını, o yırlangıçları, o öyküdekleri «ulus»un yüzde biri anlar mı? Bunun mânası da yeni bir Dîvan, yeni bir Servet-i Fünun veya Fecr-i Âti dili yaratmaya kalkışmak, okur yazarlarını milletinden bir kere daha ayırmaya çabalamak değil de nedir? Buna da cevap alamazsınız, bundan da kaçarlar.

Çok belirli çizgilerine şöyle bir dokunuverdiniz mi aslı gerçekten de şakaya gelmez bir kuşku konusu oluveren öztürkçecilik maşalı Türkçemizin, Türkçesi Türkiyemizin ana meselelerinden biridir. Yanılan, modaya kapılan, bencilliklerini kontroldan kaçı-

ran okuryazarlarımızın kalemlerini önlerine koyup uzun uzun düşünmeleri artık bir dürüstlük borcu olmuştur.

Hisar, 1967

BİRAZ UTANMAZ MISINIZ?

TDK'nın ağaları o kadar anlayışsız - veya yüzsüzler - ki, bütün söylediklerimizi söylenmemiş, bütün yalanlarını, şantajlarını bir kalemde silinebilir ve yokmuş sayıyorlar. Ondan sonra da gelsin o 23 Nisan düşünür ve bilginliği. Gerisi kolay artık; çünkü gerisi kupkuru ve herkesin malı olan kelimelere kalmıştır. Böylece de, yakaları paçaları teneke madalyalarla donatılmış olarak çıkarlar karşınıza: Her gün 23 Nisan'dır artık onlar için.

TDK ağaları yalancıdırlar. Çünkü bir yandan biz tasfiyeci değiliz derler, bir yandan da, **«Yabancı dillerin baskısından kurtulmuş, ulusal, arı bir dil»** istediklerini söylerler.

İşte gene soruyoruz: Bu istek tasfiyecilikten başka nedir? Ve yeryüzünde herhangi bir milletin, herhangi bir devirde **Arı** bir dili olmuş mudur?

TDK ağaları ikide bir **«bilgi»**den, **«düşünce»**den söz ederler; **«bilgi»** ve **«düşünce»** plânında bir tartışmanın olması için, her şeyden önce şu sorduğumuza cevap verilmelidir, değil mi? Ama TDK ağaları buna yanaşmazlar, yalancılıklarının bu suçüstü çivilenişinden sonra işi şantaja dökerler. Ne o? Biz yazı devrimine de karşı imişiz. Kuyruğu sıkışan elbette çirkef atacak, sövecek. Hem sövecek, hem de sövüyor diyecek. Ve barbar debelenmelerini, güzelim Türk-

çe'yi, bu kültür ve sanat dilini yıkmak çabalarını sürdürüp gidecek.

Biz **«Arapça - Farsça karışımı»** bir dili **«savunur»** muşuz. TDK. ağaları bir **«Arapça - Farsça»** karışımı dediler mi akan suların durmasını istiyor veya duracağını sanıyorlar. Sorduk işte: **Arı** bir dil olmuş mudur yeryüzünde? Kaldı ki, kendi dilleri Çince, Fransızca, Sanskritçe ve Arapça, Farsça karışımı ve uyduruk üstelik; örneklerini verdik bunun da, ve, meselâ, dedik ki, **«ozan»** Türkçe değildir, **«kez»** Türkçe değildir, **«kent»** de, **«sınır»** da, **«zor-unlu»** da, **«örnek»** de, daha yüzlercesi gibi Türkçe değildir.

TDK ağaları bütün bunları da, şaşılacak bir yüzsüzlükle atlar geçerler ve güzelim Türkçe'nin kültür kelimelerini baltalamaya, o barbar hırsı ile, çabalar dururlar. Sonra da **Arı** bir dilmiş ve bunu da bu Kurum ağaları yapacakmış! Horoz şekerinde bile yoktur kurumun bu kadar mânasızı, değil horozda.

Biz diyoruz ki, öztürkçe değil, Türkçe, bir kültür, sanat ve medeniyet dili olan Türkçe. **Şehir** Türkçe değil, kabul. Ama **kent** de Türkçe değil. Ve yalnız kent demekle kalmayıp **«Beş Şehir»** gibi, **«Hayâl Şehir»** gibi ölümsüz eserlere isim olmuş ve yüzlerce mısra'da, bir o kadar Atasözünde, tekerlemede geçmiş, hikâyelerde, romanlarda, piyeslerde onbinlerce defa kullanılmış **«şehir»** kelimesine idâm fermanı çıkarmaya kalkışmak, bütün genişliğiyle barbarlıktır; çünkü bütün o eserleri, o düşünce, sanat ve bilgi meyvelerini diri diri gömmek hırsından başka bir hedef taşıyamaz.

Şimdi siz şu **«şehir»** ve onun kadar yabancı «kent» kelimesini yüzlerce çoğaltın ve medeniyetimizin nasıl bir gözüdönmüş veya budala kasıtla karşıkarşıya kaldığını düşünün. Siz düşünün ve siz dü-

şünmek zorundasınız; çünkü TDK ağalarına **«bilgi»** gibi, **«düşünce»** gibi, gerçeği ve hakikatı bulmak için efendice tartışmak gibi, bu da vız gelir. Nitekim size saldırmaya kalkışırken, bu ağalar, öteki uyarmalarımıza karşı nasıl omuz çevirdilerse şu söylediklerimizi de söylenmemiş saymayı mârifet saydılar, başka da bir şey yapmadılar. Anlayışsızlıklarından, bilgisizliklerinden veya Türkçe'yi umursamadıklarından dolayı yapamazlardı da.

Bu akla, bilgiye ve dil sevgisine aykırı öztürkçe masalı varsa varsa sonunda yeni bir «Divan» dili, yâni millete yabancı bir dil türetmeye varacaktır. Bu da Türkiye'nin kültür, sanat ve medeniyet çizgisinde yeni bir kopukluk daha yaratmaktan başka bir şeye yaramayacaktır. Dîvan Edebiyatı, Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti nasıl bir kayıpsa, öztürkçeçilik de iki yanlı bir kayıp olmaya mahkûmdur.

Biz TDK ağalarına bunu da söyledik ve **Arı** bir dil **«yapma»** kuruntusunun öteki intihar ve cinayet ikizlerinden ayrılamayacağını açıkladık. Ama ağalara bu da vız geldi. Gene **«bilgi»**den, **«düşünce»**den ve **«ağırbaşlılık»**dan söz etmeyi unutmadan **«bayram haftası»**nı **«mangal tahtası»** olarak anlamayı veya anlamış görünmeyi **«iş»**lerine daha uygun buldular.

Kurum ağaları; bizim söylediklerimiz «düşünce» veya bizimkiler «bilgi» deyiverdiler mi, yalanlarının, sövüşlerinin, yüzsüzlüklerinin ve anlayışsızlıkları ile bilgisizliklerinin öyle olacağını - belki de - bunu böylece yutturabileceklerini sanmakta direniyorlar. Düşünceye gelince, tıss.. bilgiye gelince, tıss.. gösterdiğimiz örneklere karşı gene tıss.. ama iş yalana dolana, kurusıkıya dayanınca bir yığın lâf,, ve bilgin maskesi, düşünür pozu, horozşekeri cakası; gel de tiksinme.

Dahası da var: Bu kurum ağaları kelimeleri de Dil Kurumu gibi babalarının malı, çiftliklerinin ürünü sanıyorlar. Şimdi siz, lütfen, hiç bir zaman unutulmamış, bin yaşındaki **«aykırı»** kelimesini, **«düş»** kelimesini, hatta **«güçlü»** kelimesini alın ve bunları kullandınız mı, daha doğrusu kullanmaktan vazgeçmediniz mi öztürkçe uyduruğunun zafer belgesi sayılın. Yıllardan beri milyonları ve milyonları aşan ve millet parasıyla yapılan barbar saldırganlığının uyduruğu binlerce kelimeden üç beşinin, tutun ki hepsi uyduruk, kullanılması zafer belgesi sayılıyor.

Oturmuşlar, yıllarca kafa kafaya vermişler, kafa patlatmışlar, paralar, paralar ve paralar yatırmışlar, sonunda da «tereyağı kesme makinesi»ni keşfetmişler.

Sonra da yok Mehmet Nâzım Tarık Buğra'nın takma adıymış da, yok ayni düşünceleri değişik adlarla söyleyip duruyorlarmış da... kısacası akla da vicdana da sığmayacak bir yığın safsata. Hem de gene yalana, ağız değiştirmeye sığınarak: Önce Tarık Buğra Mehmet Nâzım'dan aktarmış diyorlardı. Şimdi uyanmış, sözüm ona, ikisinin aynı yazar olduğunu öğrenmişler. İki iddia arasında dağ kadar fark olduğunu ne bilecek kurum ağaları? Bir düşünceyi ayrı ayrı iki kişinin söylemesi başka, bir kişinin iki kere söylemesi bambaşka. Hele biri Haber gazetesinin anketine verilen cevapta, öteki de **Hisar**'da olursa.

Kaldı ki, kurum ağaları ve bütün çöplenenleri yıllardan ve yıllardan beri TDK'da el ve ağız birliğiyle «Binâ» okumaktan başka ne yaparlar?

Ama biz buna da önem vermiyoruz. Yeter ki, saldırırken yalana, yüzsüzlüğe, şantaja, jurnalcılığa ve anlayışsızlıkları ile bilgisizliklerine, yalnız bunlara bel bağlamasınlar, kısacası söylenenlere cevap ver-

meye, yâni düşüncelerin, bilgilerin, hakikat ve gerçeklerin üzerinde kafa yormaya başlasınlar. Yukarıdaki ve önce yazdıklarımızdaki yığınla örneğe, son olarak, bir iki tane daha ekleyeceğiz:

TDK bir mısra ile bir beyit için **«yazarları bilinmiyen»** dedi. Biz de kendilerine **«bilmediğinizi, bilinmiyen sayacak kadar burnu büyük olmayın, bellidir onların şâirleri»** dedik. Ayrıca mısraa **«tekdizi»** uyduruğunu karşılık sayıp da **«beyit»** kelimesini aynen kullanmanın, kendilerine yakışmayacağını söyledik. Bunlara, bütün benzerlerine olduğu gibi, tıs yok, çünkü durumlarının saçmalığını anlayacak hâl yok. Ama saldırma, ama yalan, ama sözümüzü evirip çevirmek gene var: Nedir o, ben **Hisar'**ın yazarlarını aldanmakla suçluyormuşum. Okuduğu en basit cümleyi anlamayan veya mânasını değiştirmeye kalkışan yaratığa ne denir? Yaratık denir elbette.

Hisar, 1967

TÜRKÇEYİ SEVMEK

TÜRKÇEYİ sevmek de bir kavga konusu oldu. Tıpkı Türkiye'yi ve Türklüğü sevmek gibi. Ana dilimiz için de bizi ikiye bölmeyi başardılar. İlericilikle, gericilikle, sosyalizmle, mosyalizmle ilgilenmeyen, hattâ politikadan tiksinenlerimiz bile iş edinebilecekleri bir kavga buldular. Bunların çoğu Türkiyemizin başında patlayacak büyük kavgaya itildiklerinin farkında bile değiller. Türkçeyi sevdikleri için birbirlerine girdiklerini, yumruğu iyi yapıştırır, karşıdakini yere serebilirlerse Türkçenin kurtulacağını sanıyorlar.

Başlangıçta insanı hüzünle gülümseten bu ro-

mantizm gitgide zıvanadan çıkıyor, kavga psikolojisi değişmez oyununu onlara da oynuyor, böylece de ortaya yıkıcı, iğrenç, sövüp saymayla, yalan dolanla, türlü türlü karalamalarla boğucu bir hava çıkıyor. Rejisörlerinin istediği de bundan başka bir şey değil.

Cumhuriyet gazetesinin başyazarını düşünüyorum; Sayın Nadir Nadi'nin dili de, Türkçeyi de umursadığı yok, meselenin farkında bile değil. Kulaktan dolma sözlerle veryansın gidiyor, tıpkı mahalle kahvelerindeki tapu veya evkaf emeklileri gibi.

Ona bakarsanız Türkiye'de birtakım ecinniler varmış, bunlar **«tüm davranışları ile arı türkçeye düşmandırlar»**mış.. ellerinden gelse imiş **«Atatürk'ün kurduğu müesseseyi dağıtacaklar»**mış.

Bu kadar olsa iyi. Ayni ecinniler «radyoyu Osmanlı radyosu, ajansı Osmanlı ajansı hâline getirecekler»miş. Ama, bereket versin **«güzel dilimiz, çelmecilerin bütün gayretine rağmen bağımsızlaşacak, zenginleşecek»**miş.

Noktayı koyduk ya, önce derin bir nefes alalım, sonra da bu demagojisisinin ardındaki arı türkçeyi, bağımsız türkçeyi, güzel türkçeyi görelim:

Ne o? **«tüm».** Türkçe değil ki.. diyeceksiniz. Acele etmeyin; sayın başyazar bile anlamış bunu da az ötede türkçesini kullanıyor, «bütün» diyor. Bir de «tüm» denildi mi yüzleri buruşan bütün yazarları ecinniler gibi görmese.

Sonra **«müessese»** de diyor, **«rağmen»** de diyor, tıpkı **«gayret»** ve **«zengin»** kelimelerini de kullandığı gibi. Desin varsın diyeceksiniz. Demesine elbette desin veya demesin, ama bu kelimeleri kullananlara, hattâ çoğunun asıl türkçelerini bulup çıkaranlara o barbar gözüpekliği ile saldırmasa daha da iyi eder.

Gördünüz işte; üç buçuk cümlede bile sırıtıve-

riyor bu şarlatanlık. Yetmez diyenler varsa, ayni başyazarın, yâni bu büyük öztürkçecinin, bu çok güzel türkçe satıcısının bir tek yazısından aldığımız kelimelere buyursunlar:

«Fikir.. felâket» — böyle bir başyazar için nükte herkesin hakkıdır, hakkımızı kullanalım: Sayın Nadir Nadi'nin yazısında, evet, fikir de var, felâket? elbette — **«musibet.. mesele.. kıyasla.. emretmek.. mümkün.. mülkiyet.. nasihat.. fakir.. muhtaç.. tedbir».**

Yüz, yüzelli «kelimelik» bir yazıda bu kadar **«Osmanlıca»,** sonra da milleti Anadili üzerinde bile gırtlak gırtlağa getirmek için fit.

Ne güzel - hayır, dil değil - memleket: Ağırlığınca, bilgine, tutumuna, davranışlarına göre değil de, paşa gönlünün, ağazâde keyfinin dileğince değerlendirileceksin. Yalnız bu olsa derd edinmezdik, ama bir de karşıya geçip iyiniyetli, dürüst, bilgili, çıkarlarını değil milletlerini, memleketlerini düşünen insanları karalamaya kalkışları var. Budur işte bizi çileden çıkaran.

Atatürk yazın dedi, onlar da yazmaya başladılar: **«Ketebe, ketübün, ketebâ»..** diye. Sıra **«mektep»** ile **«kitab»**a gelince: **«At onları»** dedi, **«onlar arabın, mekteple kitap bizim».**

Bu ne uydurmadır, ne de yakıştırma. Bal gibi olmuştur ve Atatürk'ün dönüp dolaşıp karar kıldığı türkçe anlayışının, dokuz cildlik açıklamadan dokuz defa daha açık ve çürütülemez belgesidir. Doğru mudur, değil midir veya Atatürk yanılmaz mıdır? bırakın onun çekişmesini öztürkçe bıçkınları yapsın.

Biz yazımızı, o bıçkınlar sıkıya geldiler, dara düştüler mi Atatürk'ten başka lâf bilmezler de onun için bu anektodla bitirdik. Kimin Atatürk'ü de, türk-

çeyi de umursamadığı, kimin Atatürk'e de, türkçeye de, Türkiye'ye de düşman olduğu işte ortada.

Hisar, 1967

ARICILARIN ZAFERİ

TÜRKÇE'yi bırakıp da «öztürkçe» diye tutturanlar bana hep ünlü köle Rufus'u hatırlatmışlardır: Efendisi bir gün, keyfinden mi, öfkesinden mi, ne, Rufus'un kolunu cendereye kor, başlar germeye. Rufus; «kırılacak, efendim» der. Beriki aldırmaz, gene gerer. Sonunda da, çat.. kol kırılır. Rufus'un unutulmaz çıkışmasını bilirsiniz: «Demedim mi ben size? kırıldı işte.»

Türkçe Rufus, bunlar da efendisi mi, neydiler? Sırtlarını bitmez tükenmez bir para dağına dayamışlar.. dil nedir bilmez politik veya apolitik otoritelerin yüzünden de memleket dağbaşına dönmüş. Böylece de kimi keyfinden, kimi öfkesinden kimi de vazifesi diye almış güzelim dilimizi cendereye, ger ha, ger.

Tam on beş yıl önce yazmışız kırılacak diye. Kırıldı işte. En iyiniyetli uyarmalara karşı bile efeleşiyorlardı: Gericiler ne yaparlarsa yapsınlar zafer öztürkçecilerindir, diye. Sizin zaferiniz Türkçe'nin, yâni Türk kafasının yıkımı olacaktır diyorduk. Aldırmıyorlardı. O kadar ki; «istedikleri bu mudur» diye düşünüyorduk. Durum ortada işte:

«Soru sualleri» mi ararsınız.. bir «nitelik» kelimesinin «mâhiyet»ten tutun da, «vasıf», «sıfat», hattâ «sebep» karşılığı kullanılışlarını mı? Hele bir «öngörü» muzu var ki, «derpiş»den geçin, «tahmin.. tercih.. beğenmek» gibi her niyete yeniyor. Yiyene bağlı. Kelimeler çocukların gazoz kapaklarına, sigara pa-

ketlerine döndü: Yenice veya Yeni Harman nasıl bir mahalle veya kasabada 500, ötekinde 250 ediyorsa, kelimelerimiz de bir kalem veya ağızda şu, ötekinde bu değeri alıyor artık.

«Kuşak» bir bakıyorsunuz «nesil», ama bir de bakıyorsunuz, «kısım» veya «bölüm» olmuş. Biri «kendine özel» der, bir başkası «özgü». Birinde «doğal», ötekinde «doğasal». Aynı dergide «yaşam» da vardır, «yaşantı» da, Bırakın aynı dergiyi, aynı yazıda veya - ne ise o - «yapıt»da ikisi ile birlikte «ömür» ve «hayat»ı da bulabilirsiniz. Tıpkı «tanrısal» ile «göksel» ve «ilâhî»ye rastlayabileceğiniz ve «ruhsal»ı «psikolojik» ve «ruhî» ile birlikte okuyabileceğiniz gibi.

Hele o, Türkçe ile ilgisi, ilişiği olmayan «büksüllü»ler, «duyarlıganlık»lar, «sililik»ler, «uğuşuk»lar, «arıksın»lar, «kıyıcıl»lar.. «trotuvar»lar.. «anısını hatırlamak»lar?

Neron; «benden sonra tufan», bilmem kaçıncı Luvi de; «kanun benim» demiş. Bu «öztürkçe»ciler ne öteki, ne de beriki.. bunlar hem Neron, hem Luvi bilmem kaç: Türkçe bunlar ve bunlardan sonra tufan. Üstelik kendilerinden önceyi de, yâni koskoca bir medeniyeti de tufana vermek istediler.. ve verdiler. Zafer onlarındır. Lâmı cimi yok bunun:: Sait Faik'ı anlamayan «kuşakları» bugün fakültelerde kol geziyor. Türkçe'yi bir kültür ve sanat dili olarak doruğuna çıkaranlar çoktan «bugünün dili»ne çevrilmeye başlandı. Sıra şimdi iki yıl önceki kendilerinde. İşittiğimiz doğru ise Fazıl H. Dağlarca bu işe başlamış bile. İlk eser «Çocuk ve de Tanrı». Serinin adı «Bugünün diliyle Fazıl H. Dağlarca». Hazırlayan: Fazıl H. Dağlarca. Al sana bir ödül daha. Bir de madalya doğal.

Zafer demezler de ne derler buna? Eşber'in son mısraını, hattâ Eşber'i kim hatırlar?

Övünsünler şimdi «arıcılar» ve «öztürkçe»ciler. Hem de gelmiş geçmiş Başbakanlara ve Millî Eğitim Bakanlarına teşekküre lüzum görmeden övünsünler.

★

Dört yabancı, ama dördü de Türkçeyi ve Türk'ü seven dört yabancı tanıdım. Dördü de ilim adamı idi ve dördü de büyük bir şevkle Türkçe öğrenmeye koyuldular, ve dördü de yarıda bıraktılar. Hemen hemen dördü de aynı şeyi söylüyorlardı: «İki ayrı dil öğrenirim çok daha iyi; hiç değilse onların değişmeyeceğini biliyorum.»

Bizim «arıcı»lar buna da bir kulp takabilirler. Akıllıdır çünkü keratalar. Ama akıl hakikatı değiştiremez ki.. adamlar haklı: İngilizce'yi, Fransızca'yı, Yunanca'yı, Bulgarca veya Rusça'yı öğrendiler mi, bugünkü gazeteyi de anlayacaklar, yüz yıl önce basılmış kitabı da. Ya zavallı Türkçe? Öğren, git, iki yıl dışarda kal, dönüşünde abone olduğun dergiyi de, alıştığın yazarı da sökemez, anlayamazsın. Bugün yaşam, yarın yaşantı. Giderken tilcik bırakmışsın, dönüşünde bulduğun sözcük.

Bütün bunlara barbarlık derler, vandallık derler. Hem de adıyla, sanıyla. Bu hâle getirilen bir dille de olsa olsa kabile hayatı yaşanır ve sanatçılar, düşünce adamları, ilim adamları değil büyücüler, sihirbazlar, madrabazlar yetişir.

★

Barbarlığın, vandalizmin ilk zaferi bu değildir elbette. Ama kaba kuvveti bile kendilerinin olmayan ilk muzaffer barbar işte bunlardır, «arıcı» barbarlarıdır. Çünkü, alev alev yanan kitapların ve baltaların paramparça ettiği beyinlerin karşısında tepinenler,

nâra atanlar onlardır ama, zafer aslında kartvizitlerine - pepepeh, peh diye - bakanlık, müsteşarlık, genel müdürlük, tâlim terbiye üyeliği ünvanlarını oturtanlarındır. Bu görülmemiş barbarlığa, bu sahte ırkçılığa arka çıkan, destek olan, koruyucu kesilen onlardır. Devlet otoritesini bu işe âlet eden onlardır. Türkçe'nin elini kolunu bağlayıp, kendini koruyamaz hâle düşüren, zehirli oklara hedef tahtası diye diken onlardır. Dillerini kolları kadar mühimsemeyen, kendilerini mühimsememekle vazifeli kılan onlardır, Rufus kadar olamayan, olmayan, olmak istemeyen onlardır. Kısacası zafer onlarındır. Onlar övünsün.

Hisar, 1967

KELİMELERİ SORGUYA ÇEKMEK

EDEBİYAT ve genel olarak kültür - tıpkı ilim gibi - sloganların, kalıp sözlerin düşmanıdır. Bu berikiler de onların. Türkiyemize, üniversite, basın ve sanat çevrelerine, kısacası ister istemez kültürlü sayacağımız insanlarımıza bir de bu gözle bakınız, açık ve çarpıcı bir sloganlar, kalıp sözler, hattâ kelimeler derebeyliği göreceksiniz: Büyük dert.

Bunların - kalıp sözlerin, sloganların ve bir takım kelimelerin- karşısına çıkmak, onlara karşı direnmek, açıkçası, kafa bağımsızlığını korumak zordur elbette. Çünkü onlar milyarlık yatırımlarla, savaş yatırımları ile ve bir yığın ilim dalının uzmanları tarafından hazırlanmakta, gene dev yatırımlarla Dünya piyasasına sürülmektedir. Çağımızın en çekici endüstrisi işte bu konuda kurulmuştur. Yâni - bir daha söyleyelim - bunlara kapılmamak, kafa bağımsızlığı-

nı korumak, kısacası hakikî aydın olmak kolay değildir.

Kültür ve ilim **sormak** sanatıdır. Bu büyük ve büyültücü kuvvetlerin tohumu birkaç soru olmuştur: **Niçin? Nasıl? Acaba?** ve benzerleri. Peki, ilim anlayışının ve kültürün kök salmadığı bir ortamda soylu bir edebiyat düşünebilir misiniz?

Daha önce de anlattım sanıyorum; öyle olsa bile hatırlamaya değer: Doktora yapmakta olan bir genç tanıdığa altı yazar adı saymıştım. Sanatla, sosyal hareketlerle ve memleket meseleleri ile çok yakından ilgilendiğini sanan bu aydın delikanlı bu altı yazarın bir tekini bile tanmıyordu. Halbuki onların altısı da Nobel Armağanı'nı kazanmış düşünce ve edebiyat devleri idi. Ne var ki, sosyalist-Marksist değildiler.

Eee, böyle olunca da, yâni tek taraflı okununca doktoraların ve diplomaların kültürle de, sanatla da ilgisi, ilişiği olamazdı elbette. Tek taraflı okumak okumamaktır, okumamaktan da kötüdür; dönüp dolaşıp sloganların, kalıp sözlerin, birtakım terimlerin, kelimelerin yobazı veya kölesi olmaktır, kafa bağımsızlığının ebediyen yitirilişi demektir, hüküm vermek hakkının elden çıkarılışı demektir.

Sayalım şimdi: **Tutuculuk.. ilericilik.. gericilik.. yenilik.. parodi.. devrimcilik.. reform.. bağımsızlık.. özgürlük.. toplumculuk.. gerçekçilik.. fildişikule.. epik.. duygusallık!**

Ve kimi hindi gibi böbürlene böbürlene, kimi bir terye köpeği gibi öfkeli öfkeli, kimi de tam bir sosyetik (!) snobizmle burun kıvırarak söylenen bir o kadarı daha.

İyi, iyi.. öfkelenilsin, böbürlenilsin, küçümsenilsin veya horlanılsın.. ama benimsenenlere harcanan

çabanın hiç değilse yarısı da ötekilere ayrılsın. Yoksa - bin kere tekrarlarım - köle olur insan, çirkinleşir, küçülür, küçülür de kiralık kaatilden beter olup çıkar.

Türkiye'nin, son nesil Türk gençliğinin en çetrefil, belki de tek meselesi budur ya, haydi oraya kadar gitmeyelim ve saf beğenişlerde kalalım: Şiir mi, hikâye veya roman, tiyatro mu? İlle de filan tarz, hattâ falan yazar diyen zavallılar vardır. Zavallı'dan daha acındırıcı bir kelime aklıma gelmedi de onu kullandım. Nasıl zavallı denmesin böylelerine ki, bir tarz, bir isim yüzünden - seçtikleri çok, çok güzel olsa da - kucak kucak güzelliklere, zenginleştiricilere sırt çevirmekten başka bir şey yapmış olmuyorlar. Buna bir de suçlamaları, seçilenden gayrıya çevrilen kötülemeleri, sövmeleri eklediniz mi ortaya bal gibi vandallık çıkar. Sahibinin farkına varmadan yıkanmış beyin gerçekten de ortaçağa da, mağra devrine de rahmet okutturmaktan başka bir şeye yaramaz. Öylelerinin artık **niçin'i, nasıl'ı, acaba'sı** yoktur.

Hükmü giydirivermek, burun kıvırmak, üstten üstten bakmak, gericilik demek kolay. Ondan da kolayı var: Fabrika işi bir madalya takıp böbürlenmek, kendini haklı veya doğru yolda sanmak. Zaten bunlardan biri olmadan öteki olmaz, yapışık ikizdir horlamakla burnubüyüklük: Birilerini veya bir şeyleri kötü göreceksin ki kendini kendi üstünlüğüne inandırabilesin. Türkiye'nin dramı da işte bu psikoloji sapıklığını iyi bilen domuzların, uyuşuk kafa avcılarının, kültür yamyamlarının eseridir.

Adamın birisi, bilmem kaç bin yıl önce, «vur, fakat dinle» demiş. Mârifet dinledikten, ölçüp biçtikten sonra vurmak.. veya öpmektir, kısacası gerçek ve hakikat endîşesidir. Sloganlara, kalıp sözlere, terimle-

re gelince, bunların bazıları ilmin kendisinden gelmiş olsalar bile, çoğu zaman ilmin gelişmesine ayak uyduramıyor, geride kalıyor, hattâ yaratıcısının engeli, düşmanı olup çıkıyor. Hele politikanın eline düşmüşse!

Hakikî ilim adamları, yalnız sloganları, kalıp sözleri, terimleri değil, ilmi ve ilmî hakikatlerin kendilerini bile ikide bir sorguya çeken kimselerdir. Öyle olmasaydı, değil sosyal ilimlerde, fizikte, kimyada, botanikte veya tıbta bunca dev eskir miydi, birer galeri konusu olup çıkar mıydı?

Bunun aksi, ha «dünya dönmez, güneş onun etrafında döner» skolastiği, ha da.. dilim varmıyor, ama söylemek şart.. Marksist teriminolojinin yobazlığı. Yobazlığı çirkin ve vahşî bulanlar kelimeleri, sloganları sık sık sorguya çekmelidirler.

Bunu yapınca iş hayli çetrefilleşir, insana ter döktürür. İyi ama, hakikî aydın olmanın, hattâ **adam** olmanın kolay olduğunu kim söyledi? Bu iş bayram gününde oğlumuza amiral üniforması giydirmeye benzemez. Ve Galile başkadır, tiyatroda Galile'yi oynamak veya beğenmek başka.

Bunu yapınca, yâni sloganları, terimleri sorguya çekince, değil onlarla böbürlenmek, değil onlara sığınarak savaşlar açmak, sâdece iyi veya kötü demek bile yürek ister. Ama ilim dedikleri, kültür dedikleri madalyaların asılları da işte o yüreklerin kârıdır. Sanat denilen o çekici, o yürek dalgalandırıcı bayrak da ancak öyle ellerde değerini bulur ve değerlendirir.

Örnek olsun diye - örnek istemez ya - söylüyorum; al sana **«devrim»**i. Sâdece bu kelime, sanatçısıyla, edebiyatçısı ve profesörü ile bir yığın insanımızı kör kuyularda, çıkmaz sokaklarda üst üste bindirdi.

Boğuluyor zavallılar havasızlıktan. Aralarında çoğunluk devrim'in ihtilâl demek olduğunu bile bilmiyor. Cicisi, bicisi yetti onlara. Kimi Sartre'dan, kimi hattâ Camus'den devrimli kırk elli cümle ezberlettiler ya onlara, yetti.

Aslında ise, işte sırf bu devrim kelimeciği için, adını andığım iki dev de dâhil, yüzlerce kafa yüzlerce sayfalık yüzlerce kitap yazdılar.. da ondan sonra Fransız veya İngiliz gençleri, aydınları, cübbelileri devrimci veya devrime karşı oldular. Yâni bu iş Nürenberg Mahkemesi'ne taş çıkarttıran sorgulardan sonra oldu. Onlarda iki tarafın da sağlam oluşu, köle olmayışı işte bundandır.

Sözü uzatmaya ne lüzum var: Sloganları, kalıp sözleri, terimleri, kelimeleri sorguya çekmek, bu arada ünleri, tutumları, tarzları da unutmamak şarttır. Ama, bırakın aydın kişi veya yazar olmayı, bırakın hattâ iyi bir okuyucu olmayı, eğer sâdece insan olmak istiyorsak.. köle olmamak, araç olmamak, çirkinleşmemek, barbarlaşmamak istiyorsak.

Hisar, 1967

Bir de Sanat Vardı

KÜL TABLASINI YAZMAK

BEĞENİLMEK vız gelmelidir insana. Varsa bir şeyin, anlamayan, takdir etmeyen derdine yansın: Bir kıymeti anlamayan o kıymetin ağırlığınca kaybetmiş demektir. İnkâra veya omuz silkmeye yeltenene gelince, onun küçülüşü kayıptan da acıdır.

Fakat «sevilmek» öyle mi? Beğenilmeye hiç benzemez o. Eğer trajedi denilen şey varsa, en büyük trajedi, trajedilerin en yürek paralayıcısı sevilmemektir işte. Dahası da var, biliyorum: Sevgi denen şeyi unutup da ıvırın zıvırın kavgasına düşmek!! Alın işte; bu da Türkiye'nin 1960 baharından beri afişten inmeyen trajedisi.

Biz de ikide bir bulaşırız bu trajediye. Ve gürültü patırtı içinde erir gider iyiniyetlerimiz, uzlaştırma isteklerimiz, dostça uyarmalarımızla, sevgiye, kardeşliğe çağrılarımız. Kısacası gün biter yazılarımız da ölür.

Bu köşede yazmaya başladığım günden beri, Prof. Mehmed Kaplan, bana, Ahmet Hâşim'den bahseder. Çünkü kendisi, Hâşim'in fıkralarını hazırlıyor ve **«Kalıcı»,** yani nesillerin eskitemediği gazete yazarlığının ne olduğunu bir kere daha ve tam içinden görüyordu.

Sonra kitap «Bin Temel Eser» serisinden çıktı. **Kaplan** bana hediye ettiği nüshada da dikkatimi aynı noktaya çekiyor, «böyle yazmalısın» demeye getiriyordu.

Hâşim bir Türkçe devidir, üslûpçudur. Bu da, üstün dikkatler, üstün kültür ve soylu zevk, üstün zekâ sahibi olduğunu söylemekten başka mânaya gelmez.

Fakat, acaba, Hâşim bugün daha da gelişmiş olarak Bâb-ı Âlîye düşse idi ne olurdu? 1930'ların gazeteleri nerde, gazete okuyucusu nerde? O Türkiye nerde? Biz işsizliği tattık. Hâşim iş'i tadamazdı.

«Bize Göre - Gurabâhâne-yi Lak - lâkan - Frankfurt Seyahatnamesi» isimli üç Hâşim'i yeni ve bir aradaki baskılarından bir kere daha okudum... Ve **Kaplan**'ı ne kadar haksız buldum. Evet, haklı değil haksız. Neden mi? Onu yazımın sonunda da söyleyeceğim. Daha önce, beni sevdiklerini bildiğim için mutluluk duyduğum iki dosttan daha söz etmeliyim:

Mehmet Çınarlı, o güzel **Hisar** dergisindeki başyazısında - bilmem kaçıncı defa - fıkralarımda, sanatçı olduğum halde, sanattan bahsetmediğim için dert yanıyordu.

Bir de bizim spor servisi var. İşte bu canım servisteki birbirinden değerli elemanlardan İslâm Çupi, geçenlerde bana; «Sen sanatçısın ağbi, kül tablasını yaz, yazabilirsin» diyordu.

Aynı şey işte: Hâşim'in fihristine bakıyorum; kül tablası yok, ama mimarlıktan, sonbahardan, sinek'ten, kadın kıyafetlerine kadar her konuyu yazmış. Hele sanat!

Şimdi size soruyorum, aziz okuyucularımız, düpedüz cevap verin ama: Bugün okuduğunuz bir ya-

zar, Hâşim'in kendisi bile olsa, aynı konuları ele alsa uzun bir «geeeeçç» çekmez misiniz?

Ve böyle bir heyese kapılsam, kat'iyen patron olarak görmediğimiz o mükemmel arkadaş Kemal Ilıcak ile acaba neler konuşuruz?

Haksızsınız dostlarım, haksız: Gazete yazarını «gün» yapar.

Ama ne olursa olsun, arada bir kül tablasını yazmaya, kazandığımız sevgileri hak etmeye çalışmalıyız.

Tercüman, 1970

MEVLÂNÂ HİPPY MİYDİ?

ELİMDE bir kitap var. Konya Turizm Derneği çıkarmış. Adı **«Mevlânâ Güldestesi»**. İçinde çeşitli yüzyıllarda Hazret-i Mevlânâ için yazılmış şiirler ile Konya Senatörü, şair Feyzi Halıcı'nın bir önsözü, Kültür Müsteşarı ve araştırmacı Mehmet Önder'in «Şairlerde Mevlânâ sevgisi» başlıklı bir yazısı, Halil Can'ın «Suzinâk âyin-i şerifleri ve bestekârları» üzerine bir makalesi ve nihayet suzinâk'in birinci selâm notası var.

Fakat benim niyetim bu antolojiden bahsetmek değil. Burada sâdece Neyzen Tevfik'in, minyatürlerine göre Mevlânâ'yı anlatan bazı mısraları üzerinde duracağım:

«Başında bir keçeden takke amma sivri ucu
Pek öyle dikkat edilmez, şiârı göz yorucu
İner o takkenin altından omza dek saçlar
.....

Kulaklarının küpesinden yukarısını perçem
Kapatmış, ondaki mâna bir uzlet-i müphem
.....

Sakal da uzunca, nîm kıvırcık...»

Nasıl? Aykırı bir takke.. omuzlara kadar dökülen saçlar, kulaklarda küpe.. uzun, kıvırcık bir sakal.. ya o bakışlar? Size de bir hippy'yi hatırlatmadı mı? Aşağı yukarı aynı kılık kıyafet.

Bir tarihte, işte bu köşeciğimde, bizim çocukluğumuzun hatıraları arasında yer alan dervişlerden bahsetmiş ve onları, yaşayışları, giyim kuşamları ve felsefeleri ile hippy'lere benzetmiştim. Daha sonra, geçenlerde çıkan bir yazısında üstad Burhan FELEK Beyefendi aynı benzeyişi pek güzel anlattı. Bundan da cesaret alarak diyeceğim şu:

Kılık kıyâfet, giyim kuşam, hattâ anlayış aykırılıklarını fazla önemseyip mesele yapmamalı. Nasıl o dervişlerin içinden büyük şâirler, büyük toplum adamları çıkmışsa, nasıl Hazret-i Mevlânâ, devrinde yadırganan, hattâ afaroz edilen, hattâ ve hattâ meczup ve ahlâk bozucu sayılan birisi olmuşsa, buna da nasıl o saçları, küpeleri, perçemleri geniş ölçüde sebep olmuşsa, bizi de görünüşler aynı derecede büyük yanılmalara ve veballere düşürebilir. Kısacası mahkûm etmek büyük sorumluluktur, bilmek, anlamak ister. Bunu yapınca, peşin peşin asmak istediklerimizin arasında, yığınla acınacağın, beş on sevgiye lâyık olanın.. ve bir ikicik de olsa yarınların büyüğünün çıkmayacağı ne mâlûm?

Dört suçluyla birlikte bir suçsuzu da mahkûm etmektense bir suçsuzun kurtulması için dört suçlu-

yu bırakıvermek.. mesele bu işte. Buna yanaşmayanlar hiç değilse jüri üyeliğine, yargıçlığa can atmasa.

Tercüman, 1970

SÜLÜKLER

HEM bir şey yapmaz, hem de kan emer, kemirir, kirletirler. Ne o? Sağcı imişler, mü'min veya mü'mine imişler. Pekii... bu kadar kötüleşme, kalleşliğin bu kadarı ne oluyor? Hayır kat'iyyen Mevlâna için değil; biraz kışkırtmak, biraz da Mevlâna'yı kendi zavallı isimlerine dayanak yapmak için. Sırf bunun için Mevlâna'ya düşman icad ederler... ve saldırırlar.

Hem de nasıl? Sol'un cîfelerinde bile görülmeyen demagojiler ve yalanların, iftira'ların en kalleş yorumları ile. Hem de kime? Eli kalem tuttu tutalı Mevlâna'yı bir ışık, bir kurtuluş yolu olarak tanıtmaya çabalayan, tam çeyrek yüz yıldır bunu yapan, üstelik koskoca bir romanına baş kahraman diye Mevlâna'yı örnek edinmiş, ona göre yaşamış bir insanı seçen bir insana; bana!

Öyle işte Sağ'ın sayısı pek, ama pek az sanatçılarından, sol'un bile gık diyemediği sanatçılarından birisi olan, sağ cephenin en buhranlı günlerinde üç beş arkadaşı ile birlikte hiç bir çıkar ummadan, çıkarları reddederek direniş savaşını açan ve sürdüren Tarık Buğra, ne idüğü ve ne istedikleri belirsiz, ama hiç bir şey yapamadıkları ve yapamayacakları pek belli, biri erkek, biri kadın iki kişi için Mevlâna münkiridir, biraz daha yüz bulsalar, sağa karşıdır.

Bir avuçluk veya daha doğrusu, iddialarının toplayıp da tutumlarının bir avuca indirdiği okuyucula-

rının gözünde bizi, yalnız bizi değil, sağ'ın hakiki ve kuvvetli bir organını lekelemeye kalkışıyorlar. Mevlâna'yı öne sürerek giriştikleri yalan, tahrif ve iftira öğürtüleri, sayfalarına boşalttıkları kusmukların son mide kasılmalarıdır, başka bir şey değil.

Görünüşe bakarsanız, Mevlâna'ya arka çıkıyorlar, Mevlâna'yı savunuyorlar. Ah La Fontaine'in sivrisinekleri, ah ne kadar da açıkgöz, ne kadar da akıllısınız siz! Demek yedi düvelin ve yedi yüz yılın kılına toz konduramadığı, değeri, artık tartışma üstü bir garantiye ulaşmış Mevlâna'yı savunuyorsunuz? Demek size kaldı bu iş? Vah Mevlâna'ya! Savunduğunuz, Türkçesi, sömürmeye, komisyonculuğunu yapmaya kalkıştığınız hangi değer, dinle ve milliyetçilikle doğrudan doğruya ilgili olanları dahil, ilgisizlik konusu olup çıkmadı? Dinin yobazlık, milliyetçiliğin kültüre, sanata, kısacası medeniyete ve insana kayıtsız bir ilkel heyecan sayılıp çıkması sizin yüzünüzden değil midir? Sıra şimdi Mevlâna'da mı?

Hangi sanatçıya, hangi düşünür veya ilim adamına arka çıktınız, ki, şimdi kalkmış, o ulular ulusunu, o kurşun geçmezi savunmaya yelteniyorsunuz? Mesele elbette arka çıkmak, savunmak değil... bütün mesele bölmekten, cephenin hakiki gönüllülerini yıpratmaktan... ve komisyonculuktan, tezgâhtarlıktan ibaret, değil mi?

Kırk paralık iyiniyetiniz, hakikata boyun eğmek kaabiliyetiniz kalmışsa tekrarlıyorum işte: Mevlâna Mevlâna olduktan, tarih kürsüsüne çeki taşı gibi yerleştikten sonra ancak ve ancak, sülükler ve komisyoncular tarafından savunulur. Bu iş, Mevlâna'ya en haksız, en budala saldırılar yapılsa bile böyledir. Siz öküz altında buzağı arayanlardansınız, sapasağlam ve köklü cephede ikilik çıkararak manga komutanlı-

ğı koparmaya bakanlardansınız. Değerleri ve hakikatları yıpratanlardansınız. Korunacakları korumaz, asıl arka çıkılacakları çukura itmeye kalkar, sonra da yedi düvelin ve yedi yüz yılın dokunulamazını, onu sevenlere yağ çekmek, onlardan bir şeyler koparmak ve onları birbirlerine karşı kışkırtmak için Mevlâna savunucusu kesilirsiniz.

Bu bataklığa profesyonel Moskova ajanları bile düşmedi.

Tercüman, 1970

SANAT - MEDENİYET - POLİTİKA

YEĞENİM ile eşi nikâh törenlerinde dâvetlilere şeker yerine kitap dağıttılar. Bana da **«Açlık»** düştü. Norveçli yazar Knut Hamsun'un bu eserini yıllarca önce, rahmetli Peyami Safa'nın tercümesinden okumuştum. Filmini de gördük. «Açlık» daha yüzyıllar boyunca okunacak kitaplardandır: İnsanın insanla birlikte sürüp gidecek yönlerinden bazılarını o kadar güzel anlatır.

Elimdeki baskı değerli şairlerimizden, tertemiz insan ve Türkçesi de ona göre olan Behçet Necatigil'in. Kitabın başında yazar ile eseri de tanıtılıyor. İlgi çekici, uyarıcı ve ibret alınacak yönleri çok bir hayat:

Hemen hemen her sanatçının yolu sarptır, vahşi engellerden, kalleş çelmelerden geçer. Hele toplum sanatını aydınlatan, yükselten, koruyan, karakter ve kafa yapan değerini kavrayamamışsa. İşte o zaman hakikî sanatçının hayatı bir dram, hattâ bir trajedi olur çıkar. Ama işin aslına bakarsanız onun kaybı toplumun kaybına göre gene de azdır.

Biz, çok yanlış bir anlayışla, ileri ülkeleri fabrika bacalarına, yollarına, binalarına vurarak değerlendiririz. Sanki bütün bunlar gökten inmiş gibi. Gelişmeleri sağlam bir incelemeden geçirenler ise, tekniğin, konforun, sosyal başarıların temelinde sanatın bulunduğunu apaçık olarak görürler. Kısacası medeniyet'in en önemli unsuru sanattır. Gelişmiş ülkeler sanata ve sanatçılarına arka çıkan, onları destekleyen insanların ülkeleridir.

Norveç şimdi de fakir bir ülkedir. O zamanlar ise, aşağı yukarı yokluğun bütün sancılarını çekiyordu. Ama Knut Hamsun, daha asıl eserlerinin çok uzağında iken, kendisine el uzatan bir tüccar Zahl bulabildi. Bir başkası, küçük bir gazetenin yazı işleri müdürü de, ondaki pırıltıyı sezdi ve savaşına arka çıktı.

Sonuç mu? Sonuç ortada: Norveç kazandı, Norveçliler kazandı ve tüccar Zahl ile o yazı işleri müdürü de bu ülkenin, hattâ sanat dünyasının hafızasında yer aldı: Teşekkürle, saygıyla övgüyle anılırlar onlar.

Bir başka yazıda daha geniş bir şekilde ele almak istiyorum ama, şimdiden bir parantez açayım: Tarihte, sol, sağ, hiç bir ideolojik hareket ve hiç bir inanç sanatçının desteği olmadan başarıya ulaşamamıştır. Dinlerin, bu arada İslâmiyetin gelişmesinde ve tutunmasında bile sanatçının büyük payı vardır. Şimdilik kısaca söyleyeyim: Bir Yunus Emre, bir Mevlâna olmasaydı, Türklük, İslâmiyeti en yüce ve en yüceltici mahiyetiyle o kadar sağlam ve o kadar kolay kavrayabilir mi idi?

Geçelim onu: Marksizmin yaygınlaşmasını meselâ Maksim Gorki'yi, meselâ Nazım Hikmet'i hesaba katmadan düşünebilir misiniz? Atatürk'ten sonra CHP'yi yıkılmaz yapan ne millî şeftir, ne de Ecevit

gecekondusu: Koskoca bir kitaplıkla Hasan Ali sağladı onu; değil mi?

Ne ise: Bir başka yazıya dedik işte.

Tercüman, 1970

SANAT - POLİTİKA

SÜLEYMAN ÇELEBİ kimdir? Acele etmeyiniz lûtfen; biliyorsunuz elbette. Ama bir de köylere, kuytu kentlere kadar uzanınız ve şimdi cevap veriniz: Süleyman ÇELEBİ'yi kaçta kaçımız tanıyoruz?

Buna karşılık «Mevlid» öyle mi? Onu bilmeyen, onunla gönlü esmeyen, duyguları dalgalanmayan ve imânında bir defa daha büyümeyen müslüman çıkar mı? O kadar ki, en ummadığınız çarıklı bile, size beyitler, belki de bahirler okuyacaktır ondan. Itrî ile Tekbîr'i düşünün.

Ve bu, Yunus EMRE için de böyledir: Anacığım, elifi be'den ayırd edemezdi de, Yunus'umuzdan, yalnız İlâhî'ler değil, ne şiirler okurdu. Ahretlikleri, kardeşlikleri de öyleydi. «Adı güzel, kendi güzel Muhammed» diye nurlanışlarını ömrüm oldukça unutamayacağım.. elbette.

Daha niceleri. Meselâ o Hippy öncüsü dervişler, yâni îman ve inançlarını sanata ve sanatçıya dayanarak yaymak için hippylik ve benzeri felsefelerin yayıcılarından yüz yıllarca önce yollara dökülen, ayak değmemiş doruklar, yeşil görmemiş bozkırlar, geçit vermez sular aşan dervişler.

Kısacası, buna sanatın îmana ve inanca eklenişi, destek oluşu derler ve kırk paralık iz'anı olan bunu böylece görür, akıl da bu işbirliğine, bu kuvvete sırt çevirmez; aksine, ona dört elle sarılır.

Sanatçısını arkalamayan her tutum ve her toplum erir, dağılır ve gün gelir sadece kitaplıklarda kalır. Lenin, kalabalıkların karşısına, öne Maksim Gorki'yi buyur ederek çıkıyordu. Akıllıydı çünkü; bir ihtilâlciyi, bir lideri, partizanların veya politikacı kadrosunun kurtarmaya, devamlı kılmaya yetemeyeceğini, bu işi sanatçının pek güzel yapacağını biliyordu. Hitler de, Mussolini de, bizim büyük padişahlarımız da bilirlerdi bunu. Atatürk'ün sofra gediklileri sanatçılardı. İngilizler Şekspir'i donanmalarından, işte bu idrâkle üstün görür ve tutarlar. Hepsi de kendileri, kendi menfaatleri için. İşte asıl bunu, yâni menfaatin hasını anlamak şarttır.

Sartre dünya'nın tanıdığı ve değer verdiği bir sanatçıdır, Fransa ve dünya komünizmine Marks'tan çok fazlasını kazandırmıştır. İşte bu Sartre en çok kime veya neye saldırır bilir misiniz? Dindar ve sağcı sanatçılara. Meselâ Mauriac'a, meselâ Camus'ye. Çünkü kendisi sol için ne ise ötekiler de karşı inançlar için odur, kimi dinin, kimi de hürriyet düzeninin en ağır, en etkili silâhlarıdır.

Bilmem derdimi anlatabildim mi? Öyle ise izin verin de sorayım dilimi karıncalandırıp duran suali:

Siz, Türkiye'nin sağcıları, Türkiye sağının sözcüsü, hattâ temsilcisi geçinen sizler, sanat ve sanatçılarınız için ne yaptınız, ne yapıyorsunuz, ne yapabilirsiniz?

Kuvvetli iken —ona kuvvet değil, çoğunluk derler ya, ne ise— ve iktidarda iken bu bunalımlar, bu tepelenmeler, bu haksız, hattâ kötü sayılmalar ve öylece yutturulmalar nedendir dersiniz? Ben söyleyeyim: Sanata ve sanatçıya arka çıkmadınız da ondan. Sanatı kaptırdınız da ondan.

Tercüman, 1970

BUNALDIKÇA kitaplara sığınırım. Benim bulduğum bir kurtuluş yolu değildir bu. Aksine öğrendim; hem de örnek alınacak değerdeki insanlardan. Onlar ciddî çıkmazlara düşünce edebiyata, müziğe baş vuruyor, böylece de cendereden kurtuluyorlardı. Ve aralarında büyük iş adamlarından, sanayicilerden, kumandanlardan tutun da politikacılara, bilhassa bunlara varıncaya kadar her çeşit toplum lideri vardı.

Bu şuur bizim de yabancımız değildir: Daha çeyrek yüzyıl öncesine kadar Türk büyüklerinin, genel olarak da aydınlarının çoluk çocuklarına bıraktıkları en değerli miras kitaplıkları olurdu.

Evlerde şimdi de kitaplıklar var; var da kitap'tan bekleneni büsbütün imkânsızlaştırmak için var: Şimdi her şey ve kitap politika için, politikanın da belli bir tutumu için. Şiirden romana kadar her şey ona göre. Şiir ve roman da politikanın emrine girdi, böylece de sanat, bu büyük kurtarıcı, insanı insan yapan, ufukları genişleten, düşünce, görüş ve duygu âlemine zenginliğini kazandıran bu kuvvet pis politikanın maşalığını kabul etti veya bu budala intihar'a sürüklendi. İhânet iki yönlüdür; zira aydınlarımızın ve aydın adaylarımızın yobazlaşması ve hakikat denen büyüklükle bağdaşamaz hâle gelmesi de işte bu yüzdendir. İlle politika ve politikada da ille bir açı dediniz mi, başka hiç bir şey değil işte bu olur; insan okudukça yobazlaşır, cahilleşir.

Elimde bir dergi var. Adı **«Türkiyemiz».** Nefis bir baskısı var. İnce bir zevkin ve sağlam bir bilginin eseri, övülmesi gereken bir iyiniyetin ancak sebeb olabileceği bir fedakârlığın ürünü. Şimdilik 4 ayda

bir çıkacakmış. Bu demektir ki, biz lâyıksak yaşayacak ve daha kısa sürelerle çıkacak. Bir banka, bu işin ehli olan Vedat Nedim TÖR'e hazırlatıyor. Bir banka için bu fedakârlık nedir ki... diyebilenler bulunacaktır. Fakat bu «ar değil, kâr yılları»nda bu işe yanaşmasaydı kim ne diyecek, hattâ kaç kişi, böyle bir lüzumu aklına getirecektir?

Türkiyemiz'de Anadolu'muzun sakladığı, barındırdığı medeniyet hazinelerini sergileyen ilmî araştırma ve incelemeler var. Onları öğrenmek lâzımdır; çünkü ancak o sayede erebiliriz sahip olma idrâkine. **Türkiyemiz**'de müzik, bale, mimarî ve güzel sanatlarla ilgili başarılarımız en yetkili kalemler tarafından anlatılıyor. Bunları da bilmek zorundayız; çünkü bize, çoğunluğumuzu, bilhassa aydınlarımızı saran aşağılık kompleksinin ne kadar asılsız, ne kadar kalleşçe yaratılmış bir kuruntu olduğunu gösterecektir.

Kısacası, **Türkiyemiz** yayım piyasasını saran âdi seks ve ondan da âdî ve çürütücü angaje politika dergi ve kitaplarının arasında insan'a yardımcı olacak, insan'ın haysiyetini, böylece de yapma gücünü kurtaracak nâdir organlardan birisi olarak sanat cephesine katılmış bulunuyor.

HİSAR dergisinin son sayısında — birinci sınıf bir şair olan ve **Anadolu 1970** isimli eserinden ayrıca bahsetmek istediğim — **Nüzhet ERMAN, «Hem hürriyet, hem ekmek»** diyordu. Biz de; **«Politika mı? Peki... ama yalnız o değil; hem politika, hem sanat»** diyoruz. Zira politika ve her çeşit meslek kolunda büyük başarıların, **kısacası iyi insan** olmanın ancak böyle gerçekleşebileceğini, ancak böyle gerçekleştiğini bir yığın örneği ile biliyoruz, sanatın bunalımlara ve asıl önemlisi dar çemberlere engel olabilecek tek kuvvet olduğuna inanıyoruz.

Evet, bir vakitler Türkiye'de de sanat denilen şey vardı, var olduğu için de basınımız, üniversitelerimiz ve politika alanımız böyle yobazlarla, böyle köleleşmeye pek elverişli dar görüşlerle dolup taşmıyordu.

Tercüman, 1970

SANAT... NE İÇİN?

HAZIRLIKLI olun; belki de sizi üzecek, kıracak, hattâ —kimse duymasın— utandıracak sözler söyleyeceğim. En iyisi tepeden inme başlayalım: **Okumuyor, sanatla ilgilenmiyorsunuz. Türkiye sağı'nın en ciddî zaafı da işte bu. Hakikatte ve hayatta ise, sanata dayanmayan, sanatçılarını bulamayan veya benimsemeyen hiç bir politik, hiç bir sosyal akım, hiç bir zaman ve hiç bir ülkede tutunamamış, yayılamamıştır.**

Karl Marx derler, Lenin, Troçki, Stalin diye sayarlar. Aslında lâftır bunlar; Ekim İhtilâlini, şu dünyanın başını saran problemin aracılarıdır onlar, kabzımallarıdır... Meyveyi Tolstoy'lar, Gorki'ler, Puşkin'ler yetiştirdi. Pazara süren bunlardır. Hâlâ da öyle: Rusya'da veya herhangi bir komünist ülkede, Parti'ye kul olan bir sanatçı, sekiz profesör, dokuz mühendis, on doktor, **(onlar artık avuç içindeler ya)** bir düzine albay maaşı alır. Yazlığı, kışlığı, arabası, marabası da caba.

Durum, dünya için de böyledir ve dış propagandaya Millî Savunma ve Millî Eğitim bütçelerinin topundan fazla para ayıran Rusya, ilk iş olarak edebiyatçılara, yazarlara yapışır. Türkiye Gizli Komünist Partisinin ve açık sosyalist partilerinin Marksist yap-

tıkları, belki de onbeşi bulmaz. Buna karşılık bir tek Nazım Hikmet, en azından onbeş bin komünist yapmıştır. Hem de mikrop taşıyıcı ve bulaştırıcı olarak. Gerisini siz hesaplayın.

İlle komünizm diye çakılıp kalmak doğru değildir: Bir tek Yunus EMRE'nin Türkiye Müslümanlığına kazandırdığı saflık, temizlik, yücelik ve derinliği, köktenliği Harun-ür Reşid'in hazineleri ile ödeyebilir misin?

Saymakla bitmez bu iş; ama sormadan yapamayacağım: Kimsenin kılına dokunmayan ve dokundurtmayan padişahlar neden Nef'î'yi boğazlatıp, Nesimî'yi ve daha başkalarını helâk ettiler? Ve neden aynı dramlar çeşitli düzenlerde oynandı ve meselâ neden hâlâ Rusya'da sürer gider?

İzin verin de cevabını buraya yazıverelim: İnsanı değiştiren tek kuvvet sanattır da ondan. Sanattır insanı ve dünyayı, temelden, derinden değiştiren, akla gelmeyecek amaçlara, sevgilere, eğilimlere ve isyanlara yönelten.

Ben, aklım erdi ereli, yazdım yazalı, daha doğrusu ilk hikâyemi yazmak için **«sanat sanat içindir»** derim. Fakat kimin umurunda? Daha doğrusu, bu ateşe, bu rubleler sağnağına kim dayanabilir? Cümle âlem **«sanat toplum içindir»** diyor ve hepinizin canına okumak için kalemler seferber oluyor. Aslına bakarsanız, benim anlayışımda onların yaptıkları yapılamaz veya yapılmamalıdır, anlamına gelmez; aradaki fark şudur:

Sanatın topluma en yararlı tutumu sanat için oluncadır. Sanatçı bu tutumda da toplumun, insanın dertleriyle, problemleri ile ilgilenecek, onun elinde de neşter olacak. Ama peşin hükümlerle ve bilhassa bir

doktrine, bir politik tutuma angaje olarak değil... Bağımsızlığını, sanatın ve sanatçı yeteneklerinin hükümranlığını koruyarak... Bir propaganda, bir misyon ödevlisi ve görevlisi olmadan.

Siz işte böylelerinden de yararlanmıyorsunuz. Bu da sağlam bir savaş gücünden ve aracından kendinizi yoksun bırakmanız demektir. Türkiye'de solun daha seviyeli, daha şuurlu ve çetin görünüşü budandır. Siz her konuda yüzyıllarca öncesinin tekerlemeleri, doğmaları ve kafaları ile çarpışabileceğinizi umuyorsunuz... o, boyuna yenilenen yorumlar, açıklamalar ve uygulama taktikleri ile karşınızda fink atıyor. Sizin yorumcularınız, inançlarınızı, değerlerinizi yenileyen, açıklayan, yeni durumlara uygulayan sanatçılarınız nerede? Ne yaptınız onları?

Halbuki onlar vardı... Gene de var ve daima olabilir. Ama ilgilenilmeyen, değeri bilinmeyen, benimsenmeyen «yok»tur. Kısacası, siz var'ınızı yok ediyorsunuz. Sanat sizin içindir. Siz de bir zahmet onu destekleyin, Türkçesi ondan yararlanmak için az çaba harcayın. Sanatınızı yaratın, geliştirin. Sizi size lâyık olmayan, sizi ve inançlarınızı zor durumlara düşüren sözde temsilcilerden de kurtaracaktır bu!

Tercüman, 1970

ŞİİR.. ÇETİN İŞ!..

ŞİİR büyük toplumların, üstün kültür ve medeniyetlerin sanatıdır. Hem de iki yönden; yâni hem şairler, hem şiire karşı duyulan ilgi yönünden. Belki her insan bir «şi'riyet»le doğar. Ama onun gelişmesi? İşte odur üstünlük isteyen, üstünlüğe bağlı olan. Şiiri,

genel olarak, sanatı istidatla, kabiliyetle, mizaçla sınırlayanlara daima acımışımdır; zira onlar, sanatçı veya okuyucu veya eleştirici, arayıcı olarak, kısacası her halde, maketlerle oyalanmaya mahkûmdurlar... aslına, hakikisine ulaşamamaya:

Ellerin Aragon'u, Rimbeau'su, Mayakovski'si, Yevtuçenko'su falanı filânı vardır. Buna karşılık size - bir medeniyete ulaşamamış veya medeniyetinizden kopmuşsanız - onların dümen suyuna takılıp giden taklitçiler kalır. Bu konuda en iyisi kendimize bakmak: Dadaizm... sembolizm... letrizm... sürrealizm... sosyal gerçekçilik... ve daha bir yığın ıvır zıvır. Hangisi bizimdir bunların?

Nazım Hikmet'e, Orhan Veli'ye karşı çıkacak gücüm yok; onların şair olmadıklarını, birer büyük istidattan ve teknisyenden başka birşey olmadıklarını söyleyemem; çünkü tartışmayı dürüstçe kabul edecek ve hakikî şiir üzerinde el kitaplarına el açmamış araştırıcılarım, eleştiricilerim yok. Ötekileri, yâni istidat ve kabiliyetlerimi kapan kuvvet - yabancı kültür ve medeniyet - belki de daha önce bunları çekip almış benden. Değerlendirişleri, ölçüleri, hattâ - ne hazin - beğenişleri, beğenmeyişleri benim şiirime göre değil; ötekilerin dünyasına özenti. Kısacası onlar da yenilmiş, beyaz bayrak sallamışlar.

Bu yüzden değil midir - meselâ - Yahya KEMAL gibi bir şiir dehâsını bir kenara bırakıp da, birtakım sosyal, psikolojik, psiko-patalojik ve politik konuları şiir ve şair sayışları... saydırabilişleri?

Bir toplumun öz şiirine varabilmek çetin iştir. Önce de o toplumla ve o toplumun medeniyeti ile pişmek, halli hamur olmak ister... kendini o toplum ve o medeniyete adamak ister... hele hele, efendilik ister, çile ister. Ün yapmak için takla atanların, davul

zurna çalanların, şarlatanların işi değildir o. Ün için, itibar için ödünç kalem alanların, politika konsomatrislerinin hiç değil.

Büyük örneklere bakmak daima aydınlatıcıdır: Yunus EMRE'yi inceleyiniz, Müslüman - Türk'e aykırı bir tek mısra bulamayacaksınız ve her mısraında Müslüman - Türk'ü bulacaksınız. Asırları aşabilişinin sırrı ve asıl büyüğü, asırlarca birleştirici, yüceltici oluşunun kuvveti buradadır. Biz onu da unuttuk. Bana öyle gelir ki, lise diploması, edebiyatta başka hiç bir şey vermese de, yalnız Yunus EMRE'yi anlatabilse Türkiye değişecek, Türkiye olacaktır.

Ama, bana öyle gelir ki... derken fazla önemsedim kendimi: Bu budur ve bunun bu olduğunu dünya çok iyi bilmektedir. Onun içindir işte Fransa'nın, İngiltere'nin, Almanya'nın, hattâ Belçika, Avusturya gibi fakir fukaranın kendi klâsiklerini sıkı sıkı tutuşları, kendi şair ve sanatçılarına dört elle sarılışları. Biz, ya biz? Koskoca bir medeniyeti külledikten sonra, biz, şairlerimiz ve sanatçılarımız ne olsundu bekleyebiliriz?

Tercüman, 1970

YARIŞMALAR, JÜRİLER, ÖDÜLLER VE ÜNLÜLER

Koskoca Nobel Armağanı bile bir kuşku konusu olup çıktı. Dünya'yı oynatan parmaklar artık ona da fiske vuruyormuş.

Bizdeki sanat ve edebiyat yarışmalarına gelince onların suyu, bana sorarsanız daha başlar başlamaz çıkmıştır: «Sinekli Bakkal» ile «Üsküdar»ı düşünüyorum. Bunların aldıkları - zamanlarına göre hayli yük-

lü olan - ödüller, Halide Edib ADIVAR ile Yahya Kemal BEYATLI'ya değil de, roman ve şiirimize mi kazandırdılar? O yarışmaların sonucu bir tescilden, bir de paraca desteklemekten başka ne idi?

Halide Edib, Halide Edib olmuş... Yahya Kemal saltanatını kurmuş. Ondan sonra da sırf onlara ödül vermek için yarışmalar düzenlenmiş!..

Yarışma diye, ortaya bir değer, hiç değilse bir eser çıkarana derim ben. Bu gözle bakın ve söyleyin: Hangi yarışmamız yapabilmiştir bu işi? Biz bütün ömrünce ikinci bir hikâye yazamayacak olanların hikâye yarışması kazandığını gördük. Körün taşı mıdır sanat?

Mesele jüride başlar

Bütün yarışmaların peşin hüküm ve peşin kararlarla düzenlendiğini, bütün sonuçların da kayırmalardan, yön tutmalardan alındığını söylemeye dilim varmaz. Fakat şunu rahatça, iddia edebilirim:

Yeteneksiz bir jüri - ve yargıç - antipatilerine, sempatilerine, bu arada da belli bir yönteme, çevresinden gelen telkinlere boyun eğecektir. Bir mahkûmiyettir bu. Türkiye'deki yarışmaların kaderi yarı yarıya bu olmuştur işte.

Bir de jüri'nin seçimi var... Seçecek olanları seçmek var. Bir işe politika veya belli bir kasıt, bir peşin hüküm burnunu soktu mu, yarışma düzenleyicileri bu pis kurnazlığı bırakmazlar: Şunu seçin demektense onu seçecekleri toplamak çok daha rahattır. Üstelik, namusunuzu da kurtarmış olursunuz.

«Dünya dönüyor» diyen adamı yakmak mı istiyorsunuz? Ondan kolay ne var? Toplarsınız Dünya'nın dönmediğine yemin eden, aksini söyleyecek olur-

sa cehennemde yanacağına inanan adamları ve «yargılayın» dersiniz.

Ödüller

Seçin böyle bir jüri, ondan sonra da verin ödüllerinizi, yâni besleyin «adam»larınızı... itibar ve ün kazandırın piyonlarınıza, propagandacılarınıza ve maşalarınıza.

Türkçesi, öyle yarışmalar, öyle jüriler!.. Onlar öyle olunca, ödüller de örtülü ödeneğin açık ödenişi olur çıkar. Bunun adı, bir taşla iki kuş vurmaktır.

Bir tarihte, bir jüri başkanının, yarışma sonucunu açıklayan konuşmasında, yarışmayı kazanandan, tam dokuz kere: «Sevgili arkadaşım... aziz ve en eski dostum... fikir ve inanç kardeşim» diye bahsettiğini, kulaklarımla duydum. Jüri üyeleri de hem başkanın, hem o büyük yazarın arkadaşı idiler.

Demiyorum onlara, bile bile ve dostluk yüzünden hak yediler, diye... ama bir defa daha belirtmeli ki, yeteneksiz jüriler sempatilerine, antipatilerine mahkûmdurlar. Onlardan doğru karar beklemek bir «ihtimâli hesap» işidir.

Fakat - ne çâre - Türkiye'de sanat ve edebiyat yarışmaları onu bile arattıracak hâle gelmiştir, yüzde yüze yakın bir ölçüde, o çürük ve çürütücü politikanın oyunu olup çıkmıştır. Bu konuda artık gün devrimciyim, ilericiyim, sosyalistim diyenlerin veya öyle görünebilen açıkgözlerindir.. «Hasanın böreği» onlarda...

Tercüman - İnci, 1970

BÜYÜK yazarların hiç birisi din'e karşı kayıtsız kalmamış veya kalamamışlardır. Dünya edebiyatında İncil'den, Tevrat'tan, rahipten, rahibeden, papazdan, keşişden geçilmez. İman buhranları, arayışlar, buluşlar ve kaybedişler ünlü roman veya piyeslerin ana temlerinden birisidir, bu temden unutulmaz trajediler doğdu. İlle de örnek isteyenlere hatırlatalım. Hıristiyanlık olmasaydı Dostoyevski diye birisi de olmayacaktı.

Bu kader Andre Gide veya Sartre için de böyledir: Onları ve daha birçoklarını da Hıristiyanlık doğurdu; îman gibi inkârın meyveleri de aynı rahmetle beslenir, aynı güneşde olgunlaşırlar. Fark tadlarındadır. Ve batı kültürünü, daha genel bir söyleyişle de büyük kültürleri, bütün ürünlerinden dinden ayrı veya dinin dışında düşünemezsiniz.

Andre Gide, ki tam bir dinsizdi... Sartre da öyle. Ama ne ötekini, ne berikini, ne de daha birçok benzerlerini dinî plândan ayırabilirsiniz. Gide'de İncil'e bin bir atıf vardır.

İnkâr'ın kaderi

İnkâr, bir bakıma dünyanın en kolay işidir. Her dileyen her istediği şeyi, ama herşeyi, herşeyi inkâr edebilir. Bunun için bir tek kelime yetmektedir.

Aslında ise, yâni insanda bir parçacık haysiyet, kendisine karşı kırk paralık saygı varsa, inkâr îmandan ve her çeşit kabulden her konuda çok daha güçtür: Voltair tepeden tırnağa dinsizdi, ama Hıristiyanlığı ve Hıristiyanlık tarihini bir Papa kadar biliyordu. Bu kanaatine varmak için de upuzun ve ateş dolu yıllar yaşadı.

O grafiği tersine çizenler için de durum aynıdır: Halis îmana giden yol da o kadar çetindir; ürünlerinin değeri de ancak bunun sayesindedir. Bizim o eşsiz Yunus Emre'miz işte bu ateşten gömleği yıllarca sırtında taşımıştı.

Bugünkü manzara

Manzara bütün dünyada bugün de böyledir. Yalnız bizde değil. Yalnız bizdedir ki, buhransız, didinmesiz, tersiz inkârlar ve yermeler, kötülemeler görülebiliyor. Sağlam ve ciddi bir edebiyatın görülemeyişine bir başka sebep aramayınız, sebep işte odur, o kolaycılıktır, inkârı bir üstünlük, bir akılcılık, bir ilimcilik sayan ve bir tek kelimede mümkün gören beyinsizliktir, bu züppeliktir.

Bugün Türk edebiyatında madalyanın öbür yüzü de - maalesef - bundan farklı bir mahiyet taşımıyor: İnanışı ve inancı tutan edebiyatçılarımız da çilesiz, buhransız, didinmesiz, kavgasız kimseler.

Öteki nasıl dinle ilgili insanlarını ve olaylarını bozuk içgüdülere uyarak, peşin hükümlere ve politik itilmelere kapılarak kapkara göstermeye kalkışıyorsa, bu berikiler de işlerini, meselenin mahiyetine varmak çabasından korkar gibi, veya buna yetenekleri yokmuş gibi, sadece sağduyularla ve genel eğilimlerle başarmayı umuyorlar. O zaman da sonuç ötekilerde ne ise, berikilerde de aynı oluyor, yani hakikî edebiyat olmuyor.

Burada edebiyatın öneminden söz etmeye lüzum yok. Edebiyatsız kültür ve medeniyet mümkün değildir, bunu artık herkes biliyor. Edebiyatın dışında bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman veya Osmanlı medeniyetine inanmak gül vermeyen bir gül fidanını

mümkün görmekle aynı şeydir. Bunu da herkes biliyor.

Fakat bir nokta var ki, onu mutlaka söylemeli, mutlaka kavramalıyız. Din kültürü edebiyat için çok önemli, pek çok önemlidir. Türk edebiyatının bugünkü noksanı da işte budur. Romancılarımızın neden güdük, tiyatro yazarlarımızın, çoğu şairlerimizin neden silik ve taklide mahkûm olduğunu merak edenler meseleye bir de bu gözle baksınlar...

Tercüman - İnci, 1970

NOBEL - 70

«RUSYA'da yaşayan herkese, Kruşçef veya gizli polis görevlileri ile Sibirya kamplarındakiler dahil herkese bir armağan verilmelidir... Öyle bir yaşayışı çekenler ve çektirenler için değer bu. Fakat sıra **Nobel**'e gelince, hiç bir edebiyatçının değil, Solzenitsin'in hakkıdır o. İnsanlığımızdan utandığımızı, Tanrı'dan özür dilediğimizi göstermenin tek yolu da bu olacaktır. 20'nci Yüzyıl insanlığı Nazizmin sorumluluğunu paylaşmamak için gösterdiği telaşı şimdi de Komünizm konusunda, hiç değilse Stalin dönemi vahşetinde göstermelidir.»

Bu satırları 1965'de çıkan «Bir Romanı Okumak» başlıklı yazımdan aldım: Adı geçen Rus sanatçısının «İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün» isimli romanı birçok dille birlikte Türkçe'ye de çevrilmiş, Komünizm Cehennemi'ni bütün Dünya ile birlikte Türkiye de öğrenmişti. Eser yalnız bu akıl almaz gerçeği anlatarak tüylerimizi ürpertmekle kalmıyor, bu işi ancak soylu romancılarda bulunan bir üstünlükle yapıyordu.

Trajediyi insanlar yaşar ve çeker, hak'lar, de-

ğer'ler değil. İnsan'dır hakkı yenilen, değerinin karşılığı verilmeyen: Hak ve değer eninde sonunda kurtulur. İnsan'ı, adım adım yükselten, hakikî insanlığına doğru götüren de budur:

Bunu işte bir kere daha görüyoruz; Solzenitsin de bu ebedî ibret gölüne ekleniyor. O, rezil politikanın, gaddar iktidar hırsının işine geldiği için mezarından çıkarılmıştı. Sonra gene diri diri gömüldü oraya: Bütün yazma ve hür yaşama imkânları elinden alındı; çünkü Stalin devrine tutuluyor sanılan ayna, gerçekte Marksist düzeni yansıtıyordu. Anlaşıldı bu ve zulüm kal'ası temellerini kurtarmak kaygusuna düştü, bir çok üstün kaabiliyetle birlikte Solzenitsin de zulmün çarklıları arasına atıldı.

Ne var ki, Kremlin kendi oyununa gelmiş, kapıyı Dünya'ya aralamıştı, İvan Denisoviç bir tek günüyle büyük gerçeği oraya taşımayı başarmıştı. Gecikmiş sayılsa da **Nobel - 1970 iş**te bu ıstıraplı, bu ezici çalışmanın küçücük bedelidir.

Nobel Armağanını kazanmış diğer edebiyat devlerini düşünüyorum: Bunlar - Doktor Jivago yazarı da dahil - bütün imkânlara sahip olarak, rahat ve desteklenen bir hayat içinde çalıştılar. Solzenitsin'e gelince, diri diri gömüldüğü mezarda yazdı o. Ve mezarda yaşadı. Mezarı patlatıp Dünya'ya akan deha lâvlarındandır o... Edebiyatla ilgi kuranlar ve edebiyatın besleyiciliğine inananlar bu lâvların yanına yaklaşmalıdırlar: Bu ateş büyülüdür, yakıcı değil, arıtıcıdır. Alevleri insanlığın en büyük, en çirkin ve en çürütücü yalanını, bir yüz karası bataklığını aydınlatırlar.

Dikkatli bir okuyucu Solzenitsin'de bilhassa «Dâva» isimli büyük hikâyesinde Marksizm masalını gö-

recek, çünkü kayırmaları, imtiyazları, ezen ve ezilen sınıfları görecektir.

Bütün bunlar zavallı «sosyal gerçekçiler»in hür ülkelerde, hürriyetleri sömüre sömüre yaptıkları gibi nutuklar atarak anlatılmıyor, ama Solzenitsin'e de **Nobel**'i kazandıran asıl tarafı, yani tarafsızlığı değil midir?

Okuyun onu. Ve Rus olmayanların Rusya üzerine döktürdükleri yalan övgüleri hatırlayıp - onların adına - utanın. Bu utanç da bu büyük yazara karşı bizlerin borcudur: Ödeyin...

Tercüman - İnci. 1970

EDEBİYAT VE MÜZİK

GÜZEL SANATLAR kiminde açıktan açığa, kiminde alttan alta, ama daima ve tam bir işbirliği, bir yedekleşme ile yaşıyor ve gelişiyor. Şimdi bunlara sinema da katıldı... Hem de ne katılış... Onun damarlarında kan yerine edebiyat ve müzik dolaşıyor. Büyük örneklere bakınız, büyük yazarlarla büyük müzisyenleri göreceksiniz... Yalnız senaryo'lar değil, tam bir iş bölümü ile, diyaloglar da artık kişilik kazanmış edebiyatçılarındır: Edebiyatçılar artık bu konularda da uzmanlaşıyorlar.

Fakat bu işbirliği, bu destekleşme en verimli, en yüceltici hâlini edebiyat ile müzik arasında bulmuş: Operalar, operetler, müzikaller bir yana, hepimizin dinleyip söylediğimiz şarkılarda bile bu böyle görünüyor.. Hangi müzik şiirle seviyeli bir bağlantı kurmuşsa üstün bir durum sağlamıştır. Çeşitli müziklerin çeşitli dönemlerinde de böyledir bu ve böyle olacaktır. Türk Müziğini düşününüz; onun altın devri

şiirimizin de altın devridir: Güftelerini Nef'i'den, Nedîm'den, Şeyh Galib'den alan şarkılarımız ölümsüzdür.. Tıpkı o şâirlerimiz gibi. Süleyman Çelebi ve Yunus Emre'ye, Karacaoğlan'a, Dadaloğlu'na, Emrah'a ses arayan müzik elbette o doruklara tırmanacaktır.. Nitekim bu iş Batı'da da böyledir ve meselâ Beethoven Siller'i seçmiştir.. Gno âb-ı hayat'ı Göethe'den, onun Faust'undan içti. Kısacası, örnekler sayılmayacak kadar çoktur, bizim dağarcığımızda bile yığınladır.

Ne var ki, bu iş, bu mutlu sonuç, şu veya öteki besteciye güfteni Sulukule'den değil, iyi şâirlerden seç demekle olmuyor. Nitekim Yahya Kemal'i veya Ahmed Haşim'i kendi çukurlarına çeken bestecileri az görmedik. Hem de, birtakım yâvelerle şöyle böyle başarılar elde edebildikleri halde. Demek bu işin bir başka sırrı var. Siz buna, isterseniz, genel seviye deyiniz ve ekleyiniz. Futbolumuz, üniversitemiz, ekmeğimiz, pabuçumuz ne ise o da o... yâni, tırhallı bir hallı.

Yalan da değil.. mesele «bestelemek için güzel şiir seçeceğim» veya «seçmeli» demekle bitmiyor.. Dahası da var: Belki şu müptezelin müptezeli «aranjman»ların lafları bile sahiplerine ve onları seçenlere güzelin güzeli, mânalının mânalısı gelmektedir. Türkçesi «güzel»in ve «şiir»in ne olduğunu, ne olmadığını kavramalı önce...

Kültür dedikleri de başka nedir ki? Mesele - meselâ - Aşık Veysel'den bir şiir almakla ne başlar, ne de biter. Mârifet ona ve onu yaratan kültürle medeniyete hak ve liyâkat kazandırmaktır. Bu varsa ses de güzelleşir, yücelir, müzik olur, devşirmecilikten, taklidcilikten, benzetmecilikten kurtulur, «eser» olur millîleşir.

Millî ve seviyeli bir müzik bekleyenler millî ve seviyeli bir kültür ile, ancak onun yaratabileceği millî bir edebiyatın teşekkülüne kadar avuçlarını yalasınlar.

Tercüman - İnci, 1970

KÜLTÜR VE DEVRİM

MAO ÇE TUNG'un, kültür imhâsından başka birşey olmayan «kültür ihtilâli» boşuna değildir: Mao'nun Çin'i tam mânasiyle pençelemesi için binlerce yıllık Çin kültürünü kanda ve ateşte imha etmesi şarttı; o da bunu yaptı.

Daha doğrusu **yapabildi;** zira insanı değiştirmek, bambaşka bir yaratık haline getirmek, sadece bir vahşet dehası'nın ve kaba kuvvet zoru'nun yiyeceği nâne değildir: Mao, başarısı için, Çin'in akıl almaz sefaletini en güçlü müttefik olarak buldu ve kullandı **Mao'culuk, kudurmuş denizde çırpınan yüz milyonlarca Çinlinin sarıldığı yılan olmuştur**... içinde boğulmak üzere bulundukları açlık, gerilik ve sefaletten daha ötesi olamayacağı için peşine düştükleri çılgınlık umudu olmuştur: **Çin, bu muskayı kansere karşı takmıştır.**

Mao'culuk, dolayısı ile de «kültür ihtilâli» budur, bu değilse, açlıktan ölmek üzere bulunan bir zavallıya, bir tas çorba vaadiyle din değiştirtmektir, soy inkâr ettirmektir. Birtakım sözlere kapılıp kalmayanlar ve Çin'de olup bitenleri bir parçacık bilenler bunu da bilirler: Mao'nun «kültür devrimi», şeref, haysiyet, itibar, vefakârlık, saygı, sevgi, ilim ve fikir özgürlüğü gibi, insan'ı insan yapan kültür ürün ve unsurlarının topyekûn imhasından başka birşey değildir, insanın

bir başka yaratık haline getirilişinden, kurt gibi kullanılabilen koyunlar haline getirilişinden başka birşey değildir.

Bütün değer ve ürünleri ile birlikte «kültür»ün adı, Mao sözlüğünde, **«Sömürü düzeninin üçbin yıllık afyonu»**dur, burjuva çürüyüşü ve çürütüşüdür. Bu yüzden de bütün kitaplar ateşe, bütün düşünceler ve düşünen beyinler çarmıha! Ve onların yerine üç beşyüz Mao cümlesi!

İnsanoğlunun yeniden mağaraya itilişi olmuştur bu. Yüzmilyonlarca Çinli, bir tas pirinç için razı olmuştur mağara devrine dönmeye. Büyük fireleri göze aldıktan sonra her toplumun başarabileceği, aslında ise, «Devrim Otomobili»nden zerre farkları bulunmayan «Teknik gösteriler» bu hakikatin maskesi olamaz.

Çin sefaletin, Çin açlığın, Çin geriliğin daha ötesi olamayacağı için taktı bu muskayı. Çin, açlıktan ölürken değiştirdi bir tas çorbaya dinini. Çin, soğuktan donmamak için yaktı kültürünü ve binlerce yılda biriktirdiği törelerinin, felsefesinin, hayat görüşünün, insan anlayışının, kültürünün ateşinde ısıyı bir parçacık tatmak umuduna düştü.

Anlamak mümkündür bunu. Ama, ya benim imkânlar yüklü, her alanda bire yüz vermek için ufacık bir bilgi, emek ve idrak bekleyen Türkiye'min gencecik aldanmışları; üniversitelerimde bile hayat ortamı bulabilen Mao erozyonuna uğramış körpe beyinler? onları nasıl anlamalı... ve nasıl anlatmalı, ya Rabbim?..

Tercüman, 1971

İNSANLARI SEVMEK

TÜRKİYE'yi saran modalardan birisi de **«insanları sevmek»** olmuştu. Bütün modalar gibi o da **«ithal malı»** idi: Nazizmin, faşizmin ırkçılığına karşı **aynı şeyi yapan** Komünist Rusya, milletlerarası piyasaya **«insanları seveceksin»** parolasını sürmüştü. Bizim yoz sanatçılar bu parolaya dört elle sarıldılar. **İnsan sevgisi** artık gırla gidiyor, değil köylülerini, kentlilerini, işçilerini, daha analarını, babalarını, kardeşlerini sevmesini beceremeyen, daha bir tek «dost»un yükünü taşıyacak güçleri bulunmayan «aydın»larımız, tavuslar gibi kabara kabara «insan sevgisi»nden söz ediyor, insanları sevdiklerini söylüyorlardı. Bugün Vietnam veya Orta Afrika kabileleri için dökülen gözyaşları bir parça da o soğan yüzündendir.

İkide bir aklıma gelir: «Masum Kaatiller» isimli bir film oynamıştı. Kutup insanlarının, karılarını misafire ikram etmeye kadar varan aykırı töreleri anlatılıyor, bu töreye uymayan bir yabancının öldürülüşü hoş gördürülmek isteniyordu. Çarşaf marşaf kalmadı ya, soyunup dökünmüyorlar diye kendi bacılarına öfkelenen, namazları, aptesleri, oruçları ve selâmlaşma tarzları yüzünden kendi insanlarını horlayan, hattâ onlara sövüp sayan, düşman kesilen yoz aydınlarımız bu filme bayılmışlardı; sevmişlerdi Eskimoları!

Sevgi yalın bir duygu değildir ve insan **«sevdim»** demekle sevmiş olamaz. Sevgi, anlayış ister, benimsemek ister, hoşgörürlük ister, feragat ve fedakârlık ister; sevgi, sevilenin yükünü taşıyacak güç ister, yürek ister. Siparişe göre çıkan insanı babam da sever... Uzaktan uzağa ve hiçbir sorumluluk yüklemeyen, zaafları, aldanışları, kötü yönleri olmayan sev-

gili varsa, doksandokuz vagon da bana gönder; seveyim!

Sevgi, «insan»ı bize uygun ve keyfimize göre kalıba dökmek hırsı değildir. Ona sevgi değil, bal gibi «tasallut» derler, öyle demezlerse, barbarlık derler, vahşilik derler. Sevgi, «insan»ı kötülüklerinden, yanılmalarından, geriliklerinden kurtarmak iddiasıyla «savaş» açmak değil, yardımcı olmak çabası ve iradesidir. Karşıda mevzilenmek değil, yanında olmaktır.

Öyle bir diploma aydını düşününüz ki, görevli olarak gönderildiği köye ve kasabaya, silâhla zaptettiği düşman ülkesine girer gibi giriyor... Sonra da, insanları sevmekten, ülkesini sevmekten sözediyor... «Yok canım?» demez misiniz?

Eh işte; halkımızın da bu yoz aydınlara, yüzelli yıldır bundan başka birşey dediği yok. Bin yıllık gelenek ve göreneklerin karşısına, düzeltmek, geliştirmek, yanlışlarını doğru ile değiştirmek için değil de, «tutucu... yobaz... ağa... gerici... kuyruk» gibi ithal malı küfürler ve «ihtilâl» tehditleri ile çıkanların insan sevgisinden de, memleket sevgisinden de sözetmeye hakları yoktur.

Tercüman, 1971

NİÇİN SANAT?

SANAT ve edebiyatla yakından ilgilenmeyen tek bir «büyük adam» tanımıyorum. Sanayici, politikacı, asker, bilgin, teknisyen.. meslekleri ne olursa olsun, doruklara yerleşenlerin hepsinde de sanat ve edebiyat ilgisi gördüm. Büyük oldukları için değildir bu.

Tam aksine, bu yüzden büyük olmuşlar, hiç değilse, başarılarını bu ilgi kolaylaştırmıştır.

Dahası da var: Sağlam bir devlet düzeni kurmuş ve kalkınmış ne kadar toplum varsa, hepsinin de sanat ve edebiyata karşı geniş, yaygın, köklü bir ilgi beslediklerini gördüm. Medeniyet tarihlerini karıştırdım, onların da, en az dörtte üçlük bir hacim ölçüsünde sanat ve edebiyat tarihi olduğunu gördüm. Gezdiğim ileri ülkelerde bir asker veya kral heykeline karşı sekiz, on edebiyatçı ve sanatçı heykeli gördüm: Parkları, meydanları onlar şereflendiriyordu.

Bitmedi: Dinlerin ve - doktriner veya değil - siyasî iktidarların da sanata, edebiyata dayandıkları ölçüde yayılıp kök salduklarını gördüm. O kadar ki, müziğin, mimarlığın ve romanıyla, şiiri, tiyatrosu, hikâyesi ile edebiyatın dışında bir Hıristiyanlık düşünebilmeme imkân yoktur. Ve İslâmı sevdirtmek, benimsetmek bakımından bir Yunus EMRE'nin, hattâ bir tek Mevlid'i ile Süleyman ÇELEBİ'nin payı en ünlü din bilginleri ile müfessirlerden üstün olmuştur.

Örneklerin üzerinde uzun uzadıya durmak gerekmez. Bunlar saymakla da bitmez: Şekspir'ini donanmasından üstün tutan İngiliz... Maksim Gorki'yi kendisinden de öne geçiren Lenin, Andre Malraux'yu en yakın adamı yapan ve medeniyetin açıklamasını bizim büyük Bâki'miz ile yapan De Gaulle. Nihayet şairlerini başköşeye buyur eden bizim padişahlarımız... kısacası, büyüklüğü hak etmiş herkes ve her şey, sanatın ve edebiyatın, yani yapanı, o bir tek insan olmasa en geniş kütlelerin el ve iş birliğiyle bile yapılamayacak olanın, sanat ve edebiyat eserlerinin, bu saf beyin ürünlerinin önemini açıklar.

Kısacası, insanların, toplumların ve inançların kaderi çok geniş çapta sanat ve edebiyata bağlıdır:

çünkü insan kafasının en saf ve en üstün, en bağımsız çalışma alanı sanat ve edebiyattır.

Sanat ve edebiyat ile ilgi kurulmazsa ne mi çıkar? Her konuda kısır kalmağa mahkûm kafalar ve gönüller çıkar... yobazlıklar çıkar. Ve - işte görüyoruz - politikayı her şey sanan, politikaya saplanıp kalan, politikayı putlaştıran, kafaları politika ile çemberlenen muskacılar çıkar... tarikatçılığın en çürüğü ve çürütücüsü çıkar... üniversiteleri dinamitleyen «parasız askerler» çıkar, kahvelerini, hattâ camilerini ayıran, Moskofa, Yunana düşman olur gibi birbirlerine düşman olan partizanlar çıkar... bu kahredici düşmanlıklardan yağ çıkarmağa bakan politikacılar çıkar... her inanç ve tutum grubunda bayraktar geçinen, lider geçinen çıkarcılar, demagoglar, şarlatanlar çıkar!

Allah acısın hakikî sanat ve edebiyat adamları yetiştiremeyen veya onlara sırt çeviren toplumlarla gruplara.. Ama acımaz ki...

Tercüman, 1971

İSTİKLÂL MARŞI

MARŞLARI, onları yaratan hâdiseler yüceltir. Bizim İstiklâl Marşı'mız millî marşların en büyüğüdür; ölümsüzdür. Çünkü en büyük hâdisenin yazdırdığı marştır; iman ve azim ordularının bütün dünyaya, bütün kâinata bu iman ve bu azmin, ebedî yankılar bırakan meydan okuyuşudur:

«Korkma... Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!..»

İman tazeleyen, inanç yaratan bu başlangıç mıs-

rai, 1920 ve 1921'in gecelerinden doğmuştur: Herşeyin kötüye gittiği, bir tek ümit yıldızının bile ışımadığı gecelerden. Ve 12 Mart 1921'e, aynı ümitsizliğin gecelerine, o devler devi meydan okuyuşla geldi:

«Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet,
Hakkıdır Hakka tapan milletimin istiklâl.»

Bu mısraları Âkif yazmamıştır diyesim gelir: O günleri ve bu mısraları, bütünüyle bu marşı içiçe düşündükçe, «ilham»ın bir «ilâhi tercih» haline geçtiğine ihtimal verir; **«O zifir karanlığın ardındaki en cömert şafağın ilk müjdesi, mısra'laşmış olarak en lâyık olan'a, en temiz, en mümin ve en yiğit Müslüman - Türk şairine verilmiş»** derim.

Gerçekten de, İstiklâl Marşı'nın yazılış hikâyesi bu metafizik ihtimali destekleyecek şekildedir: Âkif'in, o soğuk Taceddin Dergâhı'ndaki hücresinde, gece yarıları, ruhunun derinliklerinde, adı konmamış ve hiçbir müzik için kullanılmamış âletlerin çaldığı nağmelerle uyanışları... bu bambaşka âlemlerden gelen morsları çakısıyla, o taş duvarlara mısra'lar veya mısra eskizleri gibi kazıyışları... bütün bunlar, ölüm kalım savaşımızı yürüten ilâhi mukadder'in yardımlarını düşündürmez mi?

O dergâh, o hücre neden bir milliyet ve iman ziyaretgâhı olmamıştır? Bu olmayışa içiniz yanmaz mı?

İstiklâl Marşı'na bir **«şiir»** gibi bakmak isteyen gaflet, millî tarih'den nasipsiz zavallıların kârıdır... ama vebâli başkalarınındır; Türk eğitiminin sorumluluğunu taşımış ve taşımakta olanlarındır. Buna da yanmaz mısınız?

İstiklâl Marşı - tek başına - cildlerin konusu olmalıydı.. Yalnız bu marşın tahlili için - eğer bir parça tarih şuur ve perspektifi varsa - koskoca bir cild ya-

zılmalıydı. Buna ve öteki cildlere yetecek malzeme hazırdır, işçilerini beklemektedir.

Böyle işçiler geciktiği içindir ki, yani İstiklâl Marşı'nın bir ayrı destan olan yazılış hikâyesi ve yazılmış hali eğitimimizin ana konularından birisi yapılmadığı içindir ki, **«yeni bir millî marş»** kalleşliği ikide bir hortlar veya hortlatılır durur.

Nasıl hortlamasın ki, Türk eğitimi, **«İstiklâl Marşı»**nın, bir «Sakarya», bir «30 Ağustos», hattâ bir «9 Eylül» veya «6 Ekim» gibi, tıpkı onlar gibi, eşsiz İstiklâl Savaşımızın, bütünlüğüne sımsıkı bağlı, bir «unsur»u olduğunu kafalariyle ve gönülleri ile benimsemiş nesiller yetiştiremedi.

«İstiklâl Marşı» marşların en büyüğüdür; ölümsüzdür... Çünkü milletler tarihindeki en büyük hadisenin yarattığı marştır. Eşsiz zaferimizi **«İstiklâl Marşı»**ndan, **«İstiklâl Marşı»**mızı eşsiz zaferimizden ayırmayalım. Büyük kurtuluşun şehit ve gazilerine lâyık nesiller yetiştirmenin bırakılamaz şartlarından birisi de budur.

Tercüman, 1971

ANKETLER, RÖPORTAJLAR, AÇIK OTURUMLAR

ARADA SIRADA bir dergiden, bir gazeteden veya TRT'den bize de gelir veya bizi de çağırırlar: Önümüze birtakım sorular sürülür, cevaplar istenir. İlk bakışta size itibar eden, düşüncenize önem veren bir davranış sanırsınız; fakat büyük bir çoğunlukla, yakışıksız bir oyundan, bir kurnazlıktan başka bir şey değildir bu. Farkına varırsanız, tâvize de niyetiniz yoksa, artık çetin bir didişme olup çıkmıştır röportaj

veya açık oturum. O kadar ki, fazla ağır bastınız mı, yayımlanmadıkları olur.

Çünkü, sorular - büyük bir çoğunlukla - bir konunun aydınlanması ve belli kişilerin bu konudaki görüşlerinin açıklanması için değil, istedikleri neticeyi almaları için düzenlenmiştir. Bunun için de «şüpheli muhatap»lara son anda sorulur ve derhal cevap istenir. Biz, sorular üzerinde düşünüp cevaplarımızı derleyip toparlamaya çabalarken, karşımızdakilerin cevaplarını daktilo edilmiş kâğıtlardan okudukları açık oturumlar görmüşüzdür; çoğundan da aynı cümleleri dinlemişizdir.

Marksistlerin bütün Dünya'da denedikleri, fakat medenî bölgelerde tutturamadıkları bir oyundur bu. «Beyin yıkama» mekanizmasının önemli bir bölümüdür.

Sorarlar; **«Sanatın ve sanatçının geri kalmış ülkelerdeki sorumluluğu ve ödevi nedir?»**

«Şu sorumluluk ile ödev'e ne lüzum var? Neden düpedüz; sanat ve sanatçı nedir? diye sormuyor?» Sormaz elbette; çünkü maksat, iki basamaktan sonra **«sanat toplum içindir, toplumun ekonomik ve sosyal sorunları ile ilgilenmeli, onları sosyal bir gerçekçilikle yansıtmalıdır»** iddiasının açmazına düşürmektir, oradan da sanatçının bir politikacı, sanatın da politikanın aracı olduğunu söyletmek, hiç değilse bunun söylenip **«ispatlanması»**na vesile yapmaktır.

Bundan da kolay bir şey yoktur; zira açık oturumsa yöneticinin, röportaj veya anket ise onu yapanın neticeyi ortaya çıkaracak kadar kurnazlığı, ustalığı, yetişmişliği vardır. Hükmü söyleyecek olan da odur. Sizin - eğer o kadarcığını olsun yapabilmişseniz - çırpınışlarınız gümler gider.

Marksizm'e - ve bütün diktatörlüklere karşı - insan'ı koruyan, silâhlandıran ana kaynaklardan birisi, belki de birincisi **«edebiyat»**tır; eedbiyat, çünkü, insan'a, tabiat'a ve toplum'a hür kafanın ve hür duygulanışların, hür değerlendirişlerin bakışıdır; ilgilenenlere de hür düşünceyi, hür değerlendirmeyi aşılar, insan'ın kalıba dökülemeyeceğini öğretir. Diktatoryal düzenlerin ilk iş olarak edebiyat'a el atmaları, onu bir araç hâline düşürmek için akıl almaz çabalar ve paralar harcamaları bundandır; insan'ı en büyük silâhından «tecrit» etmek içindir. Gene bunun için de, iyi yetişmiş insanların ülkelerinde angaje edebiyat, güdümlü edebiyat **«sıfır»** not almış, sâdece militanlara bırakılmıştır.

Bize gelince, biz onu hâlâ bir matah sanıyor, hattâ **«edebiyat»** deyince Marksizm propagandası ile şişirilmiş ve Marksizm için birer propaganda aracı olan romanları, piyesleri, şiir ve hikâyeleri hatırlıyor, edebiyat'ı onlardan ibâret sayıyor veya edebiyat öyledir sanıyoruz. Geri kalmışlığımızın en kesin belirtisi de - ekonomik veya sosyal zaaflar değil - işte budur: Edebiyat'ı bile politikaya kaptırışımız veya satışımızdır.

Tercüman, 1971

ASALAKLAR

EDEBİYATIMIZIN, özellikle de «sağ» veya asıl manâsıyla hakiki edebiyatımızın sırtından geçinen birtakım «yazar»lar var: Zırnık vermiyor ve bilhassa vermemek için dikkat ediyor, sadece kan emmek, geçinmek için, kısacası (ne cephe, ne edebiyat) ken-

dileri için çabalayıp duruyorlar. Maksat ortadadır: Kolay şöhret ve emeksiz itibar avcılığı!

Kan damlar bunların kalemlerinden; öyle bir yüklenirler ki, «sol» edebiyat ve edebiyatçılara; insanın içinden, büyük Yahya Kemal'in o eşsiz, o şahane ünleyişi ile: «Vur pençe-yi Ali'deki şemşir aşkına!» diyesi gelir. Zaten söylemeseniz de vuracaktır onlar. Vurmaktan başka işleri - belki de - yapabilecekleri yoktur ki...

Bir Fransız politikacısı; «Bana çatmayacaklar diye ödüm kopar; bir karikatürüm çıkmadığı veya bana küfreden bir makale görmediğim gün itibardan düştüğümü anlayacağım» demiş. Bizim asalaklar da sol'un itibarını yaşatmakta ödevli imişler gibi davranıyor, sırf bu işle geçinip gidiyorlar. Fakat bir başka ödevleri daha olmalı: O da sağ'ın ve halis edebiyatın başarılarını umursamamak, onlara - zinhar - itibar sağlamamak, ün sağlamamak! Bütün itibarlar ve ünler kendilerine!..

TRT milletin sırtından topladığı bir milyon lirayı «san'at - kültür ve bilim yarışmaları» masalını okuyarak ehibba ve yârana dağıtmağa kalkıştı. Biz bu köşede bu masalın jüri yönüne de, maksadına da çok daha önceleri dokunduk ve işin aslını açıklamağa çalıştık. Yarışmalar sona erdi, dediklerimiz geniş çapta doğru çıktı. Fakat çeşitli dallarda, sağcı ve antikomünist tanınmış yazarlar da, kafalarının ve kaabiliyetlerinin hakkını söke söke aldılar. Bu konuda normal başarı bir övülecekse, bunlar üç, hattâ beş övülmeli idiler. Ama bizim sağ'ın parazitlerinde tısss! Hiç bir ses yok; ya ne var? Sol'cu sanatçılara, o kan damlayan kalemlerle pîr aşkına saldırmalar var.

Bunlardan biri, sağcılığı profesyonel politikacılıktan bir milim öte gitmeyen biri, üstelik birinci de

olmayan bir eseri «birinci» göstererek, kendince, perişan ediyor, hakikatte ise, onu bir alâka konusu haline getirmekten başka birşey yapmıyordu. Övsene be arslanım bir parça da kendi cephenin başarılarını veya hakkı yenmişlerini. Yoo ama, o zaman «cephe»de kendisinden başkalarının da bulunduğu çıkabilir ortaya. Bu asalakların yaptığını kim yapmıştır «sağ»a, ben bilmiyorum. Zira en büyük marifetleri sağ'daki değerlerin üzerine kürek kürek toprak atmak olmuş, onları diri diri gömmek çabası olmuştur. Övmezler katiyen bizim kıymetlerimizi. Onun için de bir tek kıymetimiz yoktur sanırız. Nitekim «sağda san'atçı ve fikir adamı yetişmez» yutturmacası bütün Türkiye'de tutunmuştur; bu asalakların yüzünden tutunmuştur.

Sağcıları da överler ama...

Bununla beraber günahlarını almayalım. Sağcı sanatçıları da överler onlar. Yeter ki, o sanatçılar ölüp gitmiş olsunlar. «Gün»ün içinde iş yapmayacak, yer tutmayacak olsunlar. Meselâ bir TANPINAR, bir Yahya KEMAL, bir Peyami SAFA olsunlar. En iyisi bir Mehmet ÂKİF olsunlar. O zaman överler işte onları... Yıldönümlerinde ve «Amma da yazmış haa; aşkolsun!» dedirtmek için can ü yürekten överler.

Ve... böylece de... yaşayan, gün içinde sağ için, halis edebiyat için didinip duranların üstlerine bir kürek toprak daha atmış olurlar.

Tercüman - İnci, 1971

KOCABEBEKLER İÇİN...

ARKADAŞIM Mehmet NAZIM bir kitap hazırlıyor. Adı, **«Kocabebekler İçin Yeni Baştan Okuma Kitabı.»** Tamamladığı bölümleri gördüm, ilgi çekici buldum. Millî Eğitim Bakanlığı'ndaki yetkililerin yerinde olsam, onu okullara da kabul ederdim. Zaten arkadaşım - belli ki kasten - üslûbunu çocuksu bir tondan almış:

Bir noktayı daha belirtmeliyim: Kitap bir takım bölümlere ayrılmış: Trafik.. temizlik.. sorumluluk.. saygı.. gibi. Şimdi size bu kitaptan bazı örnekler vereceğim:

— *«Suna, Suna.. şuna baksana.»*

— *«Bu bayan mı, Baysal?»*

— *«Bay may değil o Suna; aldanma giyimine kuşamına.. baksana; geçit merdiveninden nasıl inip nasıl çıkılacağını bile bilmiyor: Herkes sağdan inerken o soldan indi.»*

.....

— *«Ooo, o, ooo!..»*

— *«Ne oldu, Altan?»*

— *«Daha ne olsun Nurcan? Mercanın dayısı balkondan sokağa mısır koçanı attı. Mercan da,* «dayım ilerici, devrimci bir üniversitelidir, Türkiye'yi kurtaracak» *diye övünür dururdu.»*

.....

— *«Bu bay yeni bir otomobil aldı, Altan.. son model bir Mustang.»*

— *«Ona kağnı yakışır, Işıl: Klâkson ne zaman çalınır. Bir araba nasıl geçilir.. nerede park edilir. Şeritler, geçitler, işaret levhaları*

neye yarar? Daha bunları bile öğrenememiş. Gitsin de Haymana'da kağnı sürsün o.»

.....

— «Bu bay büyük adamdır.»

— «Yapma Leylâ!.. İlkel yaratığın biridir o; çünkü hasetin biridir ve övülecekleri yerer, yerilecekleri över.. Haklı haksız düşünemez, duygularına kapılır gider de, haksızı tutar, haklıya çelme takmaya kalkışır. Kendi çevresindeki başarıları gölgelemek için uzaklardakilerin piresini deve yapmaya çabalar, bunu mümkün görür. Tesadüfen bir isimcik yapmış küçük bir adamdır o: Suyun içinde bir kaya parçasına tutunmuş bir yosuna benzer.. çıkar sudan da o zaman gör büyük adamını, Leylâ.»

.....

— «Bayana bak, bayana.. Hahahaa; geçidi bırakmış, nereden geçiyor. Üstündeki elbise de Paris'den gelmiş son moda! Daha şalvara lâyık olmayanlar neler de giyiyor, Leylâ!..»

— «Ya şu üniversiteli ağabeye ne demeli, Günseli? Mısırı yedi bitirdi, koçanını yere atıverdi. Şimdi de, sıradakileri ite kaka otobüse biniyor.. ne ayıp.. ve ne çirkin!..»

Kısacası, arkadaşımın hazırlamakta olduğu «Okuma Kitabı» böylece sürüp gidiyor. Onu yalnız okumaya yeni başlayanlara değil, üniversite ve yüksek okullar dâhil, bütün öğrencilere ezberletmeli.. ki, hiç değilse çarşı pazarda, sokaklarda özlediğimiz gibi bir yaşayışımız olabilsin.. diyorum. Bilmem haksız mıyım?

Tercüman, 1971

YUNUS'U HAK ETMEK

SEVGİDEN en uzak olduğumuz bir dönemde Yunus EMRE'yi anıyoruz. Yunus EMRE'yi kin ile içli dışlı olduğumuz bir dönemde anıyoruz. Kendi hâlindeki insanları değil, başarmışları, iyileri, dürüstleri, çalışkanları horlamayı bir mârifet sayan bir dönemde anıyoruz. Yunus;

Ben gelmedim dâvi için,
Benim işim sevi için

dedi, biz en büyük sevi - sevgi - lerden kırıntı dökün-tü anlaşmazlıklara kadar her şeyin kan dâvisi - dâ-vası - yapılabildiği bir dönemde Yunus'u anıyoruz.

«Birliğe yetmek» için ömür tüketen Yunus'u, karınca yuvası gibi «ikilik»ler kaynaşan bir dönemde anıyoruz. Yunus'u Dünya'nın en parlak sözleriyle ve Yunus'a yıldızlar kadar uzak düştüğümüz bir dönemde anıyoruz:

Bülbül gibi şakırsın,
Çok mâniler okursun,
Vara yoğa kakırsın,
Sen bizden olamazsın.

Yunus'u anıyoruz ya, - daha dün olduğu gibi, gün geçirmeden yarın da - her şeye, herkese ve vara yoğa kakıyacak, sövüp sayacak, saldıracak olanlar mâniler döktürüyor, bülbüller gibi şakıyor, değil derviş kesilmek, değil Yunus'dan olmak, Yunus'u milletten de, bizzat kendisinden de koparıp, bir koleksiyon parçası gibi mallanmak dâvası güdüyorlar.

Seminerler, konferanslar, demeçler, açık oturumlar, mikrofon sar'aları.. hepsi bitecek ve Yunus,

yüz yıldır nasılsa gene öylece o Kutup Yıldızı tekliğine ve uzaklığına düşecek. Yunus'u hak etmek çabası nerde?

Bir kez gönül yıktın ise,
Kıldığın namaz değil..

Gönül kırmak namazı fâsid kıldıktan sonra hangi niyeti hangi tutum ve davranışı ateşlik etmez? Nerede insan'a saygı? nerede hak, hukuk endişesi? Öfkenin, kinin, hor görmenin, kısacası Yunus'un baş lânetlemesi olan gurur ve bencilliğin fink attığı yerde Yunus ne arar?

Yunus'u hak etmek gerek. Bu da Yunus'ca duyup düşünüp yaşamakla olur. Yunus ancak böylelerini arıtır, yüceltir ve kendisi de ancak böylece bizim olur, bizde yaşar. Bu çaba nerde?

Bülbül gibi şakıyorlar.. çok mâniler okuyorlar.. Yunus'un «evrensel hümanizma»sından dem vuruyorlar.. ve daha kendi insanlarını sevmiyorlar, kendi insanlarını birbirine düşman etmek için Şeytan gayreti harcıyorlar. Kendilerini halktan bir dağ boyu üstün sananlara hümanizma ne gerek?

O «hümanizma» dedikleri şey ki, Yunus o basamağa gururun, hırsın, hasedin, iddianın ne kadar çeşidi varsa hepsinin de son kırıntılarını yakıp külünü savurduktan sonra vardı. Önce kendi halkını sevmeyi öğrendikten sonra vardı; hırs dolu, kin dolu, haset dolu, gurur dolu kimselerin, daha kendi halkının inançlarını, törelerini sevemeyenlerin Yunus neyine gerek?

Dilerim bu şenlikler, bu alâyı vâlâlar gönüllerde Yunus'u hak etmek, Yunus'a lâyık olmak hevesi yandırsın.

Tercüman, 1971

BAHÇEDE veya evde bir araya geldiklerimiz olurdu. Teyzemin oğlu, üç - dört yaş büyüğüm rahmetli Albay Mustafa Topbaş, anneme ve annesine yalvarır, asılırdı: **«İlâhî okuyun bee, ne olur be!..»**

«Aklın ermez» derlerdi. Biz oyuna dalardık, onlar da - hatırlatıldı ya - alttan alttan, ince ince, yanık yanık okumaya başlarlardı. Değişirlerdi; annem değişirdi, annem.. ve dünya değiştirmiş gibi olurlardı:

Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlâm seni,
Seherdeki kuşlar ile çağırayım Mevlâm seni.

Durur dinlerdik; bu gönülden çağrı için benim ulaşamayacağım bir yerlere gideceklermiş, hattâ gitmişler sanırdım:

Gökyüzünde İsa ile, Tûr Dağı'nda Mûsa ile
Elimdeki a'sa ile çağırayım Mevlâm seni.

Başka halleri de olurdu; **«Adı güzel, kendi güzel Muhammed»**e başladılar mı, şevklenir, neşelenir, nurlanırlardı. Aklımız ermezdi elbette; ama bir tohum çatlayacak, bir yerler yeşerecekmiş gibi gelirdi. Bu mısraların ve o seslerin yörüngesinde biçimlendirmeye çabaladığım çok rüyâlar gördüm.

Sonra okul yılları başladı. Artık ne onlar bize, **«aklın ermez»** diyorlardı, ne de biz onlara, **«İlâhî okuyun bee.. ne olur bee»** diyorduk: Artık bizim - Tûr değil - Himalaya dağlarımız vardı, - seherdekiler değil - «Hayvanat» kitabındaki ötelerini berilerini bile öğrendiğimiz kuşlarımız vardı.. ve şiirlerimiz vardı. Müzik dersimiz de vardı.

Derken, bir ders yılının sonlarına doğru, Türkçe kitabımızda karşıma bir Yunus şiiri çıkıverdi. Yunus'-

un yazdığı değil, Yunus için yazılmış bir hayran şiir. Yunus'u, hiç değilse birkaç şiirini okumak için yanıp tutuşmaya başladım. Hocalarıma sordum, babama sordum: Yoktu öyle şey. Câhil anama döndüm. Onda beş on tane vardı. Fakat şâirler listeme Yunus EMRE'yi katabilmem için yetmedi o kadarı. Ortaokul ile lise de yetmedi. Yunus'umuza kavuşmam için - yalan yanlış, ama Allah gene de râzı olsun - Burhan TOPRAK'ın kitabını beklemek gerekti: Yunus'a kavuşabilmek ve ıvır-zıvıra şiir dememek, ıvır-zıvıra görüş, anlayış; inanç ve tutum dememek için!

Hepimizin hikâyesidir bu.. hepimizin, yâni kaderlerini Ankara eğitim ve öğretimine bağlayan herkesin. Ve hikâyelerin en acısı, en acıklısıdır: Yunus'u öğretmeyen - emzirmeyen - bir Türkçe ve edebiyat eğitim, hattâ öğretimi? Türkçe'nin ve Türklüğün umursanmayışından başka neyi ispatlar bu?

Sonuç ortada işte: Herhangi bir millete tek başına yetebilecek bir dev, tek başına kafaları da, gönülleri ve karakterleri de arıtabilecek, her çeşit tuzaktan kurtarabilecek, hakikî değerleri ayakta tutabilecek bir dev, diploma aydınlarımızın değil kafalarında ve karakterlerinde bir çizgicik bile olamamış da dillerine düşmüş. O da törenden törene. Yazık.. ve yürek yakıcı.

Ahhh.. o kadar olsa gene iyi. Ya o Yunus'u Marksist, Yunus'u ihtilâlci gibi yutturmak için, Yunus'u medeniyetimizden ve dünya görüşümüzden koparmak için debelenen şaklabanlıklar ve şarlatanlıklar? onlara nasıl dayanmalı?

Sevgi yok kin var. Birlik yok nifak var. Gönülsüzlük ve hoşgörü yok, halkı ve ancak halkın yaşattığı Yunus törelerini ve tutumlarını horlamak var.

Sonra da kalkmış, Yunus'dan konuşalım diyorum. Özür dilerim.

Tercüman, 1971

AYDINLAR ENGELİ

MİLLETLERİN en büyük engeli, milletlerini sevmeyen, milletlerini hor gören yoz aydınlardır, diploma aydınlarıdır. Dün de söyledim; bu çetin engel hemen hemen bütün ülkeleri tarifsiz bunalımlara düşürmüştür. Ayakta kalan ve gelişen milletler bu engeli aşabilenlerdir. Biz ise hâlâ bu engelin önünde bocalıyor, itişip kakışıyoruz.

Yoz aydın ya taklitçidir, özentiler kumkumasıdır; çıkarını ve gururunu **«yenilik»**te görür... yahut da **gelişme**'yi **değişme** ile bir tutar, bütün kuruluşlar - müesseseler - ve değer hükümleri aynen kalsın ister. Bu iki ucu sindiremeyen, hiç değilse, tecrit edemeyen toplumlar gizli veya açık bir iç savaşa düşmeye, kendi kendilerini yemeye mahkûmdurlar. Bu iki ucun çıkarcılık kavgasına kapılıp da toz olan devletler çoktur: İşte Osmanlı - Türk Devleti.

Ve cesaretle itiraf etmeliyiz ki, Türkiye Cumhuriyeti bu kavganın kökünü kazıyamamış, hattâ halkı intikalini de önleyememiştir. Aksine, adaptasyon işi devlet teşkilâtında ilerledikçe veya ilerlemek istedikçe, bu kavga İttihatçı - İtilâfçı boğazlaşmasından da beter hâle gelmiştir. Biz bu hakikatın içinde yaşadık, yıkıcı faturasını ödedik... Hem de kaç defa ve kaç alanda!

Kendi tarihini, yâni kendi teşkilâtını, müesseselerini, kendi sanat, edebiyat ve tefekkürünü ciddî ve

ön bir eğitim meselesi yapmayan veya yapamayan milletler yoz aydınların kof gurur ve bencilliklerine oyuncak olmaya mahkûmdurlar. Bu oyun da yıkılışlara kadar gider.

Durum bütün Dünya için aynıdır, aynı olmuştur, aynı kalacaktır. Nitekim Fransa özentisi bir yığın Avrupa Devletini yok olmaktan beter etmiş, dereler gibi kan ve gözyaşından sonra Hoca merhumun kuşuna benzetmiştir. Aynı oyunu, daha sonraları faşizm, nazizm ve komünizm, eğitimini millîleştiremeyen, yukarıda açıklanan mânaya ulaştıramayan ülkelere oynamıştır... oynamaktadır da.

Tekrar edelim: Tarihi, bir savaşlar, fetihler, zaferler albümü olarak görmemek lâzımdır. Tarihin o bölümünde bozgunlar ve çözülüşler de vardır. Bunlar ve ötekiler herşey demek değildir. Asıl mesele teşkilâttır, müesseselerdir, sanattır, edebiyattır, tefekkür karakteridir. Tarihi, işte bunlarla zafer veya bozgunlar arasındaki ilişkileri kavratmaya yarayan, düzeltme ve geliştirme zaruretlerini düşündüren «ilim» olarak görmeli, onunla buna göre ilgilenilmelidir; tarih'e ilmin bırakılamaz gereği olan objektif gözle bakmalıdır. Bunu anlamayan ve yapamayan bir eğitim, milletinin önüne en çetin engeli dikmeye, aydınları yozlaştırmaya mahkûmdur.

Bizim eğitimimiz işte bu durumdadır: Şimdi lûtfen, bir dün anlatıtğımız «Küçük Kıyâmet» hâdisesini, bir de Osmanlı - Türk Devletini hor gören, hor görmekte direnen diplomalılar eğitimini düşününüz. O zaman anlaşılacaktır ki, **«Ey Türk, kendine dön»** sloganı, söylendiğindenberi hiçbir zaman bugünkü kadar hayatî önem taşımamıştır.

Tercüman, 1971

YENİ kıymetlerin, yeni istidat ve kabiliyetlerin hakkını kim veya kimler koruyacak, kurtaracak? Konumuz müzik mi? Itrî'yi, Dede Efendi'yi, Sadullah Ağa'yı babam da över. Şiir mi dediniz? Sevmeyen, hattâ öfkelenen varmış, kime ne? Yaz medhiyeyi Fuzulî veya Yahya Kemâl için, topla parsayı. Romanda da, hikâyede de böyledir bu. Peki, yeni başarılardan, yaşayan, kendisini kabul ettirmek için didinen, binbir mihnete katlanan kıymetlerden kim söz edecek?

Eski **«isimler»** üzerine nutuklar çekmek, makaleler döktürmek kolay.. ve mesuliyetsiz, tehlikesiz: Kolay; çünkü öğretmenim öğretmeninden öğrenmiş, ben de ondan öğrendim.. dayan! Mesuliyetsiz ve tehlikesiz; çünkü kitaplarda yeri var, **«herkes»** kabul etmiş onları.. **«ukalâ, sende»** de ve dayan!

Sonra.. **«ölüler»** insanı rahatsız da etmezler; **hayat saha**'mızın onlara karşı yüzde yüzlük bir garantisi vardır: Aptalcasına.. belki de rezilcesine sulandığımız itibarlara, büyüklüklere, kabul edilmelere ve «ooo» dedirtmelere artık ortak olamazlar. Ölüler zamanları bize bırakıp gitmişlerdir.. sanırız. Yuf! Ölülerin sâyesinde **«nâm»** yapmak kadar, hattâ ondan daha çok küçülmüşlerin, hiçleşmelerin olduğunu kavrayamayız. Yuf!.

«Ölü simsarları» vardır.. **«ölü bezirgânları»** vardır. Ölmüşlerin şöhretlerini satarak.. daha pisi, kendi hâlinde yaşamış ve ona göre bir şeyler yapmış kimseleri allayıp pullayarak tezgâhtarlık.. komisyonculuk yapanlar vardır; burunlarının dibinde.. ve zamanlarının, sorumluluklarının içinde aynı konuların büyük gelişmeleri olur da, bana mısın bile demezler.

Akıl erdiremedikleri içinse, yazık! Büyüklük kuruntularına ortak çıkar korkuları yüzünden ise, yuf!

Violonist Ayla ERDURAN, geçen pazar günü, İstanbul Radyosu'nda, üstün sanatına pek güzel yakışan bir söz söyledi; **«Yenileri icra etmek** - çalmak - **sanatçının vazifesidir»** dedi.. büyük virtüözler bu vazifelerini yapmazlarsa müzik dünyasının, insanların ne kıymetlerden mahrum kalacağını belirtti. Bir de çarpıcı örnek verdi: Yehudi Menuhin'in, ıslıklanmayı göze alarak ve ıslıklanarak Bartok'u nasıl çaldığını anlattı..

Sanatçı ve sanatı seven budur işte. Edebiyatta da, resimde, heykelde de öyle.. Sanatın bütün dallarında parazitler tepelenmelidir, alan, hakikî kıymetleri tanıtmak, desteklemek için bir şeylere katlanmayı gözü kesenlere bırakılmalıdır. Yoksa kültür ve medeniyet şansı hapı yutar: Peyami Safa'da, Fuzulî'de, Yahya Kemâl'de.. Reşat Nuri'lerde, Ahmet Hamdi'lerde, Mehmet Rauf'larda çakılıp kalırız...

Yeni kıymetlerin, yeni istidat ve kabiliyetlerin hakkını kim veya kimler koruyacak? Medeniyetimize, kültürümüze kim veya kimler arka çıkacak, destek olacak?

Tercüman, 1972

ŞÖHRETİN BEDELİ

BİZİM İNCİ'nin cumartesi sayısında içimi burkan bir haber vardı: Bir vakitlerin tiyatro şöhreti Cahide Sonku, sokağında istenmeyen kadın olmuş. Haberin yanındaki fotoğrafta her şey apaçık okunuyordu: İçki, uykusuzluk ve daha kim bilir hangi düşkünlükler gençliğimizin tertemiz ve güzel yüzünü alıp

götürmüştü. Bu resimde, Budala'nın Nastasya Filipovna'sından, Peer Günt'ün Solveig'ından, boşu boşuna bir iz aradım durdum. Yoktu öyle şeyler ve birdenbire hissettim ki, onlarla birlikte bizim neslin de değerli bir şeyleri çöküp gitmiştir: Cahide Sonku yalnız kendisine değil, bize de ihânet etmiştir.

İnsan bu.. sevdiği, değer verdiği, alkışladığı kimselerin dâima pırıl pırıl kalmasını ister. Onlara düşecek gölgenin kendisini de saracağına inanır. Ve sanatım, ilmin, politikanın hakiki «büyük»leri iyi bilir bunu. Onlar şöhretin bir bedeli olduğunu, şöhreti korumanın ve sürdürmenin onu elde etmek kadar zor olduğunu, bu işin de öteki kadar, hattâ belki de daha ağır feragatlar, fedakârlıklar istediğini kavramışlardır. Mezarlarına kadar ve mezarlarından da öteye hep aynı saygı, sevgi ve takdir haleleri ile donatılmaları, unutulmamaları bu yüzdendir.

Tabiatın kanunu değiştirilemez: Fizik güçler gibi, entellektüel kaabiliyetler ve üstünlükler de önce doruğa doğru götürülebiliyor, sonra da inişleri önlenemiyor. Bütün mesele ve hakiki büyüklerin yaptığı şey bu kanuna efendice, yiğitçe boyun eğmektir, giden şöhretin ardından çirkinleşmemektir, gelen şöhretleri görüp paniğe kapılmamaktır.

Cahide Sonku bana daha başka alanların eski ve eskimek üzere olan şöhretlerini de düşündürüyor: Sporun, politikanın, edebiyat ve sanatın şöhretlerini,

Ve, şimdi, işte yıllarca sonra, kendi kendime soruyorum; Cahide hakiki bir sahne kaabiliyeti mi idi?

Neticeye bakıp nankörleşmek istemem.. inkâr bizim kârımız değildir; fakat perde düşmüştür ve sahnede kalan portrede «güzellik» ağır basmaktadır.. aklıma gelen ilk ismi söylüyorum, onda bir Samiye

hanımefendinin sahne üstünlükleri yoktu. Büyük rollerin ve güzelliğin yıldızı idi o. Güzellikle birlikte şöhret de yıpranmaya başladı. Ama Cahide hanım.. kaynağı o veya başka şey.. bu şöhretin hâtırasını pekâlâ koruyabilir, o şöhreti yapan hayranların hâfızalarında en değerli köşeyi sonuna kadar tutabilirdi.

Ne çare ki, şöhretin yükünü taşıyacak kadar güçlü veya onu hak etmiş değildir. Tıpkı birtakım geçici şartların ve imkânların ön plâna geçirdiği politikacılar gibi, sporcular gibi, sahne, perde ve sanat isimleri gibi. Şöhretin ortadireği halkta uyandırılan saygıdır, efendiliktir, ihtirası konunun dışına kaydırmamaktır, kuralları hiçe saymamaktır.. katiyyen, ama katiyyen hırsla çirkinleşmemek, hırsın batağında çürümemektir.. «sıram geçti» diyebilmektir.

İşte ancak o zamandır ki, hak edilmeyen, geçici şartlar ve imkânlar sayesinde elde edilmiş olan şöhretler bile saygıyı, hâtıra değerini yitirmez, konularının tarihindeki yerlerini alırlar.

Az şey midir bu? Fakat bunu, yalnız Cahide Sonku'lara değil, birtakım sporculara, politikacılara veya büyük olaylara karışmış insanlara nasıl anlatmalı? İhtirası seçenlere, ihtirasta çürümeyi seçenlere nasıl anlatmalı? Fatura ödemekten kaçanlara nasıl anlatmalı?

Tercüman, 1972

OKUMAK... KİTAP OKUMAK

ZEKÂ.. hâfıza.. idrâk.. muhâkeme.. kısacası, aklın bütün melekeleri bakımından Allah'ın, insanı kıskandıracak kadar cömert davrandığı birkaç tanıdıklarımız vardır: Sağduyu, sağdüşünce, seziş.. her şey

mükemmel. Fakat bakarsınız okumuyorlar. Yanarım öylelerine.. öfkelenirim de.

Başarmışlar, kendilerini kabul ettirmişler, durumları üstün. Sanki daha fazlasına imkân, hattâ lüzum yokmuş gibi, Allah'ın verdikleriyle kendilerini sınırlamışlar: Okumazlar.

Dan, diye girelim konuya; Batı, Batı deyip durduğumuz, derken de imrendiğimiz başarılar, ilerilikler, refahlar dünyası okumanın eseridir. Allah'ın verdiklerini okuma yoluyla besleyenlerin, bir derece daha geliştirmeye, güçlendirmeye, verimli kılmaya çabalayanların eseridir.

Ve okumayan toplum, okuyanı taklit etmeye, onun peşinden gitmeye, bunu yaparken de büyük primler ödemeye mahkûmdur.. Çünkü bulanlar ve geliştirenler okuyanlardır, çünkü birbirine tıpatıp eşit yaratılmış iki kafa'dan maçı kazanacak olanı okuyandır. İşte size doğruluğu da, değeri de su götürmez bir söz: **«Dehâ, sabırlı bir çalışmadır».** Ve bu söz, **«Okumak»**tan bahsedilirken söylenmiştir. Böyle olunca, dehâ'ya açık insanlarımızın okumaya dirsek çevirmelerine yanmaz mısınız?... öfkelenmez misiniz?

Suçludur da öyleleri: Mecburen katıldıkları, dışında kalamayacakları yarışı yanlış değerlendiriyor, sorumluluklarını kısıtlıyorlar. Yarışı sadece Türkiye çapına indiriyor, Türkiye birinciliği ile yetiniyor, Türkiye'nin her meslekte bütün ülkelerle yarışmakta olduğunu kabul etmiyorlar.

Kunduracılık.. aşçılık.. otelcilik.. şoförlük.. tâmircilik.. terzilik.. hukukçuluk.. iktisatçılık.. dişçilik.. doktorluk.. kimyacılık.. sanayicilik.. şarkıcılık.. aktörlük.. saymakla bitmez; bütün meslekler bu evrensel, bu mecburî yarışta Türkiye'nin sorumluluğunu taşımaktadır. Hepsi için de aynı soru:

Taklit mi? Yani hep geriden ve prim ödeyerek mi? Yoksa geliştirerek, bir şeyler ekleyerek öne geçmek mi?

Elbette ikincisi.. yaşamak için, ezilmemek için ikincisi!...

Bunun, yâni bu gizli olimpiyatlarda derece almanın yolu da, hiç şüphesiz okumaktır, Allah vergisi kabiliyet ve istidatları geliştirmektir, kültür denilen şeye varmaktır.

Okumayı bir okul, bir diploma işi sayanlar çoğunlukta. Diplomayı kopardıktan sonra meslek kitaplarına bile sırt çevirenler var. Hazin şey.

Bir insanın meslek bilgilerini geliştirmeye çalışması çok güzeldir, övgüye değer. Fakat okumayı meslekle sınırlamak da küçümsenecek bir hatâ değildir. Elde berberlikten, terzilikten, şu veya bu meslekten gelme Devlet veya Hükûmet Başkanları çıkıyorsa, bunlar da yalnız ülkelerinde değil, bütün Dünya'da bir ağırlık teşkil edebiliyorsa, işte bundandır, bu hatâya düşmedikleri içindir. Eloğlunun hekimi, kimyacısı, fizikçisi, elektrikçi veya tâmircisi boyuna ara açıyor, biz bir **«yeni»**ye alışmaya bakarken, o bizim **«yeni»**mizi eskitmiş oluyor.

Bu ümit kırıcı durum, onlar daha akıllı yaratıldıkları için olmuyor. Daha **«çalışkan»** oldukları için de değildir bu. Sebep —bin kere söylemeli ki— odur işte; aklı besleyen, böylece de «çalışma»yı verimleştiren şeydir, okumasını, okumanın değerini bilmektir...

Tercüman, 1972

KİTABA destanlar yazılmıştır. Okumak daima övülmüştür. Bu yüzden de kitap üzerine bezirgânlık ve kalpazanlık alıp yürümüştür: En iyi şey en kötü ile, en yararlı, en zararlı ile ve en besleyici, en çürütücü ile aynı piyasada tezgâh bulmuştur. İnsanların —okuyucuların— çoğu birincilerin yerine ve onların niyetine ikincilere para, zaman, duygu ve kafa bağlamıştır. Bana kalırsa, insanlığın en ciddî problemi oldum olası budur; toplumların üzerindeki kitap baskısıdır.

Nitekim Türkiye bu baskı yüzünden çok şey kaybetmiş, bir nesil kaybetmiştir. Kıyısından döndüğümüz uçurumu kitaplar açmış, temizlenmesi daha yıllar sürecek büyük bunalımımız, birbirimize düşman kesilişimiz kitaplar vasıtasıyla olmuştur. Beyinler hamamda, çamaşır makinesinde veya teknesinde yıkanmıyor; bu iş kitaplarla yapılıyor.

Bu durum çoktan anlaşılmış; fakat tehlikeye karşı alınacak tedbir her yerde ve her zaman bulunamamıştır. İşin aslına inemeyen birtakım sorumlular kestirme yolu bulduklarını sanmışlar, yasaklamalara bel bağlamışlardır. Bu büyük hatâ da kötünün, zararlının, çürütücünün lehine propaganda olmaktan başka şeye yaramamıştır.

Hakikati iyice kavramalıyız: **Kitabın panzehiri kitaptır.**

Türkiye'de bu hakikate uygun bir yol tutan iktidar görülmüştür diyemeyiz. Yüreğimiz ne kadar yansa yeridir; biz bu hakikatin Devlet sağlığı çapındaki önemini kavrayan bir iktidara sahip olamadık.

Ancak bu noksanın sancıları ile kıvranmaya başladıktan sonradır ki, Başkent'de bir kımıldama gö-

rüldü ve AP iktidarı bir kitap politikasına olan şiddetli ihtiyacı sezmeye başladı: **«Bin Temel Eser»** işte bunun, iyi organize edilemeyen, işin ruhuna uygun şekilde kontrola alınamayan neticesidir.

İşin önemini kavrayanlar buna da şükreder, **«Göç, yolda düzülür»** diye avunurken, balta bu körpe ümidin beline indi ve 12 MART'ın ilk hükûmeti 12 MART'ın mahiyetine tamamen aykırı bir yanılışla, onu geliştirecek, daha azimle benimseyecek yerde, «Bin Temel Eser» ile paralelindeki neşriyatı durdurdu:

Sıkıyönetime dayanıp **zehir'**e yasak.. **panzehir'**e paydos!

Bu korkunç hatâ, aklı eren ve meseleyi bilen bütün vatandaşları ve bu arada Kemal Ilıcak başta olmak üzere TERCÜMAN ailesini sarsıcı bir şekilde üzdü. Fakat Kemal Ilıcak, yapıcı karakterinin icabı, üzülmekle kalmadı ve cidden büyük riskini göze alarak; **«TERCÜMAN yaşatsın»** dedi.

Bir yıldır, en titiz şekilde ve en ehil eller vasıtasıyla hazırlığı yapılan **«Binbir Temel Eser»** serisi işte bu kararın, Türkiye için hayatî bir ihtiyaç olan **«panzehir»** yetiştirme şuurunun altın meyvesidir.

«Binbir Temel Eser» dizisi, insanlığın oldum olası büyük problemini teşkil eden **«kitap»** ve **«okumak»** konusunda yapıcı, besleyici ve geliştirici bir rol oynayacaktır. Bu dizi Türkiye'de fâsit bir çembere giren birçok kafaya ve karaktere kurtarıcı yardımlarda bulunacaktır. Bu dizi, dünkü yazımızda açıklamaya çalıştığımız vazifeyi görecek, her çeşit meslek erbâbına, kendi alanlarındaki milletlerarası yarışmada, o gizli olimpiyatlarda değerli bir antrenör olacaktır.

Tercüman, 1972

MÜNAZARALAR, SORULAR

OKULLARDA yapılan münazaralar güzeldir, yararlıdır. Bu kafa ve bilgi yarışmalarının gelenekleşmesini, liglerinin, şampiyonalarının yapılmasını isteriz. Bir şartla; konuları büyük bir titizlikle hazırlanmalı, taraflar akla yatkın, mantığa uygun tezler için karşı karşıya getirilmelidir.

Daha açık bir söyleyişle, iki tezin de savunulabilir yanları olmalıdır. Yoksa, bir taraf ister istemez lâfazanlığa, çenebazlığa ve o yaygın deyimi kullanırsak, demagojiye itilmiş, hattâ zorlanmış olacaktır.

Liseli okuyucularımdan, belki de sayın öğretmenlerinin tavsiyesi ile, mektuplar alırım. Benden, katılacakları münazara için ip uçları isterler. (Burada onlara ufacık bir azarlamam olacak:) Ama bu istek elime, çoğu zaman cevap yetiştiremeyeceğim bir zamanda geçer. Öyleleri de vardır ki, bana geniş zaman bıraksalar bile cevap vermek elimden gelmez, cevap vermeyi gönlüm istemez. Çünkü bunlarda bir taraf, az önce söylediğim gibi demagojiye mahkûmdur. Bu acıklı mahkûmiyetten kurtulmanın da bir tek yolu vardır: Susmak.

Sonra... Münazaralarda dikkat edilmesi gereklidir sandığım bir başka nokta daha: Konular bir, ak mı, kara mı tartışması çıkaracak şekilde olmamalı, bir tarafı «saçma»ya itelememelidir. Genç kafaları nüanslar, ince farklar üzerinde araştırmaya, çalışmaya alıştırmak ne güzel şeydir!

Bir de anket soruları, bir mesele veya bir önemli kişi üzerinde eser hazırlayanların istedikleri cevaplar vardır. Bunların bazıları da titizlikle hazırlanma-

mış münazara konularına benziyor, insanı —boş bulunursa— farkına bile varmadan «saçma» ya düşürüyor. İşte size bir örnek:

Kendisini de beğendiğim, iyi niyetini bu hazırlığı ile de ispatlayan bir insan, gerçekten çok, çok beğenip övdüğüm rahmetli bir edebiyatçımız için bazı edebiyatçılara, bu arada bana da soruyor:

«Aşılmış mıdır, aşılmamış mıdır?»

Hayır, soru bu olmamalı, böyle olmamalıdır. Zira edebiyatta, genel olarak sanatta «en» diye bir şey yoktur; **«en büyük.. en güzel.. en üstün»** yoktur. Olsa olsa **«en meşhur»** vardır ki, bunun da **sanat değeri** dediğimiz şeyle ilgisi yoktur. Bir yazarın üstünlüğü, başarısı, bir başka yazarınkini silip götüremez: Bu bir atletizm yarışması, bir «rekor» konusu değildir.

Sanatta herşey kişiliğe, üslûb dediğimiz dünya görüşünün ve düşünce tarzının, bu arada elbette anlatımın benzemezliğine ve benzetilemezliğine bağlıdır, buna göre de değerlendirilir. Kolay taklit edilebilenlerle taklit özentilerinin o alanda yeri yoktur. Öylelerini **«şöhret»** bile kurtaramaz, toz olur giderler.

Buna inanılıyorsa, edebiyat, ve sanatta **«en üstün'ü en güzel'i»** aramak, elma ile portakalı, muzu, armudu toplamaya benzer.

Daha da acıklı bir hatâdır bu; zira ve meselâ, Dostoyevski mi, Tolstoy mu veya Camus mu, Sartre mı diye düşünmek, sonra da bunlardan birini iteleyivermek, özür dilerim, barbarlık kokan bir değer bilmezliktir. Yani bana öyle gelir.

Tercüman, 1972

DERGİLER NİÇİN SATMAZ?

YÜZBİNLERCE liseli, yüksek okullu, üniversiteli.. ve onların toplamından dâ fazla diplomalı. Diplomanın da, öğretim ve eğitimin de baş ilgisi sanat ve edebiyat değil midir? Kültürün ana kaynağı ve besleyicisi de bunlar değil midir? Öyleyse, Türkiye'de çıkan edebiyat ve sanat dergilerinin topyekûn satışı bu milyonluk piyasaya karşılık neden onbini bulmaz?

Eğitim, öğretim, genel olarak da toplum sanat ve edebiyatla gerekli bağı kuramamış da ondan mı? Yoksa dergiler gerekli seviyeye erişemedikleri için mi?

Bu bir ciddî araştırma konusudur. Üzerinde durulmaya değer. Ben burada, yıllar boyunca edindiğim düşünceleri söyleyeceğim. Bazıları, belki, ilgilileri uyarır; yeni teşebbüslere de yararlı olur:

1 — Dergicilik —de— bir yatırım işidir.. iş'dir; profesyonellerini ister. Bu kesin hakikate karşılık, piyasaya bakacak olursanız karşınıza pek büyük bir çoğunlukla, «heves»ler, «amatör»ler, daha baskı, dizgi, kâğıt, dağıtım işlerini bile bilmeyen, «kalem» piyasasını tanımayan, «telif hakkı» diye bir şey olduğunu düşünmeyen.. kısacası, yalnız ve yalnız içlerindeki «ateş»e ve istidatlarına, hattâ «dehâ»larına bel bağlayan «genç»ler ve yaşlı gençler çıkar.

2 — İstidatları ve dehâ'ları beş, on şiir'le üç, beş hikâyeden, bir de piyasada dönüp dolaşan «düşünce»lerden ibâret olan bu grupçuklar başka «dehâ» ve istidatlara tahammül edemez, «dergi»lerinin etrafına bir «demir perde» çekiverirler. Dışarı ile ilgileri onu bunu kötülemekten, küçümsemekten, inkârdan başka bir şey değildir. Şiir ve hikâyeleri tez

biter, bütün işleri çene yarışına kalır.. ve çöker giderler.

3 — O demir perde aşılmaz da değildir. Onu aşan, ağırbaşlı, bilir edâlı ve ateşlerini küllemesini beceren, istidat ve dehâlarını araziye uyduran belli birtakım, **«zaman ve sabır şöhretleri»** vardır. Bunlar dergilere sızarlar ve «gençler»in hodri meydan yaptıklarını ince taktiklerle, sinsi sinsi, ama aynen yaparlar: Kalemlerini kompleksleri idare eder. Böylece de başarılarla, hattâ düpedüz edebiyatla ve sanatla ilgilenmez, ölmüş ve tartışılamaz noktalara ulaşmış, önceki nesiller tarafından hükme bağlanmış insanları över, **«onlar öldü, şiir de, hikâye de, roman da öldü»** havası yaratırlar. İthal malı ve beylik **«fikir»** ve **«görüş»**lerin bezirgânlığını yaparlar.

4 — Gün ile ve günün olayları ile ilgilenmek zorunda olanları veya kalanları, başarıya ve başarılıya kulp takmak, bunları gölgelemek için akla gelmez taklalar atarlar. Kısacası, edebiyat ve sanat onlar için, onlar **«isim»** olsun diye vardır. Bu yüzden de, yaşayan birini övecek olurlarsa kendileri ölecektir sanırlar.

5 — Edebiyat ve sanat dergilerinin, yâni edebiyat ve sanatın düşmanları yalnız bu rateler ve bu ratelerin kompleksleri değildir; bir de, Türkçe'yi bile araç hâline düşüren **«politika»** vardır. O da başarının ve başarılının düşmanıdır ve o da bu düşmanlıkla yetinmez, kötüyü bile işine geliyor diye, yâni bu budala aldanışla propaganda eder; sanatın ve edebiyatın, sonuç olarak da sızdığı derginin canına canına okur.

Genel görünüş bu olduğuna göre dergiler niçin satsın? Ama biz onların satmayışına değil, kurunun

yanında yanan yaşlara üzülürüz.. yurtsuz yuvasız ve ilgisiz kalan sanatımıza yanarız. Bu acı, dergicilik profesyonellerini buluncaya kadar sürecektir.

Tercüman, 1973

EMEĞİN ONURU

ÇARŞAMBA günü bizim Gazeteciler Sendikası Genel Merkezi'nde bir tören vardı. 25 yıl duvarını aşanlara birer plaket verildi. Üzerlerinde ince bir nezaket ve kadirşinaslık cümlesi ile şu söz bulunan birer plaket: **«Emeğin onuru sendikalı olmaktır»**. İkiyüz küsur arkadaşımla birlikte ben de aldım. Şimdi o, kitaplığımın baş köşesinde, Hür Macarlar'ın verdiği madalya ile yan yana duruyor. O dura dursun, biz gelelim «emeğin onuru»na:

Bizim nesil sendikal ve sandık'al hakların savaşını —başlatan değilse bile— meydan savaşı yapmış ve kazanmış nesildir. Kendi payıma, ben, mesleğe, mesleğin daha alfabesini bilmezken, bu savaşın gönüllüsü olarak katıldım. Hem de —patronlar üzülmesin— «patron» olarak. Ne patronluk ama! sermaye kedinin sırtında.. bilgi ise —söyledik işte— ondan da zayıf; Türkçesi, yok!

Gazetenin adı **Nasreddin Hoca** idi. Haftada bir, Akşehir'de çıkıyordu. Ama dizilip basıldığı yer Konya idi. «Millî Şef»liğe karşı bayrak açmış, insan hakları, hürriyetleri ve haysiyeti için savaşıyorduk.

O günler —ama resmî ilân için değil, bu savaş için— kentlerin, kasabaların gazeteden mantar tarlasına döndüğü günlerdi. Türkçesi, **Nasreddin Hoca** ordunun bir neferinden başka bir şey değildi. Babamı kaybettiğim gün, tam o gün —ne hazin raslantı—

noter kanalıyla aldığım bir protesto ile gazetemi de kaybetmiş oluyordum. Helâl ettik.

Sonra, savaşımız daha güçlü birliklerde, daha ön saflarda sürdü. Ne 212 sayılı kanun, ne sendika. Çayla simide yatmalar, onüç, ondört saat çalışmalar.. ve sepet havaları.. tazminatsız, ama alınamamış maaşlarla çalınan sepet havaları.

Ve tamtakır cepler. Bir gün, unutulur mu hiç, Bedirhan Çınar, veznedarımıza, ikibuçuk lira avans için tabanca çekmişti. Şakadan tabii. Ama sonuç alabilecek tek şaka olarak. Alınan ikibuçuk lira da, yalnız kendisi için değil, rahmetli Necdet (ağabey) Baytok, Faruk Demirtaş ve benim akşamımız içindi.

Törende, Necdet ağabey hariç, hepimiz vardık. Ve hikâyemiz yalnız bundan ibaret değildi.. uzun, upuzun bir şeydir o. Ve salondakilerin hepsi de yaşamışlardı bugünkülerin asla akıl erdiremeyecekleri ve belki kendilerinin de artık unutmuş olduğu traji komik hikâyeyi. Sendika ve bütün haklarla hürriyetler bir ölçüde de bu neslin omuzlarında kuruldu. Emeğin onuru sendikalı olmaksa, Türkiye sendikacılığının onuru da çok büyük çapta bu nesildir.

Bana öyle gelir ki, sendikanın ne olduğunu ve ne olması gerektiğini bilen de, hiç değilse en iyi bilen de bu nesildir. Sendikayı hazır lop saymamak gerektiğini, sendikayı her an yeniden hak etmek zorunda olduğumuzu, sendikaya lâyık olmak diye bir meselenin bulunduğunu, aksi halde sendika diye Mafia çeteleri kurulacağını gene bu nesil bilir.

Parayı korumanın ve çalıştırmanın onu bulmaktan çok, çok daha zor olduğunu herkes bilir de, her şeyin, özellikle de hakların, hürriyetlerin ve müesseselerin aynı duruma bağlı olduğunu az insan düşünür. Emeğin onuru —elbette— sendikalı olmaktır.

Ama hangi sendika? Ama sendikalı oluşun, genellikle de onurun sorumlulukları ve külfetleri? Ya bunlar?

Dikkatli, sürekli, uyanık ve titiz bir ilgi yoksa gitti gider sendika. Ya ne gelir yerine? Söyledik galiba: Mafia!

Bir nesil adına konuşmaya, tabiatıyla, hakkım yok. Fakat kendi adıma önemle belirtmek isterim ki, 25 yıl duvarını aşanların genç meslektaşlarından istedikleri şey işte budur; sendikalarına karşı dikkatli, sürekli, uyanık ve titiz ilgilerini sürdürmeleridir. Yoksa savaş yeniden ve çok daha gaddar olarak başlar.

Tercüman, 1973

KAR MUSİKİSİ

ZEKÂSINA ve kaabiliyetine ihânet eden edebiyatçıların başında saydığım Cenap Şahabettin'in bu isimli bir şiiri vardır. Mısra mısra nefisleşen, genel olarak da züppe ve özentili bir şey. Burada, Uludağ'da; yoğun beyazlığı ve yılbaşı için basılmış kartpostallardaki ağaçları andıran, onlardan çok, çok daha güzel çamları üç, beş metre öteye vermeyen bir körduman'ın içinde, Tevfik Fikret'in, **Sis**'ini değil, onu hatırlıyorum:

Kar'ın gerçekten de bir musikisi var; benim gibi okulda olsun müzik dersi alamamış kimselerin kulaklarına bile büyüsünü verebilen bir musiki. Ama benim duyduklarımın Cenab'ınki ile ilgisi ilişiği yok. Bir bakıma «şâirane» de değil. Öyle olsa da beni heyecanlandırıyor. Güzel şeyler düşündürüyor; içimde bir yerleri arındırıyor. O kadar ki, Fikret'in **Sis**'ini bir ke-

re daha hatırlıyorum; «peh» demek için. Hem de. şairi.. ve şairleri için; Fikret için, Cenap için, hattâ topyekûn Servet-i Fünûn dönemi için pehh!

Kar'ın benim duyduğum musikisi ile bu çürük ve çürütücü insanların zerre kadar bağlantısı olmadı; böyle bir musiki olabileceğini düşünmediler bile onlar. Yalnız İstanbul'a değil, tarihiyle ve geleceği ile bütün Türkiye'ye refahın «yoz aydın» tepelerinden baktılar.

Benim duyduğum musikide esef var; ama gurur da var: «Hey Allahım» diyorum; «en büyük güç ve ne büyük bir müsamaha vermişsin bu millete.. ki, arkalarında vatanlarına bir çocuk bile bırakamayan bu adamlara, edebiyat tarihlerinde hâlâ objektif gözle bakılabiliyor.»

Şu **objektif** kelimesinde alay seziliyorsa, sezginin tiksinti olmasını isterdim: Yediler, içtiler; yardımcı olmadılar, benimsemediler ve ancak can düşmanlarının duyabileceği bir tekebbür hazzıyla hor gördüler, kötülediler; gönülleri azme değil, şevke ve bir şeyler yapma, yardımcı olma hevesine değil, bedbinliklere iteledi̇ler, yozlaşmadan medet umacak hallere sürüklendiler.

Benim duyduğum musiki ile ne ilgisi ne ilişiği olabilir onların? hiç?

Benim duyduğum musikinin notaları, bin sekiz yüz küsur metre yüksekliğe yol döşeyen araçların ve mühendislerimin, teknisyenlerimin, şoförlerimin, işçilerimin seslerinden geliyor. Bu notalar, kalınlığı iki metreye yaklaşan kar'ı püskürtüp yolu her an için açık tutan araçlardan ve onları kullananların seslerinden geliyor. Bu notalar, bir dağ otelinde garsonluk yapan fakülte öğrencisi ile onun üniversite giriş

imtihanlarına hazırladığı öteki garsonun seslerinden geliyor. Bu notalar, onlara destekçi olmak için ellerinden geleni yapan ve o «tahsile» o güzelim saygıyı gösteren —hepsi de ümmî— öteki garsonlardan, aşçılardan, kısacası bu milletin karakter çizgilerinden geliyor.

Benim duyduğum musikinin notalarına başkentin ve başkente yönelmiş ihtirasların, kasıtların —Dünya'nın bütün başkentlerinde ve bütün başkentler için öyle olan— ton bozmaları yok. Türkiye'nin, köklü ve onların bile bozamadığı medenîliği ve hamle gücü ile uyanıklığı ile, kendisi var.

Vah, kar'ın bu hakikî musikisini duymayanlara.. vah, kördumanları.. sisleri.. yoz, o da kırk paralık, yâni Fikret'inki kadar entellektüel bencilliği ve kendini beğenmişliği ile yorumlayanlara!

Vah ki, vahlar ki, milletinin topyekûn refaha yönelmiş savaşına katılacak yerde 36 milyonluk koro'yu bozmak için uğraşanlara.. kişiliği ancak bunda vehmedenlere.

Tercüman, 1973

YASAK KİTAP

KENDİ düşüncemi —veya görüşümü— söylemiyorum; bu gerçek bin yılın tortusudur: **Konu insan kafası olunca, yasak beş para etmez.** Daha da kötüsü var; **yasak, yasak edilenin yararına çalışır.** Nerdeyse yüz yıl oluyor; elbirliği ile kötülediğimiz Sultan'a, Namık Kemal, **«Çalış, idraki kaîdır muktedirsen âdemiyetten»** demişti.

Kitap yasaklamaları ve yasaklanmış kitapları okuyanların suçlu sayılmaları bizi, Cumhuriyet bay-

ramlarında —ve okullarda— alkışlayıp alkışlattırdığımız bu mısraın sanık sandalyesine oturtur; muhatabı yapar.

Bununla beraber, kitabın suçsuzluğunu da sınırsız saymanın imkânı bulunamamıştır. İşin çelişik yönü; bu imkânsızlık da, bu suçsuzluğu sonsuza götürmek isteyenlerden gelmektedir. Faşist, bu hak yalnız bana deyip, komünistin dizgi ve baskı makinelerine kilit vurmak isterken, öteki de aynı iddianın peşinde sürter. Böyle olunca da, demokratik düzenini garantiye alamayan toplumların yasağa, yani fasit çembere kapılmalarına şaşmamak gerekir.

Üzerinde özellikle durulması gereken nokta şudur: Öyle toplumlarda **yasak edilen şey** —gerçekte— **kitap** —veya fikir— **değil, kitap ile yapılmak istenen şeydir, kitabın kaba kuvvet gibi ve kaba kuvvet ile birlikte kullanılışıdır.**

Kısacası, kitap, kitaplığını yitirdiği için yasaklanmakta, yasaklama bir **«Devletin nefsini koruma hakkı»** niteliği almaktadır.

Şimdi kendi adıma konuşuyorum; bir lise veya üniversite öğrencisinin.. yalnız öğrencilerin değil, öğretmen veya başka meslek adamlarının, evlerinde kitap bulundu diye mahkûm olmalarına içim yanar. Fakat aynı evde yasak kitaplarla birlikte dinamitler, bombalar, kaçak silâhlar ve cephaneler çıkarsa, verilecek mahkûmiyet kararını **kitap** denilen kavramın ve **düşünce hürlüğünün** haysiyeti ve yaşama hakkı adına benimserim. Bu benimseyişi idrak edemeyenleri de hürriyete liyâkatsiz sayarım; toplum dışı bulurum: Kendisinden başka bütün kitapları dinamitle uçurmak, makineli tüfekle delik deşik etmek isteyen kitabın felsefesi; **ya karnı, ya sırtı** eşkıyalığından başka şey olamaz.

Bu anlayış ve bu inançla dönüp, düşüncenin ve kitabın suçsuzluğuna sınır tanımadan şakıyan, yalnız şakımakla kalmayıp kabadayılaşan, bu edâlarla da «ilerici» veya «devrimci» reylerin avına çıkan kimselere soruyorum:

Kitab'ın silâhla koyun koyuna saklanmasını.. **kitab**'ın suç unsuru haline düşürülmesini **kitab**'ın yasaklanması kadar olsun düşünmeye değer bulmaz mısınız?

Aynı şeyi bana soracak olursanız cevabım kısacıktır:

Kitab'a.. ve düşünce'ye karşı.. özet olarak da, insan'a karşı en büyük ihânet işte budur.

Tercüman, 1973

MUSIKÎ RUHUN...

MUSIKÎ ruhun gıdasıdır derler. İyi ya.. ruhunu beslemek isteyenler açsınlar radyoyu.. veya, daha iyisi, minibüslere, dolmuşlara binsinler. Ama yanlarından karbonatı, neyi eksik etmeden.. o ne gıdadır, o!.. Öööööö!

Bırakın uyduruklarını.. yani arap kırması, hind kırması, taverna melezi yeni besteleri.. sesler öyle sesler ki, ölmez şarkılarımızın ve türkülerimizin vakarını.. ve o en asîl, en yüceltici, hamle güçlerini tazeleyici duyguyu, hüznü, bile ağlamaklı dilenciliğe döndürüyor.. ööööğğ!

Ahh! ahh ki, ağğhhh.. diktatör olmalıymışım ben. Sansür'müş.. bu ağızları tıkayamadıktan sonra sansür neye yarar ulan? İğrenci, müstehçeni.. çöp tenekesi doldurmacasına dert kusan.. ağız yansımalarıyla, sözleriyle, sözlerin söylenişi ile âdinin bayağı-

sı plâkları yasaklayamayan sansür'ün neyine sansür denir?

Şeytan diyor ki, topla bütün bu musiki tencerelerini, tavalarını, ızgaralarını, dolmalarını, sağyağlılarını, zeytinyağlılarını, baklava, böreklerini.. sonra da, geçir başına eğitim işleriyle, kültür işleriyle, millî emniyet işleriyle, millî savunma işleriyle uğraşanları.. başta elbette başbakanlar olmak üzere.. ve; «salla kaşığı» diye.. ama sümsüklüye sümsüklüye yedir ki anlasınlar millette midenin ne hale geldiğini! Yooo, yo! öfkeye geldiği için demedim, **ruh** yerine **mide** diye; ruh yanlış beslenmeye görsün, mide de, karaciğeri, safrakesesi, böbreği de naneyi yer.. başta kafa olmak üzere elbette.

Öyle işte; bir diktatör olsaydım, paslı tenekelerde lâhmacun satanları, mağşuş yağ satanları, zeytinyağı diye zaçyağı satanları; «hele siz şöyle durun biraz» diye bırakır, önce o **«ruhun gıdası»** ile oynayan madrabazları, insan acısıyla, derdiyle ve yetersizliği ile para yapmaya.. bir de ün.. koyulmuş bezirgânları, üçkâğıtçıları yatırırdım falakaya. İnsan hakları imiş.. işkence (çağımızda!.) yasakmış! haaaddi ordan ığım sen de! onlar yaparken, bıkmadan, usanmadan yaparken iyi mi?

Ruhlar iğneli beşikte eşek sütüyle besleniyor be!

Nedendir bu? ne bileyim ben.. bildiğim bir şey var; yüz milyonlarla oynayan müesseseleri.. resmisi, özeli, tırhallı, bir hallı.. bestecileri, okuyucuları ve ikide bir müzikten söz eden eleştirmecileri dahil, bu gıda sanayiinin bütün unsurları cehlin, zevksizliğin.. asıl önemlisi.. saygısızlığın, yani cüretin, küstahlığın içinde erimiş gitmişler. Buna karşılık musikiyi iş edinen bir iktidar, bir basın, bir üniversite de çıkmamış.. okullar koyvermiş kuyruğunu.

Haydi size ufacık bir anektod anlatayım.. belki o zaman, siz de, **kimi kimden kime şekvâ edeyim** dersiniz:

Adını yazmaya geleneklerimiz elvermez; çünkü, Allah rahmet eylesin, öldü: Adıyla sanıyla, ün düşkünlerini hasetten çatlatacak kadar tanınmış bir yazardı. Musiki tenkidleri de yapardı. İşin allâme-yi cihânı sayılırdı. Meğer üstad pek çakmazmış bu işten. Konser sonlarında kendisine not veren bir müzisyenle arası açılmış. Öteki de gösteririm ben sana demiş ve son konseri hazrete henüz keşfedilmemiş makamlarla anlatmış, bizimki de yazmış. Allah.. o günlerde görecektiniz bizim sokağı.. ne şenlik, ne şenlik!

Eh işte.. büyük şenliklerden insan fazla harap çıkıyor, öyle söz sahiplerinden böyle musiki üstadları zuhur ediyor.

Tercüman, 1973

MANTAR TARLASINA DÖNDÜ

KİTAPÇI vitrin ve sergileri mantar tarlalarına döndü. İsimler, isimler, isimler.. yepyeni ve her soydan, soptan.. Patagonyalısından, Kastenyalısından isimler. Yetmiş iki buçuk dilden, yetmiş iki kitap.. her Allah'ın günü. Nasıl baş etmeli, cahil kalmamak için ne yapmalı bilmem ki.. günü otuz yedi saate mi çıkarmalı, ne?

Geçenlerde bir yayınevi sahibi ile konuşuyorduk; baktım, kendi bastığı kitapları bilmiyor. Bir yazar için, nasıl şey? Diye sorunca anladım bunu. Hazret; ilk defa senden işitiyorum adını, demesin mi? Ne güldük, ne güldük!

Meğer çevirir getirirlermiş, o da, güvendiği birilerine okuturmuş. İyi derlerse basarmış. «Başa mı çıkar» dedi.. bencileyin.

Fakat, bakıyorum, bu çılgın fırtınayla yarışa çıkmak, ortaya bir yazar adı atılınca; ha, o mu? Metelik etmez.. diyebilmek için, ömürlerinden saatlar çalan süper entellektüel adayları ve olgunlaşmış süper züppeler var: Bir toplantıda veya yemekte, dan diye soruveriyorlar adama; Narvil Redbiber'i nasıl buluyorsunuz?

Önce bir duraklıyorsunuz; sorulan şey sofradaki yiyecek, içeceklerden biri mi diye.. sonra anlıyorsunuz ki, bir yazar için fikriniz sınava çekiliyor.

Ve, lütfettikleri için öğreniyorsunuz ki, bir âfet-i yektâdır bu mösyö Nardil Rujbiber.. ve en son akımın yaratıcısıdır. Bunları öğrenince.. yarın ilk iş bu mösyönün eserlerini almak olsun diye geçiriyorsunuz içinizden. Ama bırakmıyorlar ki.. zira, konu açıldı ya.. daha ne Rujbiberler, Karrayiberler çıkıyor ortaya..

Fakat böyle şakaya gelir yanı yoktur bu konunun. Bu konuda koskoca bir iflâs yatmaktadır: Bir kültür ve eğitim politikasının iflâsı.

Sonuç bu iflâstan başka şey de olamaz; zira.. bırakın eğitimi ve kültürü.. hiç bir ülke, hiç bir piyasasını, hiç bir dönemde böyle, bizimki gibi başıboş ve kapıları her yöne açık bırakmamıştır.

Yaşamak isteği varsa bırakılamaz da. Zira bu konu Amerikan sigarasından veya.. ne bileyim ben. Herhangi bir kaçakçılık veya sağlık maddesinden daha önemsiz sayılamaz. Nitekim, hürriyetin mutlak şekilde garantiye alındığı ülkelerde.. değil böyle abur cuburu, böyle herzeleri.. en kaliteliler için bile, tercüme piyasası, telife göre yüzdeye bağlanmıştır.

Adam enayi değil ki, kendi kafalarını ve yetişmiş, yetişecek sanatçılarını üçbuçuk zevksizlik tellâlının vurgunu için kendi ülkesinde boğazlatsın!

Bu tercüme furyası, bu elin çöplüklerinden çuvallanıp getirilmiş isimler salgını.. elbette şap hastalığından da, koleradan da tehlikelidir. Ne çare.. alârmını veren üniversite veya cemiyet.. veya hükûmet çıkmıyor.

Üstelik.. bu furya, bu salgın sâdece yetişmiş ve yetişecek sanatçılarımızı kökten kökten baltalamakla kalmıyor. Bir de bu türedi ithalâtcılığın türedi çeviriciliği var. Piyasa dev gibi yutuyor ya.. her yabancı dil bilen çevirici kesiliyor. Sonuç olarak da, Türkçemizi bilmeyen bu adamlar yığınla Türkçe yanlısına.. ve onlardan çok da.. Türkçe zevksizliğine kitap otoritesi kazandırıyor ve yanlışları, zevksizlikleri tesçil etmiş oluyorlar. Yazık.

Tercüman, 1973

MEVLÂNÂ İÇİN

MEVLÂNÂ'yı böylesine benimseyen Konya'yı ve bu benimseyişi medeniyet plânında, Türkiye ve Dünya çapında organize edip olaylaştıranlara saygı duymalıyız. Büyük insanlar ve büyük eser için yapılan çalışmalar bütün insanları ve toplumu büyükleştirir. İnsanlık dünyasında şerefli bir yer tutmanın bundan sağlam yolu yoktur.

Mevlânâ, benzeri değerlerimizden kat kat fazla çalışma ister. Onun güne kazandırılması —meselâ— Yunus Emre için olduğu kadar kolay değildir; çünkü, Mevlânâ bahtsız bir talihin.. bir başka deyişle, tarihî durumun önlenemez sayılan zorlayışı ile Türk-

çe yazmamıştır. Yorum ve açıklama çabaları yetmez, bir de Türkçe'ye kazandırılması gerekir. Bu da o yorum ve açıklamalar kadar zor bir iştir. Belki de daha zor bir iştir; zira kelimelerin pek çoğu sözlüklerden taşan mânâlarla yüklüdür. Tam karşılıklarını bulmak, değerlerini korumak çeşitli kafa ve gönüllerden yedekleşme, destekleşme, tamamlama çalışmaları ister. Mevlânâ'nın Türkçe ve Türk mükemmelliğine ancak böyle erişilecektir.

Bu bakımdan, biz, Mevlânâ için yapılan her çalışmayı sevinerek karşılar, çalışanların da birbirleriyle haşır neşir olmalarını, daha öncekileri iyiniyetlerle, tam dikkatlerle incelemelerini dileriz. Büyüğe, büyüklüğe ve günün büyümesine yardımcı olmak için gerekli olan budur.

Şöyle bir üstünkörü bakış Türkiye'de Mevlânâ için çok çalışma olduğunu sanır. Aslında azdır.. çok azdır. Bunu anlamak kolay: Batı'nın Mevlânâ çapındaki isimlerine bakınız; meselâ Almanların Goethe'sine, meselâ İngilizlerin Şekspir'ine, öteki ülkelerin İbsen'lerine, Dante'lerine, Korney'lerine, Rasin'lerine bakınız, eserlerinin yüzlerce çeşit baskısını, bu eserler ve bu adamlar için de yüzlerce, hattâ binlerce inceleme, yorumlama, açıklama bulursunuz. Kıymetleri millete ve millet dönemlerine, nesillere kazandırmanın başka yolu var mıdır?

Bu gerçeği tespit ettikten sonra dönünüz ve Mevlânâ Türkiye'sine bakınız: Yıllar yılı üç-beş Mevlânâ âşığının, bir Mehmet Önder'in, bir Gölpınarlı'nın, bir Araz'ın dışında, konuya yürekten ve ısrarla bağlanmış kaç isim daha sayabilirsiniz?

İkide bir halk ile aydın kopuşlarından sızlanılır. Yerinde bir acınmadır bu. Ve büyük Mevlânâ konusunda da doğrudur. Üstelik doğruluğunun acısı bu-

rada bir başka yakıcıdır: Halkımız bu ışığa pervâneler iştiyâkı ile yönelmişken eğitimimiz, öğretimimiz ve diplomadan sıyrılmış aydın ilgililerimiz ondan sadece kırık dökük mısralarla beslenmeyi umar. Acıdır elbette.

Durum Yunus Emre için de aynı değil midir?

Aynı olduğu için de şiirimiz yoz, edebiyatımız özenti, dünya görüşümüz iğreti değil midir, âriyet değil midir? Kiralık frakları veya sahne makyajlarını andırışı bu yüzden değil midir?

Mevlânâ'yı —ve benzerlerini— benimseyen halka ve onlar için çalışanlara saygı duyalım. Aslında bizim içindir çalışmaları. Bunu bilelim ve ilgilenelim.

Tercüman, 1973

TENKİD'E DAİR

TENKİDİN ne olduğunu bilmeyenlere sorarsanız, ondan kolay bir şey yoktur. Gülünç düşünce. Çünkü —öyle olsaydı— yaptıkları iş yüzünden çirkinleşmiş, acınacak durumlara düşmüş, hiç'leşip mahvolmuş bunca münekkid olur muydu?

Siyâsî, ilmî, edebî.. veya sanatın herhangi bir dalında; kısacası, hangi konuda olursa olsun, açın koleksiyonlarını, bir varmış, bir yokmuşa dönen yığınla tenkidci görürsünüz.

Bunun böyle olduğunu herkes anlar da, münekkid durumunda bulunanlarla şartların bu duruma iteledikleri bir türlü anlayamazlar; mizaçlarına mahkûm, harıl harıl kuyularını kazarlar.

Tenkid zor işdir, zor. Belki de en zor iş tenkiddir: Bilgin üstün olacak, zevkin ince olacak.. bunlar

yetmez, insanı insan yapan, yokluğu çok şeyi beyhûdeleştiriveren ve adına **dürüstlük** dediğimiz erdemin, her cümleni —göz yumma nedir bilmeden— denetleyecek. Has münekkidin dürüstlüğünde cesur olmak yetmez; korkak olmamak da gerekir. Bu farkı anlamayanlar tenkid'den söz etmesinler: Zayıfa veya merduda karşı cesur.. zayıfa, ama tutulana ve kuvvetliye -haksız veya başarısız olsalar da- karşı korkak!

Ve onun kadar, belki de daha beteri; duygularının hâline göre kâh korkak, kâh cesur, yâni antipatilerde öyle, sempatilerde böyle! münekkidin ve tenkidin sefaleti buradadır. Bunun içindir ki; **sefilleşmek kolaysa kolaydır tenkid** deriz.

Tenkidcinin sefaletinde yanılmanın payı yok denecek kadar azdır; bu işin tarihinde, yanılan münekkidlerden hoşgörülenleri yığınladır. Bağışlanmayanlar, isimleri ibret levhalarına kazılanlar dürüst olmayanlardır.

Ve dürüst olmayışın kadrosunda susuşlar, görmezlikten gelişler de vardır:

Dosttadır veya kuvvetlidedir diye hatalara, başarısızlıklara.. düşmandadır, sevilmeyendedir veya zayıftadır diye de başarılara, haklara, yararlılara sırt çevirmek, göz yummak sefalet değilse, sefilleşmek değilse, hangi dostun hangi düşmana.. hangi haklının hangi gaasıba sefil demek hakkı kalır?

Tenkid kolaymış ha? kolay olan çıkarcılıktır, kalemi orostopol hançeri yapmaktır. Daha doğrusu, bu kolay sanılır. Kuzu postuna bürünmüş kurtlar gibi.. tıpkı öyle, hakikî tenkidin işini boğuntuya getirmek için münekkid pozu takınmış ne madrabazlar gördük biz.

Düşünmeye, üzerinde fazlasıyla durmaya fazlasıyla değer bu konu; zira bu konu düpedüz toplumun uygarlık kaderiyle iç içedir. Politikadan, ekonomiden, sanattan, edebiyattan, belediyelerden, hükûmetlerden topyekûn hayata kadar, bütün toplumlarda herşeyin şansı, her çağda tenkide ve tenkidcilere karşı takınılan tavra, verilen hükme bağlı kalmıştır: Tenkidi tıpkı yargıçlık gibi.. ve bütün dallarında, bir vicdan mesleği yapabilip yapamamaya bağlı kalmıştır.

Tercüman, 1974

«TEKRARLARLA...»

BÜYÜK Şeyh Galip yazmış, dev sanatçılarımızdan Dede Efendi de bestelemiş. Yüz elli yıl geçmiş aradan; bu sefer de değerli bir sanatçının - Nevzat Atlığ'ın - yönetiminde nefis bir koro - Klâsik Türk Müziği Korosu - seslendirmiş. Ne güzel, ne güzel.. ve ne övülesi bir yedekleşmedir, ne kadar eşsiz bir altın zincirdir bu. Medeniyettir bu.

Şair söylüyor:

Reh-i Mevlevîde Galip bu sıfatla kaldı hayran
Kimi terk-i nâm ü şâne, kimi itibâre düştü.

Hatırlayıveriyorum: Mevlânâ için, Mevlevîlik için tonlarca laf edildi, Dünyanın yazısı yazıldı, en yetkili tanınan kimseler tarafından bildiriler yayımlandı. Evet, hatırlıyor ve sormak hırsıyla sarsılıyorum: Bu törenler, bu sözler kime neyi öğretti?

Bilenler bildikleri kadarıyla kaldı, bilmeyenler oncağızı bile öğrenemedi. Hiç bir şey söylemeden bu kadar çok konuşmak insanı gerçekten de **hayran** bırakıyor.

Nasıl, nasıl? **hayran** mı dedim? hem de altını çizmecesine? Peki.. ne demek **hayran?** biliyor muyum anlamını? yoo!.. Aklıma sözlüklere bakmak geliyor. Ama onlarda bulamayacağımı adım gibi biliyorum. Bunun için de **«Bildiriler»**e bakıyorum, yok. Haydi, bu sefer, Mevlânâ, Mevlevîlik ve Tasavvuf üzerine yazılmış eserlerin arkasındaki sözlüklere.. onlarda da yok.. daha doğrusu var da, Dil Kurumu'nun sözlüğünde bile bulunabileceğin benzeri olarak var. Gerçekte ise, o kadarcığını, yani bu hayran'ın o hayran olmadığını biliyorum.. üstad Ali Nihat Tarlan'ın **«Metinler Şerhi»** dersinden.

Hayran bir tasavvuf sıfatı; Mevlevîlikte bir basamaktır. Ama nedir?

Ve «reh-i Mevlevî» nedir?

Terk-i nâm ü şâne nasıl düşülür ve bu ne demektir?.

Ya, îtibâre düşmek?

Yine zevrak-ı derûnum.. diye başlamaya görsün; yığınla bilen - bildiğini sanan - çıkacaktır. Ama deneyin; benim yaptığımı yapın, açın telefonu, tanıdığınız iki profesöre sorun, onların bile bilmediğini göreceksiniz.

Sonra da Şeyh Galip bizim.. miş. Mevlânâ bizimmiş ve yığınla Mevlevî meşrebimiz, hattâ Mevlevîmiz varmış!

Ha bire karnımızı şişiriyor, but göbek yapıyor, ama beslenmediğimizi bir türlü anlamak istemiyoruz. Hadi gene ona, Şeyhimize sığınalım:

Tekrarlarla şüpheleri dâniş anlama

Türkçesi mi? basit: İnancını, zannını tekrarlayıp duruyorsun diye şüphe konusunu bilgi sayma!

Ne çare ki, bizim, birçok şey için bundan başka bir şey yaptığımız yok: Konu ne ise onu hem bildiğimizden ibaret sanıyor, hem de bildiğimiz gibidir sanıyoruz. Tamamlamak, düzeltmek çabasından uzak düşmüşüz. Aslı astarı olmayan ve temeli çürük bir yığın şeye hayran kalışımız da bundan olmalı.

Tercüman, 1974

BAŞKA BAŞKA AÇILAR

AŞAĞIDAKİ sözleri Victor Hugo'nun hatıralarından alıyorum; hani şu **«Sefiller»** isimli romanın yazarı var ya, onun:

> *İki Fransız, Sultan İkinci Mahmud'u, uygarlığın pantolon ve redingot giymek demek olduğuna inandırdılar. Bu gülünç moda da o günden sonra bütün Osmanlı İmparatorluğu'na yayıldı. Böylece de yiğit Türkler geleneksel giysilerini, insan giysilerinin bu en güzel ve en gösterişlisini bir kenara attılar, bizimkileri yalan yanlış taklide başladılar. Türklerin bizden fazla bir şeyleri vardı, güzellikleri vardı; biz onlara kendi çirkinliklerimizi vermeyi başardık. Bizim uygarlık taslayan bilgiçliğimize, ilerlemek adını veriyorlar.*

130 yıl öteden gelen bu sesin üzerinde durmaya değmez mi?

Ve bugünümüzün çeşitli konularına aynı açıdan bakmanın hiç mi yararı yoktur?

Yalnız bugünümüze mi? İkinci Mahmut'tan bu yana, tarihimizin en netameli dönemi - acaba - bu açıya alınınca çok daha berraklaşmaz mı?

Bu netameli dönem içerisinde elimize geçen büyük imkânların ve millet cevheri ile yapılan değerli çıkışların beklenen ve hak edilen sonuçları - hiç değilse tam olarak - veremeyişi bu anlayışta açıklanışını bulmaz mı?

Victor Hugo'nun zamanından bin bilmem kaç yüz yıl önce, daha Fransa adı ortada yokken, bir Türk başbuğu, milletine, sarsar gibi sesleniyordu: **Kendine dön!**

Ama o ne bahtsızlıktır ki, bir dönemde Çinli, bir dönemde Fransız, bir başka dönemde de Alman, İngiliz veya Rus «iki kişi»si o kurtarıcı sesi boğmayı, bizi kendimizden uzaklaştırmayı becerdi. Biz de, zaman zaman, uygarlığın çirkinleştiren, çirkinleştirmese bile zırnık kazandırmayan şekil taklitlerinde olacağına inandırıldık:

Bu hazin, bu budala, bu çürütücü aldanış giyim kuşamdan edebiyata, tiyatroya, sinemaya, müziğe, mimarlığa kadar bütün uygarlık unsurlarına bulaştı. Eğitimimiz başarıyı **benzemek** ve **benzetmek**'te aradı.

Sanatın her dalındaki eleştirilere bakınız; bugün hâlâ öyle sanılmakta, ortaya konulanlar filân veya falan akıma benzediği için bir marifet sayılıp övülmekte, buna karşılık, yüzde yüz bizim olan eserler **itibâr** görmemektedir. Okullarımızda da böyledir bu.

Sanatını, edebiyatını, eleştirme ve değerlendirmelerini ele kaptıran, uygarlığı kafa yapısında değil de görüntülerde, şekillerde arayan toplumların işi belâdır, dostlar. Öyle toplumların yönetim tarzları bile artık taklitlere.. şekil taklitlerine kalır, Devlet niteliğini yitirir.. milletinden koparılır.

Biz Tanrı'ya şükretmeliyiz ki, bu taklit hastalığının bozamadığı, yozlaştıramadığı bir millet yapısı-

na lâyık görülmüşüz. Bu yapı çeşitli halk kuruluşlarının aracılığı ile bu yozlaştırma çabalarına karşı yenilmez bir direniş gösterebilmekte, Türk yiğitlik ve güzelliklerini koruyabilmektedir. Bu yapıya lâyık yönetim günleri elbette gelecektir. Ak günler onlardır, onlardadır.

Tercüman, 1974

SOLJENİTSİN'İ YAŞATMAK

YILLARDIR süren bir «süper prodüksiyon» bitti; Soljenitsin ana vatanı Rusya'dan sınır dışı edildi. Buna «mutlu son» mu, yoksa «acı son» mu demeli, bilemiyorum. Bildiğim bir şey var: Bu son çetin ve adı konmamış bir savaş'ın sonucudur. Savaş, bir yanda Marksist düzen, bir yanda da bir avuç Rus bilgin ve aydını olmak üzere, Soljenitsin'i yaşatmak için süre gelmekte idi.

Acı veya mutlu son.. o veya beriki. Bu bilinmese de, kesin olan bir gerçek var: Sonuç o bir avuç bilgin.. ama **hakikî bilgin** ile aydın.. ama **hakikî aydın**'ın zaferidir. Ölümsüz ve evrensel hürriyet'in meşalesi bir bölge ve bir dönemde daha ürkek titreşimlerle süreklilik arama şansına ulaşmıştır... bu zafer sayesinde: Soljenitsin Olayı, yalnız Rusya'nın değil, bütün insanlığın uygarlık yolundaki sonsuz yürüyüş tarihinin önemli fasıl başlarından birisi olacaktır:

Sonucun bir başka ve aynı derecede büyük önemi de, **adâlet'in taklit edilmezliğini, sahte adâlet'in, en güçlü ordu koruganında olsa bile, eninde sonunda yenileceğini ispatlayışıdır.** Bir avuç hakikî bilgin ile sanatçı ve aydının bu trajik savaşı despotluğun bitişik ikizi olan sahte **adâlet**'i de yenik düşürmüştür.

Soljenitsin'i yaşatmak için verilen savaş Dünya çapında bir moral destek de gördü ve çağımızın Dünya'sı, büyük bir çoğunluğu ile bu desteklemeyi bir şeref, bir haysiyet.. kısacası, bir insanlık borcu saydı. Bu da - elbette - insanlık şerefden, haysiyetten, bu erdemler de hürriyet'ten ayrı düşünülemeyeceği oldu.

Soljenitsin'in hâlâ sağ oluşunda, o bir avuçluk hakikî aydın, bilgin ve sanatçınınki kadar olmasa da, bu desteğin de payı büyüktür: Despotluk ve sahte adâlet insanlık adına oluşan bu baskıya yenildi.

Gerçekten de, Soljenitsin Olayı'nın daha ilk günlerinden itibaren, bütün Dünya basını en kesin ve en kararlı bir tutumla onun, onunla birlikte de o bir avuç hakikî bilgin, aydın ve sanatçının yanında yer almıştı. Soljenitsin'in en büyük maddî kuvvet tarafından öldürülemeyişi, tutuklanamayışı ve sahte adâletçe yargılanamayışı bu sayede mümkün oldu. Ortaya çıkan sonuç bu bakımdan muhteşemdir ve insanın tek olmadığını - sembolik bir şekilde de olsa - ispatlamıştır.

Maceranın karşısında heyecanlanmamak elden gelmez. Ama bizim **göstermelik özgürlükçüler** düşünülünce de, insan üzülmeden yapamaz: Kendi meslekî veya sınıf sorumluluklarını, görevlerini bırakıp da, hürriyet'in anarşi ile içli dışlı olup çıktığı bir toplum ve ortamda, vara yoğa özgürlük de özgürlük diye şakıyan kurum, kuruluş ve sözcüler, ne kadar küçültücüdür ki, hürriyet dünyasının Soljenitsin'i yaşatmak için giriştiği savaşa iki notalık olsun ses katmadılar.

Aynı çevrelerin Afrika'daki kabile dalaverelerinde bile avaz avaz bağırdıklarını unutmak mümkün olamayacağına göre durumu küçültücü bulmamak da mümkün olmayacaktır. Ve aynı durumda Türki-

ye'mizin hakiki ilim, sanat ve düşünce adamlarına; bir kelime ile, hakikî aydınlara hasreti.. zehir gibi gizlidir.

Tercüman, 1974

ÇAĞIN OLAYI

SOLJENİTSİN OLAYI çağın olayı ve gizli, ama çok çetin bir savaş'ın kader dönemeci sayılması gereken bir sonucudur. Bunu anlamayanlara akıl erdirmek gerçekten zordur. Ve, olay bir Soljenitsin ile sınırlandırıldığı takdirde bu yanılıştan kurtulmak imkânsızlaşır:

Önemli olan, Soljenitsin'in bir yazar, Nobel Ödülü almış bir edebiyatçı oluşu değildir. Önem, dramatik bir hürriyet mücâdelesinden de gelmemektedir. Olay bu anlamları taşımakta, ama onları çok, çok aşmaktadır. Bir Napolyon olayı veya Atatürk olayı nasıl bu isimlerden ayrı düşünülemez, ama bu isimleri nasıl ve ne kadar aşarsa; kendilerinden nasıl, sosyal, ekonomik, politik, kültürel sonuçlar doğarsa; ve gene nasıl kendileri de yığınla ve çok çeşitli şartların, durumların sonucu ise, bu da, yâni Soljenitsin Olayı da öyledir. Denilebilir ki, **tarihin değiştirilemez gelişimi,** o hiç birisi yorumlanamaz, açıklanamaz ve akıl, mantık plânına aktarılamaz seçimlerinden birisiyle Soljenitsin'i yaratmış, **gerekli rol**'ü ona vermiştir.

Tarih'in bu çeşit seçimleri her zaman **doğru, uygun** ve **iyi sonuçlara yönelmiş**'tir denilemez. Kesin yargı, yanıldığı veya insanlığı ve toplum'u kötüye sürüklediği dönemler için de gene tarihçe verilir. İnsanlara olaylar içinde kalan sâdece taraf tutmalarıdır. Burası böyle; ama beyinleri yıkanmayanlar, saplantı-

ları olmayanlar, kısacası, kafaları hür olanlar **olay'**-ların genişliklerini, önemlerini pekâlâ kavrayabilirler. Gelişme ve ilerilik de kaderini böyle kafalara bağlar.

Soljenitsin Olayı, böyle kafalar için ne **son**'dur, ne de **başlangıç**. Bu olay binler, onbinler, belki de yüzbinler kaderine Sibirya Kampları'nda, fırınlarda, duvar diplerinde ve namlular önünde.. en azından da, entellektüel ve biyolojik bunalımlar, küçülüşler, sıkıntılar hâlinde onlarca yıl önce başlamıştır.

Soljenitsin'in roman kahramanı **İvan Denisoviç**'i ve onun **Bir günü**'nü nasıl büyük rakamlara çarpmak gerekiyorsa, bizzat Soljenitsin'i de, yalnız kendisinden evvel yaşayanlara değil, hâlen Rusya'da yaşamakta olan ve yaşayacak hayatlara çarpmak gereklidir:

Fırınlamalar, kurşunlamalar, sürgünler dönemi geçmiş, onlara bel bağlayan bir **düzen** iflâs etmiştir. Koskoca bir devletin, bir süper devletin **vatan haini** damgasını yargı organlarına devredememesi, bu görülmemiş aciz anlaşılamazsa veya küllenilebilir sanılırsa **insan kafası**'nın, **düşünce**'nin en cılız bir ışıma şansı bile kalmaz:

Çağın Olayı, yâni Soljenitsin'in yargılanamayışı ve ardında bıraktığı bilginler, yazarlar, düşünürler savaşı Marksizmin veya komünizmin veya bilimsel sosyalizmin.. bu sarıcı insanlık umudunun alınyazısını - hiyeroğlifin veya mıh yazısının okunuşu gibi - çözmüş, yaşayan alfabeye ve sözlüğe çevirmiştir. Sâdece ekonominin kendisi için bile olsa, **hürriyetsizlik** içinde ekonominin gelişmeyeceği anlaşılmış, gelişmeyen ekonominin süper devlet görüntüsüne dahi bağımsızlık bırakmayacağı, yargılama hakkının bile korunamayacağı ortaya çıkmıştır.

Ve Çağın Olayı, bunlar kadar önemli bir gerçeği

daha suyun yüzüne çıkarmıştır: İnsan artık - Sibirya'nın harita dışı bir noktasında da olsa - yalnız değildir.

Soljenitsin Olayı'nı bir Çağın Olayı çapında kavrayamayanların, onu bir **«iç mesele»** veya - hattâ - bir **«istismar konusu»** sayanların kaderi Kremlin'in kaderinden daha yüzağartıcı olmayacaktır.

Tercüman, 1974

NERKİSLER

NERKİS çiçeğini ne kadar severseniz seviniz bu ona az gelecek ve kendisine karşı duyduğu hayranlığın yanında çok cılız kalacaktır. Narsizm dedikleri sapıklık onun adından geliyor ve kendilerine âşık olanları anlatıyor. Türk sanat ve edebiyatı Nerkis'lerin.. maskeli narsistlerin elinde kaldı: Korkak, pısırık.. ve çirkin nerkislerin!

Çirkinliklerini, zavallılıklarını aksettiremeyen cılız ve bulanık suların kıyılarına ancak tutunabilmiş nerkislerin.

Oscar Wilde'ın bir hikâyesini hatırlıyorum. Adı **«Çömez»**... veya **«Mürid»**. André Gide'e anlatmış. Bizim sanat ve edebiyat piyasamızı ne güzel aydınlatır:

> «Nerkis ölünce kır çiçekleri çok üzüldüler; ağlamak için ırmaktan su damlaları istediler. Irmak «*Ah*» diye cevap verdi, «*bütün damlalarım gözyaşı olsa benim ağlamama yetmez. Onu öylesine seviyorum*». Kır çiçekleri içlerini çektiler: «*Nasıl sevilmez.. güzeldi o*». Irmak şaşırarak sordu: «*Güzel miydi?*» Kır çiçekleri da-

ha da çok şaşırdılar: «*Nasıl? sahi bilmiyor musun? Her gün sana eğilir, güzelliğini sende seyrederdi*». Irmak *o zaman: «Sularıma eğilince, ben gözlerinde kendimi gördüğüm için seviyordum onu*».

Edebiyat dergilerine bakıyorum; hemen hemen hepsi de allâmeliklerle, bilgiçliklerle, tefelsüflerle dolu: Birtakım ünvan sahibi kişiler, kadük olmuş, bin kere yazılmış **deneme** konularını evirip çevirmekten, temcit pilâvına benzetmekten başka bir şey yapmıyorlar. Dâvaları ne edebiyat, ne sanat.. günün gerçeklerinden, durumlarından, değerlendirmelerinden titizlikle kaçıyor; cılız sulara eğilmiş, bulanık, sırları dökülmüş, kelleşmiş aynasında kendilerini hayran hayran seyrediyorlar.

Suların.. çömez veya mürid'lerin durumu da başka değil; onlar da bir değer'in, bir başarı'nın, bir güzel'in yükünü duyurmayan, sâdece kendi uyuşukluklarını, cılızlıklarını aksettiren çipil ve miyop gözlerden memnun.

Mürid'liğin de, **şeyh**'liğin de, bu iki ulu müessesenin de bu kadar yozlaştığı ve yozlaştırıcı, soysuzlaştırıcı olduğu, (kültür ve medeniyetlerin çöküntü dönemleri dâhil) pek az görülmüştür: Yazdıkları yüz **deneme**'nin yüzünü de narsizmlerini incitmeyecek iklime göçmüş eski sanatçılara bağlayan nerkisler dönemi yaşıyoruz. Bu nerkislerin en kabadayıları bir dokunulmazlık kazanmış, başarısını şu veya bu yoldan söke söke kabul ettirmiş sanatçıya çatan, bunu da yamandıkları **cephe** adına yapanlardır.

Bir eseri kavramak, değerlendirmek ve açıklayıp, yorumlayıp topluma kazandırmak çabası - elbette - nerkislerin işi değildir. Ve kültür âlemimiz nerkislere

kaldığı için de sanat ve edebiyat piyasası çurçurlara, üçkâğıtçılara, şarlatanlara, kurnazlara kalıyor.

Başarılıyı, değerliyi, güzeli, kısacası, asıl övülmesi gerekeni överse şeyhliğini kaybedeceğinden korkanlar, yâni nerkisler - aslında - **çömez** sandıklarına ayna'lık etmekten ve onlarla birlikte çürümekten başka birşey yapmış olmuyorlar. Olan - asıl - sanatımıza, edebiyatımıza oluyor.

Tercüman, 1974

«..NE YAPTIN GENÇLİĞİNİ?»

BİR mısra biliyorum; bir Fransız şâirinin. Türkçe'ye de güzel çevirilmiş bir tam şiirden.. her hatırlayışımda içim burkulur; ağdalı bir dramı yeni seyretmiş de, çıktığım sokağa, aralarına yeniden karıştığım insanlara yeni baştan alışmaya çabalar gibi olurum:

«Söyle; ne yaptın gençliğini?»

Bu mısra ile birlikte aklıma mapusane avluları daracık ve görüntüsü hasis mi hasis, cimri mi cimri, üstelik demir parmaklıklı pencereler düşer..

İyi seçilmemiş sevgililer yüzünden.. yanlış dostluklar yüzünden.. fikir, anlayış, inanç aldanışları yüzünden o avlularda, o pencereler ardında çürüyen binlerce, yüzbinlerce **«gençlik»** de düşer aklıma.. o mısra ile birlikte.

Artık bir başka şey hatırlamak istemem.. hüzünden başka bir duygu istemem. Meselâ öfke istemem, tiksinti istemem; yâni aldatanları, kalleşleri, vefasızları.. kadın, erkek ve aşkla veya dostlukla veya fikir ile, inanç ile **«gençlik avlayanlar»**ı hatırlamak istemem. Ama, bazı bazı aynı mısraı hatırlayışlarımın

ardından daha başka şâirleri, meselâ, Cahit Sıtkı TARANCI'yı andıklarım da olur:

Tarancı gerçek şiirler yazmıştır. Bunlardan birisinde **«Gençlik böyledir işte»** der, bu ebedî hüznün şiirini avuçlarına kondurur: **«..gelir gider / Ve kırılır sonra kolun kanadın / Koşarsın pencereden pencereye. / Ah o kadrini bilmediğim günler / Koklamadan attığım gül demeti / Suyunu sebil ettiğim çeşme / Eserken yelken açmadığım rüzgâr».**

Bütün aldanışların, her türlü kaybın bir avuntusu bulunabilecek, hattâ çoğu kayıp bir başka kazanç sayılabilecektir. Ama gençlik? Ya o altın çağ? Asıl ölüm.. ölümlerin en acısı onun kaybı değilse nedir?

Ve Türkiye yıllardan, yıllardanberi bir **gençlik mezarlığı** olup gitti. İçerdekiler yürek paralamaya yeterken, dışardaki, **yaşayan ölüler** hâline gelmiş onbinlerce **gençlik** için yüreklerin burkulmadığını görmek zifir gibi umutsuzluk sebebi oluyor.

Genel af çıkıyormuş! Evlerine, barklarına dönenler, odalarında, sofalarında, sokaklarında, tarlalarında, dükkânlarında veya fakültelerinde bulabilecekler mi gençliklerini?

O büyük mısraı her biri yeni baştan keşfetmeyecek, her biri gönlüne kazmayacak mı?:

«Söyle, ne yaptın gençliğini?»

Yürek dayanmaz buna. Daha önce, «artık bir başka şey hatırlamak istemem.. hüzünden başka bir duygu istemem. Meselâ öfke istemem; yâni aldatanları, kalleşleri, vefasızları, harisleri, gençlik avcılarını hatırlamak istemem.. tiksinti istemem» dedim. Yalan.. isterim. Sormak isterim bütün tiksinme, öfkelenme gücümle; o gençlik avcılarına.. o politikacılara, o yazar veya bilgin müsveddelerine:

— «Söyleyin ulan; ne yaptınız bu altın çağları? Bu gençlikleri? Bu Türkiye pırlantalarını? Bakabilecek misiniz bu dönen.. bu değişmiş yüzlere, ha?»

Tercüman, 1974

BEŞ, ON İSİM, BEŞ, ON KİTAP

EDEBİYAT dergilerinden kaptığımız bir oyun vardı; lisede iken, sinema, tiyatro veya maç bileti alacak paramızın kalmadığı tatil günlerinde birkaç kafadar okulun bir köşesine çekilir birbirimize sorardık:

«Issız bir adaya sürülecek olsan, yanına da sâdece on kitap almana izin verilse hangi eserleri seçerdin?»

Sorunun değiştiği, on tane Türk veya Dünya büyüğünü tartıştıklarımız da olurdu.

Bu oyunun her yaş ve her seviye için yararlı olduğuna hâlâ inanırım. Nitekim zaman geçti, hayat hikâyelerinden ve günlüklerden, aynı oyunu Andre Gide'lerin, Andre Maurois'ların, Shelley'lerin ve daha bir yığın ünlü yazar ve düşünce adamlarının da oynadıklarını öğrendim; daha önemlisi, birtakım otoriteler tarafından yazılmış **«Dünya'nın en büyük on romanı», «Dünya'nın en büyük on düşünürü»** veya **«devlet adamı»** veya **«ilim adamı»** konulu kitaplar, araştırmalar gördüm. Aynı konu, daha önce ve daha önemle - Dünya'yı değil - kendi ülkeleri için işleniyordu:

Bir Fransız veya İngiliz, İtalyan, Alman, Belçikalı.. ve ötekilerin bir vatandaşı, bir sohbette bu konu açıldı mı, oradakilerin hemencecik anlaşabilecek-

leri on kitap adı veya on büyük soydaşını sıralayabiliyor. Çünkü arkalarında hakikî bir eğitim, o sâyede de, hakikî ilim ve araştırma adamları bulunuyor. Peki, ya biz? Bize gelince..

Geçenlerde bir gün, Devlet Tiyatrosu'nun değerli dekoratörü sayın Refik Eren ile konuşuyorduk. O anlattı: Bir gece, tiyatronun kendisi gibi değerli bir unsuru olan eşi sayın Hale Eren'le aynı oyunu oynamak istemişler. Sonuç için; **«Çok zor ve üzücü oldu»** diyorlar.

Sahi; siz de deneyin.. herhangi bir toplulukta. Ve bir bakın bakalım; on isim ve on kitap üzerinde anlaşabilecek misiniz? daha acısı, onar isim sayabilecek misiniz?

Siz ki, ardınızda, **sâdece Osmanlı medeniyeti yeter**, koskoca ve eşsiz bir tarih bırakmışsanız, bu zorluk karşısında yanmaz mısınız?

Deneyin gerçekten.. ama Atatürk'ü bir kenara bırakarak.. **o klâsman dışı..** öyle bir oturumda onu **«biiiir»** diye saymayacak bir vatandaş düşünemiyorum. Ama sıra onuncuya gelmeden, daha **«ikiii»** derken tereddütleriniz, anlaşmazlıklarınız başlamazsa ne mutlu topluluğunuza.

Neden böyledir bu? Neden olacak? Bir eğitimimiz yok ki, büyükleriniz ve büyük eserleriniz olsun:

Hayır, hayır; ben de biliyorum; **Yunus Emre** diyebilirsiniz.. **Mevlânâ**'yı sayabilir, sıralamaya **Bâkî**'yi veya **Yahya Kemâl**'i koyabilirsiniz. Ama sorarım: Bunların - Yunus, o büyük, o gerçekten Dünya eşsizi dâhil - bu isimlerden hangisi bir eğitimin, bir üniversitenin, bir eleştirme sanatının desteğini bulup milletin malı olabilmiştir? Yunus'u, evet Yunus'u gerçekten bilen.. ve öğretmeye, benimsetmeye çalışan eğitim

nerede, üniversite nerede ve eleştirmeciler, araştırmacılar nerede?

Biz ki, hoşgörü'nün ve sevginin, affın elçisi olan Mevlânâ'nın bir yobazlık, bir taassup kozu yapıldığını, yâni ve Türkçesi bilinmediğini, anlaşılmadığını görmüşüz, bu soruyu sormak her halde hakkımızdır.

O halde.. Yâni bu zehir zıkkım durumdan kurtulmak için ne yapıp ne etmeli? Duralım üzerinde.

Tercüman, 1974

ÖRNEKLERİYLE..

ELİMDE bir kitap var. Okumaya yeni başladım. Hem de yaptığım aylık programı bozarak. Ondan önce bitirmeyi kurduğum üç kitabın önüne alarak. Çünkü hakkında toplattırılma kararı çıkmıştı: Merak denilen şey insanın yakasını kolay kolay bırakmıyor.

Beni bu konuda uyandıran olay **«Afrodit Dâvası»** olmuştur; kitabın adıyla anılan dâva.

Aslında beş para etmeyen bir romandı bu. Ama devrin savcısı toplattırmış, yayınevi'nin ustaca istismar ettiği dâva ile hakiki şaheserlerin görmediği bir ilgiye kavuşmuştu. Toplattırılmasa, dâva konusu yapılmasa bir iki bin satamayacak bir roman, roman denen şeyi görmemiş evlere kadar yayılıp çıkmıştı.

İddia ediyorum; Afrodit'in beraatı, Türkiye'deki hakiki müstehcen'in kazandığı «zafer»lerden ilkidir. Ve bu da, «fazilet» adına girişilen yanlış bir hamle'nin eseridir.

Daha başka örnekler de biliyorum. Meselâ bir de **«Brecht Dâvası»** var. Brecht - malûm - komünist bir tiyatro yazarı; **«tiyatro benim ideolojimin bir aracıdır»** der. Moskova'nın gözdesi olarak da yaşadı.

Üstün kaabiliyetini - çünkü - Kremlin'in emrine bağlamıştı.

İşte bu Brecht'in bir oyunu, on yıl kadar önce, Şehir Tiyatrosu'nda sahnelendi. İyi biliyorum ve hiç unutmam; **«Sezuvan'ın İyi İnsanları»** adındaki bu oyun bomboş salona oynanıyordu; yerine alelacele bir başka piyesin hazırlıklarına girişilmişti.

İşte tam bu sırada bir sivri akıllı çıktı, peşine taktığı beş on delikanlı ile varıp o seyircisiz salonu bastı. Ertesi gün «ilerici» takma isimli basında - elhak bir güzel ve ustaca - gürültü patırtı.. bu arada bugünkü başbakan, o günlerin Çalışma Bakanı sayın Ecevit de; **«Türkiye adına yüzüm kızardı»** deyip bir de Brecht'i komünistlikten affediverdi. Böylece de, kimsenin tanımadığı oyun başladı biletlerini karaborsadan satmaya. Ve o yılı bitirip ertesi mevsime atladı. (Boşuna dememişler, **akılsız dostun olacağına akıllı düşmanın olsun diye)**

SIKI YÖNETİM dönemlerinde dahi yasaklamalara, toplatmalara karşı çıkmışımdır. Ve yasaklama, toplatma kararları için sormuşumdur: **«Savcılıklar propaganda ve reklâm büroları mıdır?»**

Zira bütün bu kararlar **Brecht ve Afrodit Dâvaları**'nın sonucunu vermiş, yazarlarına **«şöhret aşısı»,** en etkili reklâm kozu olmuştur.

Haydi bir örnek daha: Bir zeki yazarımızın bir piyesi herhangi bir sebeple, ödenekli bir tiyatrodan geri çevrilmişti. Bastırdı eserini, bir band geçirtti üzerine: **«Oynatılmayan Piyes»!**

Ve yazarımız **«günün adamı»** oldu. Aslında sâdece piyesinin adı idi o.

Türkçesi - ve kısacası - yasaklamalar, toplattırmalar çıkar yol değildir. Çıkar yol'luk bir yana, geri tepmesi muhakkak olan bir silâhtır. Zamanın bizi aş-

masına engel olmalıyız. Bunun ilk çâresi de - her zaman tekrarlarım - demokrasi'yi haketmenin ilk şartı olan şeydir; yâni **«insan'a ve akla güvenmek»**tir.

Bırakınız yazsınlar, söylesinler, partilerini, yayım organlarını kursunlar. Çünkü bütün bunları yapan bir onlar değildir ve insan enayi değildir, balık hiç değildir: Allah akıl vermiş; akıl doğru'yu, yararlı'yı bulur.

Tercüman, 1974

İNÖNÜ ARMAĞANI

CUMHURİYET Halk Partisi'nin ve İsmet İnönü'nün 1950'den sonra neden toz olup gitmediğine şaşanlar vardır; ben de onlara şaşarım: 1950'nin CHP için de, İnönü için de «Öldürücü bir darbe» olduğu veya olması gerektiği söylenebilir; ama bu söz, gerçeğin tam olarak kavranamayışından başka birşey göstermez.

Bir nokta daha: 1950 Mayısının CHP ile ondan ayrı düşünülemeyen Genel Başkanının ölümü olduğuna, yeniden dirilişine - bâsübâdelmevt'e - «İnönü'yü asalım, keselim, sürelim» diyen DP müfritlerinin - veya kısır düşüncelilerinin - imkân hazırladığına inananlar da vardır. Bu da bir noktaya kadar doğrudur; ama sırf bu sebebe bağlanmak da gerçeği bütün olarak kavramayı önler.

Ve, kısaca söylemek gerekirse, gerçek odur ki, CHP'yi ve İnönü'yü 14 Mayıs'daki büyük depremden edebiyat, sanat ve düşünce kurtarmıştır. Daha önce de anlattığım ve uyarıcı bulduğum bir anektodu tekrarlamanın tam sırasıdır.

Savaşdan yenik ve yerle bir olmuş denecek kadar harap çıkan Almanya'ya, kısa zamanda kalkına-

bilişine şaşar ve sorarlarmış: **«Nasıl oldu da, bu kadar kısa zamanda sıfırdan bu noktaya gelebildiniz?»**

Krupp fabrikalarının bir yetkilisi bu yaygın soruyu şöyle cevaplandırmış: **«Bir bakıma bu işi sıfırdan başlayarak başardığımız doğrudur; ama Mark'ın ve endüstri kuruluşlarımızın gerçekten sıfıra inmiş olmasına rağmen, aslında biz işe sıfırdan başlamadık; çünkü elimizde geleneksel Alman kültür, sanat, ilim ve tekniğini sindirmiş, onlarla beslenmiş bir insan malzemesi vardı.»**

Herşeyin, ama herşeyin kaderi insana bağlıdır. İnsanı iyi ise iyi, kötü ise kötü! İyi ile kötü de - insan için - kültüre, sanata, ilme, tekniğe ve bunlarla ilişkisine göbekdaştır.

Dinlerin grafiklerinde bile sanat ve edebiyatın payı, hattâ katkısı, politikacıları fazlasıyla düşündürmesi gerekecek kadar açıktır. Hristiyanlığın yayılışını - değilse bile, kökleşmesini ve tutunmasını - resimden, müzikten, şiirden, heykelden, romandan ayrı düşünmeye imkân yoktur.

Hal böyle iken, ciddi - ve gerçek anlamda büyük - politikacıların, politik kuruluşların ve ideolojilerin sanat ve edebiyat ile ilişkilerinin ne olması gerektiğini veya ne olduğunu anlayamamak, konu üzerinde konuşmak hakkını kaybettirir. İşte örneklerden bir örnek daha: Lenin, ihtilâlinden iyice güvenecek duruma gelinceye kadar bütün şair ve yazarları, özellikle de Gorki'yi törenlerde önünde yürütmüş, sağında tutmuştur.

CHP ile İnönü'nün bu gereğe gereğince seviyeli ve sağlam olarak uydukları ne kadar söylenemese de, Türkiye'mizdeki politika hayatında tek uygulamaya çalışan ve dikkat eden kuruluş ve kişi olduğu bir gerçektir. CHP de, İnönü de 1950'den sonra işte bu dik-

kat ve çabanın meyvalarını toplamış, onun, yâni sanat ve edebiyatla yetiştirdikleri bir neslin sayesinde hayatlarını sürdürebilmiştir.

Hazır inanç ve eğilimleri herşey sayıp oy hesaplarına dalan politikacı ve partilerimiz, birinci ölüm yıldönümünde İnönü için düzenlenen anma törenlerinin üzerinde ne kadar çok dururlarsa o kadar çok kazanırlar: Bu törenler, tiyatrocu, ressam, müzisyen, edebiyatçı, kısacası, her daldaki sanatçıların fetihlerini sergileyişten başka ne idi?

Bunu ve kütleleri, özellikle de, her toplumda yönelticiliği ağır ağır olsa da kesin, aydın sınıfları sanat ve edebiyatın nasıl derinden etkilediğini anlamayan, anlayamayan veya anlamak istemeyen politikacılar ancak ve ancak eyyamcılardır, çıkarcılardır. Öylelerinin hâkim olduğu partilerin - 14 Mayıs gibi büyük depremler ne demek? - herhangi bir sallantıda nasıl dağılıp gittiklerini, kendilerine güvenen kütleleri nasıl parça bölük bıraktıklarını biz görmedi isek kim görecek?

İnönü Armağanı, işte yeniden konuluyor. Ona karşı çıkmak marifet değildir; sökmez de. Ona karşı çıkmak, olsa olsa küçültür. Marifet ve küçültmeyen; insanları ölümden sonra da unutturtmayan, yaşatan ve kuruluşların, kurumların temellerini pekiştiren en büyük kuvvetin sanat olduğunu, edebiyat olduğunu, fikir olduğunu kavramaktır; bu değerleri ayağa düşürmemek ve hakikileri ile bağlantı kurabilmektir.

Tercüman, 1975

SANATÇI VE POLİTİKA

MUSIKİ dünyasının büyüklerinden birisi, güzel piyano çalanların birincisi idi. Halis bir sanatsever, tam bir bağımsızlık eri gibi yaşamış, Polonya'nın Rusya'ya karşı açtığı kurtuluş savaşının önderleri arasında yer almıştı. Hedefe ulaşıldıktan sonra, vatandaşları onu Cumhur Başkanı seçtiler.

Avrupa'nın bir başka büyük kafası, bir başka büyük düşünce ve sanat adamı, haberi işitince, esefle bağırdı:

— Pederavski Cumhur Başkanı? Ne düşüş!..

Sanatın, edebiyatın, müziğin kesin üstünlüğüne inananlar az değildir. Medeniyet tarihlerinin yarıdan çok sayfası edebiyat'a, sanat'a ayrılır. İngiliz Parlâmentosu'nun zabıtlarında, imparatorluğun haşmet ve büyüklüğünü kraliçe hazretlerinin toplarına değil, şairleri Şekspir'e bağlayan sözler vardır.

Almanya'nın yarısı Bismark'ı över, yarısı da yerer. Ama sıra Goethe veya Şiller'e, Bach'a geldi mi, gururlarını, saygılarını ve benimseyişlerle, yararlanma arzularının paylaşılmasına can atmayan - Bismark başta - bir tek Alman gösterilemez.

Lenin, komünizmin barbar girişimini başlatmadan önce, Gorki'yi önünde yürütüyor, şeref locasında sağına alıyordu. Yâni edebiyatçı ve sanatçı'nın büyüklüğü ve büyük kuvveti onlara karşı politikacıların açtığı imha savaşından da anlaşılır: Hitler'in, Mussolini'nin, Stalin'in, daha sonrakilerin ve Mao'nun, en şiddetle kıskandıkları ve en acımasız davrandıkları siyasi rakipleri değil, hür düşünce'nin ve düşünce hürlüğünün ana pınarı olan hakiki sanat ve edebiyat erleri olmuştur.

Bölümü bağlamadan önce bir sorumuz var: Yediyüz yıldır bunca nesli besleyen, arıtan, yücelten Yunus Emre'nin karşısına koyacak bir politika büyüğü biliyor musunuz?

Demokrasi ile birlikte, daha doğrusu, yönetimde millet ağırlığı ortaya çıktıktan sonra, iktidara yönelen tekelci ihtiraslar, ilk iş olarak ve en üstün önemle edebiyat'a ve sanat'a el atmışlardır:

En çarpıcı örneği artık herkes biliyor; Marksizm'in yaygınlaşmasını ve yayılışını Das Kapital değil, onun bilim maskeli yorum ve desteklenmeleri değil, politikacılar hiç değil, Kızıl Mafya'nın satın aldığı veya kandırdığı veya gönüllü olarak bulduğu hikâyeciler, romancılar, şairler, tiyatro yazarları sağlamıştır. Komünizm'in iktidar'da veya iktidar yolunda meydane getirdiği en büyük ve en önemli endüstri «angaje edebiyat» olmuştur.

İnsan'a yapılabilecek en korkunç ihânet de işte budur; angaje edebiyattır. Düşünce ve duygu kişileşmesinin en verimli pınarını, en etkili gücünü, düşünce'nin ve duygunun tek bir kalıba dökülmesi, insan'ın güzelleştirici ve yüceltici, zenginleştirici çeşitliliğinin öldürülmesi için kullanmaktan daha gaddar ihânet düşünülebilir mi?

Ve edebiyat, sanat kabiliyetini, gelgeç ve aslı astarı olmayan bir ün'e, gününü gün etme hevesine, teneke madalyalara satan insandan daha sefil bir yaratık olabilir mi?

Asıl önemlisi de, kafaları böyle düşüşlere, böyle satılış ve satın alınmışlıklara karşı uyarmayan bir eğitimden, bir Devlet tutumundan daha ağır bir tehlike - bir millet için - var mıdır?

Edebiyat ve sanatın bu üstün önemini ve bu önem üzerine oynanan oyunları kavrayamamış bir

yönetim inanç hareket ve kuruluşlarını da, partileri ve iktidarları da iskambil kâğıtlarından yapılmış şatolara çevirir.

Tercüman, 1975

ÖTE - BERİ

SÖYLEDİKLERİNE göre Fransa'daki tiyatrolar canlarının istediği kadar tercüme piyes oynayamazlarmış. Devlet onlara bu hakkı çok düşük bir yüzde ile tanımış. Repertuvarların büyük ağırlığını ille de yerli eserler tutacak.

Hürriyet denince akla bu ülke gelir: Bir Fransız, gümrük kapısında, polisin, gümrük yetkililerinin önünde basabilir nârayı: **«Kahrolsun Fransa»,** diye. Kimse de kılına dokunmaz; olsa olsa **«Deli mi, ne?»** diye bakar geçerler.

Lâf olsun diye söylemedim bunu. Olmuştur aynen. Bilmeyenler için tekrarlayalım:

Adam gazeteci. Görevli olarak Moskova'ya gönderilmiş; yedi, sekiz ay kalmış orada. Gidenler bilir, biz de gördük; basık havası elle tutulacak, psikoloji değiştirtecek kadar yoğundur. Bir haftada bunaltır insanı. Bu gazeteci için de öyle olmuş. Adamcağız neredeyse tırlatacak. İstediği gibi konuşmak, istediği ile konuşmak, istediği yere gitmek ve istediği kadar kalmak!.. yok öyle şeyler ve aralıksız nefes aldırtmayan bir gözetim altında! Söyledim işte; keçileri kaçırdı, kaçıracak, heyheylerin eli kulağında. Sırtladığı gibi valizleri atlamış uçağa.

Paris Havaalanı'nda, insan için, hürriyet denilen birşey olduğuna dair beslediği inancın doğruluğunu

denemek ihtiyacını önleyememiş ve basmış o ünlü nârayı: Kahrolsun Fransa!

Ve, bakmış aldıran yok: **«Oh»** demiş, **«Fransa'dayım.»**

Hürriyet'in böyle sınırsız olduğu ülkede, evet, sıra kültüre ve medeniyet unsurlarına geldi mi, söylediğim türden yığınla sınırlama vardır. Zira, bir milletin yüzyıllar boyunca damla damla biriktirdiği, kafa besleyen, insan yapan kaynaklar hoyratlıklara, sorumsuzluklara, idraksizliklere ve ihanetlere peşkeş çekilemez.

Bu kesin, bu hayati gerçeğin altını çizdikten sonra, dönüp Türkiye'ye bakınız ve bırakınız seviyesizleşme ve yozlaşma hürriyetleri sonsuza ulaşmış özel tiyatrolarla yayımevlerini, Devlet parasıyla, belediye parasıyla milyonlarca liralık açıklarını bir mirasyedi rahatlığıyla kapatan tiyatrolarımıza bakınız:

Dönem olur, bu sahnelerde bir tek yerli oyun sahnelenmez.. dönem olur sâdece belli bir politik tutumun, belli bir ideolojinin maşaları nazarlık boncuğu gibi afişlere takılır.

Ve, böylece de.. özellikle ikinci durumda.. Türk tiyatrosu'nun - değil gelişme - oluşma imkânı ipe çekilir. Hürriyet mi diyeceğiz bunun adına?

Kitapçı vitrinlerine bir de bu gözle bakınız: Hiçbir balık furyası veya narenciye veya domates rekoltesi bizdeki tercüme «eser»lerdeki kadar yüksek olmamıştır...

Ve, ne eserler Allahım!.. Amerika'nın, İngiltere'nin, Fransa'nın, Almanya'nın.. ve daha bir kültür kuramamış, yahut da kültürlerini kızıl faşizme kurban vermiş ülkelerin ne kadar seks, macera ve propaganda döküntüsü varsa hepsi Türkiye'de ve ırzına geçilen Türkçe'de.. roman adına, edebiyat adına!

Evet; sormak şarttır: Hürriyet mi diyeceğiz bunun adına?

Resim ne ise; yenidir deyip geçelim onu. Heykel'in adını bile anmayalım ve sinema ile TRT'nin sözünü etmeyelim; ama bu barbar keşmekeş, eşsiz şaheserlerini benim medeniyetimin verdiği müzikte, de, mimarlıkta da böyledir ve aynı soruya bu konularda da mahkûmdur: Hürriyet mi diyeceksiniz buna.. bu millet yıkıcılığına?

Kalkıp bir de «Kültür Bakanlığı» kurmuş iken? ha?

Tercüman, 1975

RAHMETLE ANMAK

BAYRAM günlerinde televizyon ve radyo rezaletleri arasında tatlı ışıklar ve güzellikler de çaktı. Aslına bakarsanız, ötekilerden de, berikilerden de söz etmeye niyetim yoktu. Ama dördüncü gün öğleye doğru, bir de baktım ki, rahmetli Aşık Veysel konuşuyor. İnsanın içini sarıveren o sımsıcacık, o dost, o çelebi sesiyle.

Ve bir soruyu cevaplandırırken, aşağı yukarı şunları söyledi:

> *«Allah gani rahmet eylesin, benim elimden Ahmet Kudsi Tecer tuttu. Her şiirimde; daha iyisini yazarsın, daha iyi olmuş diye cesaret verdi, beni ilerletti.»*

Bütün dualar azizdir; hepsi de saygıya değer ve hepsinin tutmasını isteriz. Ama bir de, işte bu tutar dedirten dualar vardır. Ve, varsa, yanılmıyorsam, ko-

ca Veysel'in bu «gani rahmet» dileğinin makbul ve mergûb olduğundan şüphe edebilir miyiz?

Elden tutmak, bir istidata yardımcı olmak, gelişmesini sağlamak.. kısacası, bir değerli konuda bir insanı düze çıkartmak, hiç şüphesiz Allah katında da, kul düzeyinde de makbuldür; hele bir de, Aşık Veysel gibi bir kadirbilir büyüğe denk gelmiş ise, bütün gönüllere Cennet'in ferahlığını estirtir.

Masalların peşinde pabuç eskitmenin âlemi yok: Toplumlar işte bu çeşit elden tutmalar ve kadirbilirliklerle büyüyor; uygarlıklar da her şeyden önce, onlar sayesinde ve öyle insanların varlığı sayesinde kurulabiliyor:

Devlet yönetiminde, yâni politikada, bilimde, edebiyatta, öğretim ve eğitimde - çekinmeden sürdürün - sporda, bütün sanat ve zenaatlarda insanların yeni yeteneklere destek oldukları, elden tuttukları, desteklenenlerin de gönüllerini «gani rahmet» dilekleri ve minnetlerle arıttıkları dönemler, bütün toplumların altın çağlarıdır. O altın çağlar incelendiği zaman, bu desteklemelerin, bu yardımcı olmaların müesseseleştikleri, kurallara bağlandıkları görülür. Osmanlı da bunun parlak ve büyük örneklerinden birisidir.

Ve aynı konunun aksi de aynı derecede kesindir: Sarsak ve sallantıdaki toplumlarda ancak «kurt kanunu» geçerlidir. Öyle toplumlarda hâkim hırs hasettir, kıskançlıktır, üstünlükleri ve üstünlük belirtilerini ezmek, mahvetmek çabasıdır: Kötü para iyi parayı, kötü politikacı da iyi politikacıyı kovar hasta toplumlarda. Ve bu günlük hayatın bütün kesimlerinde böyledir: Kötü edebiyatçı iyi edebiyatçıyı, kötü öğretici ve eğitici iyi öğreticiyi, kötü pabuççu iyi pa-

bucçuyu, kötü işçi iyi işçiyi kovar. Kovamasa bile işı gücü onunla uğraşmak, onu engellemektir.

Hasta toplumlarda insanların kendileriyle, kendi alanları ile hiç bir ilgisi bulunmayan iyi ve başarılıyı bile kıskandıkları, çirkinleştirmeye, bozmaya kalkıştıkları görülüyor. Bakıyorsunuz sorumluluğunu - görevini - rezil etmekten başka bir şey becerememeyen bir mimar başarı adayı bir politikacıyı didiklemeye çabalıyor, politikacının öylesi de sapıklığın elinde çürüyor, çürütmeye uğraşıyor.

En pis bencilliğin zincirden boşanışıdır bu. Ve, insanlar, çoluk çocuklarına daha temiz, daha rahat bir ortam bırakmak çabası, elden tutmak, desteklemek, sonuç olarak da «gani rahmet» duaları almak ve aynı dileği yaparak gönül ve kafa, yâni karakter ve yetenek arıtmak varken, neden çürümeyi, çürütmeyi ve çirkinleşip çirkinleştirmeyi bir mârifet sayarlar?

Cevap çok zor değil galiba: Kendilerine güvenemiyor, kendilerine saygıları yok da ondan.

Aslında ise asıl kolay olan o saygıya ve güvene ulaşmaktır ve Tanrı her alanda, herkese bir Tecer ve bir Veysel olmanın kapısını açık tutmuştur.

Tercüman, 1975

MİNİCİK BİR ARMAĞAN VE KOCAMAN BİR OLAY

PETKİM - Petro Kimya - Genel Müdürlüğü, personeline bir bayram armağanı vermeyi düşünmüş ve bir gezi çantası ile, Sümerbank yayınlarından bir kitap dağıtmış.

Çanta mesele değil, kitabın yerine birer kutu şe-

ker veya lokum verilse de mesele olmayacak. Aslına bakarsanız, kitap için de öyle. Ama bir şartla; adı **«Kızıl Çin'den Nasıl Kaçtım»** olmasa idi. Kitap bu olduğu için, armağan edilişi personel arasında hoşnutsuzluk yaratmış.

Armağan alınır, hoşa gitmezse bir kenara bırakılır veya atılır, ama gene de verene, hatır sayana teşekkür edilir. Bu belli ve yaygın bir kuraldır. Ama uyandırdığı hoşnutsuzluk o kadar kuvvetli olmuş ki, personelin bazıları protesto etmiş.

Nedir ki, bu eser o en yaygın nezaketi bile unutturuyor?

Adı konuyu oldukça açıklıyor: Kızıl Çin'deki hayatı dayanılmaz bulan bir Çinlinin, ölümü göze alarak kaçışının hikâyesi. Yüksek öğrenim yapmış, bir yığın tehlikeden sonra yüksek mevkilere de ulaşmış bir Çinli anlatıyor, bir - haberdeki gibi, İngiliz değil - Amerikalı yazar da kaleme alıyor.

Kitabı okudum. Şu anda Çinlinin de, yazarının da adı aklımda değil; buna karşılık, aradan geçen bunca yıla rağmen hikâyeyi bütün ayrıntılarıyla hatırlarım: Onun hakkında, **«Yüzlerce Çiçek Birden Açtı»** başlıklı bir yazı yazmış, konuyu aynı isimle bir piyes haline de getirmiştim.

Elli şu kadar yılda edindiğim bütün bilgimi ve olaylar karşısında tarafsız kalabilmek için duyduğum ve huy edindiğim titizliği ortaya koyarak söylüyorum: Bu kitap okunması gereken kitaplardan birisidir ve değme romanlara - yalnız macera bakımından değil, anlatımı ve konusuyla da - üstündür: Binlerce yıllık bir tarihi, üstün bir uygarlığı olan bir ülke ile, o ülkede yaşamakta olan yüz milyonlarca insanın - evet - insanın trajedisini anlatır; başarılı bir üslub ile anlatır.

Onu piyesleştirirken nasıl heyecanlandığımı ve kalbimin ne devasız hüzünlerle burkulduğunu hâlâ hatırlarım. Ama ben, gene de, bu kitabın bir armağan olarak seçilmesine karşı çıkmadan yapamam:

Gerçekleri kavramalıyız. Ve, Türkiye'de, bir tepki psikolojisinin aklı hiçe sayacak kerteye geldiğini kavramalıyız. Bu psikolojiden yararlananların, bu psikolojiyi - hatta - yönetenlerin, Kızıl Çin neresidir, Mao kimdir, hele hele nedir? Bütün bunları zerre kadar bilmeyen - ve umursamayan -, bilemeyecek de olan kimseleri bu konuda da kullanıp, iteleyebileceklerini, öyle de yaptıklarını kavramalıyız. Gerçeklerin telkinini, uyarma yollarını akıllıca ve o psikolojiyle başa çıkacak ustalıkla yapmak zorunda bırakıldığımızı, artık, kavramalıyız.

Bu minicik tepki ve protesto olayı, aslında, Türkiye'nin ve Türkiye'deki «Gerçekler Cephesi»nin yöneticilerindeki - konuyla ilgili - yeteneksizliğe bir yeni örnektir ve bu bakımdan önemlidir; üzerinde durulmaya fazlasıyla değer.

Tercüman, 1975

ÖRNEK SEÇİMİ

TÜRKÇE ve edebiyat - tartışılamaz - derslerin en önemlisidir. Şöyle bir bakıyoruz; ileri milletlerin hepsi de bunu böyle saymış, bu dersler üzerinde titizlikle durmuş. Dil'ini sağlam bir şekilde öğrenmeyen, edebiyatı ile köklü bir bağ kuramayan kafadan hayır gelmez.

Adam, **«kelimelerle düşünürüz»** demiş. Bu demektir ki, iyi düşünmek için, doğru düşünmek için, sağlam düşünmek için kelimelerin de en iyi, en sağ-

lam, en doğru kullanılışlarını bilmek gerekir. Hattâ bilmek yetmez, bunun içgüdü hâline, mekanik bir hâle gelmesi gerekir.

Nasıl olacak bu iş? elbette ve bir başka yolu aranmamacasına, Türkçe ve edebiyat dersleri ile, onların sayesinde.

Ufacık bir anektod; rahmetli Adnan Adıvar yazmıştı; olay sırasında orada bulunuyormuş: Fransa'da, Sorbon Üniversitesi'nde, fizik sınavında, öğrencinin biri bütün sorulanları doğru cevaplamış. Ama profesör: **«Eylüle»** demiş. Delikanlı çıktıktan sonra merhum dayanamayıp soruyor: **«Acaba ben mi yanlış biliyorum; cevaplar doğru idi, neden bıraktınız?»**

Buyurun fizik profesörünün karşılığını: **«Mösyö Adıvar, dikkat etmediniz mi, tam üç defa Fransızca hatâsı yaptı».**

Bu titizlik sözlü sınavda. Yazılıyı siz düşünün ve dönüp bizim profesörlerimizin makalelerine, eserlerine bir de bu açıdan bakınız.

Aradan bir ömür denecek kadar zaman geçmiştir; fakat - özellikle öfkeli anlarımda - pat diye dilimin ucuna geliveren mısralar, beyitler, hattâ hikâyeler vardır. Bize onları Türkçe ve edebiyat derslerinde örnek diye okutmuşlardır. Dediğim gibi, şimdi küfür niyetine, boşalmak, rahatlamak için mırıldanırım.

Zevksizliğe bakın, zevksizliğe: **«Hele var ki, bir tablo / Görse şaşar Anibal / Ördeklerden bir filo / Bir de kazdan amiral».**

Bizim hafızalarımız bunu ve benzerlerini yarım asırda kusamamıştır. Biz - bütün öteki nesiller gibi - yazarken, konuşurken, duygulanır ve düşünürken her şeyden önce bu eğitim ve öğretim zevksizliklerinden sıyrılıp kendimizi, okul dışı benliğimizi bulmak zorundayızdır.

Edebiyat ve Türkçe kitaplarımıza bakınız; örnekler hâlâ eş dost işidir.. asıl kötüsü, bebeciklerimizin kolayca.. çiğnenmiş lokma gibi sindiriverecekleri şeylerdir. Ve bu zevksizliğe, bu seviyesizliğe koskoca Ahmet Haşim bile yaranamaz:

«Yer sarı, gök yeşil, mercan dallar».

Doğru; bu büyük şiiri anlamak için - belki bir ikinci hayat - bir ciddi gelişme ister. Ama insaf: O ikinci hayata mahkûm bırakmayan ve o gelişmeyi sağlayan yol buradan başlamaz da, hangi **«belde»** veya kıt'adan başlar?

Kıskandığım bir tek Türk yazarı yoktur: Hepsinin başarısı ile de sevinir, güçlenirim. Ama sıra ellere geldi mi, bu sefer de kıskanmadığım, hattâ haset etmediğim yoktur; çünkü namussuzlar bizden - öz eğitim ve öğretimimiz aracılığı ile - çalınan imkânlarla, dillerinin ve edebiyatlarının en güzel örnekleri, yâni kaynakları ile beslenmişlerdir:

Bernard Shaw - ilk okuldan itibaren - Shaekespeare, Keats, Byron - ve Yunan, Latin devleri - ile beslenir.. Gide - gene ilk okuldan başlayıp bu berikiler ve - ağzımızın suyunu kocamışlıklarımızda bile sulandıran Fransız büyükleri ile içli dışlı olur, zevklerini - düşünce ve duygulanışlarını - geliştirir.. sıra benim çocuklarıma gelince.. adam sendeee..

Tercüman, 1975

SANATÇI DEDİKLERİ

BİR sohbet, beni sanat ve sanatçı için yeniden düşünmeye zorladı. Bir eski ve yaygın anlayışa göre, sanatçı dediğin, toplum kurallarını umursamaz, disipline girmez ve alınamaz bir yaratıktır. Birtakım aşırı

alışkanlıkları, düşkünlükleri, hatta sapıklıkları vardır ve olmalıdır.

Aklıma bir yığın isim geldi: Başta Oscar Wilde; Van Gog, Rimbeau, Verlaine, André Gide, belki Poe, hattâ Dostoyevski... Bütün bunlar birer sanat devi ve hepsinin de bir anormal yanı var: Kimi alkolik, kimi esrarkeş veya eroinman, kimi de sapık. Aralarında kumara düşkün olanlar veya hastalar da var.

Böyle olunca da, insanın aklı o yaygın ve eski anlayışa yatacak gibi oluyor. Ama düşündükçe iş değişecektir. Soru bir:

Her nesildeki yüzbinlerce, belki de milyonlarca esrarkeş, eroinman, alkolik, kumarbaz ve sapığın - sayıları yüzbinse, yüz binde-kaçı sanatçı olabilmiş veya sanatçıdır ve bu nisbet diğer iş kollarında nedir?

Ve ikinci soru:

Hiç bir iptilâları ve sapıklıkları olmayan, ama ötekiler kadar, hattâ onlardan da üstün sanatçılar, sanat dehâları.. meselâ Göethe, meselâ Tolstoy, meselâ Leonardo da Vinci, Mikel Angello, Fuzulî, Bakî, Nef'î, Yahya Kemal, Şekspir, Anatol France, Pirandello, İbsen.. saymakla bitmez.. meselâ ve meselâların en çarpıcısı, en susturucusu, Yunus Emre için ne demeli?

Yüzlerce yıl ve sayılamayacak kadar çok büyük sanatçı! Bunların sadece sapıklarına, marizlerine takılıp kalmak, daha doğrusu çarpıcı durumları yüzünden takılıp kalmaya mecbur olmak, bana gazeteler yüzünden düştüğümüz aldanmayı hatırlattı:

Gazetelerde arka arkaya fuhuş, zina ve bilmem ne haberleri çıkmaya görsün; ahlâk bozuldu.. bütün kadınlar kötü veya Dünya'yı kaatiller, hırsızlar sardı

gibi bir zanna kapılacak gibi oluruz. Bu da onun gibi işte. Öyle haberlerin namuslular safındaki ezici çoğunluğu, o an için de olsa unutturuverişi gibi, sanatın bu örnekleri de gerçeği perdeliyor.

Fakat o konuşma bana sadece bu benzerliği düşündürmekle kalmadı; gençlik yıllarımı, edebiyat için yola çıktığım dönemi de gözlerimin önüne getiriverdi:

Aynı anlayış o günlerde de yaygındı ve aynı anlayış, kendisine kapılanlardan bir yığın kaabiliyeti yok etti. İptilâların, sapıklıkların sanatla ilişkisi aranacaksa, üzerlerinde işte bu açıdan durulmalıdır:

Alkolün, uyuşturucu maddelerin veya sapık yaşayışın, derbederliğin anaforunda kaç kaabiliyet ayakta kalabildi ve onlar da yapabileceklerinin kaçta kaçını yapabildiler? Sorunun son bölümü yalnız nicelik bakımından değil, nitelik için de düşünmeye değmez mi?

Meselâ, bir Oscar Wilde'ın yalnız sapıklık ve afyon müptelâsına bakacak yerde, genç yaşta çürüyüp gidişini, üç-beş eserle kalışını düşünmek çok daha uyarıcı olmaz mı?

O gün yaptığımız konuşma, öteden beri benimsediğim bir inancı büsbütün pekiştirdi. Bunu da, öteki aldanışın sebep olduğu dramlar, yediği kaabiliyetler yüzünden genç sanatçılara anlatmak isteğini yenemedim:

Disiplin ve düzenli yaşayış denen şey gerekli ise, yararlı ise, bunun en geçerli olduğu çalışma alanı, zerre kadar şüphe etmiyorum; sanattır.

Tercüman, 1976

KONUYA birkaç hatıracık ile gireceğim.. acısı sorumluların içine zehir gibi çöksün diye. Gaddarlığımdan ve gaddarlıktan hoşlandığım için yapmıyorum bunu.. silkelemek, uyarmak, uyandırmak için yapıyorum:

Yıl 1948. Papuçlarımın altı delik. Bir tek pantalonum var; o da artık yama tutmuyor. Buna karşılık, bir yazarın umabileceği kadar beğenilip övülen sekiz, on hikâyem çıkmış. Bütün umudum orada; geleceğimi kaleme bağlamışım, yıkılmıyorum. İşte o günlerde bir büyük yayımevi, çıkarmaya hazırlandığı bir haftalık dergiye - şair dostum Behçet Necatigil aracılığı ile - beni imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü olarak aldı. Benim durumumdaki birisi için «Devlet Kuşu» dedikleri şey bundan başka ne olabilirdi?

Kolları sıvayıp işe koyulduk. Patron'un önüme sürdüğü yazıları - kendime göre - inceliyorum. Biri hikâye, öteki eleştirme, iki yazıya takıldım: Bugün artık sade suya tirit cinsinden iki solak yazı idi bunlar. Patron'a; «Girmez bunlar» dedim. O da; «Girmeli.. arkadaşlarımızdır yazarları» dedi.

Tabanı delik papuçlarımla Bâb-ı Ali Yokuşu'ndan indim ve kuru ekmeğe katık yapacağım hayallerime döndüm. Ama şunu da eklemeliyim: O patron'a hâlâ saygı duyarım.. inançlarına titizlikle sarılan herkese.. ve kendime karşı duyduğum saygıyı.

Daha sonra **Hisar Dergisi**'ni ve adı onun ikizi olan şair Mehmet Çınarlı'yı tanıdım. Bu dergi ve Çınarlı, değil anlayış, görüş ve tutum aykırılıklarını; insanlar, konular, olaylar hakkında ana ilkeyle azıcık sürtüşmesi bulunan yazıları, en değerli yazarlarını

kırmak, gücendirmek, hattâ kaçırmak pahasına da olsa yayımlamıyordu.

Çeyrek yüzyıllık **Hisar**'da, **Hisar** aile ve câmiasının benimsediği bir tutumu için, bir şair veya yazar için bir tek kötüleme - yazısı değil - cümlesi bulamazsınız.

Bir dergide, bir dergi yönetiminde gözetilen ve gözetilmesi gereken bu titizliğin bir zerresini koskoca bir Kültür Bakanlığı'nda görememek yürekler acısıdır. Ve, vatandaşa çektirilen bu acı ödetilmelidir:

Benim Kültür Bakanlığı'm, benim tarihimin, kültürümün doruğuna dinamit koyan, söven, hakaret yağdıran, çirkef atan bir kitabı çevirtiyor ve yayımlıyor. Bu iğrenç, bu öğürtücü kitabın üstüne de «temel eser» damgasını basıyor.

O yetmiyor, öte yandan müstehcen'i aşıp istihcana varan satırları okullar dahil, bütün kitaplıklara zorla sokuyor.

Rezalet patlayalı bir ay oldu ve biz çene kemiklerimizi zonklata zonklata bir ay bekliyoruz; ama ne bir yalanlama, hattâ ne bir tevil.. en çirkini de, ne bir tek istifa!

Kedi pisliğini örttü, öyle mi?

İçinizden bir tekiniz olsun, koca bakanlığın haysiyetini kurtarmaya yanaşmayacak, ünvanını ve paracıklarını bırakmayacak, gene komisyon üyesi, gene başkan veya müdür veya müsteşar veya bakan kalacak, biz de kulaklarınızdan tutup burnunuzu bu pisliğinize sürtmeyeceğiz, ha? yalayın.. avuçlarınızı!

Ne olurdu be mübarekler, hiç değilse bir tekiniz istifa etseydiniz? ha, ne olurdu?

Ama milletin hissiyatı imiş.. kültürmüş.. bakanlıkmış.. hattâ düpedüz bir iktidarmış! kimin umurunda,

öyle ya! Oturun pisliğinizin üstünde siz.. oturun! Kulaklarınızdan tutulup atılıncaya kadar.. tıksırıncaya, aksırıncaya kadar!

Tercüman, 1976

MEKTUP

BENİ odamın içinde dört döndüren, saatlerce uğraştıran konular olmuştur. Uğraş Allah, uğraş, bir türlü olmaz. Söyleyeceğim söz bellidir, ama nasıl söyleyeceğimi bir türlü bulamam.

İşte, şimdi de öyle: Heyecan, hüzün, sevinç, teşekkür.. hepsi birarada, içim karma karışık. Bunu nasıl anlatmalı?

Dile kolay: Ömrümü bağladığım, acılarıyla, gururlarıyla, minnet ve mihnetleriyle beslendiğim, nimetlerini de, nankörlüklerini de ta canevimde güm güm duyduğum mesleğimi, fıkra yazarlığını bırakıyorum. Bu size son «Merhaba»m. Gelin helallaşalım. Öyle sanıyorum ki, hiçbir helalleşme bu kadar gerekli olamaz: Hakkınızı helal ediniz.

Daha önce de söylediğimi sanıyorum: Edebiyatçı olmayı, roman, piyes ve hikâye yazmayı, varlığımı bu işe bağlamayı lise ikide, onyedi yaşımda kafama koymuştum. Bu karara ihanet etmedim; ama edebiyat - bilinen gerçek - Türkiye'de karın doyurmuyordu; ek görevimi yüklendim, fıkra yazarı oldum.

Evet, dile kolay: 1948'den beri, işte bu sabaha kadar bu işi yaptım. Ama, sadece roman, hikâye ve piyes yazacağım günlerin hasretiyle yaptım.

Şimdi, sevdiğim, saydığım ve beni sevdiğine, anladığına inandığım patronumuz, dostumuz Kemal Ilıcak bu büyük arzuma, hayatımın bu tek tutkusuna yardımcı oluyor, beni azad ediyor. Kararı geçen ayın ondördünde, ben, New York'taki P.E.N. Kulüp ile Prenceton Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenledikleri «Ortadoğu Edebiyatı Konferansı»na gideceğim sırada aldık.

Evet, bu sizlere son «Merhaba»m...

Fakat ne sizden, ne de Tercüman'dan ayrılıyorum. Hele kopmak zerre kadar söz konusu olamaz. Bu çeşit bağlar kafamın ve gönlümün.. kafanın ve gönlün kaderidir; değişmez, değiştirilemezler.

Haftada bir gün gene sizlerle beraber olacağım ve size yılda en az bir roman vermeye çalışacağım. Roman davalarımızın, meselelerimizin, Türkiye'mizin ve insanlarımızın, bizim, bizim dünyamızın daha etkili, daha da köklü bir yargılanışı, sergilenişidir sanıyorum. Kısacası, görevime devam edeceğim. Böylece, kendi çapımda, kendi yeteneğimce daha da yararlı olacağıma inanıyorum.

Son'lar daima heyecanlıdır, hüzün verir ve her son yeni bir başlangıçtır, her kayıp bir kazanç sebebidir; hüznün yanında sevinç, hiç değilse ümit de getirir. Bunu işte ben ta canevimde duyuyorum: Heyecan.. hüzün.. ümid ve sevinç, içim karmakarışık. En iyisi helalleşelim: Mümkünse.. çok rica ediyorum, on yılın hakkını bana helâl ediniz.

Tercüman, 1976

BEN **«Havuçlu Pilav Meselesi»**ni verdim, Yusuf Ziya ORTAÇ da bana 15 lira verdi. Böylece ilk hikâyemi satıyor, **«profesyonel Yazar»** oluyordum artık, ÇINARALTI dergisi çıktığı sürece, her hafta bir hikâyem yayımlanacak, her hafta 15 lira kazanacaktım. Bu bir olaydı; eni konu bir olay. Nasıl olmasın ki, koskoca Sait Faik'a bu iş için ödenen para 7,5 lira idi.. ve ayda 60, yılda 720 lira güven verici bir gelirdi; Devlet dairelerindeki bordrolarda 47 lira 72 kuruşa atılmış yığınla imza bulunuyordu.. ben de, «muallim muavini» olarak sığındığım Şişli Terakki Lisesinde 17 lira 45 kuruş aylık alıyordum.

Niyetim; **«Hey gidi günler, hey»** çekmek değil. Bunun için de, siz şu rakamlar üzerinde düşünürken söyleyivereyim: İşte o yıllarda bir kanun çıktı ve yazar, çizer, düşünür ve bilim adamlarının gelirlerinden 10 bin lira, vergi dışı bırakıldı.

Evet.. istediğiniz kadar üstünde durun, düşünün şimdi: Sait Faik gibi müstesna bir kaabiliyet, bir yılda, bin beş yüz hikâye yazacak da, Devlet baba ancak ondan sonra, **«Ver bakalım arkadaş 17 lira vergi»** demeye başlayacak! Gelin de **«Devlet baba»** sözünün o gönül çelen güzelliğini ta canevinizde duymayın!..

«Ya saygı mı!» dediniz? Saygı kelimesinin saygınlığını yitirmemesi için de, saygı ancak o gönül çelen güzelliği duyuran Devlet adamlarına ve Devlet yetkililerine karşı beslenmelidir: Aynı 10 bin liranın bir tek ay'ı kurtaramayacak kadar değer kaybına uğradığı dönemde bile vergi dışı geliri o noktada tutanlara değil!

Rahmetli Hamdi Ragıp ATADEMİR bize felsefe öğretmeni olarak geldiği zaman çiçeği burnunda bir Sorbon mezunu idi ve giyimi kuşamı, hayata bakışı ile türüm türüm Paris kokardı. Şu cümleyi söyleyen sesi hâlâ kulaklarımdadır: **«Çalış, çabala, didin, öğren; sonra da gel 47 lira 72 kuruşa öğretmenlik yap».**

Aykırı bulurduk bu isyanlarını; çünkü kaleme kâğıda sarılır hesaplardık:

Birinci sınıf bir terzide, kupon Ingiliz kumaşından takım elbise taş çatlasa 30 lira.

Alâsından bir çift papuç 225 kuruş.

Ev kirası 7, bilemediniz 8 lira.

Ve her şey ona göre. Getirin o on bin lirayı da, bağlı, bahçeli bir ev, altı silindirli bir araba alalım. Vergi dışı tutulan on bin lira bu on bin lira idi.

Hiç niyetim yokken, inadına inadına söylüyorum işte: Hey gidi günler, hey!

Geçmiş günlere özlem —duygusallıktan veya biyolojik çöküntüden değil de, işte böyle rakamların gerçeğinden geliyorsa— yaşanan günlere ve yaşanan günlerin sorumlularına ciğer dolusu bir Ruhî Bağdâdî «Yuf» çekmekten başka bir şey değildir. Bu «yuf» da bütün politikacılara yeter. Ve bu «yuf» politikacıyı gerçek ve iddia ettikleri plânda ciddîye aldığınız ölçüde önlenemezleşir.

Edebiyatın, sanatın, bilimin, kısacası, eser'in söz konusu olduğu yerde, bu saçma, tek başına bile Devlet itibarını zedelemeye, yıpratmaya yetmez mi? Ne yetmezi? yeter de öte yakaya bile geçer; çünkü —madde bir— mülkün temeli âdalet ise, onun varlığını ıspatlayan da vergi düzenidir. Bir ülkede

vergi âdaleti olmayınca adâlet iddiası keçilere kalmış demektir.

Öyle işte; bu bir. İkincisi de, milletlerin —yalnız gururları değil— gerçek üstünlükleri, yâni madde ve mâna güçleri edebiyat, sanat ve bilim eserlerine karşı takındıkları tavra, bunlar için hazırladıkları ortamın elverişli olup olmayışına göre gerçekleşir.

Fakat bu bir ayrı konudur; biz onu bırakalım da, bu hakikata dudak bükenler için bambaşka bir alandan örnek verelim:

Gene, o 10 bin liranın öyle bir 10 bin lira olduğu o günlerde 100 bin lira adıyla sanıyla bir servetti ve söylediğim kanun vergi nisbetini yüzde elliye işte öyle on binlerden on tanesi için, on beş tanesi için yükseltiyordu. Günümüze gelince, yüz bin liranın servetliği çöp sepetine. Bu rakam benceğizin yıllık geçimine bile yetmiyor. Şimdi siz, gelin de, adâlet kelimesinin hoyratça harcanışlarına öfkelenmeyin!

Yukarıda, **«fakat bu bir ayrı konudur»** demiştim. Niçin ayrı konu oluyormuş? ve niçin, ben de bir edebiyatçıyım diye koskoca bir meseleyi hasır altı edecekmişim? mesele bal gibi bu konunun içindedir:

Büyük Britanya İmparatorluğu'nun haşmet ve itibarı haşmetmeabın donanmasından değil, Şekspir'dendir!

Bu gerçek o imparatorluğun gerçekten itibarlı, donanmasının da gerçekten haşmetli olduğu bir dönemde, kendi kamarasında söylenmiştir. Sorunuz şimdi kısır ve güdük idrâklere: Nerede o haşmet, o itibar? Kalan bir şeyler varsa, bunlar elbette donanmadan değil, Şekspir'dendir. şairlerden bir şairdendir.

Lenin, ki inanılamayacak kadar acayip bir zafer'-in tek sahibi durumundadır, törenlerde Maksim Gorki'nin, yazarlardan bir yazarın ardından yürüyordu.

Ve bizim Osmanlı'mız bu idrâkin en efendicesini, en üstününü gösterirdi; altı yüz yıla dayanan o sağlam yapısını sanatçılarla, düşünce ve bilim adamları ile kurmuş ve en muhteşem dönemlerinde bile bu ilgiden kopmamıştır. En kesin söylenişi ile, ömrünün şerefli uzunluğunu ve ölmez denecek kadar uzun ömürlü şerefini bu idrâkten almıştır:

Sanatsız, edebiyatsız, bilimsiz.. kısacası, eser'-siz bir üstünlük.. hatta kupkuru bir kalkınma? hadi canım sende! Öylesi olsa olsa, üçkâğıtçılar, vurguncular, sömürücüler türetir ve üretir.

Konu ile ilgili en güzel söz, bana sorarsanız şudur: **Kazın tüylerini onu bağırtmadan yolunuz!**

Anladık; vergi mükelleflerini.. bile değil.. bordro mahkûmlarını ve dürüst kimseleri kaz gibi yolacaksınız. Pek a efendim ama, hiç olmazsa ciyak ciyak bağırtmayın zavallıyı; usulü ile yolun. Bu işi —hem de— kendi menfaatiniz için.. eğer Devlet'in menfaatı Devlet sorumlularının menfaati ise, bu sorumlular kapkaççı değilse.. evet, kendi menfaatiniz için yapın. Yoksa kaz'lar da —vergi kaçıramasalar bile— Devlet sorumlularınadır diye, Devlet'e ihânet yolunu seçeceklerdir.

Bırakınız hakikî edebiyatçı, sanatçı ve bilim adamı soyunun kuruyup gitmesini.. yalancı ve sahte edebiyatçıların, sanatçıların, bilim adamlarının —evet— Devlet ihânetçisi kesilmeleri de var.. bu gidişinizde.

Tercüman, 1976

KAPTIRIP GİTMEK

OTUZ YIL önceki sabahlardan birisidir. Gün ışıyalı ancak iki saat olmuştur. Sokak, seslerini bulmak üzeredir. Şöyle böyle döşenmiş bir odada, tıraşları uzamış, yüzleri solgun, gözkapakları ağırlaşmış dört kişi, bir önceki günün ikindisinden beri poker oynamaktadır. Dünya ve her şey, bu arada zaman kavramı eriyip gitmiştir; hayat gelen kâğıtlar, beklenen kâğıtlar, oyunla ilgili terimler ve bu terimlerle yer değiştirip duran paralar arasında prangalanmıştır. Umut, umutsuzluk.. sevinç, üzüntü.. başarmışlık, yıkılmışlık; hattâ zafer kuruntusu, üstünlük, üstünleşmişlik vehmi veya tarihî bozgunların baş sorumlularındaki çöküntü.. ve bütün bunlara göre çıkarılan sesler; hattâ zafer çığlıkları veya ciğerleri boşaltan soluk verişler! Kısacası, duyguların çoğu yaşanmaktadır; ama o kâğıtlar dünyasında bodurlaşmış, insanı insan yapan gerçek anlamlarını yitirmiş, yozlaşmış olarak!

Ve kapı çalınmıştır. Odaya, uykunun, banyonun, tıraşın tazeleştirip büsbütün pembeleştirdiği yüzü ve ışıl ışıl gülümseyişi -neşesi- ile, felsefe öğretmeni, **İhsan** Hoca girmiştir; **«Şeytanınız gür olsun»** demiştir.

Masadakilerden birisi, matematik öğretmeni, **Fazıl Hoca** onun yakın arkadaşıdır. Cankurtarana sarılır gibi uzanıyor: **«elli lira ver». İhsan Hoca'**nın elinde bir zembil —bugünkü file— vardır. Belli ki pazara gidecektir. Bırakıyor onu ve cebinden elli lirayı çıkarırken; **«Çekil sen.. iki el bakayım da şansın değişsin»** diyor.

Devamlı kaybın çökerttiği **Fazıl Hoca** kuzu kuzu kalkıyor ve yerine **İhsan Hoca** oturuyor. Oturuş o otu-

ruş: Öğle oluyor, akşam oluyor, güneş batıyor; evinde —noktası noktasına gerçektir bu— doğum beklenen.. çocuğunun doğumu beklenen **İhsan Hoca** zembili az ötede ve boş, hâlâ **bop** demekte, **açtım** demekte, **ver üç kâğıt** demekte; **yuff, gene mahkûm üç beyimiz** demektedir.. öfkelenmekedir, sevinmektedir, ciğeri beş para etmeyen paraları alıp vermektedir.

Ve, bu arada —sonradan öğrenildiğine göre— bir oğlu olmuştur; ama İhsan Hoca doğumda bulunamamıştır, pazardan beklenenleri.. belki, gerekli ilâçları da götürememiştir; çünkü kaptırıp gitmiştir: Gerçek Dünya'sını yalan ve yapma dünyaya değişmiştir.

İnsan İhsan Hoca'laşmaya çok yatkın bir yaratılıştadır. Ve biz.. ille poker, ille kumar değil.. ama aynı şekilde kaptırıp gittiğimiz nice oyunlar icad etmişizdir. Öyle oyunlar ki, onların içinde de gerçek Dünya'dan, gerçek Dünya'nın değerlerinden, kurallarından, gereklerinden ve —hattâ— saygı veya görev, yâni sorumluluk, yâni onur mecburiyetlerinden koptuklarımız oluyor: Doldurulması gereken zembiller yanı başımızda bomboş ve unutulmuş olarak duruyor; çocuklarımızın doğumlarını kaçırıyoruz.

Bunun örneği çoktur; çevrelerimizde bu örnekler kum gibi kaynamaktadır. Ama birisi var ki, gerçekten yürek yakıcıdır ve biz artık onun yakıcılığını bile duymamakta veya olağan saymaktayız:

Bordro Mahkûmları.. trafik kepazeliği.. savaş ve savaş alanına dönen üniversiteler, yüksek okullar.. çarşı, pazar rezaleti.. kısacası Devlet'in temellerini kemiren yığınla virus.. ve Yunanistan'la ilişkiler.. paramızın değeri.. döviz meselesi!

Bir yanda bütün bunlar ve daha bir sürü benzeri. Öte yanda da Ankara'dakiler veya Ankara'ya —Başkent'e— göz dikenler!

Evet, politika'dan ve politikacılarımızdan söz etmek istiyor; başından beri de ediyorum. Politikacılarımız İhsan Hoca'laşmıştır diyorum. Türkiye Dünyası'ndan, Türkiye insanlarından kopup gitmişlerdir; çünkü oyunlarına, iktidar oyunlarına kaptırıp gitmişlerdir diyorum; en sağlam, en su götürmez girişimlerinde bile tek ölçüleri oy hesabı olup çıkmıştır diyorum. Bu hesap elvermiyorsa en yararlıya, en doğruya, en verimliye sırt çevirmektedirler; el veriyorsa en anlamsıza, en yararsıza, hattâ en zararlıya ve çürütücüye, kaybettiriciye dört elle sarılmaktadırlar diyorum. Oy getirecekse duraklamadan vermekte ve yapıp etmektedirler; getirmeyecekse, ölüm kalım meselesini bile yok sayabilmektedirler diyorum. Başta muhalefet'i, bu budur diyorum.

Ve.. çünkü, diyorum.. işte trafiğiyle, eğitim ve kültür tabloları ile, işte çarşı pazarıyla, işte saptırılmış sendikacılığıyla, işçi meseleleriyle.. ve Bordro Mahkûmları ile işte Türkiye, işte gerçek Dünya diyorum.

Türkiye'nin baş dâvası kimine göre komünizm, kimine göre faşizm, kimine göre de üretim, tüketim dengesi veya bir başka ekonomik olaydır, meseledir.

Bütün bunların birer dâva olduğu muhakkak; ama daha da kesin olan bir şey var: Hepsinin de birer sonuç oluşu! Elbette baş dâvamızın birer sonucudur bütün bunlar. Ve bizim baş dâvamız, politikacıların kaptırıp gittikleri oyun içerisinde Devlet şuurunu yitirişleridir; Devlet menfaatları için bir asgarî müşterek bile bulamayışlarıdır:

Kan dâvalarının en kinlisi bile kaldırılabilir.. ba-

rış için, Amerika Rusya ile, o da Kızıl Çin'le asgarî müşterekler bulabilir; ama bunlar, bu politikacılar Devlet yararı için buna yanaşamazlar. Öyle görünüyorlar ve bu iddiayı ıspatlamak içinmiş gibi davranıyorlar: îcad ettikleri oyunun içinde eriyip gitmişler; İhsan Hoca'laşmışlar.

Eğitim ve öğrenim hayatının kangreni kesilip atılamıyorsa işte bu yüzdendir. Devlet memurdan —Bordro Mahkûmlarından— ayrı düşünülemez; Bordro Mahkûmları Devlet için bir virus hâlini almışsa işte bu yüzdendir. Trafik Devlet yokluğuna delil olacak hâle gelmişse bu yüzdendir, toplu sözleşme bir mâliye vebâsı kesilmek istidadı kazanmışsa gene bu yüzdendir ve çarşı pazarın dağ başına dönüşü de bu yüzdendir. Hep bu yüzdendir; politikacıların devlet şuurundan kopup gidişleri, îcad ettikleri oyunun içerisinde gerçek Dünya'yı ve Dünya'nın gerçeklerini, kısacası, gerçek hayatı yitirişlerindendir.

Ve o yitirdikleri Dünya'da zembiller bomboş duruyor, evlerde, doğumevlerinde babasız çocuklar doğuyor.

Tercüman, 1976

ÖVMEYE, YERMEYE DAİR

SEÇTİKLERİMİZE göre değerleniriz. Dostunu söyle, kim olduğunu söyleyeyim, demişler. Peki, düşmanın suçu ne? Onlar da bana düşman olduklarını söylesinler ki, ne olduklarını söyleyivereyim. Kısacası, biz sadece seçtiklerimizde, övdüklerimizde değil, karşı olup yerdiklerimizde de varız: Bir aynamız öte-

kiler ise, bir aynamız da bu berikilerdir. Yanıldık mı, bu ikisinde de hapı yutarız.

Demek istediğim şu: Överken de, yererken de, dost seçip düşman olurken de gücümüzün yeterince titiz olmalıyız. Hem de ele güne karşı değil, kendimize karşı duyduğumuz saygı, kendimize verdiğimiz değer ölçüsünde. Dostluk veya düşmanlıklarında ve övgü veya yergilerinde savruk ve gevşek davrananlardan —kendilerine de— hayır gelmez. Bunca yıl yaşadıktan sonra öğrendiğim üç, beş şeyden birisidir bu.

Bütün Amerikalılar bir çapta ve bir anlamda kurnazdır ya; bütün Amerikalılardan daha kurnaz olan bir yazar, hem de Dünya'ya, bir salgın gibi yayıvermişti **«Dost Kazanma Sanatı»**nı. Ve ben, haddim olmayarak daha o zaman, yâni yirmi küsur yıl önce, bir fıkralık da olsa, **«Düşman Kazanma Sanatı»**nı yazmıştım. Aldattım da kendi kendimi ve bir marifetmiş gibi, yığınla düşman edindim. İnsan sonra sonra anlıyor ki Dünya'nın en zor işlerinden birisi de haklı olabilmektir. Herkes kendisini her zaman haklı sanır da onun için anlayamayız bu zorluğu. Ben de bana yığınla düşman kazandıran o «aslan yürekli» saldırılarımın en azından yarısında haksız olduğumu sonra sonra anladım.

Bu işin en dramatik yanına gelince, o da, özür dilemek için her seferinde fırsat bulamayışımızdır: Yanılış veya yanlışımızı anladığımız zaman vakit çok geç oluyor. Bize de Tanrı'ya sığınmaktan başka şey kalmıyor.

Övmede veya yermede yanılış hele memleketle, milletle ilgili bir konuda olmuşsa hele hele bir peşin saplantıdan, bir yan tutuştan doğmuşsa, kendinizi

VİCDAN denen o bağışlamazsız ve kül yutmaz yargıcın karşısında buldunuz demektir. Er veya geç, bu olacaktır.

Ama ne açıkgöz enayiler görmüşüzdür biz; vicdanlarını uyutur ve kendi kendilerini aldatır, avunurlar.. diyeceksiniz. Doğru; ama o zaman da vicdan görevi, kendisinden de acımasız vekiline, kamu vicdanına devreder. Sonuç da, konu ne kadar önemli ise o kadar çarpıcı olur.

Buna da mı burun kıvırıyorlar? Dedim işte öyleleri için söylenecek tek şeyi: Kendilerine saygıları yok, kendilerine değer veremiyorlar`da ondandır bu. Ve bu da bir cehennemdir; hem de ölüm sonrasına kalmayan bir cehennem.

Kaleminden kan damlıyor diye bir söz vardır. Acı acı gülümsetir beni. Dileyenin dilediği makam ve değere, değerli insanlara.. asıl önemlisi de, doğru'lara, gerçek'lere, hakikat'lara, güzel'lere arslanlar gibi saldırabildiği ve vicdandan da başka bir yargılama ile karşılaşmadığı bir ortamda Haydar-ı Kerrar'laşmak şirretleşmekten, yüzsüzleşmekten başka hangi anlamı taşır?

Cesaret'in Anayasa'ya dayanan bir sövme, çamur atma, iftira etme hürriyeti'nden farksızlaştığı bir yerde insanlar, hiç bir şey yapamıyorlarsa peçete tutunmalıdırlar. Bu duruma alkış tutmak, şirreti, yüzsüzü cesur saymak ise ancak kaldırım yosmalarının işidir. Övgüler önce bu süzgeçten geçmelidir.

Bir vakitler.. ama çok, çok eskiden, Hürriyet için mücadele diye bir şey varmış. Hürriyet'in en sağlam garantilere alınışından sonra, birtakım hin oğlu hinler önce onu özgürlük yaptılar, sonra da efeleştiler, gerçek hürriyet savaşçılarının müzelerdeki, tarih ga-

lerilerindeki madalyaları sökülüp alınsın ve kendilerine verilsin istediler.

O bir şey değil, başlarına çorap örülmek istenenlerin arasında.. o, zümrüdüanka kuşu benzeri HALK'ın arasından bu şirretlere övgüler düzen, alkış tutan yığınlar çıktı. Boşuna söylememişler binlerce yıl önce, **her kavim lâyık olduğunu bulur** diye.

Bu övgü sapıklığına gereken şamarı vuramayacak isek, neye lâyık olduğumuzun anlaşılacağı günler er veya geç, ama mutlaka gelecektir.

Yanılgıları var veya yok, az veya çok, ne olursa olsun, Sartre, insan ile sorumluluk kavramı arasındaki bağı kurarken yerden göğe kadar haklıdır ve insan'a haysiyetini hatırlatmaktadır. Biz yıllardan beri ülkemizde, Devlet'imiz için oynanan traji komiğin seyircisi gibi davranıp geldik; bir sorumluluğumuz olduğunu, bu sorumluluk için hiç değilse arada bir parmağımızı oynatmamız, hiç değilse, yeter be dememiz gerektiğini anlamaya yanaşmadık. Bunun için de, işte geldi kapımıza dayandı **hürriyet'**i mahvetmekten başka yiyecek nâneleri olmayan **özgürlük** şirretlerinin namluları. **Odakule** bombardımanı, hiç değilse bazılarını bu konu üzerinde bir parça düşündürmeli, bir şeyler yapmaya, günlük hesap kitaplarının dışında bir şeyler yapmaya zorlamalıdır.

Ne kadar önce söylemiştik: Bugün üniversiteler, yüksek okullar; yarın da bankalar, iş yerleri, fabrikalar!

Ama —ne çare ve ne yazık ki— bırakın uyandırmayı, topun ağzındakileri bile, övgü ve yergi, dost ve düşman seçiminde şöyle bir muhasebeye, bir revizyona razı edemedik. O çevre bile ve hâlâ neyi

veya kimi övüp, neyi veya kimleri yereceklerini bilemiyor. Bu da beni kara kara düşündürüyor. Ben ki, iyimserliği ile tanınmış birisiyim.

Tercüman, 1977

SANATSIZ, EDEBİYATSIZ

TÜRKİYE'de işler iyi gitmiyor. O kadar ki, millet işi gücü bırakıp suçlu avına çıkmış: Bugün memlekette düzinelerle grup, her grup için de bir başka suçlu var. Bu durum, Orta Afrika kabilelerinden birisine yakıştırılan bir fıkrayı hatırlatıyor:

«Bir yığın insan, koca bir nehirde karşı kıyıya geçmek için bir sala dolmuşlardı. Sal ağırlığı çekemedi ve kuma oturdu. O zaman yerliler «İçimizde günahkâr var» diye bağırıştılar. Salın yüzebilmesi için günahkârın veya günahkârların atılması gerekiyordu. Önce göbekli bir tüccarı çıkardılar. Sal yüzmedi. Arkasından bir hukukçu atıldı. Sal gene kımıldamadı. Derken sıra bir komisyoncuya, ondan sonra da bir genel kadına geldi. Bunları bir maliyeci takib etti. Sal gene yüzemiyordu. Sıra, namuslu saydıkları veya sandıkları kimselere gelmişti. Ne var ki, sal hâlâ suyun yüzüne çıkamıyordu; ama ne de olsa hafiflemişti: Sonunda, sıska bir adamcağızı atınca yüzüverdi. Yerliler de avaz avaz bağırdılar: «Günah küpü o imiş!...»

Hikâye, yüzdükten sonra, ilk çıkanların sala tekrar alınıp alınmadıklarından söz etmiyor. Etmediği için de iyi ediyor; çünkü anlatmak istediğini pek güzel anlatıyor. Biz ona bakalım:

Toplum veya halk denilen fantom —veya yakalanamayacak, tesbit edilemeyecek kadar kaypak,

çoğunluk— kendi görev ve sorumluluklarından kopar veya kopartılırsa ülke —lâmı, cimi yok— hikâyedeki yerlilerin salına dönüp çıkar. Dünya bunun örneklerini çok görmüştür. Üç, beş politikacı - yöneticiyi sallandırıvermekle -saldan atmakla- ortalığın güllük gülistanlık olacağına inanan ihtilâller - devrimler - hâlâ sürüp gitmektedir.

Bununla beraber, kendimi bu psikozdan - bu suçlu arama modasından - kurtaramıyor, ben de bir suçlu, daha doğrusu suç ilân ediyorum. Hem de, Demirel'i veya Ecevit'i veya Erbakan'ı, onlar değilse bile, meselâ Danıştay'ı veya doğrudan doğruya düzen'i suçlayanlardan daha haksız veya daha saçma bir şey yaptığıma zerre kadar inanmadan!

Ekonomik... Sosyo ekonomik... Parasal... Maliyesel... Ve daha bilmem ne sal veya sel; sonuç ne olursa olsun, Türkiye gerçekte, edebiyattan ve sanattan nasipsiz politikacılarla yöneticilerin ve edebiyat ve sanattan koparılmışlığın bunalımlarını yaşamaktadır. İsteyen kolayca istediği kadar dudak büksün veya bir şaka sansın, benim kuvvetle benimsediğim suç ve suçlama işte budur.

Budur, çünkü insanı - sonuç olarak da bir toplumu - ancak ve ancak edebiyatın ve sanatın kurtardığını, kurtarmakla kalmayıp yücelttiğini aktüel ve tarihsel örnekleriyle görüyorum:

Roman... hikâye... şiir... tiyatro... müzik... resim... mimarlık!

Tarihe ve etrafınıza, yâni içinde yaşadığınız çağa şöyle bir bakınız, ama mutlaka bakınız; iki kere ikinin dört ettiğini, yâni kalkınmış, refah ve huzura ulaşmış ülkelerin daima ve daima bu konulara önem veren, bu konularda belli bir seviyeye ulaşan ülkeler

olduğunu göreceksiniz. Bu ülkelerdir, ancak böyle ülkelerdir sal'ın neden oturduğunu ve nasıl yüzebileceğini şapşallaşmadan, korkunç derecede suç niteliği alan suçlamalara saplanmadan bilebilenler..

Demagoji ve safsatalar ve mavallar ancak böyle ülkelerde tutunamıyor; çünkü demagojiyi, safsatayı, mavalı ancak ve ancak insana insanlığını anlatan sanat ve edebiyat - isterseniz genel bir söyleyişle, kültür - iflâs ettirebiliyor.

O büyük Osmanlı'nın yalnız Devlet başkanları değil, hemen hemen bütün ileri gelen sorumluları, bütün yükselme dönemleri boyunca, şiirle, müzikle, mimarlıkla, amatör zevkin çok ötesinde ve ölçülemeyecek kadar derin ve ciddi bir önemseyişle ilgilenmişlerdir.

Ve bu ilgi kişiselliği çok aşmış, bu konuların ustalarına ve istidatları ile kaabiliyetlerine de sımsıkı bağlanmıştır.

Beride, öyle bir idrâkın yönettiği toplum da, yâni öyle bir yönetimin halk'ı da Yunus Emre'leri, Karacaoğlan'ları, Emrah'ları, Pir Sultan Abdal'ları, Dadaloğlu'ları benimseyebilmiş, yaşatabilmiş, ancak bu sâyede de, efendi bir vatandaş olabilmiştir.

Ötekileri bilmem. Bilmem de pek gerekmez; ama ben kendi tarihimin grafiğini bir an bile gözden ırak tutamıyorum: Bu grafiğin sanat ve edebiyatla toplumumun ve yönetimimin ilgi ve benimseyişine paralel olduğunu çok iyi biliyorum:

Benim Devlet'im ve toplumum, şairlerine:

«Komadı gitti bu Devlet bizi âdem yerine»

Veya;

«Bu gülistanda benimçün ne gül, ne şebnem var» dedirtmeye başladığı ve dedirttiği ölçüde gerilemeye başlamıştır. Buna inanırım.

Ve, inanırım ki, benim toplumum ve Devlet'im bu acı bağ kopumundan sonra edebiyat ve sanatın büyük yardımından yoksun düşmekle kalmamış, bu büyük kuvveti, üstelik kendi düşmanlarına kaptırmıştır.

Kapatayım bu kimsenin artık iplemediği ipleyemez hâle geldiği acı konuyu. Ama bir kere daha vurgulayarak:

Türkiye'de işler iyi gitmiyor. Suçlu mu? Suçlu sizin için şu veya bu parti veya grup veya kurum veya kuruluş ise, benim için de işte budur; demagojinin, palavranın, mavalın, masalın ve insan'a ihânet tutkularının panzehiri olan edebiyat ve sanattan kopuşumuz veya koparılışımızdır. İnanmayan vermesin küçük kızını.

Tercüman, 1977

SEVİYE

KÜLLÜK günlerinden kalma bir ahbabım vardır; bir şeye veya birisine öfkelensin? hele hakaret etsin, sövsün? hiç görmemişimdir: İşi gücü tadlı tadlı dalga geçmek. Gördükçe ve aklıma geldikçe düşünür de; «Keşke hepimiz, özellikle de politikacılarımız ve sırf politika kesilip çıkan yazarlarımız birazcık ona benzesek» derim.

Türkiye'de hemen hemen herkes burnundan soluyor ve kimse burnundan kıl aldırtmıyor. Demokrasi der demez millet barut kesildi. Başbakan'ından, parti sözcülerinden mahalle ve köy diplomatlarına kadar. Üslûblar efeleşti, kabadayılaştı.. hattâ.. dilim varmıyor ama, ne çare.. külhanlaştı. Bu yüzden de...

hayvanlar koklaşa, koklaşa, insanlar konuşa, konuşa, derler ya.. konuşmak, yâni anlaşmak yolları kapandı: Öfke kapatıyor o yolları.

Velhâsıl, adını ettiğim ahbabım bana, bu hengâmenin içinde, bizim idrâk edilemeyen hasretimiz gibi gelir. Dün onunla gene karşılaştım ve bunu bir kere daha düşündüm:

Hal, hatır sormuş, havadan sudan ve eski günlerden konuşuyorduk. Birden bire:

— «Yahu, Tarık» dedi, «senin tanıdıkların vardır. Gir araya da, şu TV'de arada bir ben de konuşayım».

Gırgıra girmekten başka çare yoktu; sordum:

— «Neden söz edeceksin?»

Hiç bozuntuya vermedi, o artistik ciddiyetiyle;

— «Her konudan.. veya istedikleri şeyden» dedi ve bir solukta sıraladı: «Müzikten, edebiyattan, sibernetikten, endüstri ötesi toplumlardan veya ekonomiden veya paradan veya psikanalizden veya Roma Hukuku'ndan veya Klâsik Resmin Evreleri'nden veya modern ve de çağdaş börekçiliğin kültürel temellerinden.. her şeyden işte».

Ayrıldıktan sonra televizyonumuzu düşünmek zorundaydım artık. Aklıma sözlü yayımlar, konuşmalar, röportajlar, takdimler geldi. Ahbabım, bir ara: «Şarkı bile söylerim.. hafif batı müziği veya türkü veya Türk sanat müziği» de demişti; bu tür müzik programlarını da hatırladım.

Ahbabım - gene bir ara - parodiler yazmayı, hattâ oynamayı ve skeçler hazırlamayı da teklif etmişti; seyrettiğimiz parodileri ve skeçleri de düşündüm. Sonunda da; «Elbette hakkı var dalga geçmeye» dedim:

Bizim TV **seviye** endişesini duymuyor.. bu bir.

İkincisi de, eğitim ile öğretimi fena halde karıştırıyor. Kültüre yardımcı olmakla öğretmenin, kültür ile bilgi'nin ne ilgisi var?

Önemli bir nokta daha: Öğrenimi ve bilgiyi küçümsemesek bile, insana, yabancı olduğu bir konuyu kulaktan doldurmanın imkânı var mıdır?

Ve çıkmasa ne yazar?

Adam ekrana kuruluyor ve başlıyor ahbabımın saydığı ve sayamadığı konulardan birisi için, her isteyenin bir el kitabında, bir okul kitabında, hattâ ciddî bir ansiklopedi'de pat diye bulabileceği, hayat dışı ve ofsayt bilgileri gerdan kıra kıra sıralamaya!

Sonuç?

Sonuç, birtakım ağzı açıklara; «Amma da çok şey biliyor, haa!» dedirtmekten başka ne olabilir?

Ahbabımın elbette hakkı var: Bu işler bir parça mürekkep yalamış herkesin yapabileceği şeylerdir; çünkü, kitaplıklar ne güne duruyor? Ansiklopediler niçin çıkarılıyor?

Söylenenler özel bir araştırmanın ortaya çıkardığı ve henüz söyleyenden başka birisinin bilmediği şeyler olsa aklım yatar. Öylelerine, ama ancak öylelerine helâldir saniyesi bilmem kaç bin lira tutan ekran. Aksi, yâni her isteyenin iki kitap karıştırmakla derleyip toparlayabileceği şeyler, kayırmacalardan, bedava reklâm etme kasıtlarından başka bir şey düşündüremez.

Hele hele seviye - ve kalite - her şeydir. Ve bu, özellikle sanat ve kültür söz konusu olunca kesin olarak böyledir. Peyniri ve patlıcanı bile «çağdaş» diye övmeye kalkışanlara nasıl anlatmalı, bilemiyorum.

Yeşilçam'a veya özel tiyatrolara veya Ali oğlu Veli'nin çıkardığı dergilere, sonra çalgılı gazinolara söz söylemeye kimin ne hakkı olabilir?

Ama sıra aynı konulardaki Devlet kurum ve kuruluşlarına gelecekse, biz, hepimiz, ahbabım gibi açık açık dalga geçmeliyiz. Bu bir görevdir. Çünkü o yayınlarla, o parodiler ve o skeçlerle, onlar gibi, o şarkılar ve şarkıcılarla - büyük bir çoğunlukla - koskoca bir tarihe, koskoca bir kültüre ve bir şah medeniyete günah olmaktadır.

Kısacası, TV sorumluları ya kültürle bilgiyi, eğitimle öğretimi birbirinden ayırmalı ve seviye endişesini ciddî olarak duymalıdır, yahut da ahbabımı ekranlara çıkarmalıdır.

Tercüman, 1978

GÖKYÜZÜ, YERYÜZÜ

LOKANTA denize yüzelli, ikiyüz metre kadar yukarıdan bakıyordu. Çevre Yolu'nun ve Boğaz Köprüsü'nün ışıkları pırıl pırıldı. Aşağıda Boğaz'ın Beylerbeyi ile Ortaköy arasındaki kesimi donmuş bir havuza benziyordu; kiraz renginde idi. Güzel demeye dilim varmıyor: Çarpıcı, şaşırtıcı bir görüntüdür bu. Yeni ve kültürü edinilmemiş güzeli kavramak, böyle bir güzelliğe alışmak zor şey. Beş duygunun da, kafa gibi, tembellikleri ve direnişleri var. Nitekim, biz de görüntüden kopuyoruz; düzeni ve kuralları arapsaçına dönmüş dünyamıza şu yamuk aynaya giriyoruz:

Yeni hükûmetin güvenoyu aldığı akşamdır. Az önce, buraya gelirken, arabada, haberleri dinlemişizdir. Milyonlarca vatandaşımız gibi, biz de kendimizi, partilerden, gidenlerden, gelenlerden konuşmak zorunda saymaktayız. Daha doğrusu, saymakta değ-

liz; düpedüz zorundayız. Çünkü Türkiye havası politika ile dolu. Beyinlerde politikadan ve politikacı isimlerinden başka şeye yer kalmamıştır.

Politika'nın her şey oluşu çok kötü. En kötüsü de, politika her şey olunca politik görüşler arasındaki ayrılıklar insanları birbirlerinden, aralarına kan girmiş gibi, barışmaya yanaşmayan biçimde koparıyor. O zaman da sanatçı sanatçıya, edebiyatçı edebiyatçıya, bilgin bilgine, delikanlı delikanlıya düşman olup çıkıyor. Politika salgını Türkiye'de bu ortamı yarattı; edebiyatı, sanatı, bilimi, tabiatı, soydaşlığı, vatandaşlığı; kısacası, birleştirici ne varsa hepsini yozlaştırdı; hatta çürüttü, kokuşturdu.

Kendimizi zorluyoruz ve gerçek değerlerden konuşmayı başarabiliyoruz: Edebiyattan, kilimlerden, müzikten, resimden söz edebiliyor; bu arada - iki gün sonra toprağa vereceğimizi bilmeden - yiğit ve tertemiz bir bilim adamı olan Osman TURAN'ı da anıyoruz.

★

Ocak ayında böyle bir gökyüzüne az rastlanır: Yukarıda yıldızlar cümbüşü var. Boğaz Köprüsü'ne bakan o lokanta penceresinden ayrılalı yarım saati geçmiştir. Şimdi kendi penceremin önündeyim. Deniz de yok artık: Sadece bulutsuz, kupkuru bir gökyüzü.. Ve yıldızlar.

Düşünüyorum:

Bu yıldızların hepsi de, acaba, gerçekten var mıdır?

Işık bir saniyecikte yüz binlerce kilometreyi aşıyor. Bu hıza akıl erdirmek kolay değil. Bu hızı anlayabilmek insan aklının harcı olamaz

Ve, Dünya'mıza uzaklıkları, yüz binlerce kilometreyi eriten işte bu sâniyelere göre, bir yığın yılı - ışık yılını - bulan yıldızlar varmış. Bunların bazıları, daha çocuk doğmadan önce düşer, kararır, kaybolur gidermiş de, o çocuk ilk aşkının ıslattığı gözlerle gökyüzüne baktığı gecelerde onu, kendi doğumundan önce ölüp giden yıldızı hâlâ eski yerinde kendisine göz kırparken görürmüş!

Ölen, yok olan bir dünya hâlâ varmış gibi görünüyor. Yıllarca sonra!

Kim bilir? Belki bunun aksi de doğrudur; yâni, bir başka yıldız da, o idrâk edemeyeceğimiz uzaklıklarda doğup bir yörüngeye girmiştir de, ışıkların dünyamıza gelmesi için doğacak çocuklarımızın uykusuz geceler geçirmesini beklemektedir!? **(Süphâne men tahayyere fî sun'ul ukuul..)**

Oysa, düşen veya yörüngesine yeni giren o yıldızların - bize göre - çok yakınlarındaki bir başka yıldızda oturanlar bu düşüş ve doğuşları ânında göreceklerdir. Onlarla aramızda telsiz bağlantısı bulunduğunu düşününüz: Onlar bize; **«O yıldız düştü, yok oldu»** veya; **«Yeni bir yıldız doğdu»** diye bildireceklerdir. O zaman biz; **«Hadi oradan palavracı! görüyoruz işte; ışıldayıp duruyor»** diye cevap vereceğiz.

★

Yıldızlara bakmak, bu arada da, düşen veya yenice doğuveren yıldızlar üzerinde düşünmek - Boğaz Köprüsü seyrinden ve dünya işleri ile ilgili konuşmalardan sonra - çok tuhaf oluyor. Sonunda da insan, kendi âlemine, eski ve dedelerinden mirâs aldığı küçücük, karmakarışık ve düzeni, kuralları arapsaçına dönmüş Dünya'sına dönünce benzetmeden yapamıyor:

Acaba Dünya'mızda da - yıldızlar konusunda gözlerimiz için olduğu gibi, bu sefer kafa idrâklerimizle ilgili - düşen veya doğan yıldızlar; var oldukları halde yok sandığımız veya yok olup gittikleri halde hâlâ var sandığımız yıldızlar; yâni değerler, yetenekler, üstünlükler, haklar ve genelleşmiş, doğmalaşmış, iki kere ikileşmiş yargılar yok mudur?

Ve, acaba, bizi birbirimize düşüren kavgalar çoğunlukla onlara kimimizin çok yakın, kimimizin de çok uzak noktalardan bakışı yüzünden çıkmıyor mu?

Var dediklerimizin, ışıl ışıl parıldar gördüklerimizin çoktan düşüp kaybolmadığı; görmediklerimizi de, ışıkları henüz bizlere ulaşmadığı için, yok sanmadığımız ne belli?

Evet, yeni ve kültürü edinilmemiş güzelliği kavramak, öyle bir güzelliğe alışmak zor şey.

Evet, beş duygunun tembellikleri, direnişleri var.

Ve evet, uzaklıklar ışık yıllarını bulabiliyor bu uçsuz bucaksız kâinatta. Bu yüzden de gözler yanılıyor; evet.

★

Peki ama, o çok beğendiğimiz, uğruna kellelerimizi gözden çıkardığımız kafalarımızın da tembellikleri, direnişleri, algılayamayışları ve aldanışları yok mudur?

Yok olup gideni hâlâ var görmek.. henüz göremediğimizi yok saymak!

Gökyüzü için de, yeryüzü için de!

Dramlar, trajediler.. ve mutluluklar doğuran kader.

Yıldızlı ve kimsesiz gecelerde neden hüzünlendiğimizi anlar gibi oluyorum.

Tercüman, 1978

EDEBİYAT yapma, deriz. Keşke adamını bulsak da, **«edebiyat yap, ne olur»** diye rica etsek. Tek tek insanlar için ne söylesem boş; ama sıra **toplum** denen şeye geldi mi, gerçek ortada: Edebiyatını kaybeden ve **edebiyat** yapamayan bir toplum her şeyden umudunu kesmelidir.

Ve kim ne derse desin, biz işte o durumdayız:

Biliyorum; Osmanlıca, artık bir arkeolojik konudur. Ha geçen çağların özlemi, ha Osmanlıca'ya özlem.. ikisi de aynı şeydir, ikisi de imkânsızdır. Evet, bunu biliyorum; ama Osmanlıca'nın büyük bir dil olduğunu da biliyorum.. tıpkı on altıncı yüzyıl'ın asla geri gelmeyeceğini, ama onun muhteşem bir dönem olduğunu kabul zorunda oluşum gibi.

Osmanlıca'da **mütefelsif, mütatabbib, müteşair** gibi kelimeler vardı ve bunlar özenti'yi anlatırlardı; sahte şair, filozof veya doktor deyimini karşılardı. Biz edebiyat'ı, sahte edebiyatçılar yüzünden, edebiyat şarlatanları, edebiyat demagogları yüzünden kaybettik. Hem de, Allah inandırsın, Devlet'in bunları arkalaması yüzünden kaybettik.

Koskoca bir milleti baltalamaktan başka bir anlama gelmeyen ve gelemeyecek olan bu durumda hâlâ da bir değişiklik yok. Kötü kasıtlara pek benzeyen bu tutum hâlâ sürüp gitmektedir.. işte TV'niz, işte radyonuz.. ve işte okul kitaplarınız!

Hepsi de edebiyat'ı baltalamayı iş edinmişler gibi. Hepsi de gerçek edebiyat'tan kaçınıyor ve hepsi de edebiyat şarlatanlıklarını, demagojilerini arkalıyor.

Böyle olunca da, bize, **edebiyat yapma** demek kalıyor.

Güzel bilinmeyince

Bütün konular için böyledir bu: Güzel, sağlam, doğru, iyi bilinmeyince insan demagojiye ve şarlatanlığa açık düşer; kandırılması çok kolaylaşır. Edebiyat konusunda Türkiye işte bu durumdadır; çünkü uzun, ama çok uzun yıllardan beri Devlet, daha doğrusu **Devlet ben'im** demeyi mümkün gören iktidarlar, okul kitaplarını, radyoları ve TV ile konuya etkili olan bütün kurum ve kuruluşlarını kendi çıkarlarının, hiç değilse anlayışlarının bir aracı gibi kullanmıştır: **Bizden** veya **bize karşı** düsturu edebiyat için de tek ölçü edinilmiştir.

Ve bu tutum bazı dönemlerde, özellikle şimdi, tam bir **faşist** nitelik almıştır. Kısacası - söz ayağa düştü deriz - uygarlığın baş ölçeği olan edebiyat ayağa düşürülmüştür. Bunun adı da millete ihânettir, insanlarımıza ihânettir. Çünkü edebiyat'a ihânet budur. Bunu anlamayanlar veya kavrayamayanlar, uygarlık tarihlerine şöyle bir baksınlar; bu eserlerin dörtte üçüne yakınını edebiyat'ın oluşturduğunu göreceklerdir:

Kim yazmış olursa olsun, bir Fransız Medeniyeti Tarihi'nin veya İngiliz Medeniyeti Tarihi'nin yarıdan çok fazlası Fransız Edebiyatı'na veya, İngiliz Edebiyatı'na ayrılmıştır.

Ve bu medeniyetlerle birlikte, bütün medeniyetlerin aklını peynir ekmekle yememiş emanetçileri çocuklarına ve gençlerine edebiyatlarının en güzel, en sağlam, en iyi örneklerini öğretmeyi eğitimlerinin baş görevi sayarlar. Onların çocukları okuyup yazmaya klasiklerinden alınmış mısralar ve cümlelerle başlıyor.

Buna karşılık biz, evet, uzun yıllardan beri bu işi de bir siyasi telkin konusu yapmışız, bir beyin yı-

kama aracı yapmışız; kısacası, faşizme devretmişiz: Radyolarımız, TV'miz, okul kitaplarımız, ödenekli tiyatrolarımız güzel'e, iyi'ye, başarılı'ya; seviye'ye sırt çevirmiş birer faşist propaganda aracı derekesine düşürülmüştür.

Buna ihânet; insana ihânet, beyne ihânet, sonuç olarak da, millet'e ihânet demeyecek olanlar, sadece ihânetle var olanlar ve ihânet'e, ancak ihânet'e bel bağlayanlardır... bir de.. elbette.. budalalar!

Şöyle bir silkinip..

Şöyle bir silkinip Tanrı'nın her kula bağışladığı sağdüşünce ile bakanlar, kör partizanlıklarını bir an için bir yana bırakabilenler - hiç abartmıyorum - uçurumu burunlarının dibinde görecek, çünkü edebiyat'a, dolayısı ile de insan'a yapılan; adinin bayağısı bir iktidar hırsı ile yapılan ihâneti göreceklerdir;

Okul kitapları da, radyolar da, ödenekli tiyatrolar ile TV de, özel bir dikkatle güzel'den, iyi'den, seviyeli'den titizlikle kaçmaktadır; buna karşılık da kırk paralık ve insan'ı budala sayarak yola çıkan politik propagandayı iş edinen bayağılıklara dört elle sarılmaktadır.

Gene altını çizerek tekrarlıyorum ki, hiç abartma yoktur sözümde: Temelimizi, yani yaşama şansımızı kemiren keşmekeş - evet, anarşi'den bin beteri, keşmekeş - edebiyatsızlıktandır, edebiyat'a Devlet aracılığı ile yapılan ihânettendir. Çünkü, insan'ı insan yapan değer yargılarının öğretilmesi, aşılanması ancak gerçek edebiyat sayesinde mümkündür.

Bu da, edebiyat olmayınca meydanın her çeşit demagojiye, şarlatanlığa ve üçkâğıtçılığa teslimi demektir. Türkiye'de işte bu yapılmış ve kötü politikacılar tarafından yapılmıştır; okullar kullanılarak, rad-

yolar kullanılarak, TV kullanılarak yapılmıştır.. bir barbar hırsla yapılmaktadır da..

Ve, yanabileceğiniz kadar yanınız, bu barbarlık kötü politikacıların tek bu konudaki iş ve anlayış beraberliği ile zaferini sağlamıştır.

O kadar sağlamıştır ki, bu ihânete uğramış eğitim ve öğretimin orta okul çocuklarının bile güleceği kırık dökük cümleler bugün artık **şiir** diye - Vallahi - koskoca bakanlar tarafından bile piyasaya sürülebiliyor.

Ve böyle olunca da, millet, **edebiyat yapma** diyor, edebiyat'tan, yani uygarlığın baş unsurundan kopuyor, şarlatanlığa ve keşmekeşe açık düşüyor.

Bıkmadan usanmadan söylerim: Anarşi - keşke anarşi olsa, keşmekeş - edebiyatsızlıktır, edebiyat'a sahip çıkamamaktır. Ve, yerli yabancı, bütün ihtirasların ve ihanetlerin edebiyat'a saldırışları da bu yüzdendir; kızıl veya kara veya mavi veya kahverengi, bütün faşistler de, gene bu yüzden ilk olarak ve bütün güçleri ile radyoda veya TV'de veya perdede veya sahnede veya okul kitaplarında şiiri, romanı, hikâyeyi, piyesi, senaryoyu yozlaştırmaya bakarlar; ilk önce ve olanca güçleri ile gerçek şiirin, gerçek romanın, gerçek hikâye, gerçek tiyatro, gerçek sinemanın direnişini kırmaya, bunları küllemeye, diri diri gömmeye çalışırlar.

Anlamayana ve bu sese yardımcı olmayana yuf çekerim ki, Türkiye'mizde okul kitapları, radyolar, TV ve ödenekli tiyatrolar işte bu barbar çabanın elindedir.

Tercüman, 1978

ESKİLERDEN biri, vezinli ve kaafiyeli olarak; mârifet iltifata bağlıdır, ilgi görmeyen bilgiler ve ustalıklar boşa gider, demiş. O kadar doğru ki, insanın bayağı bulası geliyor: Ekonominin baş kuralı için beyit düşürmenin ne âlemi var?

Niçin mi hatırladım bunu?

Niçin olacak? aynı şeyi söylemek için can atıyorum da ondan:

Şiir, musıkî, roman, hikâye, resim ve bilim denen şeyle birlikte, çeşitli benzerleri! Türkçesi, insanı insan, toplumu uygar yapan beyin ve gönül ustalıkları!..

Bütün bunlar Türkiye'mizde gereğince iltifat görmüyor; yâni, insanlarımız bunlardan gereğince yararlanamıyor: İyi beslenmeme denilen felâkete, biz, bir de bu açıdan bakmalıyız.. kurumlar, kuruluşlar ve kişiler olarak sorumluluklarımızı kavramak, kavradıktan sonra da derlenip toparlanmak için!

Geçen haftanın sonlarında bir tören ile bir konserde bulundum da yeniden hatırladım bu büyük derdimizi:

Devlet Klâsik Türk Musıkisi Korosu'nun konserini, konserin solistleri Neyzen Niyazi Sayın ile Tanburî Necdet Yaşar'ı ve gönülden benimsediğim şef Doktor Nevzad Atlığ'ı ve - özellikle - bana musıkimizin Süleymâniye'si gibi gelen Ferahfezâ Ayîn'i değerlendirmeye, hattâ sâdece övmeye benim sözlüğüm yetmez. Ben, olsa olsa, hayranlığımı söyleyebilirim.. Bir de üzüntümü.

Üzüntümü; çünkü «öyle bir musıki» böyle bir sanatçılar topluluğuna kavuşuyor da bir **olay** olmuyor: Hakkında eleştiriler çıkmıyor, yazılar yazılmıyor

ve konser, şu iki imparatorluğa, iki medeniyete başkentlik eden beş milyonluk İstanbul'da tekrarlanmalara zorlanmıyor!

Bu üzüntü yersiz sayılmaz sanırım.

*

Tören'e gelince; tören, edebiyat dalında jüri üyesi bulunduğum Sedat Simavi Vakfı'nın 1978 ödüllerinin dağıtımı için düzenlenmişti. Vakıf, yedi dalda, edebiyat'ta, fen ve sağlık bilimlerinde, sosyal bilimlerde, görsel sanatlarda, kitle haberleşmesinde, yılın en başarılı eserlerini, gelişim sağlayan çalışmalarını, büyük icat, araştırma ve keşiflerini değerlendiriyordu.

Bu törenden - konserin aksine - sadece güzel duygularla ve mesleğim adına övünerek çıktım.

*

Güzel'e, **iyi**'ye **doğru**'ya **yararlı**'ya **özendirme!**

Eğitim'i böyle de özetleyebilirsiniz. Eğitim bir özendirme sanatıdır ve eğitimler de, eğitim iddia eden kurum ve kuruluşlar da özendirdikleri şeylere göre değerlendirilirler:

Bizim - radyolarımız gibi, TV'miz, ödenekli tiyatrolarımız gibi - eğitim iddia eden kurum ve kuruluşlarımız, insanı insan, toplumları da uygar yapan konularda, edebiyatta, sanatta, bilimde, özendirme bakımından ne durumdadır?

Bu sorunun üzerinde, olanca titizliğimizle durmak için ne kadar geciktik. Öyle bir gecikmedir ki bu, birisi kalkıp da, başta anarşi ve terörizm bütün dertlerimizi ona bağlasa, kolay kolay karşı çıkamazsınız:

Başta çocuklarınız ve gençleriniz olmak üzere, insanlarınızı nelere özendiriyorsunuz ki, umuda hakkınız olsun?

Kafa'ya da, karakter'e de, günlük yaşayışa da özentiler, özendirmeler yön veriyor. Bunu bizim - Devlet sorumluları veya özel - eğitim iddiacıları çiklet veya jilet üreticileri kadar olsun kavrayamamıştır; güzel'in, iyi'nin, doğru'nun, yararlı'nın, yâni insanı insan, toplumları da uygar ve gelişmiş kılan değerlerin reklâmını onların yüzde biri kadar olsun yapmamış, yapamamıştır.. yapmamaktadır.

★

Madalyalar, ödüller, onurlandırmalar; hattâ sâdece adını etmeler, resmini yaymalar.. övgü şeklinde olmasa bile, bütün bunlar insanın motorları ve direksiyonlarıdır. Eskilerin «teferrüt» dedikleri kişileşme, tek olarak kabul edilme, üstünleşme içgüdüsü - Türkiye'de - sâdece polisiye ve bir de politik olaylara teslim edilmiş gibidir.

Zerre kadar işe yaramayacağını bile bile ikide bir düşünürüm: Şu TV, şu radyolar, şu basın ve ilgili bakanlıklar, küçük büyük demeden ve elbette, arka hesaplara saplanmadan, edebiyat, sanat, bilim başarılarına bu kadar vurdum duymazlıktan gelmeselerdi, acaba bu alanlar gene bu kadar kısır mı kalırdı? Ve, acaba, bu anarşi, bu politik sapıklıklar, bu haytalıklar gene böyle çürütücü noktalara ulaşır mıydı?

Sözü uzatmanın âlemi yok; adam söylemiş işte: Mârifet iltifata tâbidir / İltifatsız mârifet zâyidir!

O kadar, o kadar doğru ki - evet - «aman ne bayağı» diyeceklere bir şey söyleyemezsiniz.

Biz de en çoğundan, konunun önemine göre davrananları kutlamakla yetinebiliriz.

Tercüman, 1978

SICAK, sıcak, sıcak. Gözlerim bir dal kıpırdanış: bekliyor; müjde bekler gibi. Bir esmeğe başlasa..

İçimdeki bezginlik belki de sıcaktan. Fakat öyle olmıyabilir de. Kim bilir bu birikintinin en güzel günlerde bile damlıyan damlacıklardan meydana gelmediğini?

Sebebi bilmesem de ne çıkar? Bu bezginlik ağır bir tortu gibi çökmüş gönlüme bir kere. Sızlanmadan yapamıyacağım:

Bir vakitler sadece hikâyeci idim, hikâye yazar, eşin dostun, aşinâların hüküm verme, iltifat etme, teşvik etme, hattâ koruma meyillerine tatmin vesileleri hazırlardım. Roman yazmağa çalışır, yazabilirsin'e benzer lâflar işitir, mes'ut olurdum. Ve beni borçlandıran saadet topu topu bu kadarcıktı. Ben de bu kadarcık çerçevenin dışında hürdüm. Ah hürriyet!.. Aslına, faslına bakmadan, nerdeyse, hürriyet hürriyet diye çırpınan şairlerimize hak vereceğim. Fakat bu kadarı da fazla olur diyorum. Ne ise.. Canımız sıkkın diye çatacak yer aramıyalım şimdi.

O çerçevenin dışında hürdüm, diyordum. Evet hürdüm ve işte asıl saadet bu imiş: Okuma hürriyeti, seyretme hürriyeti, dinleme hürriyeti ve esneme hürriyeti. Nerede o günler, o güzel günler?..

Kitaplarımı kendim seçerdim: Saydığım, sevdiğim, bayıldığım isimler vardı. Onlar kitapçı vitrinlerinde veyà kataloğlarında yeni bir halde göründüler mi sevinir, çocukça sevinir bayram ederdim; el öpmeğe, kucaklaşmağa koşardım. Heyhat; şimdi ne saygımın, ne sevgimin hakkını ödeyebiliyorum. Şimdi vaktim ve gözlerim kirada. Şimdi artık yeni yayınların peşinde sürmeğe, dergileri, megalomanileri için-

de benliklerinin bütün şanslarını kaybeden dâhi şairleri, dâhi hikâyecileri satır satır kovalamağa mecburum. Çünkü şimdi işim bu, vazifem bu: Tenkid yazıları yazıyorum, takdim yazıları yazıyorum.

Hayır, bilmez değilim: Her iş gibi bunun da faydaları, büyük tarafları var, çöpçülüğün her çeşidi bir fazilet gizler. Üstelik burada, bir de güzel, başarılı eserlerle mürekkep kokuları gitmeden karşılaşma şansı bulunuyor. Bunun da inkârı bana göre değil.

Fakat didik didik edilmiş bir tarzın bir nesil boyu gecikmiş, üstelik beşinci elden yayılmış bir özentisine hükmünü verdiğiniz zaman kulaklarınızı tırmalıyan homurtular karşısında, nasıl olur da kaybolan hürriyetinize yanmadan yapabilirsiniz? Hele böyle sıcak günlerde..

Tercüman, 1952

TAVUR

BU köşe için yazmağa başladıktan sonra çeşit çeşit güçlüklerle karşılaştım. Sırası geldikçe onlara dokunup geçerim. Fakat şimdi, beni en çok uğraştıran, panik endişesi doğuracak kadar tereddüde düşüren büyük güçlüğü söylemeliyim:

Tavrum ne olacaktı?

San'atımızla ilgim yeni kuruluyordu. Dergilerimizi, tiyatromuzu ve öbür san'at kollarını tanımak fırsatını daha önce bulmuş, bir takım hükümlere varmıştım. Fakat o hükümler bu iş için ne dereceye kadar işe yarardı?

Mesele yalnız benim çevrem içinde kaldıkça pek kolaydı. İster beğenir, ister beğenmez, beğenip beğenmemenin de herhangi bir basamağında, meselâ

hayranlıkta, veya inkârda bulunabilirdim. Ahbaplıklarıma, düşmanlıklarıma, antipati ve sempatilerime mukavemete lüzum görmez, sırtüstü uzanır, sigaramı tellendirir, küfreder veya alkışlardım.

Fakat burada, not almaktan korkmasam bile, okuyucuya, yâni gerçek ve bilgiye dayanan ölçülere saygı göstermeğe mecburdum. Üstelik - gurur duyarak - işte itiraf ediyorum: Bu saygı bana menfaatlerin en gerçeğini getirecekti. Çünkü - her okuyucu gibi - bizzat ben de münekkidleri, kalpazan, riyakâr, haydut gibi veya dürüst, namuslu, bükülmez gibi sıfatlarla tanıyordum.

İşe; demek ki şu iki yoldan birini seçmekten başka çare yok diye başladım. Hatadan korkmıyacaktım: Bana anlayışsız, bana kaba denilebilecek, fakat küçük hesapların peşinde iyiye kötü, kötüye iyi dediğim iddia edilemiyecekti; çünkü bilgim ve anlayışım ölçüsünde delilli, izahlı yazacaktım. Öyle de yazdım.

Burada bir ikinci çaprazla karşılaşıyordum:

Yazılarım daha altmışı bulmadan bana «müsamaha»dan, «teşvik»ten, «yardımlaşma»dan bahsedildi, gelişme çağında bulunan san'atımızın bunlara muhtaç olduğu söylenildi.

Şahsiyetler tarafından söylenilen bu sözler beni çok düşündürdü derken mübalâğa etmiyorum. Çok düşündüm, fakat sonunda müsamahakâr davranacak kadar mağrur, yardım edecek kadar da kuvvetli olmadığımı gördüm.

Aynı mesele için bir takım «ahbap»lar da daha pratik davrandılar: Onlar: «Herkese çatıyorsun. Bütün kapılar kapanacak. Bu memlekette bir şey olmak için, hattâ geçinmek için gruplardan birine girmek

şarttır. Daha yolun başındasın bu şansı iyi kullan. İnsanları ne kadar okşarsan o kadar kendine bağlarsın. Sonra sen aynı zamanda hikâye, roman yazıyorsun. Bunun için iyi geçinmeğe herkesten çok ihtiyacın var» diyorlardı.

Bu konuda ben daha başlangıçta bir karara varmıştım. Bütün ümidim karşımdakilerin insanlığına bağlanmış bulunuyordu: Bir eserini övüp, öbür eserini yerdiğim yazar gücenecek, hele kin bağlıyacaksa kendisi bilirdi. Zaten öylesinin ne gücenmesi, ne de kin gütmesi değer ifade eder; çünkü dostluğu değer taşımaz.

Dünkü ve bugünkü yazılarımın boşluklarına yarın bakarım.

Tercüman, 1952

ÇALIŞMAK

DEVRİN omuz çevirdiği faziletlerden biri de bu oldu. Sihirli düğmeler ve sür'atin artışiyle birlikte elâstikiyetini artıran zaman, bizi çalışmada hayvanî bir taraf keşfettiğimiz kuruntusuna düşürdü. Lafonten, bir tepkili uçakta Atlantiği on saatte iki defa geçseydi ihtimal karıncalarla uğraşmıyacaktı. Bu devrin putlarından biri de günde sekiz, hattâ altı saatlık iş oldu.

Saatte bir otomobil yapılırken, otomobile yeni bir kaafiye bulmak için bir saat harcamaktan daha abes bir şey varsa, o da elbette şiir yazmak olacaktır.

İsterseniz başka türlü konuşalım: Yeni cins krallıkların, petrol, gemi, otomobil, kısacası sanayi krallıklarının dünya hükümranlığını ilk ağızda ve zerre

kadar dayanmadan kabul ediverenler san'atkârlar oldu: Şairler, ressamlar, bestekârlar, romancılar, hattâ hikâyeciler. Bu kabulün peşinden sökün eden panik nasıl unutulur?

Fakat ben çalışmaktan bahsedeceğim, ne bir tarihçiye, ne de girişe lüzum var.

Önce size Çiçero'nun bir sözünü hatırlatayım: Çalışmakla yükselen insanların sayısı tabiatın yükselttiklerinden çok daha fazladır.

Siz şimdi burada, çevrenizde çakıp da bir nefes sonra sönüp giden istidatları düşünün. Bana gelince, ben günde on sayfa yazmakla bir ayda tamamlanabilecek olan kocaman romanları düşünüyorum. Bir roman projesi olmıyan bir tek şair veya hikâyeci ile tanışmadım. Onlar tanıştığımız zamanlar gençtiler. Aradan yıllar geçti, fakat hâlâ o projeleriyle birlikte gepegenç duruyorlar. Ve, Allah beni yanıltsın, gepegenç de dâr-ı bekaaya göçecekler. Çalışmıyorlar.

Çalışmanın sırrı okuma zevkini kaybedişle birlikte kayboluyor. Okumayınca, hırs insanın göğsünü ne kadar tokmaklarsa da faydasız. Okumuyorlar.

Bir yazımda, iyi bir kunduracı olmanın şansı iyi bir okuyucu olmakla başlar, demiştim. Bu benim keşfim, benim vecizem değil! Onunla bu bakımdan övünemem. Aynı cümleyi ileri insanlar ve cemiyetler bağıra bağıra tekrarlayıp duruyorlar.

Çalışmak, iş yapmak demek değildir. Bir iş yapmağa nasıl olsa mecburuz, mahkûmuz. Çalışmak bağımsız bir kafaya ve üstün bir ruha sahip olabilmeği hedef tutmaktır. Bu hedefin yolu san'attan, okumaktan geçer. Şöyle bir dikkat ediniz, mes'ut insanların ne kadar azaldığını hemen göreceksiniz. Mes'ut, muvazeneli, iyi insanlar ne kadar da azaldı.

Çünkü okuyan, kafasını ve ruhunu unutmıyan insanlar azaldı. Ben kendi hesabıma çok tenbeller gördüm: Bürosunda, atölyesinde, veya tezgâhının başında on, on iki saat didinen zavallı tenbeller gördüm. Bankadaki milyonlar, apartmanlar, hususî yatlar ve arabalar, sonra zamana tasarruf.. Zamana tasarruf bile, evet, lâfdır. Okumıyan insan tenbeldir ve tenbellik şarlatanların, zâlimlerin istismar ettiği en hazin esarettir.

Tercüman, 1952

TENKİD YAZILARI

KİTABI için yazılanlar, bir san'atkârı ne kadar düşündürse yeridir. Övülmeği herkes ister, fakat övülmenin çok defa bütün yermelerden daha küçültücü olduğunu pek az insan kabule yanaşır. Kötülüyenlere karşılamalar yazan çok san'atkâr gördük ama, öven birisiyle çekişmeyi göze alan bir kitap sahibi - ben kendi hesabıma - görmedim. Halbuki önce bunlardan kurtarmalıyız yakamızı.

Bir kitap çıkardınız diyelim. Diyelim ki, kitabınız on, on beş münekkid tarafından, elbirliğiyle övüldü. Dikkat!

Burada bendenize dikkat işaretini verin ve kontrol insiyakınızı hoşlamanıza kaptırmayın. Çıkan yazıları şöyle bir gözden geçirin.

Her münekkid bir başka tarafınızı ağırlık noktası yapabilir, bu pek alâ muhtemeldir; fakat üzerinde, aynı zamanda durdukları birkaç tarafınız da olacaktır: İşte buraya bakın. Meselâ üslûbunuz, veya sosyal tarafınız.

Dikkat edin göreceksiniz; bu birleşmelerde açık-

ça göreceksiniz söyledikleri şeyler, çok zaman, ne sizin üslûbunuz, ne de sosyal tarafınızdır; fakat sadece söylemek istedikleridir. Onlar birtakım hüküm cümleleri edinmişler ve sizi sempatik buldukları için bunlardan müsbet olanlarını kullanmışlardır. Sizin için kullanılan bir cümleye, ne bileyim, meselâ, Colette için yazılmış olan bir eski yazıda rastlayıverirseniz hiç şaşmayın. Şaşmayın diyorum a; asıl meselenin iyi niyetinizi sınırlayabilmenizde ve münekkid için sizden çok kendisinin önemli olduğunu kabul edivermekte bulunduğunu unutmuş değilim.

İçinde benzetmeler olan, hele parlak benzetmeleri olan tenkid yazıları, bana pek şüpheli görünürler. Şu cümle ne demektir, Allahaşkınıza, zerre kadar ifadesi varsa lütfen bildirin:

«Bu on üç hikâye, bahar çiçeklerinden yapılmış bir demettir!»

Buna benzer daha neler yazar şu münekkidler.

Fakat mâdemki «küçültmek» kelimesini kullandık, daha başka yerlerden de söz açmalıyız:

Münekkid için, çok zaman, en önemli, hattâ tek önemli şey kendisidir, hesapları vardır: Dikkat edin, iki kere ikinin üstüne yürüyen münekkidler, ölçüleri bilmiyen, bilse de bilmezlikten gelen münekkidler görecek ve bir vasıta yapılmak istendiğinizi anlıyacaksınız.

Zayıfları öven münekkidler vardır; gerçek başarılara yüklenmeseler bile, böyle yapmakla başlarını kuma sokarak, rahatlarlar. Bunlar bir yandan da teşvikçi, destekleyici rolündedirler. Asıl mesele, san'at, onlara vız gelir, kıymetleri iflâsa götürebilmek için çalışırlar sanki.

Güzele güzel diyemiyenlere, demiyenlere karşılık, kötüye kötü diyemiyen, evet; diyemiyenler var-

dır; bunlar da sorumluluklarının büyüklüğünü idrâk edemiyen veya yükünü taşıyacak karakter sağlamlığından yoksul münekkidlerdir.

Tenkidin, her şeyden önce, bir ahlâk işi olduğu nasıl inkâr edilir? Bilgisizliğin gayri ahlâkî bir tarafı, dâima olmakla beraber, ne çare ki bilgi, ahlâkı dâima garanti edemiyor.

Ve bunlar ihmal edilecek şeyler değil... Buna inandığım için söylüyorum: Şimdiye kadar münekkidlere fazla bel bağlandı, san'atkârlarımız görücüye çıkmış kızlar gibi davrandılar. Bir de aksini denesek, diyorum ve gerçek bu şekilde ışığa çıkar sanıyorum. Yâni; şu uslûp denemesi tenkidlere karşı, taktiklere karşı bir savaş açsa yazarlarımız, nasıl olur acaba? Asıl öveni sorguya çekmeli.

Tercüman, 1951

YENİ RESİM

RESMİN de yenisi var. Bir bıkkınlık devresi geçirmişiz ve her şeyin yenisini bulmağa çalışmışız. Benzemek istemiyoruz. Eskiler de benzemek istemezlermiş; fakat onların yolu ayrı imiş; bir çeşit yarışmakmış: Bütün yarışmaların, güreşmelerin yasakları, kurulu düzenleri varsa san'atların da varmış, san'atkâr bunlara uyarak en öne geçmek için çabalarmış. Şimdi böyle şey pek yok. Şimdi san'atkâr en öne geçmek değil tek kalmak istiyor. Bu yüzden çoğu kimseler yeni san'atta bir moda psikolojisi görüyor. En çok haklı sanıldıkları kol da resim. Gerçekten de resim altüst olmuş durumda: İddialar ve daha çok arayışlar var. Arayış insanın büyük faziletlerinden biridir; fakat hem çok şahsîdir, hem de bir

düzene varmadan, konusu ne ise, kat'î bir ilim ve san'at değeri taşımaz. Yeni resme yüklenenlerin, omuz silkenlerin kuvveti buradan geliyor.

Bizimkilerin de «non figüratif» dedikleri bir tarz var. Yeniler grubunun son sergisinde de gördük bunlardan. İnsan ne olsa resmi çizenin ne demek, ne vermek istediğini anlamak istiyor. Beğenmek, hoşlanmak, övmek için anlamak lâzım. Herkes her şeyi anlıyamaz tabi. Bilmem bu noktada biraz durmak istemiyecek misiniz? San'atkârlarla duygu birliği kurabilmeği, her anlayış bir hak olarak benimser; zâten berikinin değeri de geniş çapta buna bağlıdır. Bir renk ve çizgi keşmekeşi önünde antipati değilse bile apati hoş görülmelidir. Hiçbir san'atkârın anlaşılmağa karşı bugünkü kadar kayıtsız kaldığı görülmemiştir, sanırım. Siz büyük bir alçak gönüllülükle sorsanız da, karşı taraf mânalı bir gülümseyişi tercih ediyor. Belki de gerçekleri, onlar için, lâfı edilemiyecek kadar tamdır ve biz anlayışsızlığımız, kültürsüzlüğümüz yüzünden utanmak zorundayız.

Fakat bu işin bizim işimize yarayacak tuhaflıkları da var: Yeni resmi övenler, övüşlerini ne kadar ileri götürürlerse, edebiyattan küçümseyerek attıkları sembolizmin her çeşidini onda büyük meziyetler olarak benimsiyorlar. Ve resme sosyal oluştan tutun da, tandansa kadar bir sürü sıfatlar yükliyerek ona kelime san'atlarının, hattâ beyannamelerin vazifelerini yüklüyorlar. Konuşan resimler iddiası, konuşturan resimlerin yerini almak istiyor. Üstün anlayışlılara sorulacak bir konu.

Ben de, yeniler grubundan Nuri İyem'e, anlatması için:

— Bu şekilsiz resim...

diye soracak oldum: İlk olarak:

— Non figüratif

diye önemle düzelttikten sonra, şunları söyledi:

— Benim bir tane var: Anlamak için yaptım. İsrar etmek niyetinde değilim.

Başka birşey demedi. İhtimal anlayışsızlığım hevesini kıracak sanıyordu. Bununla beraber, kendi düşüncemi söylemekten çekinmedim:

— Şekilsiz, pardon; non figüratifde ressam, galiba bir psikoloji arıyor ve bunun geçiciliğini (sirayetini) pek umursamıyor, kendisi için çalışıyor.

Nuri İyem bana hak vermek için duraklamadı. Şimdi, artık biz, her ressamdan bir beyanname bekler olduk. Yeni resim sosyal'in peşinde giderken ferdiliğin eşiğine kadar geldi.

Arayışların önemine inandığımız için söylüyoruz: Pikasso Arab ve İspanyol'dan çok şey kazandı. Acaba çiniciliğimiz gibi, minyatürlerimiz, kumaş, nakış, oyalarımız, ressamlarımıza renk ve desen bakımından birşeyler veremez mi? Bunu bize, Müsteşrikler Kongresi dolayısiyle açılan sergiler düşündürmüştü.

Tercüman, 1951

FAYDA MESELESİ

BİRKAÇ dergi birden son sayılarını «San'at ve Fayda» masalına ayırdılar.

Biz aynı masalı çeşitli tarihlerde, çeşitli yerlerde ve çeşitli imzalardan pek çok dinledik.

San'at faydalı olmalı mıdır, yoksa san'atın bulunduğu yerde fayda konuşulmaz mı?

Ah bu beyhude suallerden, bu zorlanan meselelerden çektiklerimiz!

Bu işi yapan koca bebekler, bir defa da, fayda kelimesini bilmeden erik çaldıkları günleri hatırlamıyacaklar mı?

Şu yeryüzünde her şey faydalıdır, her şey bir şey için faydalıdır. Yeter ki ihtiyacın farkına varılsın. Ceviz, sincap için faydalıdır, çünkü sincap, kabuğu kırılınca cevizin içinden ne çıkacağını bilir. Buna karşılık bir beygir ceviz dolu bir ahıra kapalı kalınca yaşama şansını cinsinin üstün bir dehâ sahibi olup olmayışına terkeder.

Lâfı uzatmağa lüzum yok. Biz; fayda, fayda, fayda dedikten sonra propagandaya geçenlere bakalım:

Altın Zincir isimli bir kitaptan birkaç defa bahsettim zannederim. Upton Sinclair o kitabında san'atın bir propaganda olduğunu, üstelik, değer verilebilecek san'atın ancak Marxist propaganda yapan san'at olduğunu, komikliğe, hattâ şaklabanlığa varan bir zekâ ve mantık inceliği ile - kendi zekâ ve mantığı hesabına - isbatlar.

Kendi zekâ ve mantığı hesabına dedik. Fakat ne çare ki, şu gelgeç dünyasında her malın olduğu gibi, her mantığın da alıcısı bulunuyor. Nitekim Türkiye'de, bilhassa Galata köprüsünün öte yakasındaki salonlarda incecik san'atkâr parmaklarının salladığı zincir çoğu defa işte o Altın Zincir'dir. Yukarıda söylediğim «fayda» masalı da bu zincirin cicili ambalâj kutusu olarak gümrükleri aştı.

Halk için diyorlar, halka faydalı olmak için diyorlar. Ah bu asîl endişe. Fakat bunu kabul etmemiz için bir parçacık daha zeki olmaları gerek. Ne halk, ne san'at. Fayda, evet. Fakat o da halk için değil. Bütün mesele san'atı halk avcılığında yeni bir silâh olarak kullanabilmekte.

Hangi halk, hangi san'at? İstenilen şey bu mudur, iyice bilmiyorum ama, elde edecekleri şeyin ruh ve zekâ adına, yani san'at ve insanlık adına esaret olacağından eminim.

Şimdi söylemeden geçmek olmaz: Bu konuda Türkiye aldanışlar, aldatılmışlar memleketidir. Görünüşlerine bakmayın siz. Öyle görünen şair ve hikâyecilerimizin yüzde doksanı masum, akılları işin aslına ermiyen, bu iş için bilgi ve hazırlıktan mahrum delikanlılardır. Onlara solcu damgasını vurmaya kalkışmak, emin olun, günahtır. Onları bize öyle solak gösteren, kulaklarına ve gözlerine kadar sokulmanın yolunu bulmuş örneklerdir.

Bugün bir bakıyorsunuz «genç bir istidat» tam bir samimiyetle anasından, bacısından, yavuklusundan bahsederken, sanki bir zihnî kesilişle şiirini «ey insanlar» veya «ey benim aç kardeşlerim» diye bitiriveriyor.

Çünkü ona, öyle demezse şiirinin «yeni» olmıyacağını, şiir olmıyacağını, basılmıyacağını söylemişler bir kere. Yavrucak ne yapsın?

Fayda?

San'at eseri elbette faydalı olmalıdır. Dikkat ediniz, cephe bunun için değil, fakat sadece kime faydalı olacak, nasıl faydalı olacak, ne için faydalı olacak sualleri yüzünden açılıyor.

ÖVÜNME her devirde kötü karşılanırmış; övünenler, açıktan açığa yerilmiş. Bu yergiden padişahlar, vezirler bile yakalarını kurtaramamışlar. Teskerelerde, tarihlerde bunu gösteren bir çok cümle göreceksiniz.

Padişahlara, vezirlere bile yakıştırılamamış ama, padişahlarla vezirler de dahil cümle âlem iki cins insana övünmeyi helâl saymış: Pehlivanlara bir, san'atkârlara iki.

Gel zaman, git zaman cazgır «zayıfım diye yerinme» sözüne seci düşürmek kaygısından olacak, «kuvvetliyim diye övünme» diyerek övünmeyi pehlivanlara da haram etmiş.

Şimdi şöyle bir etrafınıza bakınız, hattâ son asrı hatırlayınız - bir Muallim Naci, bir de Yahya Kemal bir yana - övünen san'atkâr göremiyeceksiniz.

Pehlivanlara cazgır, peki, san'atçı nesle kim haram, kim yasak etti övünmeyi dersiniz?

Ben bütün çalışmalarıma rağmen, şu soruyu, cazgır, der gibi cevaplandıracak bir kelime bulamadım ve sonunda bir büyüğe sığındım. Onun söylediklerini buracığa yazıvereyim de, sizler ister doğru bulun, ister bulmayın:

«Kimse kendi değerini sayıp dökmiyecek, fakat başkasının değerini düşürmeğe çalışacaktır. Kimse düşmanına kaba hareketler yapmıyacak, fakat mâhirane bir şekilde iftira edecektir.»

Evet, ben yukarıdaki sorunun cevabını J. J. Ruso'nun şu sözlerinde buluyor, açıkçası cevabı bir ahlâk alanına yerleştirmek istiyorum. Fakat bu apayrı bir konu. Bunu bırakıp, nasıl övünürlermiş ona

bakalım, üç beş «fahriye» örneği görelim. Şunlar, Nedim'den:

«Her sözüm gönül meclisinden mâna gülşenine gül gibi renkli, nergis gibi keyifli olarak gelir.»

«Renk ve güzellik kumaşı önce sözümün boyuna biçilir de, baharlara ondan sonra gelir.»

Nâilî ise şöyle diyor:

«Şiirimin güzellikleri, tâzelikleri güneşi soldurur.»

Nef'î bu yolda tam bir meydan eri gibi boy gösterir, meydan okur ve:

«Benim temiz gönlüm şiirin Levh-i mahfuzudur, onun bunun yaratılışı gibi kitapçı dükkâncığı değil» der, sonunda da şiiri yaratılışının bir eseri sayar.

Örnekler çok; ararsanız, hepsinde çeşit çeşidini bulacak ve sonunda övünmenin, san'atkârlarda, kuru bir gurur oyunu değil, fakat tam aksine, mertliğin, dürüstlüğün en mükemmeli olduğunu göreceksiniz.

Bütün küçüklükler, pısırıklıklar perde arkalarında, kulis aralarında - böceklerin taş altlarına yığılışları gibi - yığılırlar. Meydana çıkan, rakibi ile, hakemle, seyirci ile karşı karşıya duran övündüğü kadar riske katlanıyor demektir. Bu ise faziletlerin en güzelidir.

Tercüman, 1952

DÜŞMAN KAZANMA SANATI

KALEMİME güvenebilsem derhal işe girişir ve «Düşman Kazanma Sanatı» ismini takabileceğim bir kitap yazardım.

Dost kazanmanın yollarını lüzumundan bir parça fazlasiyle öğrendik sanıyorum. Hem bu işi şu Amerikalı bezirgânın yardımı olmasa da yapabilecektik diyesim geliyor. Evet evet; ya dostluğun tarifini yeni baştan yapmalı veya arada sırada da düşman kazanma sanatının asil taraflarını hatırlamalıyız.

Tröst ve kartel kelimeleri mefhum olarak Türkiye için henüz yabancıdırlar; fakat dergilerimizin şu özentilerine ne dersiniz? Dergiler ve - kendi deyişleri ile - sanatçılarımızın? Ben sana hayran - hayır - sen de bana hayran: Bu kadarı yeter; cama tırmanmağa lüzum yok. Yeni bir dergi mi çıkaracaksınız veya kaleminiz işlemeğe mi başladı? Yapacağınız şeyi biliyorsunuz değil mi? Siz beni öveceksiniz, ben de sizi överim. Sonra beraberce o'nu överiz, karşılık olarak o da bizi över: Dostluk büyük kuvvettir: Filân hikâyeci ile falan şairin nasıl meşhur olduklarını görmüyor musunuz? O halde durun ben söyleyeyim: Hikâyeci dergiyi övdü, dergi hikâyeciyi tanıttı, hikâyeci şairi övdü, şair de şimdi bir taraftan borcunu ödüyor, bir taraftan da altın zinciri bir başka halkaya ilmikliyor.

Lûtfen sinirlenmeyiniz. Dergi sahipleri ve sanatçılar, evet, lûtfen sinirlenmeyiniz. Mademki, daha üç beş yüz okuyucuyu - yirmi milyonluk memlekette - yüz karası saymıyorsunuz ve mademki, daha, yüzünüze karşı gülen üç beş bin kişicik yok, oyununuza rahat rahat devam ediniz.

Bir tanesi bir yazarı neredeyse dâhi ilân edecek, fakat beride yavrucak dilini bile bilmiyor. Bir, affedersiniz, iki üstünlüğü var: Yabancı bir dili söküyor, bir. Fazlaca cesur, iki.

Dergi çıkaranların parolası malûm: Öv malını, doldur keseni. Keselerini Mahmutpaşalı bir tezgâhtar kadar olsun doldursalar yanmıyacağım; isterlerse yemin de edeyim.

Fakat mal meydanda; nesine çatacaksın, demeyiniz. Ben, onlara acaba gerçek dostluğu tattırabilir miyim, diye didinip duruyorum. Dergiler ve sanatkârlar, ne pahasına olursa olsun diye elele vermeğe kalkıştılar mı, okuyucuya karşı cephe açmışlar demektir, başka bir şey değil. Kalp akçeden bıkkınlık getiren okuyucu, bilmem kaçıncı defa, yüzde elliyi aşan müsbet tahminlerin bile peşinden adım atmaz olur. Günahtır. Birini veya bir şeyi onda olmıyan vasıflarla övdünüz mü belki bir mizah başarısı elde edebilirsiniz ama, o kimsenin veya o şeyin dostu, kat'iyen, olamazsınız. Söz gümüştür, derler. Siz bırakın o gemi arslanlarının kuruntusunu: Söz altındır, söz plâtindir, kısacası söz en büyük kıymettir, fakat hiçbir kıymet, hattâ moda bile, enflâsyonun söz kadar yakınında değildir. Hecelerin harcanışında bile hesap uzmanlığı ister.

Evet; kalemime güvensem derhal işe girişir ve «Düşman Kazanma Sanatı» ismini takabileceğim bir kitap yazar, ilk bölümünü de «Dostlarım, yeter bana da, kendinize de ettikleriniz» başlığına uygun düşecek şekilde hazırlardım.

Tercüman, 1952

DUDAĞIN asîl bir kıvrılışı ile ve «Musiki ruhun gıdası» denilerek, nükte, hattâ istihza mümkündür; fakat muhakkak olan bir başka şeydir: Musiki medeniyet unsurlarından biridir ve bir milletin kültür gelişmeleri musiki tarihinde de bazı adımlarını belli edebilir. Çünkü bu alanda da alış verişler, iniş çıkışlar vardır.

Uluorta konuşmalar, topyekûn mahkûm etmeler her zaman için aklın ve vicdanın zedelenişi sayılabilir: Bir alaturka düşmanlığı gülünç ve küçültücü taraflar taşımaktan kurtulamıyacaktır. Bugün, bir musiki meselesi varsa, bu seviye konusu üzerine kurulmalıdır.

Sevip sevmemek, beğenip beğenmemek kavgaları yapılacak şeyler değildir. Fakat mutlaka bir mahkûmiyet kararı elde etmek istiyorsak yükleneceğimiz hedefi seçerken titiz davranmak her şeyden önce kendi menfaatimize uyar:

Alaturka düşmanları işi karıştırıyorlar: Yumruk atılacak nokta yanlış seçilmiş. Bugünkü durumdan çıkarılan not koca bir sisteme yayılamaz, yayılmamalıdır da. Bu iş için yazılmış bir sürü yazı okuduk: Fakat hiçbirinde de doyurucu bir eleştirmenin dayanak yapıldığını görmedik. En kuvvetlileri en çok nükte ve alay savrulanları idi ki, bu da bir şey söylemek değildir.

Büyük duyguların altında, yâni insan olmanın yükü altında ezilmiyen, mızmızlaşmıyan, benlik sahibi, efendi sesli şarkılar pek kalmadı. Burası doğru. Şimdi artık şiirlerimiz, hikâyelerimiz gibi şarkılarımız da burunlarının sümüğünü çekiyor, pısırık bir perdeden sızlanıyor. Şimdi sesiyle, sözüyle:

«Yüzündür cihanı münevver eden»
diyebilecek erkek ruh nerede? Rasgele söylenivermişe benziyen bu mısra'ın peşinde yeni şiirimiz az mı sürttü? Az mı yabancı memleket dolaştı?

Bunu bir yana bırakalım artık; şarkılarımız zırıl zırıl gözyaşı döküyor:

«Sen acımaz isen bana acır Allahım»
diye.

Mesele hâlâ aşk. Fakat âşık artık cami dilencisi gibi:

«İncitme garibim, beni bir sözle sevindir»
diyor. Doğrusu bu: Şiirimiz, hikâyemiz gibi şarkımızı da yenilişi mallanıvermiş. Hattâ bu mallanıştan acayip bir haz duyuyor. Bir kavgayı kazanma içgüdüsü vardır; şimdi bu nereye gitmiş bilinmez.

İşin acısı, alaturka düşmanlarının bu hastalığı daha şiddetle çekmelerinde. Bu yüzden orada da adı takılacak bir hal alıyor: Aşağılık duygusu.

Itrî veya Sadullah Ağa, Arti Şav'ın cazına satılıyor.

«Bir zamanlar maziye bak ne kadar şendik
İkimizin mes'ut olmak emeli vardı.»

Şu sözlerle istediğiniz nükteyi, hattâ küfürü yapın: Zevke ve Türkçeye bu kadar yüzsüzlükle tasallut edenlere meheldir. Fakat:

«Çerh ile söyleşemem âyinesi saf değil,
Ehl-i dil birbirini bilmemek insaf değil»
diyebilmek için yedekleşenlerin elini öpün, kendinize yaklaşırsınız.

Mahkûm edilecek olan alaturka değildir. Öbür tarafta da korkak seslerle, bayağı seslerle tüylerimiz diken diken olmakta. Tangolara bakın tangolara: Bunu yaparsanız, ne demek istediğimiz açıkça anlaşılır. Adam gene aynı adam ve:

«Sevme sakın yanarsın»
veya:

«Aklını başına takın» diyor, başka bir şey diyemiyor.

Bizim derdimiz, san'atın bütün kollarında olduğu gibi burada da eskiyle değil kendimizle. Sebep ve özür ticaretini bir yana bırakıp ilk kavgayı kendimize karşı açalım. Bunu başarabilirsek, şarkılarımızın tonu kendiliğinden bir zafer tonu kazanır.

Tercüman, 1952

KİMSEYİ BEĞENMEMEK

KİMSEYİ beğenmiyenler vardır tabiî. Onlar ruh doktorlarının konusu. Fakat biz, bir kimse için: Ha, şu mu? Ama kardeş o zaten kimseyi beğenmez ki.. derken, bir parça, evet hiç değilse bir parça düşünüversek pek iyi ederiz.

Biliyorum: Siz, öyle kenar mahalle dilberleri gibi kardeşli mardeşli konuşmazsınız. Konuşmazsınız ama, gene de ondan pek farklı bir tona geçmiş olmazsınız.

Kimseyi beğenmez, diyorsunuz. Fakat durun bakalım; bu adamcağızın bay kimseyle tanışıp tanışmadığını iyice biliyor musunuz? Veya size kabaca bir sual sorayım: Siz, kendiniz, bay kimseyi adamakıllı tanıdığınızdan emin misiniz? Yani bay kimse, acaba, beğenilmeğe sahiden değer mi, dersiniz? Bu hususta pek müteredditim. Fakat benim tereddütlerimi rahat bırakalım da, mademki bir defa kancayı kendisine takmış bulunduk, şu adamcağızı ele alalım:

Farzediniz ki bu adamcağız ressam A. yı beğenmiyor, ressam B. yi de beğenmiyor, harfleri meşhur edecek değiliz, kısaca söyliyelim, bu adamcağız sergilerinizi donatan ressamlarınızın hiç, ama hiçbirini beğenmiyor, bunun üzerine siz de kalkıp bu adamcağıza «hiç kimseyi beğenmez» damgasını yapıştırıveriyorsunuz.

Evet: Lûtfedip de bir parçacık düşünürseniz bu durumda kan dökmek sözündeki mecazı, horoz kesen birini katille suçlandırmağa varacak kadar sömürmeğe kalkan dâhilerden pek farkınız olmadığını, zannederim kolayca anlarsınız. Sizin yerinizde bir başkası olsaydı, bana inanınız, her şeyden önce: bu adamcağız şu meşhur ressamlarımı beğenmiyor ama, acaba resme karşı takındığı tavır nedir, beğendiği ressam hiç mi yoktur, diye düşünür, yani saldırmağa kalkmadan önce saldırma şansını garantilemeğe bakardı. Zira sonunda apışıp kalmak, daha da fenası aynı yumruğu bizzat yiyivermek vardır. Öyle ya: Kimseyi beğenmez dediğiniz o adamcağız, kalkar da, asıl kimseyi beğenmiyenler kimseyi beğenmez diyenlerdir, deyiverirse ne yapacaksınız?

Gerçekten de, asıl kimseyi beğenmiyenler, falan, kimseyi beğenmez diyenlerdir. Onlar günlük şöhretlerin, yani afişlerin, modanın ve tezgâhtar cümlelerinin ardına sığınıp iki esneme arasında - kulaktan dolma - üç hüküm söyleyivermekle gururlarını tımar eden asîl tembelciklerdir. Veya, gene tembelciklerdir de kimseyi beğenmez diyecek kadar kimseyi beğenmemelerine sebep incecik zevkleridir, hususî anlayışlarıdır ve bu incecik zevkle bu hususî anlayışın çekip getirdiği üç beş oporijinal isimdir.

Düşününüz şimdi: Bir tarafta ölçüleri ve değerleri kurulmuş bir ana konu - sanat veya politika ve-

ya her hangi bir bilgi kolu - öte tarafta da «kimseyi beğenmez» cinsinden çifte tabancalı bir haydudun oporijinal isimleri. Ne komik şey!

Bir kere her sahanın herkes tarafından beğenilmesi şart birçok isimleri vardır ve sahaların varlığını ancak onlar gösterirler. O kadar ki, onlar beğenilmedi mi, ait oldukları saha sevilmiyor, bilinmiyor demektir, iş lâf ebeliğine dökülmüş demektir. Konumuz roman mı? Dostoyevski'yi, Balzak'ı, benzerlerini beğeneceksin, buna mecbursun. Yoksa roman senin için operetten farksız demektir. Resimden mi söz açıldı? Mikelanj'ı, Vermeyr'i.

Bırakalım bunları, bize, şiire dönelim: Yunus Emre'yi, Fuzulî'yi, aradakileri ve Hâşim'i, Yahya Kemal'i beğeneceksin. Beğenmiyor musun? O halde şiir senin için, ya seviyenle uzlaşması şart bir eğlence konusu veya kaderi senin hususî dehana bağlı bir bekleyici demektir.

Bunların dışında, adamcağız Orhan Veli'yi beğenmiyebilir. Asaf Hâlet Çelebi'yi beğenmiyebilir, kısacası bunların benzerlerini ve nükte veya sefalet komisyoncularını topyekûn beğenmiyebilir ama bu beğenmeyiş hiçbir zaman «kimseyi beğenmeyiş» olmayacaktır.

Bana gelince, ben işte, bay kimseyi umursamak niyetinde değilim: Ha Holivut yıldızları, ha bay kimse.

Tercüman, 1952

KISKANÇLIK ÜZERİNE

BAKIYORUM sizi kıskandıkları için üzgünsünüz, hattâ bunu bir mesele yapmışsınız.

Sizi severim. Üstelik bu sevginin beğenmekten ileri geldiğini fark etmiş bulunuyorum. Önce çalışma tarzınızı, dürüstlüğünüzü, eserlerinizi gördüm, sonra da sizi sevdim. Bunun için rica ediyorum, bu konuda şöyle düşünün de o güzel temponuz zarar görmesin:

«Kıskanılmak ne iyi, ne de kötü bir şeydir. Ben hikâye yazıyorum. Mopasan da, Prandello ve O. Henri de hikâyeler, hem de benimkilerden kat kat üstün hikâyeler yazmışlar. O halde bu baylar neden onları değil de beni kıskanıyorlar? Yoksa onlara değil de bana engel olabileceklerini umdukları için mi? Beride Prandello'yu veya ötekileri kıskananlar, çekiştirenler, çelmelemek istiyenler de oldu. Ne kaybettirebilmişler? Hiç. O halde kıskanılmaktan ne korkmalı, ne de her hangi bir netice çıkarmağa kalkmalı. Kıskançlık benim dışımda bir şeydir. Nasıl ki yağmur beni ıslatmak için yağmaz.

Kıskançlık kendinden memnun olmıyanların, bir işe yaramadıklarına inananların kadınca hırçınlığıdır. Pek boş bir hırçınlık. El elden üstündür demişler. Benden üstün - şimdilik yoksa bile - elbette çıkacaktır. Buna ben engel olamam ki... Üstelik, güzeller vardır, en güzel yoktur. Ve ben bir imkâna sahibim: Kendimi tamamen işime bağlamak ve en üstün neticeme ermek için çalışmak. Bana ancak bu kazandırır ve mümkün kazanç sadece budur. Filânın yazmaması veya kötü yazması, hattâ güzel yazdığı halde kötü sanılması bana ne getirir?

Benim saatim vazifesini görüyor. Arkadaşımın saati altındır, daha pahalı ve daha güzeldir diye bir düşünmeğe başlarsam hiç saatsiz kalışımın, saatimin tadını kaybedişimin resmidir. Bundan büyük bir aptallık varsa, o da, içine ahlâksızca bir duygu daha karışacağı için, arkadaşımın altın saatinin kırılmasını, bozulmasını istememem veya kırılıp bozulunca sevinmemdir. Avustralya'daki et kralı bilmem kimin yüz bin dolarlık saatini bile değil de, arkadaşının beş yüz liralık saatini düşünürken kendi saatini unutup randevusunu kaçıran adam hem aptal, hem de bedbaht bir aptaldır.»

Şu tarz düşünceyi bir parça benimserseniz, kıskanılmaktan üzüntü duymanın kıskanmağa fazlaca benzediğini de göreceksiniz. Çünkü bu da öteki gibi çalışmanın, konuya bağlılığın kemirilişidir.

Ben birkaç defa, «vitrinlerin zaferi» demiştim. Siz bana şunu da düşündürdünüz: Balzac veya benzeri devlerin, kendileri gibi genç kahramanlarını da tavan aralarına çekişleri beyhude değildir. Bunda vitrinlerden kurtuluşun yolu ile birlikte, beş para etmiyen, üstelik dedikodularla, hasetlerle tam mânasiyle bir eronofaj = zaman kemirici kesilen münasebetlerden kurtuluşun yolu da bulunuyordu.

Güzel yazıyorsunuz. Kulaklarınızı tıkayın. Çalışın. En güzelinizi bulmağa çalışın. İnsanoğlu için mümkün olan tek, fakat - ne mutlu - en büyük başarı, yani saadet budur. Herkesin saati yoktur, fakat herkesin en güzeli vardır. Bunun peşine düşmek yaşamağı hak etmek demektir.

Tercüman, 1952

BEDBİNLİĞE, NİKBİNLİĞE DAİR

NİKBİNLİKTEN, bedbinlikten bahsedilir ve uzun boylu, kısa boylu der gibi şu adam nikbin, öteki bedbin denir.

Bedbin kimdir, nikbin kime derler, aklım ermez. Fakat buna dair üç beş güzel söz biliyorum. İşte birisi:

Bedbin gülün dikenleri olmasaydı diye sızlanan, nikbin ise, dikenler arasında böyle güzel bir çiçek bulunuşuna sevinen insandır.

Mesele sadece gülden ibaret olsa veya her şey güle benzese bu söze eklenecek bir şey kalmaz. Fakat beride «nikbin» kelimesi yerine «akımsar» konulur konulmaz, nice nikbin bildiklerimiz, «karamsar»laşmak şöyle dursun, dünyayı zifir gibi karanlık görmeğe başladılardı.

Şuracıkta size bir de radyo hikâyesi anlatayım:

Ahbabım radyoyu alırken ben de yanındaydım. Satıcı; sekiz dalgası var diyordu. Ne güzel şey. Bütün dünya size en tatlı seslerini gönderecek.

Ahbabım böyle düşünüyor ve seviniyordu. Dünya, sanki, her zaman aşktan, arkadaşlıktan ve sevgiden bahseden şarkılar söyliyecekmiş gibi.

Çok değil, daha bir ay geçmeden, ahbabım; ne de çok konuşuyorlar demeğe başladı.

Ah her zaman şarkı söylense, musiki, daha çok musiki olsa der gibi bir hâli vardı.

Fakat mesele bununla da bitmiyecekti. Nitekim bitmiyordu:

Seslerini temizcene gönderebilen sekiz on istasyon var, bunların da yarısı maval okuyor veya yalel

çekiyor, geri kalanların yarısı da gayda yahut dümbelek benzeri bir şey çalıyordu.

Bütün dünyayı - bütün güzel sesleriyle - odasına toplamağı umacak kadar nikbin olan ahbabım, eninde sonunda, İstanbul ile Ankara'ya mahkûm kaldığını söyliyecek kadar bedbinleşmişti.

Zaten, o, gerçekte bütün dünyanın musikisini ve şarkılarını da istemiyor, sadece, bütün dünya istasyonlarından, hem de ancak istediği anlarda, yani düğmeyi çevirir çevirmez istediği şeylerin geleceğini umuyordu. Bayıldığı şarkılar ve parçalar vardı, hele Solveig'in şarkısına biterdi. Nedir ki, ay geçtiği halde radyo bu şarkıyı vermedi.

Radyo, yani dünya ahbabımın gözünde ufalmış, ufalmış «dinleyici istekleri»nden ibaret kalmıştı.

Bedbinliğin dikâlâsı budur.. mu diyeceksiniz. Değil. Çünkü ahbabım işinde ve evinde ne dikenleri şarkı söyliye söyliye temizlemiştir.

Şu bedbin, öteki nikbin demeğe dilim varmaz. Hele nikbinlik iyidir, bedbinlik fenadır diye kesip atamam. Yalnız, ahbabımın şu radyo hikâyesi bazı ruh hallerinin ipuçlarını açıkça veriyor sanırım.

Tercüman, 1953

TİYATRO TENKİDİ

DÜNKÜ yazımda bahsettiğim sayın bayanın aksine, bana, ilgili ilgisiz bir çok kimseler, çeşitli zamanlarda tenkidlerimin sert, hattâ hırçın olduğunu söyleyip durdular. Onlara göre, böyle yapmakla yıkıcı oluyormuşum.

Ne gurur okşayıcı şey bu böyle!

Fakat bana kalırsa, bu sözleri söyleten duygu

pek ince bir nezaketten başkası değildir; olmamalı da. Zira bu benceğize lütfedilen bu asîl nezaket, ister istemez, artisti de, intendanı da, rejisörü de ve bunlar yetmezmiş gibi, okuyucularımla birlikte seyircileri de zedeler: Bir tenkid yazısı muhasebesi önlenemiyen bir tekliften başka nedir ki?..

Tenkid'in iyisi kötüsü aranırken başka bir zaviye açıp da, şiddetlisinden veya yumuşağından bahsetmek mutlaka lâzımsa, 25 nisan tarihli gazetemizde çıkan bir habere bakalım, epey aydınlanırız:

Moskova kaynaklı olan bu haber, orada çıkan bir san'at dergisinin «Tahripkâr tiyatro tenkidi» başlıklı bir yazısından bahsediyordu. Yazının muharriri oranın mühimlerindenmiş ve tenkidlerin övücü cümlelerle savuşturulmasını doğru bulmuyor; «şiddetli tiyatro tenkidi yapılmaması Sovyet tiyatrosunun inkişafına mâni olmaktadır» diyormuş.

Bana kalırsa bu bir isyan cümlesidir: Sovyetlerde tiyatro da devlet teşekkülü. Bu, münekkidleri, yazarın söylediği gibi, ya sükûta, yahut da «oh oh, maşallah»a sürüklüyor. Sonunda da, azıcık aklı erip de fazlaca cesareti olanı işte öyle bağırtıyor.

Bırakın münekkidleri, hatalı buldukları noktalara var kuvvetleriyle abansınlar. Bu hem bir dürüstlük borcu, hem de en faydalı yoldur: Haklı ise lâyık olmıyan, haksız ise bizzat kendisi yuvarlanır. Bundan güzel şey mi olur?

Müsamahalı münekkid?..

Bana sorarsanız en gülünç tâbir budur. Gülünçlüğü de en kalleş gurura maske edilmek istenilişindendir. Haydi bir açık kapı bırakalım hatır için: Gurura değilse korkaklığa.

Tercüman, 1953

NİYETİM birine çatmak değil. Zaten konu da birinde başlayıp biten cinsden değil. Bunun için de adını sanını vermeyeceğim. Benzeri durumlarda uyanık olalım yeter:

Elimdeki kitap bir Fransız yazarından çevrilmiş, içinde birer perdelik oyunlar var. Çoğu güzel, bir ikisi de çok güzel. Bunlar «uyumsuz» denilen tiyatronun örnekleri imiş. Çeviren öyle diyor. Ama çeviren bununla yetinmiyor, daha başka şeyler de diyor, meselâ; **«geleneksel tiyatronun gerçeği - yazarlar her çağda bir gerçek tutturup savunurlar - inanılır bir gerçek olmaktan çıkmıştı. Bir takım hayaller, sahtecilikler ve göz boyama çabası içinde idiler. Tiyatrodan özgürlüğü kaldırmışlar, bir diktatörlük kurmuşlardı. Tiyatroyu, doğrulukları hiç bir zaman ispatlanmamış ve ispatlanmayacak olan mutlak değerlerin tuzağı yapmışlardı.»**

Bütün bu suçlamalar ve bunlara ekli olarak başka küçümsemeler «uyumsuz tiyatro»nun üstünlüğünü, üstün değerini anlatmak için.

Türkiye bu tutumun yabancısı değildir: Hemen hemen her çevirinin başında buna benzer sözler edilir ve kitabı sunulan yazar veya onun anlayışı uğruna yüzyılların ortaya koyduğu kitaplıklar ateşe verilir, «eski»ler yerilir de yerilir. Biz iki üç yıl sonra namı nişan kalmayacak olan denemeler ve denemeciler uğruna bütün sanat devlerinin hiçe sayıldığını çok gördük. Yâni bu çeşit barbarlık yabancımız değildir.

Denemelerin değerini ve önemini saymamak veya hiçe saymak olur mu? olmaz elbette. Klasikler de başlangıçta birer deneme idi. Bunu düşünmek

bizi her denemeye karşı uyanık tutar, iyiniyete ve anlama çabasına götürür. Alışkanlıklar yüzünden en aykırı, en saçma görünen denemelerin bile bir süre sonra sanata küçümsenmeyecek bir değer eklediği doğrudur. Ama bu değerin eski değerleri silip süpürdüğüne, çürüğe çıkardığına inanmak veya inandırmaya çalışmak gerçekten barbarlıktır. Sanatı fizikle, mekanikle bir tutamayız. Bu berikilerde yeni bir ispatlama, eskileri emekliye ayırır. Ama sanatta da bunu böyle sanmak, ötekinde sağlanan yararın tam tersini doğurur, o yarardan daha büyük zararlar verir.

Sözünü ettiğim - daha doğrusu etmeyip de tutumu üzerinde durduğum - çevirici, **sanat gerçekleri** ile **ispatlamayı** yanyana kullanabiliyor. Ne kadar yanılıştır bu. Sanatın tek gerçeği vardır, o da kendisinden, kendisini kabul ettirip ettiremeyişinden başka bir şey değildir. Bu böyle olmasaydı, üzerinde durduğumuz çeviricinin anlayışı çoktan gerçekleşir, sanat tarihi bir katl-i âmlar tarihi olup çıkardı, yâni Shakespeare'in doğumu Eski Yunandan ona kadar gelen devlerin gömülüşü, kitaplıklardan ve repertuarlardan kovuluşu olur, durum, onu da içine almak üzere, Pirandello'nun veya Brecht'in gelişiyle de aynı şekilde sürer giderdi. Varın örnekleri siz, şiiri, romanı, resmi, müziği ve hikâyeyi de düşünerek çoğaltın çoğaltabileceğiniz kadar.

Kısacası denemelere ve yeni tutumlara karşı saygı, getirdikleri güzellikleri, insan ve teknik anlayışlarını anlamak, bunlardan yararlanmak için çaba.. evet. Ama bunları putlaştırmak, îcad edilen putun gölgesine sığınıp eski değerlere pala sallamak? hayır. Zira bu hem barbarlığın dikalâsı olur, hem de şarlatanlara ve şarlatanlıklara derebeylik hazırlar.

«Yeni»nin, **«deneme»**nin getirdiği **güzel'i, değer'i** anlamaya da, anlatmaya da bütün gücümüzle çalışalım, ama bu **değer,** bu **güzel** çok, çok üstün de olsa onun hatırı için kitaplıklara, repertuarlara saldırmayalım. Bunu yapan yalnız kendini çirkin duruma düşürmekle kalmaz, arka çıkmak istediği yeni'yi veya deneme'yi de şüphe konusu yapar.. hattâ gülünçleştirir. Bir yazı hatırlıyorum; çok değil, yedi sekiz yıl kadar önce, o zamanın tutulan bir sanat dergisinde çıkmıştı. Yazar, sanatı «orijinalite» ile bir tutan, kendini ille perende atmak zorunda sayan bir genç hikâyecinin serçeparmak kalınlığındaki kitabını bütün Türk hikâyeciliğinden üstün gösteriyordu. Barbarlıklar ne kadar şiddetli olurlarsa olsunlar, doğrusu, şiddetleri ölçüsünde çabuk göçer giderler. Tıpkı kasırgalar, seller gibi. Bu da öyle oldu, şimdi ne o hikâyeci, ne de o eleştirmeci var. Ama böylelerini arada bir olsun hatırlamak da, hatırlatmak da borçtur.

Hisar, 1966

TASMA SEÇİMİ

ŞÂİRLERİ baştâcı ediniz, roman, hikâye, tiyatro yazarlarına şapka çıkarınız, kısacası sanatçıya bütün gücünüzle saygı duyunuz, ama şiirden, romandan, hikâyeden, tiyatrodan söz açanlara, bu konular için kalem aşındıranlara değil. Kişiliğinizi korumak, suç ortağı olmamak istiyorsanız, o türlü yazarları okurken kuşkunuz uyanık olsun. Hele bugünün Türkiyesinde.

Politikadan tiksinirsin, ama politika seni çeker; çünkü artık bu memlekette her şey politikadır, po-

litikayı bırakmak her şeyi bırakmaya eşittir. O hâle geldik ki, politikayı bıraktığın ölçüde politikacının avı olursun. Sanat bir sığınaktı, ama eskiden. Şimdi dil bile silâh oldu; mermerler kara ise Venüsün teni nasıl ak olur? Şimdi Türkiye sanat asalaklarının yüreksiz veya güçsüz sanatçıları kara mermerde büyü aramaya boyun eğdirdikleri ülkedir. Sanatçı sanat asalaklarına gereken kuşkuyla bakmadı, tersine, onlara önem verdi, böylece de boynunu tasmaya uzatmış oldu.

Kimlerdir bu sanat asalakları? Siz onlara eleştiriciler, estetler diyorsunuz. Öyle olsun. Ama bunların yüzde yüze yakın bir çoğunlukla öteki dillerden birini veya bir kaçını bilen rateler olduğunu düşünmeden yapamıyorum ben. Bu gerçeği atlayıp geçemezsiniz; çünkü, Tanzimat ile birlikte beliren bu türlü yazarlar bizim sanatımız, hattâ düpedüz sanat için değil, «yeni» kelimesine, modaya sığınarak kendileri için çalıştılar: Edebiyat Tarihimizi bir de bu gözle inceleyiniz, gerçek sanatçılardan çok, yabancı edebiyatlardan çalıp çırpanların, hattâ düzdendüze çevirenlerin yer edindiğini görürsünüz. Hemen yanıbaşlarında da Türkiye'den kopardıkları oturmaktadır.

Dahası da var ama: Bir vakitler züppelikten öte gitmezdi bu iş. Şimdi ise oyuna politika ve politikacılar el koydu, bir savaştır gidiyor. Dil konusundaki kapışmanın artık gizli kapaklı bir yanı kalmadı. Burada sâdece cepheler var artık. Ama hikâye, roman, tiyatro için durum pek öyle açık değil, hâlâ aldatmacalar var. Bizi ilgilendireni, seçmek zorunda bırakıldıkları tasmaya doğru sürüklenirken Türkiye'nin kaderiyle oynayacak durumda da bulunmalarıdır.

Olup bitenlere bu açıdan bakmak bizler için artık bir savaş borcudur; içinde bulunduğumuz bir savaşın borcu. Ve bu borca omuz silkmek aldananların veya ün peşinde, çıkar peşinde her şeye katlananların seçtikleri tasmaya boyun uzatmak demektir.

Adam en hür ülkede hürriyet, en özgür ülkede özgürlük yaygarası koparır, hürriyet ve özgürlük üzerine, ama uyduruk, ama güdümlü piyesler, hikâyeler, romanlar döktürür veya çevirir, sosyalizme bile değil de Rus çıkarlarına aykırı durumları ve tutumları, hem de o toplumların rızâsına, isteğine rağmen, azınlıkların çıkar ve hırslarına göre, ama hürriyet adına, özgürlük adına tefe kor, bu yüzden ilerici sanatçı olur da, siz soylu bir milletin, meselâ Macarların, kalleşçe gasbedilen hürriyet ve özgürlükleri uğruna giriştikleri destanlık bir savaşı konu edindiniz mi basar damgayı: Gerici, ırkçı, kafatasçı. Artık en insaflısından bekleyebileceğiniz şey eserinizin beş para etmediğini öğrenmektir. Bu işle bir parça olsun ilgilenenler «Ayakta Durmak İstiyorum» için yazılanları, bu hiç de zekîce olmayan dalavereyi anlamak için yeter bulacaklardır.

O kadar da değil elbette. Aynı adam, Devlet veya Şehir Tiyatroları'ndaki Edebî Heyetleri «sansür» olarak tanıtmaya kalkışacak kadar yüzsüzleşir; çünkü üyeler «kendilerinden» değildir. Kendilerinden olmadıkları içindir bu en mâsum kontrolün sansürleşmesi. Ama, beride gene bu adam Federico Garcia Lorca'ya bayılır ve Lorca'nın; «üzerinde Devlet ve sanat kontrolu olmayan tiyatro oyuncusuyla, yazarıyla, herşeyi ile çöker» deyişine de can ve gönülden hak verir.

Kısacası ve olanca çıplaklığı ile bu adam, yâni bu adamlar tasmalarını seçmişler veya seçmek zo-

runda kalmışlardır, bütün çırpınışları o tasmanın bir an önce boyunlarına takılması içindir: İstedikleri Devlet gelince, sanırlar ki, meydan yalnız kendilerine, yâni kendisine kalacak, o Orta Çağ işi sansür yalnız kendisinden başkaları için dişlilerini döndürecek. Bunlar, acaba, tek tek, en iyi ve en çok köpekleşenin kendileri olacaklarını mı sanırlar? Ve en vahşî hasetlerin, en gaddar kavgaların köpeklerle köpekleşenler arasında olduğunu burunlarının dibinde olup bitenlerden de anlamazlar mı?

Fakat bizi ilgilendiren zanlar veya anlayışsızlıklar olmamalıdır. Biz baştâcı etmek, saymak için sanata ve sanatçıya bakalım, sanat asalaklarına karşı uyanık olalım. Onların çıkar veya ün uğruna seçtikleri tasma koca bir milletin de kaderi olacaktır, bilelim.

Hisar, 1967

KISIRLAR VE KISIRLIKLAR ÜSTÜNE

KENDİ KENDİLERİNE söylenip duran birtakım adamlar var; sanatçıymış bunlar; şiirmiş yazdıkları. İddiaları bu. İddia ile yetinseler mesele yok. Ama bir de hakikî şiir ile sanata bir saldırışları var ki, konu bir ruh sakatlığı olmaktan çıkıyor:

«Hareketsiz ve ılık... hiç bir parodi tadı taşımayan bir neoklasizm yönsemesi, kavgasız bir kavga... karşı fikir ve karşı sanat...»

Ne imiş o? Ne olacak, HİSAR. Peki ya şu:

«Sivas'ta mı, Malatya'da mı, bir çocuk görmüştüm eskiden, kaşları uzaklardan geliyor sımsıcak birleşiyordu alnında, dişlerinde boylamların serinliği. Tam ben davranıp iki çift söz söyleyecektim ki, bir

şey oldu birden, nasıl oldu bilmiyorum bir anda çarpıtıverdi yüzünü, bir kelime mi söylemişti? bir şeye dikkat mi etmişti?»

Bu da şiirmiş işte: «Bir parodi tadı taşıyan neoklasizm yönsetmeyen, kavgalı kavga» imiş, evet. Zaten bu «sözler»in şiir olduğuna inandırmak içindir kendilerini HİSAR için söylenen o kitaplardan taranmış «sözler». Dahası da var:

HİSAR mı? Biçimi de çok kötü canım. Nedenmiş o? Neden olsun istersiniz? beylik bir yabancı örneğin berbat bir kopyesi olan dergilerini şipşirin görebilmek için. Ve böylece uzar gider bu: Kendilerinden başka şâir, kendilerinden başka hikâyeci, kendilerininkinden başka dergi, başka insan bırakmayana, yâni çürüyüp gidene kadar.

Acımasına acıyalım bu zavallıcıklara, ama biraz da öfkelenelim canım. Yazısında **«görkemli düşler»** ile **«mahvolmaz dehşet»**i, «parodi» ile «yönseme»yi yanyana kullandıktan sonra, bir Koçero pervâsızlığı ile sizin Türkçenize ve edebiyatınıza dil uzatmaya kalkışanlara... romantizmin, basmakalıpçılığın en bayağısına kapılıp da «öksüz çocuk» manzumeleri çiziktirenlerin neoklasizm'den, şundan bundan söz etmelerine sâdece acıyıp geçmek aşırı gururdur, aşırı.

Ya o «ithal malı» kavgasız kavga lâfı? Kavga? Kiminle, ne ile ve ne için kavga? Yapacak bir şeyi olmayanların avuntusu mudur bu? Yoksa kalemle, kafa ile alınamayan yumruk hakkı mı olacak veya olabilir sanıyorlar?

Kiminin bir atımlık barutu varmış atmış bitirmiş, ama hırsı bitip tükenme bilmiyor, kiminde o bile yok hırgürün içinde külâh kapmaya özeniyor veya büyük

adam pozu takınıp ahkâm kesiyor, kırk paralık kurnazlığına güvenip birtakım oyunların sözcülüğüne adaylığını koyuyor:

İstanbul'daki gazetelerden biri bir anket düzenledi de bu prototipleri bir kere daha gördük. Bunlar, sanki edebiyatımızın dün'ü, bugün'ü üzerine düşünür dururlarmış gibi, dün için de, bugün için de attılar, tuttular. Aralarında öyleleri vardı ki, edebiyat onları çoktan bırakmış ya, onlar edebiyatı çok daha önceden iteleyip gitmişler. Meselâ mı dediniz? Meselâ Ortaç, meselâ Siyavuşgil.

Akbabacı Ortaç: **«Bugünkü edebiyatımızı nasıl bulduğumu soruyorsunuz. Arıyorum, bulunca söylerim»** diyor. Nükte işte. Ama bu kadar da ucuzuna nasıl râzı olur Ortaç? Biz nankörlüğü dün'e kadar gençlerin uçarılığıdır sanırdık. Ne zamandan beri yaşlıların avuntusu oldu o? Yoksa adı mı değişti? Acıdım doğrusu ikide bir Ortaç'ı öven bizim Buğra'ya: Demek Ortaç Karaer'i yitirmiş. Samanoğlu'nu yitirmiş, Çınarlı'yı yitirmiş, Dranas, Külebi ve daha sayamadıklarımla birlikte onu da yitirmiş. Halbuki bir zamanlar öve öve bitiremezdi bunları.

Ama Ortaç bu; nükte dedin mi bini bir paraya, kalkar şimdi de; **«Benden önce kendileri yitirmiş kendilerini»** der... ve o cana yakın kahkahalarından biriyle, kahkahalarından da şirin göbeğini fıkırdatır, geçer. Ama nükteden çok başka şeyler de varmış, umurunda mı? Ne var ki, suç Ortaç'ın değil. Nitekim Siyavuşgil'in de suçu yok. Suç «ölü ve ölü doğmuş şöhretler»i karşımıza dikenlerde.

Siyavuşgil demiştim. Sahi kimdir şu Siyavuşgil, Allahaşkınıza? Profesör mü dediniz? Yok canım? Bir iki eserini söyler misiniz lütfen? Bakıyorum şimdi de «edebiyatçıdır» diyorsunuz. Romanları? hikâyele-

ri, piyesleri? Yoksa şâir midirler? Haa, imişlermiş demek. Bir iki mısra? O da mı yok? Peh.

Ne alâ memleket: İş yapmak istemez, lâfı ile geçinip gidebilirsiniz. Esersiz profesör... esersiz edebiyatçı... olursunuz işte, hem de dili bir karış cinsinden. Yeter ki sırtınızı dayayacak yeri ve kuvvetleri iyi bilin, onlar çöküp gitmeden önce de yeni bir dayanak bulun. Kolay değil ama, dahası da var çünkü; dün övdüklerinizi bugün unutmasını, yerdiklerinizi de övmesini bilecek, varsa, zevkinizi, bilginizi, doğruyu ve doğruluğu umursamayacak, burun deliklerinizi iyi kullanacaksınız.

Kolay olan bundan sonrasıdır: Bundan sonra artık «edebiyat» sizindir. Cidden böyle... sanıyorlar. Ve dün göklere çıkardıklarının bugün «şöhretler mezarlığı»na gömülmüş olduğunu görmek bile kızartmıyor yüzlerini.

Hisar, 1967

DOĞU'YA BATI'YA BATU'YA DAİR

SELÂHATTİN BATU HİSAR'ın da, HİSAR okuyularının da yabancısı değildir. Ama ayni Batu'nun geçen ay bir başka dergide okuduğumuz bir yazısını sanat sevgisine ve HİSAR dünyasına ne kadar, ne kadar, ne kadar yabancı bulduk. Üzerinde durmadan geçemeyeceğiz:

«Cahit Sıtkı'dan Yahya Kemal»e başlığını taşıyan bu yazısında Batu; **«Tarancı'nın sağlamlığı batılıca yalınlığından, Beyatlı'nın çürüklüğü doğulu gösterişten, derinsizlikten geliyor.»** demiş. Yazı, bu kadarcığından da anlaşılacağı gibi, bir Yahya Kemal - Cahit Sıtkı karşılaştırmasıdır. Batu'yu buna kimin ve-

ya hangi hâdisenin zorladığını anlamaya imkân yok. Ama yazısını okuyup bitirince açıkça görüyoruz ki, kalemi Tarancı'yı övmekten çok Beyatlı'yı yermek için, hattâ sırf bu hırsla işlemiş. Üzücü şey.

Üzücü, üstelik yakışıksız; çünkü yüzde yüz doğu'lu bir tutum ve anlayışın neticesi. Batı'lı anlayış ve tutum ne bir sanatçıyı övmek için ötekini kötüler, ne de berikini kötülemek için ötekini över. Batı'lı ayrılıkları değerlendiren, benzemez, zıt değerlerden yararlanan, kafasını zenginleştiren insandır. André Gide bir batılıdır, batılı olduğu için; «en büyük şâirimiz mi? heyhat Victor Hugo» demiştir. Kaldı ki, «en büyük» de gerekmez. Eluard veya Valéry çıktı diye Hugo'ya, Mauriac veya Sartre geldi diye Anatol France veya Balzac'a, Anouilh'u veya Giraudoux'yu gördük diye Corneille'ye omuz silkmez, hele hele kat'iyen **«çürük, eski, şatafatlı, boş»** diye küfürler sıralamaz, berikileri övmenin yolunu böyle aramaz, zaten batılı anlayış ve tutum için övmek değil, değerlendirmek önemlidir, değerleri korumak önemlidir. Değerleri ne kadar çoksa, ne kadar çeşitli ise o da o kadar büyüyecek, o kadar kuvvetlenecektir. Batılı bunu bilir. Daha doğrusu Batılı bunu bilen adamdır.

Batu ise, ne acı, hem batıdan, doğudan söz açıyor, hem de bunları önemsemiyor, Beyatlı'nın tam bir batı kültür ve tutumuna erişmiş sanatçı olduğunu anlamak istemiyor. Batı kültür ve tutumuna sahip olmuş bir Türk sanatçısı mı aradınız? İşte Yahya Kemal, hem de dev gibi. Batu bunu inkâr etmek istiyor ve neden, nereden kapıldığı anlaşılmayan bu hırs uğruna haklı çıkmanın yolunu Tarancı'ya sığınmakta, onu göklere çıkarmakta arıyor. O kötü an-

lamdaki doğululuğun insanı ürperten bir örneğidir bu.

Şimdi biz Batu'ya uyarsak ne yapacağız? Bu çıkmaz, bu çürütücü yola kapılıverdik mi, yapacağımız şey ortada işte: Hayır, Tarancı değil, Yahya Kemal demek. Hattâ; «Fransız örneklerden aldıklarıyla ne kadar insancıl, ne kadar yeni görünse de, şöyle bir silkeledik mi Tarancı'nın aslında bize ve bizim insanlarımıza yabancı olduğu, aktarmacılığı anlaşılıverir. Üstelik Tarancı'nın şiiri şiir yapan, şiiri şâirine tapulayan şekil ustalığı da yok. Yahya Kemal ise o derin tarih şuur ve kültürü ile, o ana sütü kadar tatlı Türkçesi, dehâ işi yapı sağlamlığı ile hem batılıdır, hem büyük şâirdir, hem de bizimdir» dememiz, yâni Tarancı'yı kötüleyip, Yahya Kemal'i göklere çıkarmamız, Türkçesi ikisini de kendi bencilliğimizle sınırlayıp küçültmemiz, hiç değilse birini yitirmemiz gerekir.

En çok Tarancı'yı mı seviyor, beğeniyorsunuz, sayın Batu? Peki peki. Ama ne kadar yazık... tabiî sizin adınıza. Ne olurdu Tarancı'yı gene övseniz, övseniz, övseniz göklere çıkarsaydınız da, Yeniçeriye Gazel'in, Açık Deniz'in, Vuslat'ın, Kocamusta-Paşa'nın ve bunlardan da çok daha güzellerinin şâirine, Türk edebiyatının ve Türk'ün gururuna sövmeseydiniz, bu doğululuğu yapmasaydınız.

Saygılarımla, ama cevap bekleyerek, ama «kim bu adam?» demeyeceğinize güvenerek; çünkü sizin yalnız o yazıda doğu'lu olduğunuzu sanıyorum.

Hisar, 1967

SANATÇI HÜRRİYETİ

DERGİLERDE yer bulabilen birtakım yazarlara bakarsanız hürriyetin olmadığı yerde sanat da olamaz ve Türkiyemizde hürriyet yoktur, hiç değilse onlara yetecek kadar yoktur. Bunun için de açık veya kapalı oturumlarda, ele geçirdikleri köşelerde, sözü döndürüp dolaştırıp özgürlüğe getiriyorlar.

İlk bakışta iddianın birinci bölümü yanlış, ikincisi de yalan gibi geliyor insana. Ama değil. Bu çeşit yazar veya psodoyazarların gerçekten de çok ciddî bir hürriyet meseleleri var, gerçekten de hür değil bunlar; gerçekten de şuur ötelerinde hür olmamanın bunaltısı tortop olmuş yatıyor.

İlk bakışta dedim; ilk bakışta insan ister istemez hürriyet kelimesinin bile bilinmediği veya ağza alınamadığı devir ve ülkelerde yetişen o dev sanatçıları hatırlıyor, yanlış diyor, hele iddianın Türkiye ile ilgili bölümünde öfkelenmeden yapamıyor. Ama bu yazar veya sözde yazarların özgürlük anlayışları ile hürriyetin ilgisi yoktur, hattâ düpedüz diyebilirsiniz ki onların özgürlük dedikleri şey hürriyetsizlikten başka bir şey değildir:

Tiyatro özgür değil diyorlar, politikacılar el atmış, sansür altına almıştır diyorlar. Böylelerinin katıldığı bir açık oturumda bir yazarımız; **«Türkiye'de sansür yok, ama sizin istediğiniz şey sansürden başka bir şey değil; istiyorsunuz ki, yalnız sizin yazdıklarınız ve istedikleriniz oynansın, uygun bulmadıklarınız, değerleri ne olursa olsun, oynanmasın. Sansür işte budur»** demişti. Nitekim Türkiye çok yakın bir geçmişte bu sansürü yaşadı da: Sanat değerleri sıfır olsa da **«ilerici»** mi? yallah sahneye. **«Gerici»** mi? haydi sepete... isterse şaheser olsun.

İnanın ben de sizin kadar tiksiniyorum şu **«ilerici», «gerici»** uyduruklarından. Ama ne yapacaksınız, zorla oturtuldu sanat da bu naylon yörüngeye. Hakikî meselelere varabilmek için önce onu parçalamak, aşmak gerek. Bütün safsataların, mügalâtaların, yalan ve iftiraların dayanağı bu işte: Bir «ilerici» dediler mi akan suların durmasını, «gerici» dediler mi de olanca kapıların kapanmasını istiyorlar. Dediğim gibi, becerdiler de bu oyunu bir ara. Şimdi o ballı bâdemli devrin yâdıyla öfkeleniyor, özgürlük yok diye tepiniyor, gericiler ele aldı sanatı diye kışkırtmacalara baş vuruyorlar. Özgürlük, tadı kursaklarında kalan diktatörlüklerinin adı, başka değil:

Brecht ki, ilericilerin önde gidenidir, Türkiye'de sahne mi bulamadı? bulamaz mı? N. Hikmet ki, o da tıpkı öyledir, hattâ şeddelisidir, çünkü Türkiye'yi de kendisine benzetmek, bir moskof uydusu yapmak için debelene debelene gitmiştir. Türkiye'de sahne mi bulamadı? basılmadık bir tek satırı mı kaldı? Sonra da özgürlükmüş!

Sonra da özgürlükmüş: Türkiye'de, halbuki, bir Lenin, bir Marks veya Gorki olmak hürriyeti bile var işte. İnanmayan gitsin kitapçılara da tümen tümen kitaplarını görsün, canı çekerse alsın evinin duvarlarını bunlarla örsün. O ne biçim hürriyetsizliktir ki, Gorki'yi, Brecht'i, hattâ N. Hikmet'i başıboş bırakıyor da, onlara benzeyecek veya onları aşacak dehâları cılk yumurtaya çeviriyor!

Dahası da var: Türkiye'nin kaderi ile ilgili olan neye sövemiyor, neye saldıramıyorlar? Dile mi, tarihe mi, milleti millet yapan inançlara veya gelenek-lere mi, yoksa milletin irâdesine ve bu irâdenin seçtiği yollara mı? Hepsine sövdüler, demagojiler îcâd ederek hepsine saldırdılar, canları çektikce de, yâni

her Allahın günü sövüp saldırıyorlar da. Ama gene de özgürlükmüş ve özgürlük olmayınca sanat da olmazmış.

İşte görülüyor Türkiye'de hürriyetin olduğu, hem de gün gibi diyeceksiniz şimdi siz. Doğru, ama bu onların da hür oldukları mânasına gelmez. Ve gerçekten de hür değil bu yazar veya sözde yazarlar: Satmışlar onlar hürriyetlerini; bir ideolojiye bile değil de, bir ideolojinin beş on sloganına satmışlar. Zamanı ve insanı beş on sloganın daracık deliğinden görmek zorunda kalanlar, buna alışanlar hür olabilirler mi? Sanatı sanat yapan doğru'yu, gerçek'i, hakikat'ı ve güzel'i, hem de bütün boyutlarında kavramak için düşünmeye üşenen, araştırmaya eli varmayan, kafasını beş on slogana teslim eden yaratık elbette sanatçı da olamaz, hür de olamaz ve şaşı bunalımı hürriyeti ona beş on sloganın mutlakıyetinden ibaret zannettirir.

Hisar, 1967

DEDİ BANA, DEDİM ONA

BATU **«Batı uluslarını renkli bir mozaike benzetir»**miş. Çünkü **«bu canlı resim pırıl pırıl»**mış ve **«çeşitli düşüncelerle, akımlarla, ışık-gölgelerle göz alır»** mış. İnsanın, tıpkı Karagöz'ün Hacivat'a sorduğu gibi «sâhi mi?» diyesi geliyor; çünkü biz de kendisine işte öyle bir mozaikten Yahya Kemal BEYATLI gibi, hem kendi başına bir değer taşıyan, hem de bütünü daha değerlendiren bir motife balta sallamanın doğru olmadığını söylemiş, yazısında -ve yazılarında- üstten üstten, yerli yersiz Batı'dan söz ettiği için de şöyle demiştik:

İsimler öğrenmiş Batu; bunları da bir nefescikte sıralayıveriyor, Yunus, Pîr Sultan, Karacaoğlan diye. Nasıl koyar bunları yanyana? Olsa olsa hiç birini gerektiği gibi bilmediğinden elbette. Yunus Emre nerede, Karacaoğlan nerede? Onların arasındaki farkı bilenlere Yahya Kemal ile Tarancı'dan söz açtınız mı, ikincisine birinci şairin takma adı der. İşin insanı gülümseten tarafı, Batu'nun Yahya Kemal'de kötülediği **«şekil tutsaklığı»** bunlarda çoğu zaman acemiliktir, özentidir, bırakılamaz bir mecburiyettir.. tıpkı Tarancı'da da olduğu gibi.

Sonra da kalkmış hak'dan söz ediyor Batu: **«Yahya Kemal için öyle sanıldığı kadar da değil diyebilmeli»** imiş **«haksız da olsa, yargılarında yanılsa bile diyebilmeli»** imiş bunu. Ve insan **«istediğini düşünmekte yetkili-haklı değil mi»** imiş?

Laf, çünkü demiş bile işte. Üstelik, saklamaya çalışıyor ama, ÇÜRÜK bile demiş, bizim değil bile demiş. Fakat Batu böyle sızlanmaya, bilmezlikten gelmeye mecbur, hattâ mahkûm; çünkü hakların karşı hakları harekete geçirdiğini bilmiyor veya bilmek istemiyor: Hak yalnız **«dalgınlık»**ların, **«dikkatsizlik»**lerin ve **«yanlış»**ların olsun istiyor. Başka haklar ona **«belli seviye»**nin altına düşmek gibi geliyor, büyüklüğü ve batılılığı ona **«yanılıyorsun, haksızsın»** demeyi «terbiye sınırları»nın dışına çıkış gibi gösteriyor. Kısacası Batu seviye ile terbiyeyi kendisiyle sınırlıyor, hak'kı da öyle.

Zanları, iddiaları **«düşünce»** saymak batılılık değildir, hele sırf hüküm cümleleri sıralamak, hele hele hem bundan, hattâ yalnız bundan ve bir de batılılıktan hoşlanmak, hem de en can alacak noktalarda **«dalgınlık»**tan, **«dikkatsizlik»**ten medet ummak batılılık değildir.

Tarancı'yı övmek için Yahya Kemal'e sövmek, ikîde bir batıdan ve batılılıktan söz edenlere yaraşmaz da, yakışmaz da. Hesap soranlar çıkar insanın karşısına. Sövmek haksa, sövme demek haydi haydi haktır.

Yahya Kemal şairdir, büyük şairdir. Dilediği takdirde bunu Batu'ya bile kabul ettirmek mümkündür. Üstelik veya ilk önce o her şeyi ile bir büyük Türk şairidir, Türk milletinindir. Bütün bunlara rağmen Yahya Kemal'i beğenmemek bir «hak» sayılabilir. Ama bizden koparıp atmaya kalkışmak «mozaik tahripçiliği»dir. Ve buna kalkışanın adını koymak da bir haktır.

Yahya Kemal Itrî'nin kaybolan besteleri için, yani kaybolan sanat eserleri için, yani «mozaik»teki silintiler, önlenemez zaman tahripleri için yürekten yanacak kadar batılıdır, Türkçesi medenîdir ve onların «Gemiler geçmeyen bir ummanda» hâlâ çalındığını ümid edebilecek, bunu isteyebilecek kadar şairdir, bütün bir tarihe karşı da öyledir, bir kültür devidir. Ama öyle bir deve çürük demek, bizden değil demek, öyle bir şairi bir korsan sorumsuzluğu ile «gemiler geçmeyen umman»a gömmeye kalkışmak övünülecek bir kişilik gösterisi değildir, koltuk kabartıcı bir çıkış değildir, mayası olan bir paradoks değildir ve bunu böylece belirtmek, **«mozaik tahripçiliği»**nin adını koymak bir haktır, haktan da fazla birşeydir, bir kültür ve medenîlik vazifesidir.

Biz Batılılığı Batu'ya seve seve bırakırız, ama o da bizim bu minicik haklarımıza **«belli bir seviye»** yi ve **«terbiye sınırları»**nı keyfince işe karıştırmadan göz yummak lûtfunda bulunsun.

Hisar, 1967

DÜNYA'nın sırrı pek kalmadı; kapalı kutu idi, açıldı. Hem de «Pandora'nın Kutusu» gibi açıldı galiba. Ve görmek hırsı da yerini gezmek, eğlenmek hevesine bıraktı, bir çeşit «pazara çıkmak» oldu. Daha dünkü günün sımsıcak ve heyecan tonundaki ilgileri bugün mânasızlaştı, hattâ komikleşti: Bizim nesil o minicik «Frankfurt Seyahatnâmesi»ne, o «Tunadan Batıya» ve «Deniz Aşırı»ya nasıl sarılırdı, anlatamazsınız.. gülerler çünkü.

Bir «Gezi Edebiyatı» vardı ve olduğu için de memnunduk. Biliyorum, şimdi de var; ama ne kadar değişik. Kültür ve medenî ilgiler o alanda da yerlerini politikaya bıraktılar: Gezi notları da «fıkra» diye yazılanlara döndü.. veya döndürüldü. Politika psikozuna kapılmış geniş bir çevre var ya, birtakım adamlar da ellerine bir kalem geçirmişler ya, ver yansın gidiyorlar. Bütün mesele söylemek zorunda bırakıldıkları sözleri söyleyebilmeleri, bütün kozları da yalan söyleyebilmeleri.

Ve siz bu hakikatın üzerine eğildiniz mi, yardımcı olmak, uyarmak, kafa ve kişilik köleliğinden kurtarmak istediğiniz insanları öfkelendiriyor, kendinize düşman ediyorsunuz. Tevfik Fikret; **«İnan, Halûk, ezelî bir şifâdır aldanmak»** demişti. Türkiye'de ne kadar da çok «Halûk» varmış meğer! Hem de Halûk'dan çok Halûk bunlar; tek tabiat kanunu gibi sarılmışlar bu söze: Uyandırmaya, uyarmaya kalkıştınız mı, sizden kötüsü yok.

Gerçekten de, «doğru» için, «hakikat» ve «gerçek» için yaşaması gereken bazı insanlarımızın, meselâ bazı profesör, öğretmen ve üniversiteli gençle-

rimizin ikliminde öyle bir hava esiyor ki, bu yazar veya politikacı geçinen profesyonel yalancılara bir dokundunuz mu, akıl almaz saldırılara uğruyor, «dalgalarına taş atılmışlar»ın hışmı ile karşılaşıyorsunuz. Sosyalist sloganlar yarı aydınlarımızın afyonu oldu çıktı: En açık, en âdi ve en ömürsüz yalanlar bile bu sloganlarla ambalâjlandı mı, yutulup gidiyor, hem de bir afyonkeş hırsıyla. Aydın kişinin en önemli belirtisi olan uyanıklıktan, o «acaba?» diye düşünmek huyundan geçtim, birkaç gün içinde sönen mumların karşısında şöyle bir derlenip toparlanmaya bile üşeniyorlar.. ve sömürülüyor, sosyalist «kültür» emperyalizminin Türkiyemizde köprübaşları kurmasına sebep oluyorlar.

Bu uyurgezerler, bu slogankeşler yüzündendir ki, şiirimizi, roman, hikâye ve tiyatromuzu, sinemamızı kemiren, verem kaşeksisine düşüren asalak «gezi edebiyatı»mıza da vantuzlarını geçirmiştir. Ve durum burada da bir «suçüstü» açıklığı taşımaktadır:

Şimdi batı ülkelerini, yâni demokrasiyi ve hürriyet düzenini yerenleri, yerin dibine batıranları değil, Sosyalist Rusya'yı hattâ onun sömürgelerini, meselâ Bulgaristan'ı anlatan sosyalist gezginlerimizi hatırlamalıyız. Eskiden kraldan çok kral taraftarı denirdi, şimdi bu lâfın doğrusu Kremlin'den çok Kremlin taraftarı oldu; zira -ve meselâ- Kremlin, aslında 45 ruble -450 lira- olan en aşağı ücreti 80 ruble diye açıklar da, bizim sosyalist gezginler anı'larında bu rakamı 180, hattâ 210 rubleye çıkarırlar. Hele etin ve yağın kilosu 4 rubleye, yâni kırk liraya yakınmış, o da bulunursa imiş.. hele portakal, gene bulabilmek şartıyla 15 lira, bir elbise 1.000 küsur lira, papuçun en ucuzu 140 lira imiş.. bunlara dokunmazlar bile. Ev kirası düşük ya, kreşler ucuz ya, döşenirler

de döşenirler. Onun da, bir odada kaç kişi yatar? bu tarafını es geçerek tabii.

Dahası da var: Rüşvet, karaborsa, kaçakçılık, kayırma gibi düzen urları binbir mahkeme kararına, mahkûmiyete rağmen, bizim sosyalist -ve dâvetli- gezginlerin anı'larında kat'iyen anılmaz ve kat'iyen dokunulmaz o binlerce ruble ücret alan, yazlık, kışlık evleri olan, etlerini, içkilerini, peynirlerini Rusya dışından getirten, kısacası «imtiyaz»ın en korkuncunu pençeleyen «yeni sınıf»a. Varsa caddeler, meydanlar, binalar, yoksa bunlar.. çağımızın ehramları yâni.

Kısacası, iyi beslenen sosyalist propaganda, kendi tesir alanı içinde, şiirimizi, romanımızı, hikâye ve tiyatromuzu olduğu gibi gezi edebiyatımızı da âlet hâline getirdi, soysuzlaştırdı, kültür ve medeniyet hayatının bir dalını daha kırdı, tesir altında tuttuğu çevreleri ondan da mahrum bıraktı.

Hisar, 1967

BULANLAR VE SATANLAR

ONSEKİZİNCİ yüzyılı, Osman Zâde Tâib'i ve Nedîm'i hiç değilse arada bir hatırlamalıyız. O zamanın «Sultan üş Şüerâ»sı, şâirler sultanı, en büyük şâiri Nedîm değil, Osman Zâde Tâib efendi idi. Edebiyat tarihi ile uğraşanlara soruyorum: Bir gazelini değil, bir rübâîsini veya murabbaını değil, bir tek mısrâını biliyor musunuz bu şâirler sultânının? Hiç sanmam; ama Nedîm'den ha deyince bir kucak mısra ile geleceğinizi umarım. Tıpkı büyük bahçelerden gelir gibi.. ve Nedîm olmasaydı gönüllerin tadamayacağı duygu esintileri ile birlikte.

Sultan üş Şuerâlığın her devirde bir perde arkası, politik bir kulisi vardır demek istiyorum. Ama dramın sınırları daha da geniş:

Şimdi modern deyimleri ile söyleyelim, politikanın kuklası olan jüri birincilik armağanını Osman Zâde Tâib efendiye verir, eleştirmeciler, tahlilciler, eli kalem tutanlar da bu türedi otoritenin hükmü üzerine üşüşürler, bir Osman Zâde Tâib efendidir gider.. ve Nedim de gömülür. O artık hakkı olan yaşamaya kavuşmak için iki yüz sene bekleyecektir: Aradan iki yüz sene geçecek de.. bir Köprülü Mehmed Fuad gelecek de Nedîm yaşama hakkını kazanacak, Türkiye en güzel illerinden birini geri alacak!

Okumaya başlar başlamaz değil elbette; ama, inanın, anlamak ve hüküm vermek için okumaya başladığım günlerle birlikte irkilmelerim de başlamıştır şu eleştirmeciler ve tahlilciler yüzünden. O gün, bu gün ne iteleme, ne uyduruk, ne türedi şöhretler putlaşmıştır bunların yüzünden. Dergi koleksiyonlarına bir de bu gözle bakın, tüyleriniz diken diken olacaktır: Dergi koleksiyonu değil, şöhretler mezarlığı.. her cilde en azından bir Osman Zâde Tâib efendi düşer.

Ve ben bu hâli görür de düşünürüm: Acaba hangi Nedîm'in hattâ kaç Nedim'in kanıyla türetildi ve sürdürüldü bu lâboratuvar malı, bu kısacık ömürlü şöhretler?

Nedîm'in yeniden yitirildiği, daha acısı Nedîm'in -hayır, dili yüzünden değil, reçeteye uygun bulunmadığı için- şâir sayılmadığı barbar, o değilse budala bir çağ yaşıyoruz. Osman Zâde Tâib efendilerde de bambaşka şeyler aranıyor. Sultan üş Şuerâlığın «0,00005 veya 13»lerle düzenlenen reçeteleri düzenleniyor. Üstelik bu iş artık bir avuç saray estetinin

elinde değil, o pek hoşa giden deyimiyle endüstrileşti: Büyük jüriler, küçük jüriler, dernekler, kulüpler, partiler, afişler, ofsetler, rotatifler, propagandalar, propagandalar, propagandalar.. kısacası «Millî Savunma» bütçelerini kat kat aşan yatırımlar.

Delikli demirin îcâdı mertliği yok etmişti, «sosyal gerçekçilik» de bilek hakkını mahşere bırakacak gibi bu barbar veya budala çağda.

Pek mi damdan düşer gibi oldu «sosyal gerçekçilik»? sanmıyor ve azıcık uyanık olanların bunu tam yerinde bulacaklarına inanıyorum. Ama biz, gene de, konumuza dönelim:

Bugün Türkiye'de öyle şâirler, öyle romancılar, hikâyeciler ve tiyatro yazarları vardır ki, bunlara başarısız demek, hattâ isimlerini anmamak, bunlardan örnek almamak değme eleştirmecinin veya tahlilcinin veya derleyicinin kârı değildir; çünkü bunların arkasında dağ gibi bir endüstri yatmakta, davullar, zurnalar, düğünler, dernekler, şakşaklar ve şakşakçılar, armağanlar ve - Fulbriht gibi, Ford gibi, ama adı gizli - armağan vakıfları vardır. Bu gürültü ve bu kıyamet içinde ya kendini kaybeder, yahut da «bu da şâir mi veya bu da yazar mı?» demeye, hattâ «o kadar da değil» demeye dili varmaz, daha doğrusu yüreği yetmez. Bu yüzden de, yâni bu yüreksiz veya gürültüye gelmiş eleştirmeciler, tahlilciler ve derlemeciler yüzünden Türk okuyucusu ve -sayın öğretmenleri unutmayalım, eğitimimizin zavallılığını atlayıp geçmeyelim- öğrencileri Osman Zâde Tâib efendilerle «kifâf-ı nefs»e mahkûm düşerler.

Türkiye'de sanatçı «bilek hakkı»nın tanınmasını rica edecek veya hakların bu en kutsalını kurtarmak için meydan savaşı verecek duruma düşürül-

dü. Bu da kültürün, yâni millet olma ve millet olarak kalma şansının temelden sarsılışı demektir. Kaldı ki, kültürün şansı, millet şansı sâdece «bilek hakkı» nın tanınması, hattâ desteklenmesi ile sağlamlaştırılamaz:

Eleştirmecilerin, tahlilcilerin, derlemeci ve tarihçilerin üzerinde ne kadar dursak azdır. En büyük isimleri sayıyorum: Shakespeare, Goethe, Corneille ve Dante yalnız bileklerinin hakkı ile kazanç olmadılar milletlerine, milletlerini yalnız bileklerinin hakkı ile biraz daha yüceltmediler.. ve yüceltmeye devam edebilişleri de yalnız bileklerinin zorundan değildir. Sonuçta kendilerini gürültü patırtıya, milyarlık yatırımların baskısına kaptırmayan, akıllarını modaya, vicdanlarını afaroz edilmek korkusuna satmayan eleştirmeci, tahlilci, tarihçi, derlemeci soydaşlarının payı büyüktür.

Şimdi kısaltabiliriz: Eleştirmeci, tahlilci, derlemeci, denemeci ve tarihçiler iki türlüdür. Birinci tür satanlardır, tezgâhlardır, yâni modanın ve modaların da artık ana kaynağı hâline gelen politik propagandanın allayıp pullayıp, taçlandırıp ortaya attığı isimleri överek gündeliği doğrultan komisyoncudardır. Bunlar sahte şöhretleri putlaştırarak kültürün çürümesini, dağılmasını ve çöküp gitmesini hızlandırırlar. İkinci tür ise bir savaşçı olduklarını bilenlerdir, dürüstlerdir, akıllı ve bilgililerdir. Bunlar doğru'yu, güzel'i, başarı'yı sanatın sağlam ölçüleri ile arayanlar ve bulanlardır. Medeniyet tarihlerinde sanatçıların hemen yanı başında yer alanlar da bunlardır. Ve bugün Türkiyemizde hasreti çekilenler gene bunlardır.

Hisar, 1967

EĞİTİME, YALANA VE YAZARLARA DAİR

HÜRRİYET'i, sizi yalan'ın alçaltışından kurtardığı için seviniz, asıl bunun için benimseyiniz. Hangi konu veya alanda hürriyet varsa, yalan artık orada insanın kendisine bağlı bir ruh çürüklüğünden ibarettir ve ileri eğitimler için ana hedef, tıpkı büyük dinlerde olduğu gibi, bu çürümeyi önlemektir. Ama ileri eğitimlerin ileri ve gelişmiş ülkelerde olduğunu sanmayınız, nüansı kaçırmayınız; Ülkeler ileri eğitimler sayesinde gelişmişlerdir. İstim arkadan gelmez ve bu, bir tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan abes'i değildir. Tam tersine, grafiği medeniyet tarihlerinde ve büyük araştırmalarda apaçık çizilmiş bir gerçektir.

Amerikalı, çocuğunu sıraya oturttuğu ilk günden, eline her diploma verişine kadar dan dan söyler: «Eğer yalan söyleyecek kadar alçalırsan, en tabiî hakkın olan hürriyeti yıpratmaktan ve onun hesabına kendini dolandırmaktan başka bir şey yapmış olmazsın.»

Ve Fransız'ı da böyledir, İngiliz'i de. Ama bu kuru bir telkin değildir. Eğitim her şeyden önce en sağlam, en garantili menfaatın dürüstlükte, doğruluk ve açıklıkta olduğunu anlatmak için, bu hakikat için işler, bir taraftan da dolandırıcılar, vurguncular, sömürücüler yetiştirmekten başka bir şeye yaramayan yalan'a ve yalancılığa karşı takınılacak tavrı öğretir. Kısacası, eğitim üzerine konuşacak herkes bu «yalan söyleyecek kadar alçalmak» sözüne mim koymalıdır.

Eğitimci değilim. Öyleyse bunları neden.. mi yazıyorum? Anlatayım:

Romanya Petrol Bakanı'nın Türkiye'ye gelişi sayesinde birtakım bilgiler edindik: Bu Demirperde gerisi ve Varşova Paktı üyesi memleketle alış verişimiz almış yürümüş. Biz aynı memleketle ve Rusya dahil, öteki Varşova Paktı üyeleri ile - ekonomik ilişki ve bağlantıların dışında - kültür anlaşmalarımızın bulunduğunu da biliyoruz.

Ne olmuş yâni? demeyiniz; zira bizim «ilerici» ve «sosyalist» sanatçılarımıza bakarsanız, Türkiye bağımsızlığını yitirmiş, sömürge durumuna düşmüş bir memlekettir, bu acıklı iş de Amerika dostluğu ve NATO yüzünden olmuştur. Şimdi gelin de sormayın:

Bağımlı, hatta - düpedüz söylenişi ile - Amerika sömürgesi olan bir memleket karşı blokla ekonomi ve kültür ilişkileri kurabilir mi? Sömürücüsü buna izin verir mi?

Vermez elbette. Nitekim vermiyor da. Son Çekoslovakya trajedisi bunu, iki kere iki dört eder kesinliği ile - bir defa daha - ortaya koydu. Çekoslovakya trajedisinin prodüktörü emperyalizmden başka bir şey değildir ve emperyalizm, sömürgelerine karşı bundan başka şekilde davranamaz, sömürgesinin karşı blokla kurmak istediği kültür ve ekonomi ilişkilerini kuvvetle, şiddetle önlemeye girişir.

Türkiye'ye gelince - kültür ve ekonomi bağlantıları işte açıkça gösteriyor - böyle bir durumda değildir. O halde?

Eğitimci olmadığımızı söylemiştik. Biz politikacı veya partizan da değiliz. Bütün bu gerçeklerden varacağımız sonuç bambaşka ve pratik bir şeydir:

Bugün Türkiye'de gözlerini kırpmadan, peynir ekmek yer gibi ha bire yalan yazan, yalan çizen sanatçılar ve yığınla suçüstüne rağmen hâlâ onları

okuyan, okumakla da kalmayıp, onların sözüyle, «amel eden» aydın kişiler vardır. Böylelerine adım başında bir, her şehir kulübünde, her fakülte veya yüksek okulda, her lokal ve kahvede rastlayabilirsiniz.

O halde.. mi?

O haldesi, şu haldesi yok bu işin. Ortada yalın ve yalgın bir eğitim dâvası var: Ama hedefi «yalan söyleyecek kadar alçalamayan» ve yalan söyleyecek kadar alçalanları silkip atabilen insanlar yetiştirmek olan eğitimi gerçekleştirmek dâvası!

Okuyucuları da, yazarları da, hele hele dergi ve gazeteleriyle birlikte sanatçıları da yalan'dan çekinmeyecek kadar alçalan bir ülke ne kadar, ne kadar, ne kadar bahtsızdır, cesaretiniz varsa bir düşünün.

Hisar, 1968

50 KİTAP

TÜRK gencinin mutlaka okumasını istediğiniz 50 kitap ismi verir misiniz?

Tutmuşlar, bu soruyu kocaman kocaman adamlara sormuşlar. Onlar da bütün iyiniyetleri ve üstün anlayışları ile reçetelerini vermişler. Bana gelince, Türk genci, gâvur genci anlamam ben. Her şeyden önce, ne demektir mutlaka okunması gereken kitap... veya kitaplar? Sonra, bu gerek neyi elde etmek, nereye varmak içindir?

İş buraya dayandı mı; «Türk kültür ve medeniyetini benimsetmek için» diyorlar. Ne lâf!

Bir kültür ve medeniyet ne 50, ne de 150 kitabı okumakla benimsenir, hattâ anlaşılır. Ama bir insanı «kültür» ve «medeniyet» deyimlerini anlamaya, ora-

dan da bir kültür ve medeniyeti benimsemek çabasına götürecek nice 50 kitaplar vardır. Bunların en büyük önemi de, geri kalan bin, belki de on bin elli kitabı gömdürecek, afaroz ettirecek nitelikte olmayışlarındadır. Bu çeşit kitaplar «biz kültür ve medeniyeti benimseteceğiz» derken «kültür» ve «medeniyet»i yozlaştırmazlar, kısacası kafaları daracık cenderelere almazlar.

Bütün şu yazdıklarımın yerine sâdece; sanat, her şeyden önce sanat diyebilirdim. Ne var ki, bu hakikatı bizim kocaman kocaman adamlarımızın pek çoğuna anlatmak hiç de kolay değil; zira aralarında reçetelerine bir tek romancı, şâir, hikâye, tiyatro veya biyografi yazarının ismini koymayanlar sürüyle. Sorun bakalım şimdi bu kocaman kocaman efendilere: Hangi kültür ve medeniyetin kapısı sanattan başka bir anahtarla açılmıştır? Ve neden batılı, medeniyet tarihi'nin yarıdan çoğunu sanata ve edebiyata ayırır? Neden İngiltere Sheakespeare için - içte ve dışta - yaptığı yatırımın yarıdan da azını bütün ilim adamlarının, sanayicilerinin, politikacılarının propagandasına harcamaz? Niçin durum Goethe için Almanya'da, Balzac'ı, Stendhal'ı, Molière'i, Racin'i için Fransa'da da böyledir? Neden Lenin en kritik günlerinde Gorki'yi kendinden bile ön plâna geçirmiş, neden sonra da bir haydut hesabıyla boğazlatmıştır?

Gerçek şudur: Sanata ve sanatçıya dayanmayan bir kültür, bir medeniyet, hattâ bir siyâsî hareket düşünülemez. Kültürün, medeniyetin, bir siyasî hareketin adamı olabilmek de aynı şarta bağlıdır. İnsanlık tarihi bütün dalları ile bu hakikatı bağırıyor. Ama bizim kocaman kocaman adamlarımızın verdikleri listelerin çoğunda gene de sanatçı bulun-

maz. Ne imiş? Türk gencine Türk medeniyet ve kültürünü benimseteceklermiş! Hiç değilse diktatörlerin, ilk iş olarak neden kitaplıklara ve basımevlerine el attıklarını düşünseler. Marx ve Lenin Ortaklığı için neden bir sanatçı bir tank alayından daha önemlidir? hiç değilse bunu düşünseler. Rusya'nın sanatçı avı için yatırdığı milyarları ve milyarları düşünseler.

Dahası da var: Bu 50 kitaplık reçeteler «millîyetçi gençler yetiştirmek veya - en azından - millîyetçilik duygusunu pekiştirmek için» miş. Hani 50 derste Almanca veya radyoculuk filân var ya, o biçim.

Bu iş böyle kolay olsaydı bugüne ve kendilerine kalır mıydı? Reçeteler çoktan hazırlanırdı da, hangisi daha atik davranmışsa, gençlik çoktan millîyetçi veya komünist veya faşist olur çıkar, büyük ihtimalle de bunların hiç biri söz konusu olmaz, kralcı, imparatorcu, pâdişahçı kalırdı.

Ve bu reçete merakı yalnız sağ'da değildir. Sol da aynı ham umudun peşine düşmüş. Ne oluyor bu durumda? Ne olacak, bir yığın 50 kitabı kara liste yapan 50 kitaplar çıkıyor ortaya. Kısacası kültür ve medeniyet hapı yutuyor.

Minicik bir cesaret işidir bu: Önce adam yetiştirmek için kitap. Bu parolayı açıkça söyleyelim ve benimseyelim, bu parolaya göre davranalım. Yoksa kültürünüzü, medeniyetinizi, ideolojinizi anlamaktan, benimsemekten çok uzak yobazlar yetiştirmekten başka bir sonuç alamazsınız. Yalnız en büyük zararlılar değil, en büyük dönekler veya dönmeyip de sömürmeyi daha kârlı bulanlar yobazlardan çıkmıştır, bunu da unutmayalım.

Önce millîyetçi, hürriyetçi veya Marksist değil, adam, adam, adam. Kültürü de medeniyeti de ideolo-

iiyi de adam benimser, adam sürdürebilir, formül ve slogan küpleri değil. Adam yetiştirmenin yolu ise edebiyattan, sanattan geçer. Gerisi lâftır. Öyle olmasaydı dünyanın başarılı eğitimleri edebiyat ve sanatın üstüne bu kadar titremezlerdi.

Önce sanat ve edebiyat elbette. Niçin mi? İnsanı bunlar yaratır da ondan. Sevgiyi, hoşgörürlüğü, dürüstlüğü bunlar aşılar da ondan. Seçmeyi, doğru yolu bulma endîşesini bunlar öğretir de ondan. Sloganların oltasına - balık gibi - düşmekten bunlar kurtarır da ondan. Hür düşünmeye, karşılaştırmaya ve karar vermeye, bunlar alıştırır da ondan. Kısacası kişiliği bunlar kurar, kurtarır da ondan.

Bütün bunlar olmadan kazandığınız insanlara güvenmeyiniz, kazandık saymayınız; yoksa hiç bir ücretli ordunun bozgunu sizinki kadar traji - komik olamaz.

Elli kitap imiş... ve 50 kitap ile Türk kültür ve medeniyetini öğretmekmiş, sevdirmekmiş, benimsetmekmiş, millîyetçi yetiştirmekmiş! Bırakın şakayı Allah aşkına. Bizim yorulmayı göze alıp da şu yazdıklarımıza bile lüzum görmeden soruverirler adama: «Nerede 50 kitabı okuyup sindirecek, hükme bağlayacak seviyede gençler yetiştiren eğitiminiz sizin?»

Boşuna mıdır o eli sopalı, ağzı salyalı, gözü kanlı kalabalıklar? Siz o eğitimi kurmadıkça, hakikî sanatı ve sanatçıyı küllemekten zevk aldıkça elin açıkgözleri 50 değil, 5 kitapla üretip gidecektir o kalabalıkları.

Hisar, 1968

BAŞKALDIRMA, direnme ve savaş. İşte size başına buyruk yaşamak için yaratılmış sanatçı'nın belli çizgilerinden üçü. Ama «sanatçı» kelimesini erken kullandım. Daha önce «sanatçı mizaç» demeli idim. Çizgiler ortak. Buna karşılık bu büyük ve soylu Maraton'un firesi çok oluyor ve yarışa katılanların çoğunluğu daha ilk kilometrelerden dökülmeye başlıyor. İpi göğüslemek zor. Ve bu zorluk da gene aynı mizacın kendisinden geliyor:

Başına buyruk yaratılışın, kendisini ancak direnmelerde, başkaldırmalarda bulan mizacın «sabır»la, «kendi kendini kontrol ve düzeltme» ile biraraya gelmesi Tanrı'nın cömert davranmadığı vergilerindendir. Böylece de «savaşçılık» eğiliminin «sanatçı mizaç»lardan özentiler, kalpazanlar, madrabazlar türetmesi ve - felsefe sözlüğündeki değeri ile söylüyorum - «saçma»ya dökülmesi kolaylaşıyor, sanat'a varacak Maraton çok, çok zorlaşıyor.

Önce savaşın konusunu iyi bilmek, hiç değilse kokusunu doğru almak gerektir. Savaş istemeyen veya savaş konusu olmayan bir çağ veya toplum bulunabileceğini veya bulunduğunu sanmıyorum. Buna karşılık savaş konularının değiştiğini, eskidiğini, bir başka söyleyişle savaşın sonuçlandırıldığını, bu yüzden de sanatçı ilgisinin gereksizleştiğini, asıl kötüsü, bu ilginin artık bir çenebazlık - şarlatanlık - ve lâfebeliği - demagoji - pazarı yarattığını çok iyi biliyorum.

Dürüst kullanılırsa örnek vermek her zaman için yararlıdır. İşte size yukarıdaki inancımın örneği: Volter ve Ansiklopediciler, Seyyid Nesimî, Hallacı Man-

sur, Bruno, Cerventius.. bütün bunlar ve benzerleri büyük bir savaşın öncüleri ve tam bir savaşçı idiler. Bunların aralarında yakılanlar, derisi yüzülenler, dâra çekilenler, sürülenler vardır. Fakat bunların hepisi de yola bu sonuçları göze alarak çıkmışlardı. Çünkü çağ o çağdı, onlar da çağlarının «hakikî savaş»ını yapıyorlardı. Büyüklükleri ve büyük kalışları, başka hiç bir şeyden değil, işte bundandır.

Şimdi siz, 1960'larda onların silâhları ile onların hedeflerine saldıran «sanatçı mizaçlar»ı düşününüz: Ortaya bir «Don Kişot Kalpazanlığı»ndan başka ne çıkar? Evet, yeni bir Don Kişot veya Don Kişotluk bile değil de kalpazanlığı.

Türkiye 1960'dan sonra işte bu kalpazanlıklarla dolup taşmıştır: O kadar ki, sanatçı mizaçlar sanatı bırakmış, bir çeşit hoparlör veya çoğaltma makinesi hâline gelmiştir. Savaş hırsı, savaşın konusunu ve kokusunu alamamak yüzünden, silâhşör olması gerekenleri ücretli asker durumuna düşürmüştür.

Tablonun asıl üzen - isterseniz tiksindiren - yanı da şu: Savaş için yanıp tutuşanlar, karşısına geçmek için yaratıldıkları, ancak onunla savaştıkları takdirde büyüyecekleri - kurtulacakları - cephenin emrine girmiş bulunuyorlar.

Şimdi size bile bir çelişme gibi gelecek; fakat hakikatın ta kendisidir: Türkiye'de bugün en önemli savaş konusu özgürlüğün - hürriyetin - savunulmasıdır. Türkiye, zira, hürriyet düzenini yüzyıllık bir savaştan sonra kurmuş ve garanti altına almıştır. Bugün, Türkiye'de olmayan şey hürriyet değil, hürriyetin kötüye kullanılışını ve hürriyeti kullanarak hürriyeti yoketme çabalarını önleyecek otorite, bilinç ve savaş öncüleridir.

Buna karşılık, bakıyor ve hürriyet isteyen, hürriyet için kelle koltukta edâsıyla nâra atan birtakım sahte savaşçılar görüyorsunuz. Dilediklerini söylüyor, yazabileceklerini yazıyor, derneklerini, partilerini kuruyor, toplantılarını, yürüyüşlerini, hattâ işgallerini yapıyor, öte dünyalardan işlerine gelen her yazarı çevirip yayımlayabiliyorlar. Böyle yapıp ettikleri için karışan, görüşen de yok. Ama onlar gene de avaz avaz bağırıyorlar: Hürriyet - özgürlük diye. Hem de savaşçı sesiyle.

Bunun adına, evet, özenti denir. O değilse kalpazanlıktır veya madrabazlıktır bu. Engelin, tehlikenin, güçlüğün olmadığı yerde savaş olur mu? Öyle yerlerden - yâni tehlikeden, kötülerden ve kötülüklerden kurtardıkları çevrelerden - göç eden, başka savaşlar peşine düşen soylu savaşçıları anlatan ne güzel masallar vardır.

Sözün kısası, bugün gerçek savaşın kokusunu alamadıkları, savaşın ne olduğunu bilemedikleri için - sanat yetenekleri olmadığı veya karakterleri zayıf olduğu için - kendilerini militanlıkta, partizanlıkta ve simsarlıkta bulmaya çalışan veya bunu uman «sanatçı mizaçlar» ortalığı ayrık otları gibi sarmıştır. Şimdi Türkiye'de en büyük savaş konusu da işte budur; yâni «hürriyetin savunulması»dır. Bu da bütünüyle, tarihi, medeniyeti ve geleceği ile Türkiye'nin savunulmasından başka birşey değildir.

Bu savaş çetindir, belki de savaşların en çetinidir; zira - ve en önemlisi - düşman sizin korumak ve kurtarmak istediğiniz değeri rehin olarak ele geçirmiş bir gangster durumundadır: Siz hürriyet'i kurtarmak istiyorsunuz, o hürriyet'i siper etmiş. Bunun kadar önemlisi; istiyerek veya istemeyerek, ardında dev yatırımlar var. Onu kullanan, adamına göre de,

kiralayan kuvvet - ne eksik, ne fazla - tıpkı kendini, kendi yaşama şansını kurtarmak ister gibi çalışıyor. Bunun için de bir sıra adamını büyük şâir, büyük romancı, büyük tiyatro yazarı gibi gösteriyor, sesine dev hoparlörler tutuyor.

Bu savaş çetindir ve elbette savaşların en çetinidir. Ama kimdir sanatçı savaşının içki içmeye benzediğini söyleyen?

Tekrarlamalıyız: Volter'ler, Bruno'lar, Seyyid Nesimî'ler, Hallacı Mansur'lar ne hamamda şarkı söylediler, ne de gurbette övündüler. Onlar ateş çemberlerden geçtiler de aştılar zaman'ı.

Sanata ve düşünceye hak kazanmak isteyenler: Ateşten çemberi aşmayı göze alınız. Savaşa katıldınız mı, dev bir psiko-teknik ve astronomik yatırımlar, fabrikasyon işi bütün şöhretleri ve sahte, uyduruk otoriteleri ile karşınıza dikilecek, sesinizi boğmaya çalışacak, bununla da yetinmeyip tepenizden aşağıya bütün çirkefleri boca etmeye kalkışacaktır, size gerici diyecek, satılmış diyecek, hattâ halk düşmanı, hattâ Türkiye düşmanı diyeceklerdir. Kısacası onlar yalanlarını, adamına göre satılmışlıklarını ve halk ve Türkiye düşmanlıklarını «hürriyet» sâyesinde koz yapabilecek, ama sizin hakkı, hakikati, hürriyeti savunma hürriyetinizi tepelemeye kalkışacaklardır.

Zordur, çetindir elbette bu savaş. Elbette savaşların en çetini ve en dramatik olanıdır. Ama o ölçüde de büyülteni, sanatçı yaratılışı sanatçılığa ulaştıranıdır.

Birtakım uyurgezerler yeldeğirmenlerine saldıra dursun.. birtakım madrabazlar ile birtakım kalpazanlar yeldeğirmenlerini hakikî canavarlarmış gibi göstermeye çabalasın, hodri meydan: Yüreğine, gücüne ve yiğitliğine güvenen Türkiye'nin ve Türk sanatının

büyük savaşına, hakikî, hattâ tek savaşına, hürriyet'i koruma savaşına!

Ve bu çağrı - her şeyden ve herkesten önce - sahte sloganlarla uyutulan, yeldeğirmenlerine doğru yönelen yürüyüşle avutulan sanatçı yaratılışlaradır. Uykunun - aldanışın - biraz daha uzayışı sanatın ve düşünce'nin - kısacası hürriyet'in - çarmıha gerilişine uyanış olacaktır.

Hisar, 1969

Her Yazara Bir Yasa

YAZMAK VEYA YAZMAMAK

SORUMLULUK bir acaip nesne. Hani, o nefis divanında Bayburtlu Zihni, yanık yanık, alttan alta da övüne övüne: «Bilsem azarlar, bilmesem azarlar... Bilsem azarlar, bilmesen azarlar...» diye sıralayıverir ya? Eleştirmeciyle yazar ilişkisi de, bana tıpkı öyle gelir:

İkisini de iyi tanıdığımı sanıyorum; biri yazar, öteki eleştirmeci. Hem de, Fransızların «resmi - veya bilimsel - eleştirmeci» dedikleri cinsten. Gene bana göre, Türkiye henüz bu çeşit eleştirmecilere bıyık altından gülümseyecek duruma gelmedi; çünkü edebiyatımız yeni, çünkü edebiyatımızın kültürü, değer ölçüleri ve zevk eğitimi okuyucu kütleleri tarafından kavranıp benimsenmedi.

Hâle bakın: «Okuyucu kütleleri» dedim. Sanki varmış gibi. Kitap satışının ortalama beş bini bile bulmadığı yerde ne kadar saçmadır o söz. Ne ise, söylemiş bulunduk işte. Geçelim.

Bununla beraber, yâni bilhassa bunun için, bizde bu «resmi - veya bilimsel - eleştirmeci»lerin sorumluluğu ciddi bir meseledir. Onlar ışık tutacak, «eser»leri onlar yorumlayıp açıklayacaklar.. ki, okuyucu hem eğitilmiş olsun, hem de edebiyatla ilgilenmek hevesine kapılsın. Kısacası, hiç bir siyasi parti başkanının yapamayacağı bir iş.. Türkiye yararına, tabii. Çünkü, ne olursa olsun, o «resmî - veya - bilimsel» sözünün ardında «objektiflik, dürüstlük ve vukuf» gibi ümidler vardır.

Ne ise işte: Tanıdığım o resmî eleştirmeci, tanıdığımı söylediğim yazar için der ki: «bana böyle çirkin saldırışının sebebi eserinden bahsetmediğim içindir». Ötekine baktım, gayet rahat: «Bana ne yahu, bahsedip bahsetmemesi? yüzde yüz kendi meselesidir bu.»

Tavrını da sözleri kadar ilgi çekici buldum ve - belki - sizleri de ilgilendirir, böylece de meselenin üzerinde düşünmek isteyebilirsiniz diye, kendisine «neden?» diye sordum. O da omuz silkmedi, anlattı:

«Eser ya başarılıdır, güzeldir, yahut da değil. Değilse üzerinde durmağa değmez. Ama başarılı ve güzelse eleştirmecinin durumu bir hayli kritikleşir. Başarıyı ya bile bile veya kavrayamadığı için başarısız gösterecektir. Birinci durum ahlâk dışı bir şeydir, ikincisi ise iptidai insanların kârıdır. Bir başka ihtimal daha var; başarılı ve güzel'in karşısında susmak. Bu da iptidailikten de, ahlâk dışı davranıştan da ağır bir şeydir. Onun için dedim işte, yüzde yüz kendi meselesi diye. Şunu da ekleyeyim: Hüküm verenler ve hüküm verecek durumda olanlar da hüküm alırlar. Daha doğrusu asıl hükmü bunlar alırlar. Ve tesellisi de, tevili de mümkün olmayan hükümlerden olur bu; er veya geç ilân edilecek hükümlerden.»

Bu açıklama da ilgi çekici geldi bana. İstedim ki, onu başta eleştirmecilerimiz ve eleştirme yapmağa hevesli olanlarımız, edebiyatla ilgilenenler okusunlar, üzerinde düşünsünler: Doğru mudur, yanlış mıdır? araştırsınlar.

Zahmete değer bu; zira eleştirmecileri başıboş bırakmağa gelmez: Onlar da - eninde sonunda - insandırlar, belli bir noktaya ulaştılar mı, pekalâ Ali kıran, baş kesen sanabilirler kendilerini, her şey kendilerine bağlıdır sanabilirler. Yazık olur o zaman bu

yavrucaklara: Bataklıklar onlar içindir. Elimizden geldiği kadar kontrol altında tutalım, arada bir de yakalarını silkeleyelim ki, hem onlar kurtulsun, hem de bir yığın okuyucu onlarla birlikte bataklıklara saplanıp kalmasın.

Kısacası, eleştirmeciyi yazsa da azarlamalıdır; ta ki, yazılmağa değerleri yazsın ve değerlerin yardımcısı olsun. Eline geçen köşeleri - asıl önemlisi, sonuç olarak okuyucularını - kırk paralık sempati ve antipatilerinin aracı yapmağa kalkmasın.

Yazımı, bahsettiğim tanıdık yazarın bir sözü ile bitireyim: «Dünyayı ve insanları kenefe çeviren şey sempatilerle antipatilerdir.»

Tercüman - İnci, 1971

BİR GENCE

SATIRLARI arasına yaşını da sıkıştıran bir gençten bir mektup aldım: Üç ay kadar önce gönderdiği «eser»inden bahsetmediğim, yani onu övmediğim için bana - sitem etmiyor - çatıyor. Halbuki benim bu kayıtsızlığıma karşı «eser»ini göklere çıkaranlar olmuş.

İçim burkuluverdi ve yirmibeş yılı - çeyrek asrı - bulan yazarlık hayatımı hüzünle düşündüm. Onun belli birkaç çizgisini, bu gence - ve aldığım mektuplardan biliyorum, daha başka birçok hevesliye - belki faydası dokunur diye yazıma giriş yapmayı uygun buldum:

Siyah Kehribar - ilk basılan romanım - o kadar yerilmese, kötülenmeseydi, adım gibi biliyorum, «Sonradan Yaşamak» ı ve «Küçük Ağa» yı yazamayacaktım. «Küçük Ağa» o ölü sükûtu ile karşılanma-

saydı, gene eminim, ne «Firavun Îmânı» olacaktı, ne de «İbiş'in Rüyası». Ve «Ayakta Durmak İstiyorum» ile ötekilerde de bu kötülemelerle bu susuşların payı büyüktür.

Bu konuda en uyarıcı sözü, İbsen için Upton Sinclair söylemiştir: **«Çattılar, yolunu değiştiremediler. Saldırdılar, değiştirtemediler. Para verdiler değiştirtemediler. Sustular değiştirtemediler. Sonunda alkışladılar ve öldürdüler.»**

Ve ben, sâdece şu yirmibeş yılım içinde, adamakıllı kabiliyetleri, istidatları olduğu halde, «ilk eser»lerinin gururu yüzünden silinip gitmiş, komikleşmiş kaç sanatçı gördüm.

Beni dinle delikanlı: Yola «ün» diye çıktığın belli. Bu iş yaş. Sonu kabiliyetine ihânete kadar varır.

Sonu asıl hedefin, sanatın bırakılıp düzenbazlıklara, şarlatanlıklara, en iyi yapabileceklerin için değil de, senden istenilenleri yapmaya kadar varır. Şöhreti kazanabilirsin, ama sanatını, kendini kaybedersin.. oraya kadar varır. Nice öylelerini gördüm. Gül gibi kabiliyettiler, sonunda şu veya bu anlayışın kiralık askeri olup çıktılar veya bütün güçlerini bayağılaşmak için harcar oldular.

Kuzguna yavrusu nasıl gelirmiş, bilmem ama, sanatçıya eserinin dâima «şaheser» geldiğini iyi bilirim; bittecrübe sâbittir bu. Ne zaman ki yazdıklarına objektif bir gözle bakabiliyor, ne zaman ki bazı yazdıklarını hüzünlü bir gülümseyişle ateşe atabiliyorsun, işte ancak o zaman yazmaya devam edecek şevkin ve azmin olabilir.. şevk ile azim de ancak o zaman bir işe yarayabilir. Ne zaman ki övmelere de.. asıl önemlisi susmalara da kayıtsız kalabiliyorsun, omuz silkebiliyorsun, işte ancak o zaman hakikî şaheserine doğru gidecek güce sahipsin demektir.

Gördüm.. gördüm diyorum sana; kimler kimleri övdü, kimler kimleri yerdi ve kimler nelerin karşısında dut yemiş bülbüller gibi sustu. At onları çöp sepetine. Onlar zaten çöp sepetine gidecekler.. değişmez bu kanun.. Değişmemiştir de. Ne kötüyü övenler, ne de güzel'in karşısında susanlar.. hiçbir kuvvet kurtaramamıştır onları. Sen kendini kurtarmaya bak, onlarla işbirliği kurmaya değil. Dergi koleksiyonları sahte şöhretler ve sahte münekkidler mezarlığıdır. Gözünü oraya dikme.

Ve, madde bir: Ben münekkid değilim. Bu köşe bana bu iş için de verilmedi. İkincisi; «eser»inde bir sağlam başarı, hattâ onun sâdece işaretini görse idim, kendi çektiklerimi düşünür de mutlaka bahsederdim. Bir sağlam kabiliyete destek olmaktan, ona katkıda bulunmaktan daha iyi ne vardır? bunu bilirim.

Fakat, benim seni sağlam bir kabiliyet göremeyişime de metelik verme; kendine güveniyorsan devam et. Kendini de senden daha iyi kimse bilemez. İçindeki ateşi ancak sen değerlendirebilirsin. Tamam mı?

Devam et.. ve seni övmeye beni mecbur et. Edebilirsin de; zira böyle mecburiyete uyacak dürüstlüğümüz, elhamdülillâh, var. Şu sözüm de kulağına küpe olsun: Senin o acemice çırpınışını övenlerin çoğu, asıl başardığın gün ya susacaklar, yahut da eserine kulp takmak için dokuz dereden su getireceklerdir. İşte o zaman bana gel. Gelmene de lüzum yok; ben bulurum seni.

Tercüman, 1972

BAŞLAMAK... BİTİRMEK

YILLARDAN beri masamın üzerinde 8 maddelik bir «iç tüzük» durur. İyi hatırlıyorum; onu, kendimden başka herkesi ve herşeyi engelim olarak gördüğüm, suçladığım delikanlılık çağlarımda, mutlu bir uyanışla, kendi kendimle dalga geçmek için yazmıştım:

Her şeye bir kulp takıyor, armutu saptan, üzümü çöpten ibâret görüyordum. Dünya sanki benim elimi kolumu bağlamak için yaratılmıştı. Halbuki bir bıraksalar neler ve neler yapmazdım. Bırakmıyorlardı ki...

Yalnız bırakmamak da değil, kıymetimi bilmiyor, hakkımı vermiyorlardı. Bu hava içinde dır dır dırlanmaktan başka ne yapabilirdim? Ben de öyle yapıyor, dırlanıp duruyordum.

Belki bir gün o hâdiseyi de anlatırım; fakat şimdi gereği yok, ondört yıl kadar önce alnı şakıma bir yumruk yedim, uyandım ve kendimi alaya alarak harekete geçirebilirim ümidiyle o 8 maddelik iç tüzüğümü yaptım:

Madde bir; **Yazmaya başlamadan önce yazamıyorum.**

Madde iki; **Başkalarını hor görmek, kötülemek sana zırnık kazandıramaz. Olsa olsa zaman'ını çürütür.**

Madde üç; **Zaman'ın sana çalışması için bir şeyler yapman veya yapmaya başlaman şarttır.**

Madde dört; **Başarın ancak yaptıklarına göre ve o kıratta olacaktır.**

Madde beş; **El elden üstündür: Senden iyileri, senden üstünleri dâima çıkacak, senin yaptıklarını**

geliştiren, mükemmele ulaştıran dâima bulunacaktır.

Madde altı; **Devekuşuna dönmen işe yaramaz, inkârın, sırt çevirişin metelik etmez. Yapan yapmıştır, kimsenin başarısını elinden alamazsın.**

Madde yedi; **Sen kendi en güzelini, kendi en başarılını ara. Onu da kimse senin elinden alamaz.**

Madde sekiz; **Senin tek engelin kendinsin: Kendi ukalâlıkların, kendi kıskançlıkların ve tembelliğindir. Anladın mı dangalak?**

Nasihat verecek yaşa geldiğimi, buna yetecek kadar tecrübe geçirdiğimi ve - asıl önemlisi - bir yığın insanın tecrübelerini, kimi hazin veya dramatik veya çirkin, kimi güzel ve soylu hayat mâceralarını da gördüğümü sanıyorum; fakat sözüm, sâdece delikanlılara, tek tek insanlara değil:

Millet ve ülke sorumluluğu yüklenmiş olan; büyük gruplar, partiler, dernekler hâline gelmiş bulunan sizler! birtakım değiştirmelerle bu içtüzük asıl size gereklidir. Birbirinizi kötülemekten başka bir şey yapmıyor ve birbirinizi o kadar kötülüyorsunuz ki, sizden öncekilerin yaptıklarını veya yapmaya başladıklarını topyekûn inkârdan, millet ve ülke işlerini «sil baştan»a döndürmekten başka çıkar yolunuz kalmıyor.

Tek insan bile bütün başladıklarını bitiremez, bitirse bile en mükemmel, en verimli hâle ulaştıramaz. İlerleme, gelişme veya moda söylenişi ile, kalkınma bir bayrak yarışıdır, nesilden nesile, ekipten ekibe emânet bırakılır. Batı, Batı diye türküsünü söyleyip durduğunuz bölgeye bakın: Sanatlar, zenaatlar, Devlet veya kişi teşebbüsleri insanların hayat hikâyeleri değil, kültürün, endüstrinin, tekniğin, tica-

retin müesseseleşmesi tarihidir. Başlamışlar, devretmişler, devredenler geliştirmiş veya tamamlamışlardır. Kalkınmaya, ilerlemeye bir insanın, bir neslin, bir ekibin hayatı yetmez. Ülkesiyle, milletiyle Devlet'i düşündüğünüzü mü iddia ediyorsunuz?

O halde yapmaya başlayın, yapılanları «yaz boz tahtası»na döndürmeyin.. ve herşeyi - reformları.. anarşinin kürtajını.. kalkınmayı, yâni refah ve huzuru - bir ekipten beklemeyin: Başlatın, rotasına yerleştirin, buna yardımcı olun, yeter.

Neye mi yeter? Sizin Devlet idrakinizi ıspata ve Türkiye'nin kurtulmasına yeter. Bütün büyük dâvalar - ve toplumlar - ben başladım, ben bitireceğim, meyveleri ve şerefi ben sırtlayacağım diyenler, bu hırsa - veya bu budalalığa - kapılanlar yüzünden piç olmuştur.

Başlayın, başlatın, başlangıçlara destek olun, onların garantiye alınmasını sağlayın; gerisini zaman tamamlayacaktır.. hem de size karşı nankörleşmeden!

Tercüman, 1972

HER YAZARA BİR YASA

YAZMAK istedikleri ve yazmak için gerekenlere sahip oldukları halde yazamayan veya ancak birtakım kırıntılar yazabilen çok insan gördüm.. tanıdım hattâ; bazılarıyla arkadaşlığım da oldu. Ve nihayet kendimi tanımaya başladım:

Kafamda ciltler dolduracak duygular, düşünceler, tasavvurlar varken.. insan ilişkileri için yığınla şey kurarken kâğıtlarım bomboş duruyordu. Günlerden bir gün - Tanrı'ya daima şükrederim - bir de bak-

tım ki, yazarlıkla, edebiyatla ilişkim içimdeki heves-ten, bir de, kendim gibilerle lâk lâk edip durmaktan öte gitmiyor.. oturup kendime bir yasa - veya **iç hizmet talimatnâmesi** - yapayım dedim. İlk maddeye de şunu oturttum:

Madde Bir — Yazmaya başlamadan yazamıyorum.

Şaka gibi bir şey. Ama, ben bu gerçeği kavramak için en azından iki yılımı yele vermiş, gevezeliklerin, hasetlerin, beş para etmeyecek olan ve etmeyen çekiştirmelerin batağına gömmüştüm. Ve etrafım aynı bataklıkta debelenip duranlarla doluydu. Çeneye paydos!

Evet: **hiçbir yazar yazmaya başlamadan önce yazamaz..** idi:

Fransızların **Mösyö Palis hakikatı** dedikleri bir şey vardır; söylenmesi zait doğru'lar için kullanırlar: **«Ölmeden önce yaşıyordu.»** Bizim Karagöz'e **«yok canım»** dedirten iddiaların tam tersidir bu. Benim **iç hizmet talimatnâmesi**'nin ilk maddesi de ilk bakışta öyle görünse bile hiç mi hiç değildir.. veya bana hayli mânalı gelir; öyle değil de benim kuruntum sayılsa bile ne gam; bana çok şey kazandırdı:

Ondan rahmetli Profesör Mümtaz TURHAN beye söz ettiğim zaman; **«Elma başına düşmüş»** demiş ve eklemişti: **«Sen de formülü bulmuşsun.»**

İsteyen bambaşka şekilde düşünsün; ama ben o formülü işte genç yazarlara ve yazmak isteyip de yazamayan herkese sunuyorum: Beğenene armağanım olsun.

Yasa'm - veya iç hizmet talimatnâmem - elbette bir tek maddeden ibaret kalmadı; ama ötekilerden - mademki pazar yazılarımızı edebiyat'a ve hatırala-

ra ayırdık - bir başka pazar söz ederim. Şimdilik altını çizeceğim inançlarım şunlardır:

Yazmak isteyenler; dükkânınızı her gün belli bir saatte ve belli bir süre için besmele ile açınız.. dükkân kapısı hak kapısıdır, rızk kapısıdır. Yerli, yabancı, bütün başarmış ve eser vermiş isimleri inceleyiniz, hepsinin de - askerlikten bile - disiplinli bir çalışma hayatları olduğunu göreceksiniz.

İlham perisi mi? adam siz de.. o aşüfte herkesin malıdır.. yeter ki, isteyiniz.. çaba harcayınız, bedelini ödeyiniz. Ve - sakın ola - onu kıskanıp küsmeyiniz.. hele ona sahip oluyorlar diye, çaba harcayanlara, bedelini ödeyenlere takılıp kalmayınız. Bu gaflete bir düştünüz mü, yandım Allah semtinize uğramaz; çünkü hiçbir yazar yazmaya başlamadan yazamaz!

Korkarım, çok basit görünen, Mösyö Palis hakikatı'na pek benzeyen bu gerçeğe açıklandıktan sonra dahi dudak bükenler olacaktır. Eh.. elden ne gelir? büksünler ve zaman çürütmeye devam etsinler.

Ama daha da korkulacak şeyler var: Meselâ, yazılanlar.. ortaya çıkanlar!.. yâni yazarlığın asıl derdi!

Kuzgun ile yavrusunun hikâyesine pek benzeyen bu konudan da - söyledik işte - başka pazarlarda söz ederiz. Şimdilik bir daha, bir kere, bir kere daha.. bıkmadan usanmadan tekrarlanacak «dibâce» - evet - şudur:

Yazmaya başlamadan yazamıyorum.. hiçbir yazar da yazmaya başlamadan yazamaz!

Tercüman, 1974

KÂĞIT YIRTILABİLEN BİR NESNEDİR

YAZDIKLARINI üst üste koysan boyunu aşar, derler. Gerçekten de yazdıklarının ardında kaybolup gitmiş, bir kuru isimden ibaret kalmış yazarlar vardır. Bunların bahtsızlığı - veya yanlışı - akıllarına her eseni yazmış olmaları değil, bütün yazdıklarını yayınlama imkânına sahip oluşlarıdır. Bir güzel imkân'ın bahtsızlığa çevrilişi acıdır.

Bizim nesil «Şair-i â'zam» ve «dâhi» Abdülhak Hâmid'i dil'i yüzünden değil, yağmur gibi yağdırdığı eser'leri arasında kaybetmiştir. Onun cenaze töreninde çelenk taşıyan üniversiteliler arasında ben de vardım: O günkü sümbüli havayı ve rahmetliyi adını işitmeyenlerin gözünde bile devleştiren korteji hâlâ hatırlar, ama o muhteşem tören'in bir edebiyatçı için mi, yoksa elçiliklerde bulunmuş, sosyal yapının tepelerinde yer edinmiş bir şahsiyet için mi düzenlendiğini de hâlâ bilemem. Bugün bildiğim bir şey vardır: Üniversite'den Maçka'daki evine, oradan da Zincirlikuyu'daki «Asri Mezarlık»a kadar tabutu takip eden büyük kalabalıktaki insanların hepsinde de - belki - Hâmid'den mısra'lar, beyitler.. ve gazelleşen «Makber»den bölümler vardı; ama - çekinmeden iddia ederim - «şâir» yoktu. Şâir - tekrarlıyorum - «boyunu aşan eserler»i arasında, ne kadar aransa da, bulunamazdı.

Bu dram sadece Abdülhak Hâmid'in değildir: Başınızı şöyle bir piyasa'ya çevirirseniz bugün dahi aynı dram'ın - yaşarken - son perdesine gelmiş şair ve yazar görebilirsiniz. Bunlar da her akıllarına eseni yazmakla kalmıyor, bütün yazdıklarını yayınlayabil-

me imkânlarını derhal kullanıp bahtsızlıkları haline getiriyorlar.

Pazar yazılarımızın bir bölümünü hatıralarımıza, bir bölümünü de edebiyata ayırmaya karar vermiş ve bu ikinci bölüme **«Her Yazara Bir Yasa»** veya bir **«İçhizmet Talimatnâmesi»** diye başlamıştık. İlk maddeler şöyleydi bu bizim kendi yasamızda:

Madde bir — Yazmaya başlamadan yazamıyorum.

Madde iki — Yazmak için, ancak bunun için ve yazabileceğin, yazmaya değer, asıl önemlisi de senin yazabileceğin bir şeylerin varsa yaz. Bunları yazmak için yaz; övülmek, ün yapmak için değil.

Madde üç — Birşey yazmaya başlamış veya yazmış isen zaman artık senin için çalışır.. hem de en mükemmel hizmetçin gibi çalışır.

Bugünkü yazının girişi ise bir başka ilke'nin - maddenin - hazırlayıcısıdır:

Madde dört — Kâğıt yırtılabilen bir nesnedir.

Fakat itiraf edeyim ki, bunu bana bir rastlantı öğretti: Başlangıçta, pek çok yazar gibi, ben de yazdıklarımı gözden geçiriyor, düzeltiyor, kısaltıyor veya eklemeler yaparak baskıya veriyordum. Bir gün, bir hikâyemi kaybettim. Ne kadar da güzeldi; çünkü bana öyle geliyordu. Hani, kör ölür badem gözlü olur.. muş ya, tıpkı öyle. Tıpkı öyle olduğunu, aylarca sonra, onu bir köşede yeniden bulduğum zaman anlayıverdim. Bulunca sevinçle okumaya koyulmuş ve yavaş yavaş üzülmeye başlamıştım: Ne acemilikler, ne noksanlar.. ve asıl önemlisi, ne fazlalıklar. Yırtıverdim. Yeniden yazdım; böylece de ortaya beni hâlâ utandırmayan bir hikâye çıktı.

Bu sayede yasa'm - iç hizmet talimatnâme'm - yukarıdaki ile birlikte bir yeni madde daha kazanmış oluyordu:

Madde beş — Yazdıklarını dinlenmeye bırak.

İlk intibalar aldatıcı oluyor. Evet, kuzguna yavrusu güzel, hem çok güzel görünüyor. Bu hazin aldanıştan kurtulmanın bir tek yolu vardı: Aradan geçecek zaman sayesinde kendi yazdıklarına bir başkasınınmış gibi objektif ve apatik bakabilecek duruma gelmek. İnsan, böylece, kendi yazdıklarına karşı da gereğince insafsız davranabilme imkânını buluyordu. Ve, başkalarının pek haklı olan insafsızlıklarına, titizliklerine karşı elinden geldiğince, becerebildiğince sağlamlaşmış duruma geçiyordu.

Bunun bir başka yararı daha vardı; yani aksi ihtimâl de önlenebiliyor, insanın acayip bir psikoloji ile beş para etmez sandığı, ilk anda kendisinin bile değerlendiremediği ve yırtmaya kalkıştığı ürünlerinin arasında pekalâ işe yarar birşeylerin bulunduğunu da fark edebiliyordu.

Tekrarlayayım: Bunlar benim kendi yanlış ve yanılışlarımdan çıkardığım ilkelerdir. Onların bana hayli yararları dokundu. Bunun için de istedim ki, genç yazarlar aynı yararlanma imkânlarını benim uğradığım kayıplara düşmeden bulsunlar.

Yasa'mın - iç hizmet talimatnâme'min - öteki ilkelerini de yazacağım.

Tercüman, 1974

VAPURUN güvertesindeyim. Gözlerimi kapıyorum ve muhteşem Süleymaniye'yi, enfes Sarayburnu'nu, masmavi gökyüzünü, pırıl pırıl denizi görmez oluyorum. Artık benim için yoktur onlar; ama bu eşsiz ve değerli güzelliklerin varlıklarından, yok olmazlıklarından zerre eksilmemiştir.

O halde - **hani pazar yazılarımız için** - her yazara bir Anayasa veya iç hizmet talimatnamesi demiştik ya, bizimkine yeni bir madde ekleyebiliriz:

Madde altı — Gözlerini kapayınca ancak göremezsin; yok edemezsin!

Türkçesi, inkâr beş para etmez; sadece sahibini fakirleştirir, onu güzel'in, başarılı ve değerli'nin besleyiciliğinden yoksun bırakır.

Edebiyat çevrelerinde, veba deyin, kanser veya enfarktüs deyin en öldürücü hastalığın inkâr olduğunu gördüm. Başarılı ve değerli eserlere, yazarlara «beş para etmez» diye diye heder olup giden, beş para etmez hâle gelen, cidden üstün istidatlar gördüm. Karakterleri kaabiliyetlerini gaddarca baltalıyordu.

Edebiyat, - ve genel olarak sanat - tıpkı kültür gibi, ancak iyi gıdalarla beslenerek, gelişir, serpilir. Bu konuda en iyi gıda da insanın kendi çevresinde - kendi kültür ve medeniyet çevresinde - yetişenlerdir. Onlara sırt çevirenler, yozlaştıranlar, başka gezegenlerin uydusu olacaklardır.

Beslenmek ile **tesir altında kalma**'yı bir sayıp, falanın veya filanın tesiri altında kalmış diyecekler diye korkan yazarlar da gördüm. Bunu düpedüz haysiyet meselesi yapıyorlardı. Gerçekte ise bu iş «tak-

lit»ten ne kadar ayrı bir şeydir. Tesir'i taklit ile karıştırmak ümit bırakmayan bir yanılıştır.

Bu inanca ne kadar erken varmış olursam olayım, bir tartışılamaz isme, Andre Gide'e sığınmak geliyor içimden. Gide; bir konferansında **«Buraya tesir'i savunmaya geldim»** diye başlar ve sanatçının tesir altında kalmadan, beslenmeden, büyüyemeyeceğini, orijinalleşemeyeceğini pek güzel anlatır. «Seçme Yazılar»ının Millî Eğitim Bakanlığı yayınları arasında çıkan baskısında bulunan bu konferansı genç yazarlarımızın özel bir dikkatle okumalarını çok isterdim.

Türk edebiyat ve müzik ile - resim başta - bütün sanatının, tesir altında kalmak korkusuyla kendi örneklerimize sırt çevirmiş nice kabadayılarını biliyorum ki, yabancı ustaların en adisinden taklitçileri olup çıkmışlardır.

Onlar öz değerlerimize karşı gözlerini kapamaktan başka birşey yapamadılar; böyle davranmakla ancak göremeyeceklerini, ancak kendilerinin yoksun kalacaklarını, asla yok edemeyeceklerini anlayamadılar. Ve heder olup gittiler. Üstelik bize de kaybettirdiler.

Tercüman, 1974

YAZMAK

HER Allah'ın günü bir yazı yazmanın zorluğunu herhangi bir mesleğin veya işin zorluklarından ayrı düşünmemişimdir. Görünüşün aksine, sorumluluğunu da öyle. Ha, Büyük Millet Meclisi'ndeki «acı gün»ün kürsü sorumluluğu, ha da bir terzinin, bir kahve ocakçısının veya bizimkinin sorumluluğu;

hepsi de birtakım, yalın, kesin, açık, ama değişmez kurallara bağlıdır.. aynı kurallara!..

Haydi anektodu bir kere daha hatırlayalım: Filozof Rufus, köleliği döneminde, sofraya getirdiği çorbayı bir parça döktü diye küplere binen efendisine: **«Ne oldu yâni efendim, Kapitolyum'umu yaktım?»** der. Aldığı cevap bizim konumuzu, üstüne güneş doğuvermiş gibi aydınlatıcıdır: **«Herhangi bir işde mümkün olabilecek hatâyı yapmak Kapitolyum'u yakmaktan farksızdır».**

Kapitolyum'u - **Büyük Millet Meclisi**'ni - yakmaya kalkışanlardan veya onlara karşı gerektiği gibi davranmayanlardan söz etmek istemiyorum. Söylemek istediğim şey şu:

Kahveyi istendiği gibi - sade, kaynamış - yapmayan bir ocakçının durumu ile onların ve elindeki kalemi çıkarları için, hattâ sempatileri, antipatileri için kullanan bir yazarın zerre kadar farkı yoktur. Verilecek - veya alınacak - yargının ölçüleri, dayanakları hep birdir. Hepsinin kaynağı da birdir. Hepsinde de övgüler ve yergiler, suçlamalar ve temize çıkarmalar doğrudan doğruya **vicdan**'larla ilişki kurar.

Yazarlık hayatımın değilse bile, fıkra yazarlığımın gelip sonuna dayandığım şu zamanlarda, elimde olmadan, bir genel bilânço yapmak gereğini duyuyorum:

Çeyrek yüzyıl içinde, hak etmediğim övgüler gördüm. Ama bununla bitmiyordu: Hak etmediğim, hiç değilse hak etmek istemediğim suçlamalarla da karşılaştım. Başlangıçta bunlar beni öfkelendirir, çileden çıkarırdı. Cümleyi sık sık yazmışımdır: **Bir yazar için en acı şey anlaşılmamaktır. Ama ondan da acısı var; yanlış anlaşılmak.**

Bir yazar yola bir fikirden, bir inançtan ve belli ilkelerden çıkmışsa, en azından, herhangi bir yeminli meslek veya iş erbâbı kadar namuslu olmaya, dürüst kalmaya kararlı ise bu acıları tatmaya mahkûmdur; zaman zaman en haksız suçlamalarla karşılaşmaya mahkûmdur. Bu da **cephe kavramı**'nın yanlış anlaşıldığı, yanlış değerlendirildiği ölçüde böyledir. Ve, **cephe asalakları, çıkarcıları,** bir başka deyimle profesyonel demagoglar bu yanlış yargılamanın hinoğlu hin savcıları olur: Kamuoyunu dürüstlük namusluluk aleyhine kışkırtır dururlar. Gerçeklerin ve gerçek millet menfaatlarının savunulmasını engellemek, kendi tutumlarını, kendi ihânetlerini onların yerine koymaya bakarlar.

Yazmanın dramı - güçlüğü değil, zorluğu değil, dramı - buradadır. Bu dramı çok yaşadım: Üçkâğıtçıların yanılttığı gül gibi insanların suçlamaları ile karşılaştım. Daha beteri, meslektaşlarımın arasından - pek az da olsa - kalemleri, kafaları ile elde edemediklerini onlarla işbirliğinde arayanlarla karşılaştım. Ama tekrar etmeliyim; bütün bunlar sâdece bizim işimize has şeyler değildir: İnsan denen mahlûkun toplum kontrolünden kurtulduğu zaman her alanda giriştiği ters savaş'ın bizim payımıza veya aynamıza düşen görüntüleridir. Üzerlerinde uzun uzun durmak isterim; zira bizim mesleğin ana görevini burada, toplumun eleştirilmesinde bulurum.

Tercüman, 1974

NEDİR VE NİÇİN YAZILDI?

KÜÇÜK AĞA'nın yeni -üçüncü- baskısı Bilgi Yayınları arasında çıktı. Reklâmı hemen hemen hiç yapılmayan, hakkında yazılanlar da **-öteki kitaplarıma göre söylüyorum-** hiç denecek kadar az olan bu romanıma okuyucunun gösterdiği ilgi beni heyecanlandırır:

Mektuplar alırım, Küçük Ağa'nın ne olduğu ve bununla ne yapmak istediğim, onu niçin yazdığım sorulur. Aynı sorulara İstanbul Radyosu ile birkaç dergide de karşılaştım. Bugün bunları özetlemek **-herşeyden önce de öğretmen ve öğrenci okuyucularıma-** cevap vermek istiyorum.

Kurtuluş Savaşı'na Cephe'den ve Ankara'dan, yani askeri ve politik açılardan bakmayan bir roman yazmak istedim.. insanımızı neticeye göre değil, zafere ve yeni Devlet'e göre değil, bu sonuç ile bu Devlet'e giden zaman içinde yargılamak, değerlendirmek istedim:

Kurtuluş Savaşı için **-Küçük Ağa'dan önce veya sonra-** yazılmış romanların hepsinde de, roman anlayışıma uymayan bir tutum, önemli bir zaaf görürüm; onlar konuyu, herşeyin olup bitişinden sonra ortaya çıkan ölçü ve kıymet hükümlerine göre işliyorlar. Hemen hepsi de **«veyl mağlublara»** diyor.

İnsan'a, dolayısı ile de sanat'a aykırıdır bu. Hele bu kadar önemli bir konuda, başarısızlığı **-gerçek sanat kaabiliyetleri için bile-** önlenemez hale getirir, eser'e resmi ağız, politik tutum çeşnisi basar.

Altıyüz yıllık bir Devlet geleneğine ve anlayışına göre yetişmiş.. Mustafa Kemal gibi.. Kuvvayı Milliye gibi isim ve sözleri ilk defa işitmiş insanlarımı-

zı, bunlarla karşılaştıkları ortam ve şartlar içinde değil de, çok sonraki durumlara göre yargılamak ilme de, sanata da ters düşer. Küçük Ağa'da bu hatadan sıyrılmak istedim; dedelerimizi, babalarımızı, büyük dayı ve amcalarımızı yaşadıkları günlerin ve olayların içinde anlayıp anlatmak istedim.

Hain olmak kolay değildir; hele vatan haini olmak hiç kolay değildir. Kuvvayı Milliye'ye güvenemeyenlere hain demek de kolay olmamalıdır. Osmanlı'yı, Osmanlı'ya bağlılığı kesin olarak kötü, hatalı ve bozuk görmek çok sonraları ortaya çıkan bir sapıklıktır. Altıyüz yıl dimdik yaşamış, bir şah medeniyet kurmuş, o müziği, o edebiyatı, o mimarlığı ve o sosyal garantileri yaratmış bir Devlet'in insanları, kurtuluş yolu için bir başka ve yeni otoriteyi, bir yeni bayrağı elbette kolay kolay benimseyemezlerdi: Onların bu tereddütleri trajik olmakla kalmaz, övülmeye değer. Kurtuluş'u herkes istiyordu; fakat kimin ve hangi bayrağın peşinde?

Bir yandan altıyüz yıllık şanların, şereflerin, zaferlerin sahibi olan Devlet, öte yanda yepyeni bir otorite!.

Küçük Ağa'yı besleyen çelişme işte buradadır. Bu iki yol arasında sallantı geçirenlerin trajedisi yürek paralayıcıdır.. hainlik değildir. Küçük Ağa'da bunu anlatmak istedim.

İstanbullu Hoca Küçük Ağa'lığına giden yolda ve süreçte büyük acılar çekti.. tıpkı Çolak Salih gibi. Çolak Salih, Birinci Dünya Savaşı'nda, çölde bıraktığı sağ kolu ile Türkiye'nin ta kendisidir. Yalnız yarım bedeni ile değil, karakteri ile de o günlerimizi, o dönemimizi anlatır. O da tıpkı Küçük Ağa **İstanbullu Hoca** ve tıpkı Türkiye gibi, kendisini ihânetlerin şokuyla bulur. Bu ikizli **yeniden doğuş**'u olduktan

sonra değil, olurken ve oldukları gibi, oluşlarınca anlatmak istedim.

Ve elbette her şeyden önce büyük kurtuluşumuzu, mucize savaşımızı asıl sahiplerine, millet'e, insanlarımıza kazandırmak, bunu yaparken de onları rahmetle yadetmek istedim. Küçük Ağa böyle bir romandır ve bunun için yazılmıştır.

Tercüman, 1974

AHMED HAŞİM
1885 - 1933

1897 ders yılında Galatasaray lisesine, «zayıf vücudlu, büyük başlı ve yüzünde bir yara izi» bulunan, yani «güzel olmıyan» bir çocuk geldi. «Sonraları zaman» ona «ham yerlerini olgunlaştıracak ilk zamanlarda noksan kalmış bir mânâ ve asalet» vermişse de bu çocuk, taşıdığı kanaattan asla kurtulamadı ve en olgun devirlerinde bile: «Dün gece şu suratımın hali uykumu kaçırdı: Onu şöyle bir hayalimde tashih edeyim, dedim. Meselâ alnımı lepiska saçlarla örttüm. Yanağımdaki Halep çıbanını hazfettim. Ağzımı ufalttım; gene de; gene de bir şeye benzemedi. Anladım ki, bu kafayı kökünden söküp atmaktan başka çare yok!» dedi, «Kadınlar benim neremi beğenecek?» dedi, durdu.

Zaman ona, araplığını silâh olarak kullananlarla istihza edecek kuvveti vermiş, şiiri çocukluk hatıralarının inkisarından kurtulmuş, fakat Bağdatlı Alûsî zade Ahmet Haşim'e çirkinliğini unutturamamıştı.

Her yeni hareket inkâr gürültüsüyle başlıyor; fakat şahsîyetler belirince, biz biraz daha açık ola-

rak anlıyoruz ki, Türk şiiri üç üstada istinat ettikçe bir şeyler ifâde edebilecektir.

Bunlardan biri saf şiirin tâcidarı Yahya Kemal, ikincisi mahkûm bayraktar Nâzım Hikmet, üçüncüsü de çirkinliğin şairi Ahmed Haşim'dir.

Biz buna «akşam şairi» de diyebilirdik; fakat bu, neticelerden birini sebebe tercih etmek olurdu.

Hâşim'in hırçınlık ve geçimsizliği kadar şairliği de çirkinliğinin neticesidir: Onun ferdiyetçiliği, ütopisi, benciliği, kadın anlayışı, her şeyi her şeyi izahını bunda bulur.

★

Hâşim koca bir korkaktı. Çirkinliği ve bozuk şîvesiyle, topluluk içinde kendisini zayıf hissediyor, mağlûbiyetten kurtulmayı tek kalmakta arıyordu. Bu bir aldanış değildi; zira Hâşim, vuzuhtan, gerçekten, aşktan kaçıyor ve bu kaçış ona zaferlerin en dokunulmazını, san'atı kazandırıyordu:

Vaz geçmek, inkâr etmek, değiştirmek, küçümsemek ve fethedemediklerinin yerine indî kıymetler koymak, bu zaferini sağlayan silâhları idi... Ve o bu silâhları mükemmel kullanabiliyordu. Ve o, aynı hâleti, yani aşağılık duygusunu itiraf edemeden, hattâ farkına varmadan taşıyan bizlere, bu zaferini alkışlatıyordu.

O, bu dünyayı, kendisinde bulunmayan silâhların çarpıştığı bu harp meydanını inkâra kalkışmış ve kendisi için bir dünya kurmak istemişti: Maddeyi değiştirerek, ruhu ve insiyakları, yani insanı değiştirerek yeni bir dünya kurmak istemişti. Orada aşk başka, ağaçlar ve çiçekler başka olacak ve orada «his mâbetleri, ümit mâbetleri, hülya mâbetleri ve altın kuleler» bulunacaktı.

Hâşim'in trajedisi, bu inkâr ve kendi dünyasını kurabilmek uğrundaki bu çabalayışındadır.

Bütün şiirleri toplansa küçücük bir kitap tutar.. Ve bu küçücük kitap, bu müthiş mücadelenin, bazan kudurtan, bazan harap eden o büyük trajedisinin panaromasıdır ki, doğuşuna, söylediğimiz gibi, Hâşim'in çirkinliği sebep olmuştur.

Orada, annesi müstesna, bir tek kadın bulamazsınız. Aşk namına ise, hakkı ödenmemiş vuslatların ruhu büsbütün boşaltan, hayatı mânasızlaştıran ıztırabına ait feryatlar vardır.

Hâşim kendisini aşka, hele bir güzelin aşkına aslâ lâyık görmüyor, aşktan ve güzelden kaçıyordu. İki güzel nişanlıyı sudan sebeplerle bırakmıştı. Uzaktan uzağa -ürkek- âşık olduğu kız, her bakımdan, giyim kuşam, edâ ve mizaç, sonra güzellik dahil, her bakımdan berbat bir şeydi. Beraber yaşadığı işçi kadının ise bayağılığı meşhurdur.

Aşağılık duygusuyla, böyle aşktan kaçan Hâşim, elbette aşkı tebcil edemez, aşk için mısralar yazamazdı. Kadını kadın olarak yüksek görmek için, onu, gerçek aşkın berrak ışıklı beldesine, «bu belde» ye bağlayabilecek kudreti yoktu. Bu yüzden de «O belde»yi kurmaya çalışıyor ve; aşkın - ağaçların çiçekli devrelerinin hâtırası olan meyveler gibi- hayata bağışladığı neş'e ve nikbinlikten uzak kalıyordu.

Onun melâle meyli, melânkolik edası, ölüm özleyişleri «Patmus»ü çöle sürükleyen ruh hâletini andırır.

★

Hâşim, garip bir şansla ve daima tenkide değil taarruza uğradı. Ölüm yıldönümü münasebetiyle yazılan bu satırlar, onun müdafaası için değildir. Bu işi

iyi bir münekkit veya edebiyat tarihçisi yapsın. Bu, şerefi ve değeri azımsanmıyacak bir şey olur. Biz sadece ve son söz olarak Hâşim'in şiiri hakkında bir kaç cümle yazacağız.

Hâşim şahsiyeti iki istikamette arıyordu. Bunlardan birincisi «Melâl» idi. Melâl, Hâşim için hassasiyetin kaybolmadığı bir ölüm halini ifade eder: Cemiyetten ve onun, büyük ruhlara ıztırap veren külfetlerinden sıyrılabilmek ve yeni bir his dünyası kurabilmek... Bu, ferdiyetçiliğin ümitsiz mücadelesidir... Ve hiç değilse Hâşim için şiirin esasıdır.

Hâşim, şiiri bir de, bir ruh haletini, bir zaman çerçevesi içinde dondurabilmekte arar:

Zaman akmaktadır. Biz cüceler buna hayat diyor ve bundan hoşlanıyoruz. Bizim için «hâl» yoktur. Yalnız başlangıç vardır. Bu ise, idrâk edemiyeceğimiz kadar kısa, yakalayamayacağımız kadar kaçıcıdır. Şair için, bunun vehim olmaktan çıkması, yeniden inşası bahis mevzuudur.

Yeni Sabah, 1949

ESKİ DEFTERLER

ARADA bir eski defterleri karıştırmak iyidir; bunu yapmak için ille züğürtlemek de gerekmez. Tam aksine.. veya bana soracak olursanız, insan bu işi keyfi yerinde ve gönlü zengin iken yapmalıdır: Ben de şimdilerde -emekliliğimi istedim ya- o durumdayım; acıları, hüzünleri, yenilgileri, kayıpları ağır.. kazançları, başarıları, gururları mini mini bir geçmişin hatıralarına dayanacak gücüm var.

Şair «Geçmiş zaman olur ki, hayali cihan değer» demiş.. ömrü de, gönlü de yaralı bereli bir baş-

kası da kalkmış; kendine uygun biçimde değiştirmiş onu; «Geçmiş zaman olur ki, hayali beş para etmez»

İkisi de doğru.. Hem de herkes için. Başımı geride kalan ellialtı yılımın hatırlayabildiğim kadarına çeviriyorum da, ne beş para etmez zamanlar.. ve onların ötesine berisine serpilmiş ne cihan değer anlar buluyorum. Herkes için böyledir bu. Bu yükümüz talaş, gübre, inci, mercan karışımıdır.. çekeriz.

Soylu edebiyatta yazara «ben» demek yasaklanmıştır. Cins yazar «ben»i öyle bir söyler ki, o «ben» in içinde kendisinden başka tümen tümen insan vardır. Biz öyle öğrendik.

Ama şöyle bir bakıyorum, daha dünkü çocuklar, yani «benlik»lerini daha oluşturmamış kimseler artık «ben» demekten başka bir şey yapmaz -veya yapamaz- olmuşlar. Bu pazar yerinde, insanın ellialtı yılından ve otuz yıllık yazı hayatından söz etmesi, neredeyse, ziyan olacak. Buna inanıyorum.

Ne var ki, arada bir bana yazan veya gelen, benden yazarlık -edebiyat- için öğüt isteyen genç okuyucularımızı düşünüyor, onlara yararlı olur umuduyla.. belki de sırf onlar için birkaç «benli» yazı yazmaya razı oluyorum: Eski defterlerimi bunun için karıştıracağım.

Önce bir hâtıra.. en eski hâtıra: Yazar olmaya onaltı yaşımda karar verdim.. lise onuncu sınıfta, yazar olacağım dedim. Ve yazarın mekânı tavan arasıdır, kaderi yarı aç, yarı tok yaşamaktır dedim. Yola böyle çıktım; biz romantik dönemin sanat sanat içindir ilkesinin okuyucuları idik:

«O günler büyük ve gerçek, çünkü büyük kuvvetlere, meselâ sanata ve insanlık sevgisine, çünkü sanata inanış günleri idi.» İlk hikâyelerimden birisi olan «Bitmemiş Senfoni»de böyle diyor, çünkü bunu

inanıyordum. Yola bu inançla ve her türlü yokluğu ve zorlukların her çeşidini göze alarak çıkmıştım. Bir de kararım vardı: Yazarlığımı kabul ettirmek için kırkbeş yaşıma kadar direnecek, baktım ki başaramıyorum veya başaramayacağım; ve bedenim yokluğa, zora dayanamayacak hale geliyor, bir «eyvallah» çekip, «işte geldik, işte gidiyoruz, şen olasın Halep şehri» diye Dünya'nıza vedâ edecektim. Sefalet ve yokluk ihtiyarlığa göre değildi.. öyle sanıyordum. Kararım kararlıydı.

Yapabilir miydim? Yazarlığı tutturamasaydım ekmek parasının peşine düşer de, zamanlarımı bir başka işe satar mıydım?

Zor sorulardır bunlar. Yapacaktım elbette demeye kalksam, hepinizden önce ben bakarım kendime, şöyle bıyık altından gülerek. Ama, yapamazdım demeye kalkışacaklara uygun bakışlarımız da vardır. Geçelim.

Sonra kalemimiz işlemeye başladı, destur verilmişti. Ama o da birtakım ilkelerle olmuştu.. ki, işe yarar sandığım ve işime yaradıklarına bütün kalbimle inandığım bu ilkelerden de gelecek yazıda söz ederim.

Tercüman, 1974

PATRONLAR

ESKİ defterleri karıştırıyoruz ya, patronları hatırlamadan olur mu? Benim de meslek hatıralarım patronlar'la iç içe başlıyor: Edebiyatçılığımı özellikle de hikâyeciliğimi ve gazeteciliğimi iki patron'dan ayrı düşünebilmem çok zor. Maceramı onlardan ayırmaya kalkarsam nankörleşecekmişim sanırım.

Marksist yazarlar ve genel olarak bütün Marksistler patron portresi çizmek için -nereden bulmuşlarsa- şeytan ve umacı karışımı bir yaratığı model alırlar.. vampirdir de.. işçinin kanını emer.... iliğini sömürür. Şişko, asık suratlı, hinoğlu hinin birisidir velhâsıl Marksistin tablosundaki patron.

Epey patron gördüm ve patronların da bir insan olduğunu gördüm. Türkçesi, işçi, memur, rençber, yazar, çizer.. velhâsıl herhangi bir insan ne kadar çıkarcı ise ve çıkarcı olmaya ne kadar hakkı varsa, patronların da öyle ve o kadar olduğunu gördüm. Fakat o bir başka konudur; biz kendi defterlerimizi karıştırmaya bakalım:

Oğlumuz yazdığım ilk hikâye değildir. Yayımlanan ilk hikâyem de değildir. Onu, Edebiyat Fakültesi'nde çıkarılan dergide, gedik doldurmak için Prof. Mehmet Kaplan'ın ısmarladığı Kekik Kokusu isimli hikâyemden ve bu profesör, onu okuduktan sonra «Sen hikâye mikâye yazamazsın» dediği için yazmıştım.

O yıl Yunus Nadi Yarışması hikâye dalında idi; gönderdim. Sonradan bana merhum Ahmet Hidayet Reel'in anlattığına göre, yığınla hikâyenin önüne alınarak derhal yayımlandı ve bir Molotof Kokteyl'i gibi patladı:

Bugün hepsi de Hakkın rahmetine kavuşan Yusuf Ziya Ortaç, Ali Naci Karacan, Cevat Fehmi Başkut beylerden görüşme teklifleri geldi ve ilk ikisi de benim ilk patronlarım oldu. Ve ikisinden de değerimi aşan yakınlıklar, destekler gördüm. Ortaç'ın ikinci defa çıkarmaya başladığı Çınaraltı dergisine her hafta bir hikâye yazıyordum. Milliyet'te de «Sanat Hareketleri» başlığını taşıyan bir günlük köşem oldu. Bu köşede tiyatro, resim, roman, şiir eleştirmeleri de

yapıyor.. ve artık düşmanlar kazanmaya başlıyordum. Bununla ilgili yığınla hatıram arasında iki anektod özel bir yer tutar; çünkü bu iki anektod'da hiç bir zaman bırakmadığım, yazdığım sürece de bırakamayacağım iki ana ilkem vardır:

Rahmetli Ali Naci Karacan, bir gün, bana; «Piyes yazarsın, bütün tiyatroları, kitap yazarsın bütün kitapçıları düşman eder, münekkidleri kızdırırsın. Bütün kapıları kapatıyorsun» demişti. Cevabım şu oldu idi: «Ben kapı aramıyorum.. bir iş yerim var; işimi dürüstçe yapmaya çalışıyorum.»

Daha önce de söyledim: Bugün ayni gazetenin sahibi bulunan sevgili oğlu Ercüment Karacan da iyi bilir, rahmetli bana hakettiğimden fazla değer verirdi. Bu cevabımdan sonra büsbütün sevmiş, oğluna; «Ercü, ha sen, ha Tarık» diye burada yazmaya elimin varmadığı bir dilekte bulunmuştu.

İkinci hikâye de şu: Bir dergi sahibi yazısında bana çatıyor ve ağır bir suçlama biçiminde, herkesi kendime düşman ettiğimi söylüyordu. Cevabımın başlığı «Düşman Kazanmak Sanatı» olmuştu.

İki ilke: İş'i kendi çıkarlarından üstün tutmak ve doğru, yararlı, iyi kötü, has sahte, güzel, çirkin yargılarını ne pahasına olursa olsun saklamamak; bunları açıklamayı iş'in yüklediği sorumluluk saymak.

Bunları ve üzerinde duracağım daha başka ilkeleri, pek budala olanları dışında, kendi yararlarına saymayan ve öylece kabul etmeyen patron -çok şükür- görmedim. Ama bambaşka bir şey gördüm: Patron'dan çok patron taraftarı olup patronluk müessesini yozlaştıran ve patronlarına, onun hakiki çıkarlarına ve iş'e yardımcı olamayan, patronlarının hatâlarına ve yanılışlarına direnemeyen işçiler! Bunların

sayısı kötü ve umacı patronların sayısından - ne çâre - ölçülemeyecek kadar çoktu. Ve aralarında sendikacılar da vardı.

Tercüman, 1974

ÖTELERDEN

ESKİ DEFTERLERİ karıştırayım dedim; içim dayanmadı, bıraktım. Daha doğrusu bırakmak istedim. Fakat **«niçin kestiniz?»** diyen okuyucular ve arkadaşlar çıktı. Bu arada bizim Güneri Civaoğlu'na **«kesmedim, yazacağım»** demiş bulundum; kendi kendimi bağladım. Öyleyse gidelim ötelere, çok uzaklara; bir daha geri dönmeyecek günlere. Benimle gelir misiniz?

İlk hikâyelerimin hemen hemen hepsi de ev ve evlilik üzerine idi: **Oğlumuz.. Havuçlu Pilâv Meselesi.. Buhran.. Ömer** ve daha başkaları. Minicik evlerin, meçhul insanların Dünya'ya bedel mutluluklarını ve Dünya kadar ağır dertlerini, meselelerini anlatırdı bunlar.

Ve ben bekârdım. Bekâr olduğumu, ikisi de Hakkın rahmetine kavuşmuş bulunan Yusuf Ziya Ortaç ile Ahmet Hamdi Tanpınar'a bir türlü kabul ettirememiştim. İkisinin de en son râzı oldukları cümle aynı idi. **«Hadi hadi saklama; geçti başından bir şey, Buğra!»**

Geçmemişti halbuki. Ama hoşuma giderdi bu aldanışları: Demek ki, ev'i ve evliliği kabul edilebilir şekilde anlatıyormuşum.

Tanpınar ile tanışmamızın hoş bir hikâyesi vardır. (Kimler ölüp gitmiş, ya Rabbi!..): Rahmetli Behice hanımefendi ile kocası dostum Prof. Mehmet

Kaplan onun hem talebesi, hem de katkısız hayrânı idiler. Benim tanımamı da çok isterlerdi. Kısmetmiş:

Tanpınar, ince esprisine uygun bir mebusluk mâcerasını bitirmiş, Edebiyat Fakültesi'ndeki kürsüsüne dönmüştü. İlk dersine koştum. Anlatmaya başladı. Konu Ali Süavi! Fakat, nasıl olduysa, önce bilgin Huxley'e, ondan romancı olanına geçtik. Derken Amerika'ya atladık. Kısacası «hoca»nın her kelimesi bir çağırışım yapıyor, o da bunun peşine düşüyordu. Belli ki, şair ders'e hazır değildi.. hattâ, belki de ders'i umursamıyordu. Bu yüzden de ders çorbaya dönmüştü.

Ve rahmetlinin bir tik'i vardı: Üç beş cümlede bir, o anda gözü kime takılmışsa ona; **«anladın mı?»** diye soruyordu. Sıra bana da geldi; **«maalesef»** dedim.. anlıyorum hâli, manâsına.

Şöyle bir durmuş, bakmıştı. Ders bitti. Koridora çıkarken onu kapının yanında bekler gördüm. Kolumdan tuttu; **«gel»** dedi ve ekledi; **«akıllı bir şeye benziyorsun sen».**

Odasına götürdü; çay ısmarladı. Ondan sonra da odasında veya Narman'daki yerinde, şiirden, hikâyeden, romandan konuşur olduk.

Ne çare ki, o günler en âvare, en uçarı, asıl kötüsü, en nankör ve kadir bilmez dönemime denk gelir: Bu değerli tanışmadan -daha birkaç başkası gibi- yararlanamadım; mücevher hatıralar edinemedim.

Ama hep böyle olmadı: Zenginleşmeyi bildiğim ilişkiler de oldu. Meselâ Mümtaz Turhan.. meselâ Peyami Safa!

Onlardan da diğer bir Pazar söz edeceğim.

Tercüman, 1974

BİR VAKİTLER biz de **«Genç edebiyatçılar»** idik. **«Biz»** dediğim de kimler ola? Diyebilecekler çıkar diye, aklıma ilk elden gelen birkaç ismi sayıvereyim: Sait Faik, Orhan Kemal, Tahir Alangu, Naim Tirali, Behçet Necatigil, Yaşar Kemal ve daha başkaları. Meselâ Nermi Uygur, meselâ Hüsamettin Bozok!

Hemen her hafta, belli bir günde bir yerde buluşur, saatlerce konuşur, tartışırdık: Kanı kaynayan bir dolu «deha» ürünü yapmış, ununu eleyip eleğini asmış, çubuğunu tüttüren eleştirmeci ve üstadlardan koparıp alamadığımız hakları, vize alamadığımız sanat, insan ve toplum anlayışlarımızı kurduğumuz **«Ulu divan»**dan geçirmeyi umardık.

Kendi aramızda da anlaşmış değildik. Ama toplantıların tadını ve sıcaklığını yapan da bunun böyle oluşu idi. Bu sıcaklık arada bir sıtma nöbetine dönüverir, o zaman da evlere şenlik.. görenler, ha şimdi gırtlak gırtlağa gelecekler sanırdı.

Böyle oturumlardan birisindeyiz. Ortaya bir lâf atmışım; herkes bana karşı. Yalnız, rahmetli Alangu hak veriyor. Ama, bakıyor durum iç açıcı değil, yallah başlıyor o da yüklenmeye. Bana en çok koyan da bu oluyor; ağzıma ne gelirse veriştiriyorum ve bir âni ilham ile **«Seni»** diyorum, **«Ahırda yatırırım!..»**

Kıyamet kopuyor; **«Hakaret etme»** diyorlar. **«Hakaret değil»** diyorum. Gerçekten de değil ve o gün de, sonraları da gönülden sevip, çalışmasını, işini ciddiye alışını saydığım birisidir rahmetli. Ekliyorum: **«Ben yapabileceğim ve yapınca da kimsenin gık diyemeyeceği şeyi söylerim.»**

Olayı anlatırken **«İlham»**dan söz ettim. İlham dediğim şu idi:

O sıralarda çalıştığım -haydi adını açığa vurmayalım- bir büyük gazetede -onun da adı bizde kalsın- bir ünlü yazarın tarihi bir romanı tefrika ediliyor: **«Aydınoğlu Cüneyt Bey».** Ama tefrika aksıyor; baskıyı da aksatıyor: **«Sen bitireceksin romanı, Tarık Bey»**

Romanı bir-iki günlük yedekle sürdürüyorum. Bizim atışmanın ertesi günü de, Cüneyt Bey'e bir seyis veriyorum. Adı, Baba Tahir, Tirali'nin Alangu'ya hitabı. Bir de portre çizdim; şekil şemail, kılık kıyafet, saat markası, gözlük numarası, tıpatıp bizim Can dostumuz. Kimseye birşey dediğim de yok. Nasıl olsa kokusu çıkacak bir yerden.

Nitekim, bir başka toplantıda Tirali; **«Yahu»** diyor, **«Sizde bir tefrika çıkıyor.. Bir Baba Tahir var, tıpkı Baba Tahir»** Ve yazarın Alangu'yu tanımadığını herkes biliyor. Bu yüzden de merak başlıyor. Ben de, işte o zaman, Baba Tahir'e olmayacak bir hatâ işletiyorum. Cüneyt Bey küplere biniyor ve **«Bre nâdan»** diyor, «Bu gece sen ahırda yatacaksın!..»

Şurasına, burasına böyle -ve kendimize göretatlı şakalar sıkıştırarak bitirdiğim epey tefrika vardır. Onları basın ve edebiyat tarihçileri için bir anlam taşır inancıyla bazı pazar günleri anlatırım.

Ve bazı pazarları da **-Dostum Çulcu bağladı ya-** soyut edebiyat meselelerine ayırırım. İlgilenenlere inşaallah yararı dokunur; ilgilenmeyenlere de pazar molası vermiş oluruz.

Tercüman, 1974

GEÇEN pazartesi günü kendimi ayaklarıma bıraktım: Onlar, geçip gitmiş, unutulmuş yılların yollarını bizden daha iyi, daha kolay buluyorlar.. yollar bir karış toz bağlasa da.. tozların üstünden bin bir yeni ayak geçse de!

Bizim Bayezid'imiz artık yoktur. Keşke tutsaydı şu **Hürriyet Meydanı** yakıştırması. Nerede o ufacık meydan? havuz? sonra, kitapçı kulübeleri ve bahçeleri kaldırıma uzanan kahveler? hele Küllük?

Küllük de Bayezid'in talebe kahvelerinden birisi idi; o da yok artık. O olmayınca da Bayezid'in adı ha kalmış, ha kalmamış; ne fark eder? Küllük bir devirdir tek başına. Bilenler Küllüğü Darülfünun'un -ve üniversitenin- tamamlayıcısı, hattâ başlı başına bir üniversite sayarlar: «Küllük'ten mezunum» diyen yalnız ben değilim.

Artık çoğu Hakkın rahmetine kavuşmuştur; ilk elden hatırladıklarımı sıralayıvereyim: Yahya Kemal'i, Köprülü'yü, Ahmed Hamdi Tanpınar'ı, Ali Nihad Tarlan'ı, Mükrimin Halil'i, Rıfkı Melul Meriç'i, Nurullah Ataç'ı, Yavuz Abadan'ı, Neyzen Tevfik'i ve daha nicelerini Küllük'te tanıdım. Çoğuyla sohbet, bazıları ile, meselâ Ataç, meselâ Abadan, briç arkadaşı oldum. Bazıları ile de, bazı sabahlar Bayezid Camii'nin müezzinlerinden Hafız Kerim'in dilkeşhâveran makamından okuduğu salâ'ları dinlediğim oldu. Kısacası, Küllük'te beslendim.

Daha sonraları, Küllük Devri'nin son zamanlarına doğru, bir sonraki nesilden de orada benimle tanışanlar oldu: Said Maden, Rauf Mutluay, Halil İbrahim Bahar, Gökhan Evliyaoğlu ve başkaları.

Yalnız edebiyatta değil, tıb dahil, hukuk dahil,

hemen her mesleğin, sonradan ün yapmış, hâlâ tanınan veya vefat edip de hafıza-yı beşer'in nankörlüğüne mahkum düşen Türkiye değerleri geçmiştir Küllük'ten.. Küllük onların üzerinde hak sahibidir. Küllük sindirimi bozuk olmayan herkesi beslemiştir: Buram buram kültür tüterdi yaşlı akasyalarından, ıhlamur, çınar, atkestanesi ve çitlembik ağaçlarından.. kışın.. vagona benzeyen salaş kısmının yabancıları, alışmamışları boğabilecek havasından da!..;

Gelgeçleri değildi elbette; ama Napolyon dediğimiz Sadık ile kendisine «Boğazlar Kumandanı» diyen Nimet Çavuş gibi Küllüğün gedikli garsonları nükte'yi, yorumu aşmış, kendilerine göre, ama küçümsenemeyecek bir hayat felsefesine varmış kimselerdi. Yukarıda isimlerini verdiğim kırattaki şahsiyetlerle bal gibi konuşabiliyorlardı:

Küllüğün devamlıları arasında, biraz hantal kafalı, bu yüzden de; **şimdi tam hatırlayamıyorum, Başak mı, Haşak mı, böyle bir lâkabı olan,** Kerim adında önemlice birisi vardı: «Yukarda Allah Kerim, İstanbul'da **-o zamanlar vali ve belediye başkanı idi-** Fahrettin Kerim, Küllük'te Haşak Kerim!». Bu tekerleme Napolyonundu.. sonradan Türkiye'ye yayılan «Geldi İsmet, gitti kısmet» de öyle. Ve bunlar en tatlıları değil; ama gerisi romanlık, piyeslik!

O gün Küllüğün arasında, düşünceli ve dalgın adımlarla dolaşırken gözlerimin önünde ne tablolar canlandı!.. meselâ, sonradan mükemmel bir doktor olan Kâzım'ı bir elinde briç kâğıtları, ötekinde simit, dizlerinin üstünde de Anatomi kitabı; yâni hem oynar, hem karnını doyurur, hem de doktora sınavına hazırlanırken görür gibi oldum. Kendim de kaç hikâyemi ayni gürültü patırtı içinde yazmışımdır.

Küllük yalnız edebiyatçıların, ilim ve meslek

adamlarının ünlülerini toplayan bir kahve değildi; öyle kimseleri yetiştiren yer de olmuştur. Ne çâre ki, yetiştirdiği edebiyatçılar ona karşı pek de vefalı çıkmadı: Hani Küllüğün romanı, piyesi? Yok? Üç beş hikâye, birkaç şiir ve o kadar hatıra yazısı. Halbuki Küllük bir dönemin sergilenişi için ne kadar uygun, ne kadar elverişli bir ortamdır!

Ne yazık ki, geçen pazartesi günü onun arasında sâdece kavun, karpuz sergileri, mısır satıcıları gördüm. Yüz metre ötedeki üniversite kapısı da bana bir başka çağın kalıntısı gibi geldi. Şimdi başka şair, romancı, ressam, müzisyen ve ilim adamlarının gene o çevrede, ama başka kahvelerden birisinde veya birkaçında yetişmekte olduğunu düşünerek avundum.

Ne var ki, onlar, Küllük kadar güzelini asla bulamayacaklar.

Tercüman, 1974

DERGİ ÇIKARMAK

KİMİ şair, kimi hikâyeci, çoğunun kafasında da romanlar, piyesler köşekapmaca oynayan bir yığın «meçhul dâhi».. ve bir de Naim TİRALİ. Tirali zengin, Tirali Paris'de hukuk öğrenimi yapıp dönmüş; ama gözü hukuk, mukuk görmüyor; savaş sonrasının Fransız şairleri ile tanışmış, edebiyattan başka birşey düşündüğü yok. İlk hikâye kitabını çıkarmış: **«Yirmibeş Kuruşa Amerika».** Galatasaray'dan hocası olan rahmetli Ercüment Ekrem Talu da yazmış bir eleştiri ve **«Naim Tirali, şöhretin peşinde koşmuyor, şöhret Naim Tirali'nin peşinden koşuyor»** demiş.

Bu hükmün ilk bölümü ne kadar doğru ise, ikinci bölümü de o kadar yanlış; çünkü, ha para veya kadın, ha şöhret.. bu üçünden hangisi kendi peşinden koşmayanın peşinden koşar? Naim'in şöhreti de umursadığı yok.

Zaman bana sanatçı ile sanatçı mizaç arasındaki ince, ama önemli farkı öğretmiştir; Naim halis kan bir sanatçı mizacına sahipti. Şu, Oscar Wilde'ın **«Ben zekâmı yaşayışıma harcadım, eserlerime ancak hünerim kaldı»** deyişi gibi, genç Naim de oyun oynar gibi yaşamaktan, heves çıkarmaktan başka birşeye bakmıyor. Nitekim hep öyle kaldı, matbaa kurdu, dergi çıkardı, mebus bile oldu; oyun oynar gibi, ciddiye almadan yaşadı. Koskoca Vatan gazetesinin ve tesislerinin baş hissedarlarından birisi olduğu zaman bile öyle kaldı.

Evet, bir yanda bir yığın dâhi; ama şaheserlerini basacak **«Sanat ve Edebiyat Dergisi»** yok. Bir Varlık var; o da parsellenmiş. Bizimkilere sıra gelse bile, yılda bir, iki kere ancak yer bulabiliyor imzaları. Onlara, gün ışığına çıkabilmeleri için dergi gerek.

Naim Paris'den işte bu sıralarda dönmüştür. Hevesi ortadadır. Parası da öyle. Yazdıkları şiirlerin veya hikâyelerin sayısı yaşadıkları yılların sayısını bir türlü bulamayan ve bulamayacak olan bu dâhilerden bazıları kolları sıvıyor ve Naim'in hevesine yön veriyor: Bir dergi çıkarılacak. Hem de Fransa'dakiler gibi bir dergi. Görsün o zaman Varlık günü**nü.**

Beyoğlu Çiçek Pasajı'nın dipte, içe bükük olarak köşeleyen «Lüks» isimli birahânedeki haftalık toplantılardan birisinin gündemi, nihayet, bu dergi tasavvuru oldu. Rahmetli Said Faik'a varıncaya ka-

dar herkes orada. Sayımız düzineyi geçiyor. Sadece Said'in adını verişim hikâye öyle gerektirdiği içindir:

Hayallerin tadlandırdığı sohbet kepenkler çekilene kadar sürüyor, sonunda da caddeye dökülüyoruz. Derken, tam Galatasaray Lisesi'nin köşesinde, rahmetli Said, birdenbire **Ben yokum arkadaş** deyiveriyor. Açıklamasını da yapıyor:

Meğer zavallı Said Faik hikâyeleri için Varlık dergisinin verdiği paralarla geçimini sağlarmış. Orayı küstürürse, yeni çıkacak dergi de kapanıverirse ne olacakmış!..

Varlık ayda bir çıkar.. Said'in hikâyelerine para verdiği doğrudur; ama bu para yedibuçuk liradır. Yazlığı, kışlığı olan, canı çekince çat kapı Paris'e giden Said ve ayda yedibuçuk lira!..

Rahmetli kim bilir neye takılmış, neye öfkelenmişti. Proje suya düştü. Tirali sonradan, cidden mükemmel bir dergi çıkaracaktı; ama «YENİLİK» adındaki bu derginin hikâyesi bambaşkadır.

Tercüman, 1974

YENİ CAMİ

HEMEN hemen her gün geçerim önünden. Ama dün bir başka saattı; ilk defa görüyormuş gibi oldum. Günlük hâlinin ve yaşantılarımızın dışındaki şeyleri düşündürdü:

Ölümsüz Güneş, ölümsüz Süleymaniye'nin ardına kaymıştı. Sağdaki ölümsüz Topkapı'nın kurşun ve taşları da, Süleymaniye'mizinkiler gibi, gökyüzünün bütün halleri ve renkleri ile nasılsa, yaz saatı'-

nın geciktirdiği bu gün batımı ile de en güzel şekilde uyuşuyor. Ölümsüz Boğaz'dan, nerdeyse, menekşe kokuları gelecek: Beylerbeyi ve Kuzguncuk önlerinde sular mora dönmüş. Birden bire, hiç hazır değilken, Kurtuluş Savaşı'mızın o destanlık öncü ve liderlerinden birisini hatırlayıverdim; Hüseyin Avni Ulaş rahmet istemişti.

Büyük zaferleri, büyük sonuçları bir veya bir avuç insana maletmek eğitimin -belki önlenemez, ama- en çürütücü yanlışlarından birisidir: Büyük zafer ve sonuçların dirilticiliğini, ayakta tutuculuğunu, güçlendiriciliğini, hız ve şevk vericiliğini kaybettirir; onları kaybettirir, çünkü idrâk sınırlarının dışına sürer, mitleştirir, masallaştırır, gerçeklerini ve gerçekliklerini yok eder. Kurtuluş Savaşı'mızın işte böyle olmadığını söyleyebilecek bir bilim adamı veya eğitimci var mıdır dersiniz?

Hüseyin Avni.. Mehmet Akif.. Hasan Basri.. ve rahmet dileklerimizi bize birer namus borcu olarak bırakan düzünelerle insan! Onlar olmasaydı Kurtuluş Savaşı olmayacaktı. Ve onları bilmemek Kurtuluş Savaşı'na lâyık olamamaktır.

Fakat benim bu Haziran akşamında, bir bankanın yaptırdığı iğreti köprünün üstünde düşündüklerim bambaşka şeylerdir; daha doğrusu rahmetli Hüseyin Avni ile ilgili bir tek olaydır. Onu öğrenmek ister misiniz?:

Anlatılanlardan ve okuduklarımdan çıkardığıma göre, Hüseyin Avni Sokrat tipi bir uyarıcı - muhalif idi. Ayrıntılarına yer yok, kısaca söyleyeyim, bu ona çok pahalıya mal oldu: Sıkıntılara değil, doğrudan doğruya açlık ve sefalete mahkûm bırakıldı. Hasta idi, onuru toz kaldıramazdı. Büyük günah olduğunu bildiği halde, ölmeye karar verdi.

O zaman bu köprü yoktu; ama saydığım bütün ölümsüzlükler gene aynıydı ve, acaba, böyle bir akşam vakti mi idi? Yeni Cami'in köşesini dönmüş, deniz'e, ölüm'e doğru gidiyordu. Birden irkildi: Zifir gibi dalgınlığına rağmen duymuştu; birisi ona sesleniyordu. Hem de, her «Hüseyin Avni bey»in arkasına, «kumandanım, kumandanım» diye ekleyerek.

Döndü, baktı, gördü; ama tanıyamadı: İki ayağı da kalçaya yakın yerden kesik, ama yiğit, ama azimli, ama kaya gibi bir yüz:

— «Tanımadın kumandanım.. çavuşun Ahmet ben».

«Sen kurtarmıştın beni» diye başladı. Anlattırmadı; elbette hatırlamıştı her şeyi: Yanı başlarına bir gülle düşmüş, Ahmed'in bacaklarını uçurmuştu. Kendisi de yaralanmıştı. Hem de ağırca. Ama sırtlamış çavuşunu ve ikisini de taşıyacak birilerine rastlayana kadar, kurşun yağmuru altında, taşımıştı.

Ahmet çavuş bir acı kahve ikram etmek istiyordu. Kabul etti. Bu arada da bu yarımyamalak adamın kendi kurtuluş savaşını, çetin hayat kavgasını ve soylu direnişinin elde ettiği zaferi.. yaşantısı için Allah'a şükredişini dinledi:

Ahmet çavuş'un işte burada, Mısır Çarşısı'nın duvarı dibinde, bir kunduracı dükkânı vardı. Gül gibi geçinip gidiyor, nâmerde muhtaç olmadan, anasına ve dul bacısına bakıyordu.

Hüseyin Avni utandı; yılgınlığından, bezginliğinden.

Olayı, kendisi, bu utancıyla, kahırlanışıyla, aziz dostum Lütfü Bornovalı'ya kendisi anlatmıştır; ben de ondan dinlemişimdir. Notlarımın arasında ve henüz basılmayan bir romanımdan unutup gitmiştim; ama dün hatırlayıverdim ve istedim ki, Hüseyin Av-

ni merhumun utancındaki derin mânayı düşünelim; paylaşalım onu.

Bırakın hayattan kaçmayı, bezginleşmeye bile, inançlarımızın yolunda gevşemeye blie hakkımız yoktur; olay bize bunu düşündürsün istedim.

Tercüman, 1975

ATATÜRK DÜŞMANI

İNSAN niçin Atatürk düşmanı olsun ve nasıl olur? Anlayamıyorum. Atatürk'ü putlaştırmak, her şeyi ona bağlamak isteyenlerin bir tepki uyandırdığı ortada. Ama bu antipatilerden düşmanlığa varmak için insanın aklını peynir ekmekle yemiş olması gerekir.

Önemli olan -galiba- şu: Birtakım tutum, davranış ve eylemlere karşı olmak, onları eleştirmek, doğru bulmamak başka şeydir, topyekûn inkâr veya kötüleme başka. Bunu herkes bilir de, çoğu insan genelleştirmeden yapamaz; örneklerden bir örnek, harf devrimini yanlış bulan birisi çoğu insan tarafından (tuhaftır, hem de ilerici geçinen, özgürlükçü, mözgürlükçü geçinen çoğu insan tarafından) «Atatürk düşmanı» diye suçlanır.

Fakat sözü uzatmanın gereği yok: Bir Atatürk düşmanı'ndan, rahmetli Hüseyin Avni Ulaş'dan bahsedeceğim. Merhum bu köşeye ilk defa şeref vermiyor; kendisini, bir ay kadar önce, «YENİ CAMİ» başlıklı yazımızda anmıştık. İşte o yazı ile ilgili mektup aldık. Bizi, **«Bu Atatürk düşmanını nasıl olur da översin»** diye kınayan okuyucumuza, anlamı derin bir olayı anlatmamıza fırsat verdiği için teşekkür ediyor ve konuya giriyorum:

Hüseyin Avni, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın düşmanı değildi. O ve kendisi kadar değerli bazı arkadaşları sadece, Paşa'nın birtakım davranış ve tercihlerini, kendisi için de, Türkiye için de doğru bulmuyorlardı; zararlı buluyorlardı. İnançlarının mücadelesini mertçe, açıkça, iddia edilen düzenin kurallarına uygun olarak verdiler.

Sonra bir «İzmir Suikastı» hikâyesi çıktı ve kraldan ziyade kralcılar bir avuç kurunun yanında yığınla yaşı da yakmaya kalkıştı. Bu arada Hüseyin Avni de İstiklâl Mahkemesi'ne verildi. Onun da üzerine sehpanın gölgesi düştü.

Fakat kader, hatıra defterini bir helâl süt emmiş görevlinin eline teslim etti. Evrakı incelenirken, bu defterde, suikasta katılma teklifini nasıl reddettiği ve Gazi'ye bağlılığı o görevli tarafından okundu, Paşa'ya da bildirildi.

Hüseyin Avni o satırlarda, teklifi reddederken, Paşa'nın sadece bazı tutumlarına ve etraf seçimine karşı olduğunu, bunun da savaşını vermeye devam edeceğini, ama sıra «öldürmeye» gelince, «ben yokum» dediğini, aksine, Gazi vatan için isterse onu sırtında taşıyacağını söylediğini yazıyordu.

Atatürk bunu öğrenince, itiraf ettirilip serbest bırakılmasını istedi. Hüseyin Avni merhumun hayatı bu itirafa bağlı idi. Mahkeme başkanı bunu açıkça ihsas etti. Ama o, içinde bulunduğu nankör şartlar yüzünden bu küçültücü itirafa yanaşmadı; ölümü hiçe sayan yiğitliğini, cephede olduğu gibi, gene gösterdi.

Açlığa, yoklukların ve mihnetlerin her çeşidine mahkûm olarak bırakılan Hüseyin Avni işte budur: Sevgilerin, bağlılıkların en hasını ve karşısındakini

de yüceltenini yüreğinde barındırabilen büyük erdemin adamıdır: Atatürk düşmanı değil, fikir, inanç ve vicdan hürriyetinin kahramanıdır, «Önce milletim ve ülkem» parolasının savaşçısıdır.

Böylelerini ezmek hırsıyla putlar icat eden demagogların ortalıkta hâlâ aşık atabilmeleri ne kadar çileden çıkarıcıdır!

Tercüman, 1975

ÇAMLARIN ALTINDA

DENİZ KIYISINDA on, onbeş metre gerideki büyük çam ağacını dün gece rüyamda gördüm; Bana bir şeyler anlatmak istiyordu.. tıpkı bir sağır ve dilsiz veya bir Merih'li gibi. Uyanınca hatırladım; çok eskiden bu rüyanın bir benzerini daha görmüştüm. O zamanki ağaç Sultan Ahmet'teki atkestanelerinden birisi idi. Dönemeç'ten geçip Gençliğim Eyvah'a kadar gelen Küçük Ağa serisini bana yazdırtan işte o rüyadır.. düğüm o rüyanın sayesinde çözülmüştür:

Ama gerçek öncedir. Ve - elbette bana göre - çoğu rüyalar değerlendiremediğimiz, kavrayamadığımız gerçek'lerin yakamızı bırakmayan bunalımlarıdır. Böyle saydığım için de, size rüyalarımı değil, o rüyaların içinden bir badem, bir kestane, bir fıstık gibi - bize göre - yemişlerinin çıktığı tohum hallerini anlatacağım: Gündüzlerimi anlatacağım. Önce atkestanesinin hikâyesi:

Bir şeyler yapmak gerektiğine bütün varlığımızla inanıp da hiç bir şey yapamadığımız dönemler vardır. İşte öyle günlerimdi. İnsanlardan ve olaylardan kopmuş, âvare âvare dolaşıyor, benim o hâlime uygun kuytu bucak kahvelerde dalıp gidiyordum. Bir

sonbahardı. Alçacık bir hasır iskemlede, sırtımı Sultan Ahmet Camii'nin avlu duvarlarına dayamış, gün görmüş bir atkestanesinin gölgesinde büyünün çözülmesini bekliyordum.

Ve, atkestanesinin tohumları, pat pat diye düşüyordu. Her düşen tohumun o dikenli ve yeşil kabuğu çatlayıp dağılıyor, içerden «kestane rengi»nin en güzel tonu bir başka âlemin mehtâbı gibi çıkıyordu.

Ağaç tohumunu, devam etme, soyunu sürdürme kozunu gerekli vakte kadar dikenli kabuklarla korudu. Kurtların, böceklerin yiyemeyeceği iç kabuk olunca toprağa bıraktı: Yağmurlar yağacak, topraklar yumuşayacak, rüzgârlarla, kuruyan yapraklarını onun üstünde bir yorgan gibi dökecek, o kabuğun çürüyüşünü kolaylaştıracak.. tâ ki, hastohum, bizim yemiş bellediğimiz şey toprak ana ile halli hamur olsun.

Ne düzen, ne devr-i daimdir bu, ya Rabbi!

Ama Sultan Ahmet yöresinde toprak yoktur; atkestaneleri tohumlarını asfalt yollar ve taş kaldırımlar üstüne bırakır. Tohumun boşa gidişini, ağacın çabasını siz de trajik, yürek burkucu bulmaz mısınız?

Bir benzerini, yıllarca sonra, bir çam ağacı vesilesiyle gördüğüm o rüya, atkestanesinin rüyası benim içimi burkmuş, burkmakla kalmamış, bizim, biz insanların ve insan toplumlarının hiç de ondan farklı olmayan acı, buruk ve burkucu mâceralarını aydınlatıvermiştir: Bu dediğim maceralar, meğer, çatlayan, yere düşer düşmez yarılan dikenli yeşil kabuktan bir başka âlem mehtâbı gibi doğan kızıl-kahverengi pırıltıları beklermiş.

Hikâye uzun; ilgi çekici bulanlar için yarın, bel-

ki de, daha birkaç gün, anlatmaya devam edeceğim. Kim bilir, belki de, beraberce, son yüz elli yıllık hikâyemizin özetini buluruz.

Tercüman, 1975

YOLA ÇIKARKEN

TÜRKİYE'de, en azından 20 yıldır sağlam bir sanat ve edebiyat ortamı, bir sanat ve edebiyat kamuoyu yoktur; çünkü Türkiye bu konudaki kıymet hükümlerini ve ölçülerini kaybetmiştir. Bu kayıp da, bir yandan üçkâğıtçılığın, bir yandan da yeraltı politikasının yüzünden olmuştur:

Önce Divan Edebiyatı, sonra Tanzimat, Fecr-i Atî, Servet-i Fünun'un züppelik, yozluk ve soysuzluğu konuyu zaten küçüğün küçüğü bir azınlık meselesi yapıp çıkmış, amatör koleksiyonculuk, amatör marangozluk veya çiçekçilik gibi, hattâ satranç veya briç gibi, bir özel merak haline düşürmüştü. Tevfik Fikret'i, Cenap Şehabettin'i, Abdülhak Hamid'i, Halit Ziya'yı bu açıdan inceleyin, ne demek istediğimi apaçık olarak anlayacaksınız: Edebiyat, sanki, bir özel sözlük, şairine, yazarına mahsus bir dil uydurma çabasıdır!

Durum bu olunca, millet de, «mâna şairin karnında» deyivermiş, edebiyat'a, kafa besleyen pınarların bu en değerlisine sırtını çevirmiştir. Bundan da haklı bir tutum olamaz; zira, şairin karnındaki - hakikatte - mâna değil, duygu veya düşünce incelikleri değil, keşifleri hiç değil, düpedüz kullanılan, uydurulan veya mezarlarından çıkarılan kelimelerdir. Bir şairi veya romancıyı, hikâyeciyi okumak için yeni bir dil!

Adam; «Sarmış gene âfakını bir dud-i muannid / Bir zulmet-i beyza ki pey â pey mütezayid» demiş. Karpuz gene kelek çıktı, gibi bir şey; anlaması o kadar kolay.. yeter ki sözlüğü yanı başınızda olsun!

Velhâsıl, bu dil tutumu ile edebiyat'ın sağlam bir ortam ve kamuoyu bulması elbette düşünülemezdi. Ve durum, o saçmanın saçması, zararlının en çürütücüsü «dil devrimi»nden sonra da öyle oldu.

Yok canım.. hangi öyle oldu'su? işe yeraltı politikası da pençe atınca bin beter oldu: Öyle ünlüler türetildi, öyle balonlar yaldızlandı ki, millet «edebiyat.. öööğ» diye öğürecek hâle geldi.

Genç okuyucularımdan bazıları bana yazar; «Edebiyat'a meraklıyım, istidatım da var. Bana neler tavsiye edersiniz?».

Pek tavsiye işi değildir bu. Sanat insanın kendisiyle sınırlı olan bir çaba konusudur. Ama, gene de bir şeyler söylenebilir, birtakım teknik açmazlar, bazı ilkeler, tutumlar ve bilgiler yardım malzemesi olarak verilebilir. Nitekim ben de, yaz başlarında «Her yazar'a bir iç tüzük» başlığı altında topladığım fıkralarımla bunu denemiştim. İlgi de gördü. Ama şimdi şimdi düşünüyorum da, edebiyat'a, sanat'a bağlanacak bir kimsenin, her şeyden önce yukarıda yazdıklarımı ve onların özeti olan şu cümleyi kafalarına iyice koymaları gerektiğine inanıyorum. İşte o cümle: Türkiye'de sağlam bir edebiyat ve sanat ortamı ve kamuoyu yoktur.

Bunu bilmenin neye yarayacağını belki söyleyemem; ama yıkıcı, çökertici hayal kırıklığını önleyeceğini garanti ederim.

Çünkü bunu bilmek, bunu kavramak şu demektir:

Türkiye, meşhur - ve başarılı - turşucular, işkem-

beciler, lahmacuncular, kebapçılar, şarkıcılar yetiştirir; ama hakiki edebiyat, sanat ve düşünce, ilim adamlarına bu yolu açmaz: Açamaz. Sebebi de ortadadır: Ötekilerin kamuoyu, ortamı var, berikilerin yok!

Evet; yola çıkarken bunu bilmek iyidir. O kadar iyidir ki, edebiyat ve sanat adına bedavadan ün ve para sağlamanın yolunu da - dolaylı olarak - açıklar, anlatır. Canı çeken ve kaabiliyeti olan kafasını işletsin, yararlansın. Kendisine güveniyorsa üçkâğıtçılık yarışına katılsın. Değer doğrusu; çünkü bir başardı mı, ödüller, birincilikler almak, Kırgızca'ya, Bulgarca'ya, Estonca'ya, Patagonyaca'ya çevrilmek, davetler, telif ücretleri almak.. hattâ, Fenerbahçe gibi üstüste şampiyon olmak var.

Ancak bu yolu seçeceklere hatırlatmayı görev sayarım: En iyi araç, en iyi uşak olmak için de çetin bir savaş vermek, bir yığın rakiple dişe diş, göze göz mücadele etmek gerekir. Bu savaş, hattâ, en üstün, en dürüst, en değerli sanatçı olmak için gerekenden çok daha fazla yetenekler ister.

Tercüman, 1975

BÖLÜK PÖRÇÜK HATIRALAR

EDEBİYAT'ta ve gazetecilikte 30 yıl küçümsenecek şey değildir sanıyorum: Bir şeyler yapacak hale geldikten ve yapmaya başladıktan sonra geçen 30 yıl - bana göre, gerçek anlamda - ömrün ta kendisidir. Ne olaylar.. ne tanışmalar, ne bozuşmalar!.. ve ne müesseseler!..

Bazen, özellikle de yorgun bezgin.. belki de,

ümitsiz günlerimde eski not defterlerimi, unutulmuş yılları cep takvimlerini karıştırırım. Solmuş, nerdeyse uçup gidecek yazıların arasında öyle cümlelere rastlarım ki, peşlerinden çağrışımların - Yeni Cami'nin güvercinleri gibi - bir kanat cümbüşüdür başlar. O zaman da aziz ve değerli dost Çulcu'nun; «Pazar günleri edebiyat'tan ve hatıralardan bahsedin» deyişlerini düşünürüm: Yazmaya, anlatmaya değer bulurum onları.

Geçen gece gene öyle oldu; askerlikten kalma, kapağı kopmuş tahta bavulumu karıştırırken elime, bavuldan acınacak hâle gelmiş üç defter geçti. Şöyle bir baktım; ikisi Hukuk Fakültesi'nde tuttuğum notlar: Ceza Hukuku, Borçlar Hukuku.. falan, filan!..

«Neden saklamışım?» derken, üçüncü defter 25 yıl önceki bir olaya ışık düşürüverdi: Bu defterin kapağına ve ilk sayfasına en güzel yazımla döktürmüşüm: **«Siyah Kehribar** - Roman - Yazan: Tarık BUĞRA».

Sahneyi, bütün duyguları ile yeni baştan yaşadım:

İkisi de hakkın rahmetine kavuştular; ikisine karşı duyduğum sevgi de, saygı da eksilmedi arttı; Ali Naci Karacan, neşriyat müdürü Necdet Baytok'a sormuş, o da bana söylüyordu: «Naci bey Tarığın romanı var mı? diyor».

Sorulur mu hiç? yığınla.. ama hepsi de kafamda. Bir **Siyah Kehribar**.. o da bir okul defterinde, elli, altmış sayfa.. el yazısı ile. Yâni, daha onda biri bile tamamlanmamış!

Ama bir roman tefrika ettirmek ne demek! Ayağıma gelen bu fırsat kaçarsa kahrolurum!

Durumu Baytok'a olduğu gibi anlattım. Hikâyeciliğimi biliyor ve bana güven veriyor. Bir de söz al-

dıktan, yâni tefrikayı aksatmayacağıma, en az bir hafta yedekle gideceğime yemin ettirdikten sonra; «Peki» dedi. Ben de kolları sıvadım, çalışmaya başladım: Olmuştu bu iş.. romancı Tarık Buğra doğuyordu. Hey yavrum, hey!

Fakat, birkaç gün sonra, Necdet ağbey; «Ettin mi gümüüüş!» diye karşıladı beni: Naci bey; «Getirsin göreyim» demiş.

Hani, «Tepemden aşağı kaynar sular döküldü» derler ya, o sözün ne demek olduğunu ben işte o gün öğrendim: Romancı Tarık Buğra'ya geeel!..

Hayal - ama - o kadar büyük o kadar çekici ki, «pes» demedim; daha doğrusu diyemedim; «Getiririm» dedim. Götürdüm de:

Ertesi gün üst üste bağlanmış üç defterle Naci beyin odasında idim. Necdet ağbey de; «Bu tiyatro kaçar mı hiç» diye orada.

Ben; «Naci beyin işi yok da defterleri mi karıştıracak?» diye kendime takviye veriyorum.

Rahmetli şöyle bir baktı; sevgi ve memnuniyet dolu: Adını beğenmişti romanın «Nasıl bir şey?» diye sordu. Anlattım gürül gürül: Faşist İtalya'da geçiyor.. aşk var, macera var.. tez var!..

Nur içinde yatsın; «Güzel, güzel.. inşaallah hikâyelerin gibi de güzel yazılmıştır» diye mırıldanıyor.

Ama, neresi güzel! Küt diye düşüp bayılacağım nerdeyse; çünkü, bilerek kördüğüm yaptığım ipi çözmeye çalışıyor. Sonunda kesip attı. Sanki elinden bir şey gelebilirmiş gibi, Necdet ağbeye yanık yanık bakıyorum: Hey Allah, gülmemeye çalışıyor o.

Naci bey başladı sayfaları çevirmeye: Bir, beş, on, yirmi.. şöyle bir bakıyor, gene çeviriyor. Boş say-

falar, ardından da Çek'ler, Poliçe'ler, Devlet aleyhine işlenen suçlar geldi, gelecek!

Atılıp defterleri kapmak geliyor içimden.

Fakat, ne o? Pat diye kapatıyor rahmetli ve «Güzel» diyor ve Necdet ağbeye; «Yapın ilânlarını» diyor.

Necdet ağbey de, daha kapıyı ardımızdan kapatırken bana takılıyor; «Ne oldu be? öleceksin diye korktum.»

Ben de ona; «Bu da senin çok hoşuna gitti değil mi?» demiştim.

Ama, tefrika hâlinde çıkan ilk romanımın hikâyesi bu kadar değildir; biri içimi, bu iki rahmetliye karşı minnetle, muhabbetle dolduran ve burkan, öteki de aynı dozda acı iki eki daha vardır.

Meğer, Naci bey benim hilemi bilirmiş; «Öyle bir ders vereyim ki, tövbe desin bitirmediği romanı vermeye» demiş. Bunu bana neden sonra Necdet ağbey merhum Naci beyin yanında açıklayıvermişti. Bu birinci ek.

İkincisi de, tefrikadan bir yıl kadar sonra, **Siyah Kehribar** kitap halinde basıldı. Ve hakkında en çok yazı yazılan kitaplardan birisi oldu: Tam 33 tenkid!

Ne var ki, bunlardan birisi, Seçilmiş Hikâyeler'de çıkan Talat TEKİN'inki müstesna, hepsi de canına okuyordu romanın. Sanki roman yazmamış, cinayet işlemiştim.

Hikâye kitaplarıma yazılan övgüler yüzünden Kaf Dağı'na uzanan burnum öyle bir kırılış kırılmıştı ki, tam 4 yıl ne hikâye, ne roman yazdım: Küsmüştüm.

Biliyordum; tavşan dağa küser, dağın haberi olmaz. Ama yapı bu.. elden ne gelir?

Belki öylece gidecek ve Küçük Ağa'lar, İbişin

Rüyası, Dönemeçte, İnce Hesaplar, Ayakta Durmak İstiyorum ve sonraki hikâyelerle birlikte ötekiler yazılmayacaktı.

Askerlikten kalma zavallı bavulumdan çıkan üç okul defteri - doğru - bana bunları hatırlattı; ama yazıyı yazmama, Naci beyle, Necdet ağbeyi rahmetle anmak iştiyakı kadar, aziz arkadaşım Suat Türker'e teşekkür ve minnetlerimi açıklamak ihtiyacım sebep oldu:

Zira, bir gece nöbetinde «Yarın Diye Birşey Yoktur'u yazan adamın susmaya da hakkı yoktur» diye beni uzun uzun paylayarak yazıya dönmemi sağlayan işte odur; Suat Türker'dir...

Tercüman, 1975

DAYAK CENNETTEN ÇIKMADIR

KİMSE telâşlanmasın ve alınmasın. Gerçi yazım dayağa bir övgü olacak; ama onun genel savunması değil. Yediğim bir tokatın hikâyesidir bu. Çok yararını gördüm; belki uyaracak birkaç genç sanatçı bulur umuduyla yazıyorum:

Yıl 1947... Edebiyat Fakültesi'nin Türkoloji Bölümü bir dergi çıkarıyor. İsim babası ben olmuşum: Zeytindalı. O zaman doçent olan Mehmet Kaplan bey ilgileniyor; ikinci sayı için, «sen bir hikâye yaz» dedi.

Fakülte Fındıklı'da, şimdi Kız Lisesi'nin bulunduğu binada. Hiç unutmam; bir kış gününün öğle üzeri. Ve hikâye yazmak da bir şey mi? geçiyorum denize bakan bir boş odaya... ve... başlıyorum arpacı kumrusu gibi düşünmeye!

Anlıyorum ki, daha hikâyenin ne olduğundan bile haberim yok: Eserim meserim bulunmasa da, ben romancıyım.. tiyatro yazarıyım ben! Kafamda, hülyalarımda öyleyim ben.. ve, ne kadar vızıltı saysam da, hikâye nanay!.. Dan diye anlıyorum bunu; yediremiyorum ama: Ikınıyor, sıkınıyor ve üç saat sonra «Kekik Kokusu» diye bir şaheser yumurtluyorum. Güzel mi, çirkin mi? saçma mı, sapan mı? bakmadan.. bitti ya.. koşturuyorum Kaplan beye. Tablo hâlâ gözümün önündedir:

Kış ikindisinin loşluğundan, tepedeki ampulle pek kurtulamayan odada, daha o günlerde bana karşı arkadaşça davranan Kaplan, şaheserimi kendisine has sabırla okuyor, bitirince de; «I'ıh» diyor ve ekliyor: **«Sen hikâye yazamazsın.»**

(Allah razı olsun.. bu olayı her anlatışımda ters yorumlar o; aslında ise, o sözleri için kendisine teşekkürün en hasını duyarım: Hikâyeciliğimi harekete geçirmiş, kırbaçlamıştı. Başka hikâyesi olmadığı için, o şaheseri nasıl olsa koyacaktı. Pekalâ, bir şey söylemeden, bir burun kıvırmasıyla geçiştirebilirdi işi. O zaman, hikâyeci Tarık Buğra'ya da nanay!..)

Nitekim, hemen o akşam, muallim muavinliği yaptığım Şişli Terakki Lisesi'nde, nöbet tuttuğum büyük etütte, Kaplan'ın verdiği hızla, **Oğlumuz**'u yazdım.

Burada bir parantez daha açıp bilgisizliğe övgü söylemek istiyorum:

O günlerde, hikâye denilince aklıma Ömer Seyfettin, Halid Ziya, Reşat Nuri.. en yenisi de Sabahattin Ali gelirdi. Halbuki Türk hikâyeciliği sert bir dö-

nemeç almıştı; meselâ bir Sait Faik çıkmıştı. Ama benim bunlardan haberim yoktu: Bilmiyordum ben hikâyenin hikâyesini. Oğlumuz'un, ve hikâyeciliğimin kendine haslığı da - bana göre - işte bu sayede oldu. Taklid değildi, herhangi bir hikâye anlayışının - veya türünün - etkisiyle yazılmamıştı; çünkü benim onlardan haberim yoktu.. özeneklerim yoktu.

O gece Oğlumuz'u belki on defa okudum. Sabahı zor ettim ve izin alarak fakülteye koştum, Kaplan'a uzattım; **«Bir hikâye»** dedim.

Aradan iki hafta bile geçmemişti ki, Oğlumuz, o yıl hikâye yarışması açan bir gazetede çıktı. Daha doğrusu çıkmış: Bir sabah, değerli şair ve öğretmen Zeki Ömer Defne, biz nöbetçi muallim muavinlerinin de oturduğu öğretmenler odasına; **«İyi günler Oğlumuz»** diye girdi, bir de «Enfesss» çekti. Anlamamıştım birden. Arap neden sonra uyandı. Ders başlar başlamaz koşup bir gazete aldım: Evet; Oğlumuz orada idi. Tutmayın beni!

O bir şey mi? Arkasından bir mektup.. bir mektup daha. Ve bir telgraf: Pantolonunun arkası yama tutmaz hale gelen delikanlının kaderi değişiyor mu idi, ne?

Birinci mektup gazeteye davet ediyordu. Gittim; orada, şimdiden birinciliğimin havası esiyordu. Oğlumuz'u alır almaz, sırayı filan bırakıp hemen basmışlar. Allah gani gani rahmet eylesin, Ahmet Hidayet Reel ile neşriyat müdürü; **«Kasa bizde olsa bin lirayı verirdik»** dediler. Bin lira! Aylığın onyedi küsur lira olduğunu düşünün, bin liranın ne demek olduğunu anlarsınız. Ne iş yaptığımı sordular ve iş teklif ettiler: Stajyer olarak derhal başlayabilirdim. Neden bilmem, belki de gündüzler bana kalır diye, aklım musahhihlikte idi. Söyledim; kabul edildi.

Fakat geçin bir kalem; lâfı mı olur onun. Zaten kısmet de değilmiş. Ve önemli olan öteki mektuptu: Uçakla gelmiş, uçakla. Üstünde de Büyük Millet Meclisi yazıyor. Ya imza? İmza Ordu Mebusu Yusuf Ziya Ortaç! Ve nasıl bir övgü.. hâlâ saklarım: Minicik hayatımın büyük dönemecidir o. Beni çağırıyordu. Gel de kanatlanma!

Burnumun birden bire ve iki karış birden büyüyüverişidir bu. Kaplan'ın - bilerek veya bilmeyerek - attığı şamarı değerlendirmemi önleyen, onu unuttıran, hattâ ona «Pehhe» dedirttiren büyüyüş!

Ünlü dergilerin ve - Akbaba'nın - kurucusu, şair ve Türkçe ustası Ortaç benden Çınaraltı için her hafta bir hikâye istiyordu.

Her hafta bir hikâye mi? Hem, bu hikâye masalı hâlâ bitmedi mi? Yazdık işte Oğlumuz'u. Ve kitapları çıkmış bir çok hikâyeciden de meşhur olmadık mı?

Ama, tevazuumuz bize üslub değiştirttiriyor ve mini bir sırıtışla; **«Her hafta bir hikâye? ben? yazamam ki, efendim»** diyorum. O da; **«Yazarsın, yazarsın.. iki, üç bile yazarsın. Anlarım ben iki cümleden»** diye kesip atıyor.

Ve başlıyorum:

Çınaraltı; sayı bir: Havuçlu Pilav Meselesi. Sayı iki; Buhran. Sayı üç; Karaoğlan.

Böylece de sürüp gidiyor. Her hikâye peşin, peşin teslimi anında, **onbeş papel.** Bir olaydır bu. Sait yedibuçuk lira alıyor. Demek, bir kapı gerçekten aralandı. Bir «büyük sanatçı» doğdu. Buna kimse inanmasa bile, ben kendime yetip de artıyorum.

Dahası da var: Reşat Nuri Güntekin.. dudaklarının arasında, külü üç santim uzamış sigara.. Küllü Baba gibi.. Peyami Safa.. gözlerinde ve yüzünde gülümseyiş.. Behçet Kemal.. her zaman; **«Hadi bağıra**

bağıra türkü söyleyelim» diye ayağa kalkıverecekmiş gibi.. günün tanınmışları, övülmüşleri geliyor. Ortaç da, eserinden, buluşundan memnun, pırıl pırıl; **«Seni görmek istedi»** diye bir bir tanıştırıyor onlarla. Eh, daha ne olsun yani? **«Kabaramazsın kel fatma»**ya ne gerek? Ben de kabardıkça kabarıyorum.

Derken, bir de Halide Edip'ten övgü gelmesin mi? Büsbütün oldum ben: Yazmak? hele hikâye yazmak? angarya artık.. nutuklar atmak, sanat ve edebiyat üzerine çene çalmak, hele hele, seni övecek eş, dost aramak dururken yazmak da ne oluyormuş? Artık hikâyeleri - o da onbeş papelin hatırı için - baskıya ancak yetiştirebiliyorum. Ve, başlangıçta beni, ellerini keyifli keyifli uğuşturarak, gülücükler saçarak karşılayan Ortaç'ın da tadı kaçmış gibi. Ama bunu görecek göz ne arar büyük adamda?

Bir hafta - adı Fal'dı - hikâyeyi uzattıktan hemen sonra; **«Halide Edip hanım benim için diyor ki..»** diye bir masala başladım.

Şimdi, iş işten geçtikten sonra farkettiklerimi söylüyorum: Rahmetli beni acıyan bakışlarla süze süze dinledi, dinledi de patlayıverdi.. hem de dinamit gibi:

«Vah budala, vah.. sen de bunlara inanıyor, kendini büyük hikâyecilerle bir tutuyorsun, ha? Kaç hikâye yazdın aptal? daha düzineyi bile bulmadı. O söyledikleri isimlerin, Çehov'ların, Maupassant'ların yüzlerce hikâyesi var. Senin daha yirmi demeden tükenip gitmeyeceğin ne belli? Bak sana söyleyeyim, Buğra: Gidişin de o gidiş.»

Tokat dediğim işte budur. Dayağın Cennet'ten çıkma olduğuna da işte bunun için inanıyorum. Zira, bugün eğer benim de yüzden fazla hikâyem olmuşsa, romanlarım, piyeslerim olmuşsa, adım gibi bilirim, bu sonucu işte bu tokat, bu dayak sayesinde almışımdır.

O zaman gözlerimden üç, beş damla yaş akmıştı. İşte şimdi de öyle ve o kurtarıcı yaşların minnet borcunu ödemek ister gibi. Nerdeee? Bu yaşlar, paylamadan sonra alıp beni götürdüğü Pandeli'deki yemeğin hakkını bile ödeyemez. Yeter ki, şu anlattıklarım bir tek genç istidadı olsun uyarmış ola..

Tercüman, 1975

İLK KİTABIN HİKÂYESİ

AŞKIN ilki için türküler yakılmış, şarkılar bestelenmiş, yığınla hikâye hattâ roman yazılmıştır. Aşk'a verilen aşırı önemdendir bu. Aslında her şeyin ilkinde bir büyü vardır; o da alışılmamış'ın, denenmemiş'in ve ilk tadışın kalbin vuruşlarını allak bullak eden verdiği heyecan'dan gelir ve.. belki de, ondan başka birşey değildir. Yoksa herşeyde - ve aşkta - ilk'in yıldız'ı üstüne doğan güneş'ler biliriz.

Nankörlük müdür böyle konuşmak? Hiç sanmıyorum. Nitekim, nankör olsaydım, ilk kitabımı ve Turgut Evren'in hikâyesini, böyle yıllarca sonra, aradan koskoca bir sanat ve meslek ömrü geçtikten sonra böyle sıcacık duygularla.. ve teşekkürle, hattâ minnetle hatırlar mıydım?

Turgut Evren şimdi nerededir? ne yapar? bilmiyorum. Bu yazıyı görecek mi? onu da bilmiyorum. Ve onunla konuşmalarımız beşi, bilemediniz altıyı geç-

mez. Bir ortak ahbabımızla gönderdiği haber üzerine yaptığımız konuşmada - 1948 takvimine düştüğüm notlara göre - şunları söyledi:

> «*Haftalık* Bizim Türkiye'*yi çıkartıyorum. Mecmuayı da, matbaayı da tasfiye edeceğim. Elimde biraz kâğıt var. Satacağıma bir işe yarasın diyorum. Bu benim son işim olacak. Düşündüm; sizin hikâyelerinizi basmaya karar verdim.* Çınaraltı'*nda okuyor, beğeniyorum. Yalnız, telif hakkı veremem. Bunun yerine 250 kitap veririm. İster misiniz?*»

Sorulur mu? Yıl 1948!.. kitap bastırmak - bırakın benim gibi bir yeni yetmeyi - anlı şanlı Türk yazarları için bir mesele. Ve bir kitap çıktı mı, yalnız dergiler değil, hemen hemen bütün gazeteler sözünü ediyor. Hem de uzun, uzun. Hepsinin okka çeker eleştiricileri var: Nihad Sami gibi, Adile Ayda gibi, Mehmet Kaplan gibi, Nurullah Ataç gibi!..

Geçen pazar günü de söylemiştim: Pantolonu yama tutmaz hâle gelmiş «muallim muavini»nin kaderi mi değişiyordu, ne?

«Simsiyah bir kapının geniş kanatları» evet, yemyeşil bir vâdiye doğru aralanmaya başlamıştı bile!

Fakat bu kitap demek, en azından, altı, yedi formayı dolduracak - gene en azından - bir düzüne hikâye demek.. miş. Turgut Evren bunu da söyledi. Halbuki benim onuncu hikâyem yeni bitmiş, perşembe'yi bekliyor.

«Yazarız» dedik. **«Bir an önce; çünkü makine bekliyor»** dedi. Biz de ilham perisi'ni o cumartesi ve pazar için, angaje ederek, Şişli Terakki Lisesi'ne ka-

pandık. Pazartesi günü «Ömer», «İki İhtiyar» ve **Hikâyeler**'in beşinci baskısında, mutlaka, aziz dost Fethi Gemuhluoğlu'na ithaf edeceğim «Kel Melâhat» dizgi makinesinde idi.

Yıl dönmüştü; «Oğlumuz» 13 hikâye ve halis bir sanatçı olan Uğur MUMCU'nun üç nefis deseni ile çıktı. Öteki resimleri ve baskı rezaleti yüzünden, «dost kaçıran» cinsi kapağı Zahir GÜVEMLİ çizmişti.

Ve bu ilk kitabım, uyandırdığı geniş ve yüzde yüz olumlu yankılarla, bana verdiği o çocuksu, o hazin, ama çok, çok değerli gurur bir yana, telif hakkı almadığım, buna karşılık, bir tek baskıda - Küçük Ağa dahil - bana en fazla kazancı sağlayan eserim oldu.

Turgut Evren, bana verdiği o eşsiz, o paha biçilmez imkânı yetmezmiş gibi, 250 kitap vermişti. Bu 250 kitap, üzerindeki 225 kuruştan ve dağıtıcı, kitapçı yüzdesi kesilmeden satıldı. Bu da, daima en derin teşekkür duygularıyla hatırlayacağım öğretmenler, sayın Fikret ATEŞ, rahmetli Behice KAPLAN ile arkadaşlar sayesinde oldu.

Elime, o günün parası ve yaşayış seviyesine göre bal gibi bir servet geçmişti:

Elbise yaptırdım. Kıravatlar, gömlekler, çamaşırlar ve çoraplar aldım. Papuç aldım.

Ki, hepsi de eskidi gitti. Şimdi renklerini bile hatırlayamam. Ama Turgut EVREN'i, ama o ilk kitaba gösterilen ilgiyi ve ilgi gösterenleri unutmam mümkün müdür?

Benzerini kim unutmuş veya unutabilir ki, ben unutayım?

Tercüman, 1975

HATIRALARDAN söz etmek zor iş imiş.. Başlangıçta hiç de öyle görünmüyordu. Tam aksine, değerli arkadaşım Çulcu, bazı sohbetlerimize dayanarak «Pazar günleri böyle şeyler yaz» dediği zaman keyiflenmiştim bile: Bir ömrün en çok önem verilen yönünü -gün gün, olay olay, insan insan - yeniden yaşar gibi olmak az şey midir?

Ama kazın ayağı hiç de öyle değilmiş. Çulcu başıma dert açmış:

Madde bir, ukalâ bir başlangıcın, geçimsiz diye ün yapmış hırçın bir delikanlılığın hatıralarını, şimdi ben ne kadar şakaya boğsam da, övünme çeşnisinden arıtmaya ne kadar dikkat etsem de, bunlar, harı ervahın kötü yorumlarına gene de boy hedefi olacaktı. Nitekim en masumları bile bundan kurtulamadı.

Siz, istediğiniz kadar, «Olay doğru mudur, değil midir? Önemli olan budur» deyin, etraf öküz altında buzağı arayanlarla ve ünlü fıkradaki ördek Mehmet'lerle dolu. Öyleleri, Atletizm Federasyonunun defterlerine geçmiş bir rekorun anılmasına bile katlanamıyorlar. Halbuki, Halep'te - veya Bâb-ı Ali'de - atlanılmış dokuz arşınlar vardır. Ama olmasını istemeyenler, istememekle de kalmayıp kara çalmaya kalkışanlar vardır.

Madde iki, hatıraların yazılmaya değmesi için konunun da konuya karışanların da bir değerleri, önemleri, hiç değilse bir özellikleri bulunmalıdır. Bu da kendiliğinden netameli bir durumdur, çünkü insanoğlu öyle konu ve öyle insanların karşılarında tarafsız kalamaz. Müspet açıdan bakarsanız bir yığın

insan kızar, ele aldığınız durum ve olayda övgü imkânsızdır, o zaman da başkaları alınır.

Ve suya sabuna dokunmayan yazı olur, ama hatıra yazısı olmaz. Olsa bile, işte buraya kadar yazdıklarıma benzer, yani hiçbir şeye benzemez.

Ben eğer, ders verirken, gözü o anda kime rastlamışsa ona, «Anladın mı?» demeyi tik haline getiren değerli romanlar, şiirler, hikâyeler ve denemeler yazmış bir profesöre, cevap vermek mecburiyeti bana düşünce, «maalesef» demişsem, kendisiyle tanışmamız da bu yüzden olmuşsa, bazı ilgi çekici yönlerini bu sayede öğrenmek fırsatı bulmuşsam, bu nükteyi elbette yazmak isterim.

Yazınca da, bakıyorsunuz bazı insanlar, herşeyi bir yana bırakıp övünmek istediğimi söyleyiveriyor.. Bazıları da rahmetliyi küçümsediğimi, hattâ küçük düşürmek istediğimi sanıyor.

Var tabii bu küçümsenlik nükteyi rahmetlinin kendisi gibi hoş karşılayanlar da, eh, biz de zaten onlar olduğu için yaşıyoruz ya.

Şimdi gelin de adını açıklamayın o değerli edebiyatçımızın ve açıklayınca da, önleyin bakalım tatlı savrukluk, tembellik ve umursamazlıklarını.

Ahmet Hamdi Tanpınar'dır o... «Beş Şehir»in, «Bursa'da Zaman»ın, «Huzur» ve diğerlerinin yazarıdır o.

Tayin edildiği milletvekilliğinden azledilip de Edebiyat Fakültesine döneceği günlerde idi. Hocam ve arkadaşım profesör Kaplan ile aziz hatırası silinmeyecek olan eşi Behice Kaplan, Tanpınar'ın hocalığını öve öve bitiremiyor, ille dinlememi istiyorlardı. Girdim ilk derse:

Mükemmel ve Yahya Kemal'ler, Kâzım İsmail'ler, Mesut Cemil'ler, Rıfkı Melul'ler Türkçesi. Ama

Hocam'ın derse hazır olmadığı da besbelli: Ali Suavi'den başladı, bilinemez hangi çağrışımlarla, bazı organ sakatlıklarına geçti. Oradan Aldous Huxley'e atladı. Onda da pek durmadan Amerikan edebiyatı içinde cümleler bıraktı.

Ve bu avare dünya turu sırasında sık sık, «Anladın mı?» diye sordu. Ona, buna, şuna ve bana, ben de, «Maalesef»i bastırıverdim. Şöyle bir durakladı, yan gözle baktı ve gülümsedikten sonra füzesine atlayıp turuna devam etti. Ders bitmişti, çıktı. Biz de aramızda tartışa tartışa kapıya yöneldik. Baktım hoca orada. Kolumdan tuttu, «Gel» dedi, «Sen akıllı birine benziyorsun» dedi... Adımı sordu, «Ha sen misin» dedi ve tatlı tatlı gülümseyerek «Hazır değildim derse» diye itiraf etti.

Tercüman, 1975

SEÇME'NİN SORUMLULUĞU

FARKINA varmadan yaptığımız tercihler, trafik işaretini görmediğimiz yol ayrımları, yorumlanmaları çok zor, hattâ imkânsız benimsemeler!. İşte hayatlarımızın hikâyesi...

Belki her halinde dramatik, ama daima güzel. Öylece kabul ederim onu. Başarı veya başarısızlık.. sonuç kesinleştikten sonra kulp takmaya çalışmanın gereği yoktur; O sonuca yönelen adımlar birbirini.. artık dönülemez şekilde birbirini kovalamaya başladıktan sonra derlenip toparlanabiliyor muyuz?. Tercihimizi, benimseyişimizi - yapımıza uygun veya değil, ama kaderleşmiş - şuurumuza mal edebiliyor, prensiplerine varabiliyor, felsefesini edinmeye çalışabiliyor muyuz?. Ben ona bakarım.

İnsan, bu çıkmazda, «evet» diyebiliyorsa mesele yok. Diyemiyorsa?. Asıl dram işte orada başlar; çünkü insanın çürüyüşü orada başlar. Övünmeye - zerre kadar - niyetim de, tenezzülüm de yok; ama elli şu kadar yıllık hayatımın bana öğrettiği budur. Hem de yalnız sanat, edebiyat için değil.. her alanda!

Hayır diyen yolunu değiştirsin. Değiştirilemez görse de bunu, yanılgıda direnişi değil, ancak bunu denesin. O zaman belki çekecek, kaybedecek, dertlenecek, ama asla küçülmeyecektir. İnsan'a yakışan da bu değil mi, küçülmemek değil midir?.

Hayal meyal hatırlıyorum; iddia değil. Çünkü aradan kırk yıl geçti. Ben, galiba, Pertev Boratav'ın dersinde, bir Hüseyin Rahmi konusunda söyledim bütün sanat hayatımın son sözünü: Sanat sanat içindir.

O, ezik denecek kadar kibar öğretmeni nasıl üzdüğümü, hiçbir şeyi değilse bile bunu, unutmayacağım: Hüseyin Rahmi'yi o çok çok değerli buluyor, bense daha önceki öğrenimim yüzünden aşırı derecede küçümsüyordum. Bu öğrenimle ben, Pol dö Kok zavallısı değil, Anatol Frans diyordum, Stendal, Purust, Andre Jid, hattâ Andre Morva diyordum. Hüseyin Rahmi ise, ötekinin kopyesi idi.. sanırım.. o zaman da.. özellikle o zaman.

Fakat bu bambaşka bir konudur; ben geleyim «sanat sanat içindir» meselesine: Söyledim işte; aradan kırk yıl.. bir ömür.. geçti, ve, ben hâlâ buna inanıyorum: Yalnız öğrenciliğimde değil, yazarlığım boyunca buna inandım, buna göre çalıştım, eser verdim. Bu pazar bunun, oldukça hoş sandığım bir olayını anlatacağım:

27 Mayıs'ın hemen sonraları. Bir gece maçındayız. Fenerbahçe bir yabancı takımla oynuyor. Dev-

re arası, L Tribünü'nün giriş yerine çıkmışım. Daha başkaları da orada. Meselâ, üç tanınmış karikatürcü, bir o kadar da yazar var. Yazarların arasında da, eserleri vasat, ama ünü korkunç bir «çarıklı» da bulunuyor. Etrafımı sarıverdiler.

Hikâyeden önce tekrarlamalıyım: 27 Mayıs'ın sonlarında, yani sol-sağ kapışmasının hızlı başlangıcındayız. Bildiğiniz yutturmaca her alanda, özellikle de, edebiyatta kol geziyor, cirit atıyor:

İsimlerini çok sonraları ancak yayımlatabileceğim kitaba bıraktığım bu insanlardan bir karikatürist, dan diye söze başladı; ve,

«Buğra» dedi, «Sen ya sanatçısın, faşist olamazsın, yahut da faşistsin sanatçı olamazsın.»

Benden önce bir başka karikatürcü konuştu:

«Bakma sen onun yazdığı fıkralara; o hepimizden ilerici idi».

Propagandası hızlı sloganlara ve klişe fikirlere kötü çizgiler çizmekten başka bir şey yapamayan bu karikatüriste, bu sözü üzerine, çok daha kaba cümlelerle, okuduğunu anlayıp anlayamadığını sordum. Hakaret yok dediler. Ama ben sorumda direndim. Yakın tarih üzerindeki çalışmalarına değer verdiğim bir yazar; «Bizim için söyle» dedi. Bunun üzerine: «Okuyun öyleyse benim o ilerici dediği yazılarımı: Sadece başlıkları gösterecek bugün ne isem o günlerde de öyle olduğumu.»

Gerçekten de, 27 Mayıs'tan sonra kesinleşen çizginin solunda kalan, ama daha önce bütün yazarların buluştuğu bir iki dergide yazmış, hattâ başyazılarını yazmıştım. Ne var ki, bunların sadece başlıkları bile - cidden - benim ben olduğumu göstermeye yeterdi ve bir tanesi, bugüne konu olanı, nitekim, **«Sanat Sanat İçindir»** idi.

Hüseyin Rahmi'leri ve onun da kopyelerini, ancak bunları yetiştirebilen «toplum» yutturmacasına, hele hele «sanat toplum içindir» masalına inanmıyorum. Buna inanmayarak başladım ve - belki de bir sezişle, hattâ sadece bir tepkiyle başlayan - bu inanmayışın dayanaklarını toparlamak için yaşadım. Başardığıma inanıyorum:

«Sanat Sanat İçindir» demek **toplum**'un inkârı değildir. Tam aksine, san'atın, bu büyük gücün topluma ancak bu düstur ile yararlı olabileceğini kavrayıştır; özgürlüğünü kaybeden sanatın - ve sanatçının - hiçleşeceğini, araçlardan bir araç, bir politika aracı olup çıkacağını kavrayabiliştir.

Lise öğrencisi iken, daima saygıyla hatırladığım, ama anlayışını o gün, bugün yanlış bulduğum Boratav'a tepki yoluyla doğan bu inancım için artık diyorum ki:

Sanat'ı - çünkü insan'ı - ancak bağımsızlık, ancak hür kafa yüceltebilir. Sanatçı, olaylar ve insanlar karşısında, en azından, bir bilim adamı kadar objektif - tarafsız, hür, peşin yargılardan uzak - kalmak zorundadır.

Bir vakitler uzun uzun tartışılan ve oldukça önemli sayılan, bugün ise pek tartışılmayan, ama önemi ülke kaderiyle ilgili bir noktaya ulaşan bu konunun üzerinde ne kadar durulsa o kadar yararlı olacaktır. Bu inançla «gelecek pazara» diyorum.

Tercüman, 1975

GÜNLERDEN bir gün, biri Tas'da, öteki elçilikte görevli iki Rus'la oturmuş çay içiyorduk. Rus veya değil, canım, yoldaş'larla dalga geçmek istedi mi, sözü edebiyat'a getiririm: Dostoyevski veya Tolstoy'u bilmezlikten gelişleri az eğlendirici değildir.

Tolstoy'un adı Moskova'da bir sokağa verilmiştir ama, kitapları da kitaplıklardan kaldırılmıştır, basılmazlar. Ötekisine, Rus ve Rusya deyince akla geliveren beş kelimeden birisi olan Dostoyevski'ye gelince, o büsbütün toz edilmiştir.

Peki... herhangi bir millete her biri bir Şekspir, bir Göthe, bir Racine gururu olabilecek değerdeki bu yazarların yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri kimleri.. kimi koyabilmiştir?

Kaabiliyetler düzen'lere bağlı değildir. Düzen'e bağlı olan sadece kaabiliyetlerin kaderidir: Nitekim Marksist Rusya da, Nobel'e kadar tırmanabilen romancıların yetişmesini engelleyememiş, onları sâdece afaroz etmiştir; çünkü - faşist veya komünist - diktatörlüklerle büyük beyinler ateş ile barut gibidirler; birlikte olamazlar.

Başına buyruk otorite; «Sanat toplum içindir» der, bu da sanatçıyı kendisi için, yalnız kendisi için çalıştırmak isteğinden başka bir şey değildir. Sanatçı o duruma düşünce de, sanat mendil sallar toplu-ma.. çeker gider. Ortada yalnız propagandacılar kalır: Parti sözcüleri, parti gazetelerinin yazarları gibi ve o değerde, o değere mahkûm sözde sanatçılar.

Sözünü ettiğim sohbet, kendiliğinden bu noktaya gelmişti; soru önlenemezdi: Kim.. kimler var şimdi onların yerinde?

Türkiye'ye yeni gelmiş olanı, Tas görevlisi, Ostrovski dedi. Bir kitabının adını söyledim.. hem de en ünlüsünün. Şaşkınlığını gizleyemedi: Bu sıradan propaganda kitabının, ancak okul çocuklarını etkileyebilecek seviyedeki bir romanın Türkçe'ye çevrilebileceğine inanamıyordu. Arkadaşı söylemese inanmayacaktı da:

Tadı kaçıverdi. Öyle ya: Dostoyevski'ler, Tolstoy'lar nerede, azıcık mürekkep yalamış, çokca da vakti olan herkesin yazabileceği bir roman nerde?

Mırıldandı: **«Ama ihtilâli güzel anlatır.»**

Güzel değil.. istenen gibi! Ve arada dağlar kadar fark vardır. Karamazof Kardeşler veya Barış ve Savaş ile Das Kapital'in arasındaki farkın da yüz mislini bulan bir fark.

Evet, «Sanat toplum içindir» yutturmacasını, insanları köleleştirmek, beyinleri kendi iktidarları adına yıkamak isteyen politikacılar uydurmuştur:

Sanat toplum içindir dediniz mi bir kere, hür düşünceye ve düşünce'nin hürlüğüne elvedâ! Artık size neyin iyi, neyin kötü olduğunu öğreti - doktrin.. ideoloji - gösterecektir. Olaylara ve insanlara hangi gözle bakacağınız, onları hangi açıdan ele alacağınız artık bellidir: Sıkı mı bir Marksist yazar, iyi bir din adamı veya zengin veya muhtar portresi çizebilsin? Sıkı mı, bir genç öğretmen'i, bir işçi'yi kötü plânda gösterebilsin?

Ve yasaklar da, mecburiyetler de bu kabataslak çerçeveyi elbette çok aşar; akıl almayacak kadar da çeşitlenirler. Bu yüzden de doktriner - bu arada tabiatiyle, Marksist - sanat, «toplum için» ilkesine yaka kaptırmış sanat tekdüzeleşir, yozlaşır, sığlaşır

gider: Gerçekler'den, güzel'in bırakılamaz şartından kopar gider.

Açık, kapalı oturumlarda, yazılarımda, röportajlarda, onbin kere söylemişimdir; işte on birincisi: **Bir sanatçı,** en azından, **bir ilim adamı kadar objektif olmalıdır!..**

Sanatta başarı için bir başka yol yoktur; çünkü olmamıştır. Bu değişmez ve değişmemiş gerçeğin ilkesi de «Sanat sanat içindir».

Fakat, «Sanat sanat içindir» demek, sanatın toplum'dan kopuşu demek değildir.. kopmasını istemek hiç değil. Tam aksine, bu ilke sanatın toplum ve insanlar için en değerli yardımcı olabilmesini sağlamak içindir:

Çocukların büyük soruları vardır. Onlardan birisi, bana, bir gün; **«Çiçek olmasa arı gene olur muydu?»** diye sormuştu. İnsan, ister istemez, **bal'ı** hatırlıyor. Sanatla toplum'un, onunla da insan'ın ilişkisi işte bunun gibidir: Kültür ve medeniyeti ile.. töreleri, hattâ coğrafyası ile, toplumdan ayrı düşünülebilecek bir sanat - elbette - olamaz. Sanatçı bunlarla sınırlıdır, bunlardan beslenir.. ama bunları besler de. Bunlara katkıda bulunur, bunları düzeltir, geliştirir. Değeri de oradan gelir ve bu değerin sağlanması onun hürlüğüne, ancak buna bakar: Geliştireceği, düzelteceği güçlerin - başta politika, politik otorite - baskısı altında ve onun emirberliğini kabul etmiş durumda olmamasına bakar.. sanatın kendi kuralları, kendi değer ölçüleri içinde çalışmasına bakar.

İnsan'ın hürlüğüne, tek'liğine, bu tek'lik ve hürlükteki yaratıcılığına ve güzelliğine, asıl önemlisi de, insan'ın kalıba dökülemeyeceğine inanmayan, buna göre çalışmayan sanat; kısacası, kendisini bile

doktrin'e satan sanat, «toplum için» öksesine düşen sanat, insan'a, dolayısı ile de toplum'a ihânetten başka bir şey daha yapar: Kendisine de ihanet!

Tercüman, 1975

KÜPE GİRMEDEN..

ÖMRÜNDE, bir defacık olsun, küpe girmeden sirke olmaya kalkışmayan insan var mıdır dersiniz? Ben hiç sanmıyorum. Üstelik, bunu insanın güzel yanlarından birisi sayarım: Pişpirik veya - önemli, önemsiz - herhangi bir iş kolu; küpe girmeden sirke olmayı herkes bir kere denemelidir. Ama vakti zamanında.. o anlı şanlı delikanlılık çağında. Kırkından sonra saz çalmaya kalkışmak başka şeydir, bu başka.

Sonra, bir de, rahmetli Hoca'mızın dalga geçtiği, göle maya çalmak, «Ya tutarsa»nın peşine düşmek var; o büsbütün başka bir şeydir. Benim dediğim tertemiz bir oyundur; aradan uzun yıllar geçince, hüzünlü gülümseyişlerle anılan oyunlardan!

Böyle bir oyunu biz, çeyrek yüz yıl önce, bir o kadar zamandır karşılaşmadığımız, ama arkadaşlığının değeri gözümde eksilmeyen Talât TEKİN ile birlikte oynadık; tek sayılık bir «Edebiyat, Sanat ve Fikir Mecmuası»nın hikâyesidir bu:

Dergimizin adı **«Zeytindalı»** oldu. Sorduk, soruşturduk; üç bin adedi - birinci hamur kâğıda basılmak şartıyla - yetmiş iki liraya çıkacak. Ivırı, zıvırı, yüz papel. Elli lira Talât getirdi, bir o kadar da ben buldum. Eh; o sekiz-on şiir yazmış, benim de, on, onbeş hikâyem var ya, daha ne ister? Sıvadık kolları: Türkiye'nin en güzel sanat dergisinin hazırlıkları-

na koyulduk. Talat'ın elinden geliyor; klişe için gereken yazıları, desenleri çıkardı. Sayfaları, küçük taşlamaları ben döktürdüm ve dergimiz ortaya çıktı.. hem de pırıl pırıl. O kadar ki, al eline saatlerce seyret!

Orası tamam. Ama biz dergiyi sadece seyretmek için çıkarmadık ki.. okusun millet istiyoruz. E ne olacak o iş? Ha.. bayi işi var. Hadi yallah bayi aramaya. Dağıtıcı çok; fakat bizim gibi meçhul dahilerin eserine iltifat eden yok. Sonunda bulduk bir tane. O da, bizden üste para almacasına!

Hesabımız basit, açık ve kesindi: Üç bin dergi otuz beşer kuruştan yüz şu kadar lira! Yâni ikinci sayının parası çantada keklik.. kâr bırakmacasına!

Tabii, o güzel dergimiz kapış kapış gidecekti; bu iş de on gün içinde olacaktı. Türkiye onu beklemiyor muydu? bizim beklediğimiz gibi tıpkı.. heyecanla.. sabahı zor ederek? Bekliyordu elbette..

Ne var ki, uyanmak için de fazla beklemedik... ayaklarımız suya tez erdi: Herif - bayi yâni - hesabı üç sayı sonra vereceğini söylüyordu. Ee? üç sayı ne ile çıkacak? Türkçesi, sirke olamamış, ama bal gibi mahvolmuştuk. Ve iflâs etmek için küpe girmeye filan hiç lüzum yokmuş, öğreniverdik.

Ama, gene de, asıl dert başkaydı.. iflâs değildi: O güzelim dergimiz, şaheserimiz Köprüaltı'ndaki ve Bâbı-âli'deki üç, beş tütüncüden başka hiç bir yerde görünmüyordu.

Biz, elden, eşe, dosta, kırk-elli tane satmıştık. Ertesi ayın sonlarına doğru ancak hesaplaşabildiğimiz dağıtıcının o kadar da satamadığı ortaya çıktı. Ne olmuştu üç bin, üç bini de ayrı ayrı güzel Zeytindalı'mız?

Herif - yâni bayi - «Nah orada» diyordu. Orası,

depo gibi kullandığı arka odaydı: İpleri bile açılmamış paketler! Bakmak için yürek ister.

Ne yapacaktık onları? Bu da bir başka dert. Ama, iyi adammış dağıtıcı: O bize akıl verdi, biz de cânım Zeytindallarını okkaya verdik.

Elimize epey para geçti. Gittik, bu parayla, Tophâne'de, Fakülte'ye yakın tanıdık lokantada efkâr dağıttık; «Bu memleket»de hakkını alamayan şiir, hikâye, roman ve fikir üzerine derin mi derin, ve, genişlemesine, enlemesine sohbetler ettik.. memleket adına hüzünlendik, dertlendik.

Bir anaokulu öğrencisi, bir çocukcağız, geçen gün, Kraliçe Farah Dibâ hazretlerine, «pembe panter»ini göstererek sormuş: «Senin var mı bundan?»

Dünya'nın en zengin kraliçesi!..

Ve «pembe panter»!.. «senin var mı bundan?»!..

Haydi ben de size sorayım: Var mı sizin de böyle, küpe girmeden sirke oluşunuz?

Edebiyat.. dergi.. şart değil.. hangi konuda olursa, olsun... ha? var mı?

Olmasaydı, yazık diyecektim.

Tercüman, 1975

BİR ELEŞTİRİ HİKÂYESİ

ANARŞİK olaylar, monarşik olaylar.. hiç bir şey durup dururken ortaya çıkmaz... bunlar da yıllarca süren ve Türkiye hayatının bütün yönlerini içine alan birtakım çalışmaların sonucudur; bir birikimdir. Bir merkezden yönetildikleri muhakkak; ama kimseyi suçlayacak durumda değilim. Suçlamaya da niyetim yok: Bu çürütücü birikime katkıda bulunanların çok azı bilerek girmiştir bu işe. Geri kalan çoğunluk, pro-

fesör ve öğretmenlerden öğrencilere kadar, yazar çizerler ve oy'dan başka birşey düşünmeyen politikacıları dahil, gürültüye getirilmiştir:

İlericilik gibi, gerçekçilik gibi, bağımsızlık, özgürlük, eşitlik, toplumsallık gibi, emekten yana oluş gibi, sonunda devrimciliğe kadar dayanan ve edebiyatı, sanatı, sendikacılığı dahil bütün alanlarla ilgili, ama hepsi de lâfebeliğine nâmütenâhi açık, hem çekici, hem de iblisçe desteklenen rozetler yığınla insan avlamış, ağına düşürmüştür. Ün ve çıkar aramaları, «bir şey olmak» ihtiyaçları da avcının işini kolaylaştırmış, «ücretsiz askerler» bulmasını sağlamıştır.

Bugün Pazar; konumuz edebiyat. Biz de bu büyük Türkiye meselesine o alandan örnek alalım:

Yıl 1965. Sol - ama aşırı ve maskeli, suret-i haktan görünen sol - sağ iktidarların bıraktığı sınırsız boşluktan girmiş ve edebiyat, sanat alanlarına Roma ordusu gibi yerleşmiş. Kendi başımızdan geçti, iyi biliyoruz; işlerine gelmeyen piyesler de, işlerine gelmeyenlerin piyesleri de oynatılmıyor. Provadan bile kaldırtılabiliyor.

Şiir, hikâye, roman, eleştiri mi yazmak, yayımlatmak istiyorsunuz? Onların reçetelerine uygun çalışırsanız, dergi de, gazete ve yayımevi de hazır. Aksi halde yok kalmaya mahkûmsunuz. Kısacası, hevesiniz, hırsınız kişilik ve kişileşme kontrolünden yoksunsa, düşeceksiniz. Düşenler de pek çok.

Hikâyemiz bunlardan birisi ile ilgili:

«Ayakta Durmak İstiyorum», Ankara'da, Devlet Tiyatroları'nın Yeni Sahne'sinde oynanıyor. Piyes 1956'daki Budapeşte olaylarını, Macar milletinin, işçisiyle, öğrencisiyle, satılmışlar dışında büyük ço-

ğunluğu ile, Kızıl Sömürü ve Kızıl Dikta'ya karşı o trajik ayaklanışını, o yürek yakıcı yenilgisini anlatıyor.

Gerçi, oyunda yer, insan ve ülke isimleri takıştırma; ama konu derhal anlaşılacak kadar açık. Nitekim, çıkan bütün eleştirilerde de bu böylece belirtiliyor.

Ne var ki, o günlerin hızlı sosyalist gazetelerinden birisinde, hiç bir zaman sosyalist olamayacak, ama ün için her konuya belli açıdan ve belli klişelerden bakan, oldukça yeteneksiz bir eleştirmeci, neden sonra bir yazı döşeniyor ve piyesin «ırkçı, kafatasçı ve de Turancı» olduğunu ilân ediyor. Ve, öyle olsa sanki büyük bir suç ve leke imiş gibi, İdil-Ural, Kırım, Kafkas Türklerinin bağımsızlık ve özgürlüklerini savunduğunu - tam bir suçlama tonuyla - iddia ediyor.

Gülünç.. belki tiksindirici bir şey. Öyle veya böyle, üzerinde durmaya değmez. Biz de durmuyoruz. Ama ortaya, yüz kırıştırıp geçilemeyecek bir başka şey daha çıktı: Meğer bizim eleştirmeci, o günlerde, Tuzla'da, Piyade Okulu'nda imiş ve izinsizmiş. Yani oyunu görmesine imkân yok! Öyle yaz demişler, o da yazmış.

Öğrendik bunu ve kendisiyle bir araya geldiğimiz, radyo, dergi, dernek açık oturumlarında, tiyatro konusu tartışılırken, söze hep aynı sözlerle başlar olduk:

— «Tiyatro, seyircisi, yazarı, rejisörü, ışıkçısı, oyuncusu, eleştirmecisi ve öteki unsurları ile bir bütündür; seviyesi de bu bütünün ortalamasından başka bir şey olamaz. Bir yerdeki, görmediği oyun için iddialarla dolu eleştiri yazabilen eleştirmeciler çıka-

biliyor, orada sağlam bir tiyatro elbette beklenemez. Siz şimdi; «Olmaz öyle eleştirmeci» diyeceksiniz. Var; ben biliyorum. Tanıtayım: Kendisi işte burada: Takdim ederim.»

Haydi yallah, ortalık karışıyor, mikrofonlar kesiliyor, bantlar durduruluyordu. **«Bu sözler yayımlanamaz»** deniliyordu. Biz de cevap veriyorduk: **«Biliyorum; yayımlanamaz. Ama istedim ki, hiç değilse burada bulunanlar tanısın kendisini.»**

Ve bu böylece sürüp gitti. Ne zamana kadar mı? Onun adına, bir hanım tarafından özür dilenip, o mevsimde oynamakta olan aynı oyun için bir başka yazı yazacağı söylenene kadar.

Ekleyelim: Bu yazı yazıldı. Gerçi makale değildi, ama aynı gazetenin sanata ayrılan sütunlarında, aynı piyesin başarı ile oynamaya devam ettiğini bildiriyordu. Bir haberdi.

Tercüman, 1975

GERÇEKÇİLİK YUTTURMACASI

BÜYÜK Tiyatro Yazarı İonescu - galiba - Dünya Tiyatrolar Günü dolayısıyla «gerçek» denilen masala ver yansın etti; biz de çeyrek yüzyıl öncelerini hatırladık:

Edebiyatta gerçek denilen şeyi oldum olası sevememişimdir. Söz aramızda, gerçekçileri de öyle. Bu konuda ilk tartışmam, daha lise sıralarında, edebiyat hocamız Pertev Boratav'la, Hüseyin Rahmi Gürpınar yüzünden olmuştur. O gün, bugün anlayışımı değiştirtecek bir bilgi veya bir örnek, bir delil bulamadım: Gerçeğin yakalanamazlığına, ama - buna karşılık - üslûbun inandırıcılığına hâlâ inanırım: Ede-

biyatta gerçek olan üslûb'dur; bir başka söyleyişle de, yazarın insanları ve olayları, ilişkileri yorumlayışıdır, tek söyleyişle, yazarın kurduğu dünya'dır.

Çeyrek yüzyıldır taşıdığım ve yeri geldikçe yazdığım bu gerçeği, aşağı-yukarı aynen, İonescu gibi bir yazarda da görünce, ne yalan söyleyeyim, sevindim ve görüşüme, inanışıma daha bir güvendim.

Ama bu hikâyenin İonescu'dan çok çok daha önceleri karşılaştığım - veya bulduğum - örnekleri vardır; meselâ dev romancı Balzac'ın - daha önce de anlattığım - anektodu vardır:

Balzac, aralarında Maliye Nazırı'nın da bulunduğu bir sohbet toplantısında, en reel - gerçek - şeylerden, ihtimal borsa ve sebze hali fiatlarından konuşulurken, dan diye: «Gerçeğe dönelim beyler; Eugenie Grandét kiminle evlenecek?»

Eugenie Grandét, onun yazmakta olduğu romanın, uydurduğu kişisidir ve - elbette - gerçek onun hayatıdır. Her ne hâl ise. Yazıya «çeyrek yüzyıl öncelerini hatırladık» diye girmiştim. Biz de ona dönelim:

Edebiyat'a hikâye yazarlığı ile girmişimdir. 1947'den sonra çıkmaya başlayan bu - Oğlumuz gibi, Havuçlu Pilav Meselesi gibi, Buhran veya Ömer gibi - hikâyelerin konusu hep evlilikti, evdi, çocuklar ve eşlerdi.. «Küçük Dünya» dedikleri şey işte.

Ve ben bekârdım. Bunu da beni tanımayanlara veya yenice tanıyanlara, meselâ merhum Yusuf Ziya Ortaç'a bir türlü anlatamıyor, onları hiç evlenmemiş olduğuma inandıramıyordum.

Hele Ortaç, o sevimli, o cana yakın sıcacık gülümseyişleri ile nasıl da ısrar ederdi:

«Doğru söyle Buğra.. bir şey geçti başından, değil mi?».

Geçmemişti vallahi. Ben sadece inandığım, kafamda kurduğum evliliği, evi, kocayı, karıyı ve çocukları anlatıyordum. Yoksa, ne Hurrem olmuştu, ne Ömer, ne de Ayla. Ama benim gerçeğim elbette bunlardı.

Sonra zaman geçti, aynı şey Küçük Ağa için de başıma geldi. Konuştuklarımın çoğu, özellikle de benden epeyce yaşlı olanlar sormadan yapamıyorlardı:

«Kaç doğumlusunuz?».

1920'leri nasıl hatırlıyormuşum? Dahası da var: İstanbullu Hoca veya Çolak Salih şimdi ne yapıyorlar, ne haldeler?

Böyle durumlarda aklıma - ama mutlaka - Tolstoy'lar, Balzac'lar, Anatol France'lar, Dickens'ler gelir: Onlar Fransa İhtilâli'ni, eski Mısır'ı veya Napoleon'un Moskova Seferi'ni, anlattıkları gibi, adım adım ve kişi kişi izlemişler miydi?

Ve Rasnolnikof'lar, Netoçka Nezvenova'lar, Prens Mişikin'lerle daha buncası «gerçekten» yaşamışlar mı idi?

Değil elbette. Ama bizim besleyen, yücelten, arıtan, değerlendiren Gerçek Dünya'mızı onlar ve benzerleri kurmuyor mu? Edebiyat edebiyat ise, edebiyat medeniyet tarihlerinin baş ilgi konusu ise bu yüzden değil midir?

Öteki, yâni yutturmacıların eşya'dan, giyim kuşam'dan ve ağız taklitlerinden oluşan gerçek, yutturmacadan başka bir şey değildir.. hem de yutturmacanın en değersizi.

Çünkü fizik değişir, yıpranır, mahvolur. Ölümsüz olan düşüncedir, yorumdur, tasavvurdur, hayaldir.

Tercüman, 1975

TARIK BUĞRA İLE BİR KONUŞMA

— Bu yılın Millî Kültür Vakfı Edebiyat Armağanı'nı, Firavun İmanı adlı romanınızla siz kazandınız. Bu tür armağanların sanatçıya ve millî kültüre katkıları sizce nelerdir?

— Ödül'ü sırf ödül olduğu için önemsemeyi doğru bulmuyorum. Ödül'leri değerlendiren, önce ortaya konuş sebepleri sonra da seçim, yâni jürilerinin kararlarıdır. Bu sebeplerle bu kararlar kamuoyunca benimseniyor ve güvenilebilir bulunuyorsa ödül önemlidir; ancak o zaman sanata, sanatçıya, dolayısı ile de millî kültüre olumlu katkılarda bulunabilir:

Bugün, hemen hemen her ülkede, düzünelerle ödül vardır; ama bunların arasında sonuçları ilgi toplayanlar bütün dünyada üçü, bilemediniz beşi geçmez. Ünlü Nobel Ödülü bile, konu dışı tercihler yüzünden etkinliğini geniş çapta kaybetmiş bulunuyor. Sonuçları böyle tercihler ve kulis tarafından belirlenen ödüllerin, söylediğiniz yönde yarar değil, zarar verdiğine inanıyorum.

Ama - tekrar edeyim - en önemli nokta, ödülü ortaya koyanlarla jürilerin konunun - romansa romanın, şiirse şiirin; kısacası ne ise onun - kurallarını ve ölçülerini sağlam olarak bilmeleri, benimsemeleri ve bunlara hiçbir yan tercihle ihânet etmemeleridir. Aksi halde, iyi niyetler ve cömertlikler işe yaramıyor. Biz bunun çarpıcı bir örneğini daha geçen yıl gördük: Türkiye'ye göre astronomik sayılabilecek bir ödül, Türkiye'nin en güçlü reklâm ve propaganda

güçleri tarafından desteklendiği halde, onu kazanan esere ikinci baskı yaptırtamadı.

Ben bunu ölçü ve kuralların, ödülü ortaya koyanlarca da, jürisince de sağlam şekilde kavranamayışına bağlıyor, başlangıçta açıkladığım görüşe işte buradan varıyorum.

Dahası var: İnanç gruplarının çizgilerini keskinleştirdiği ve sınırlarını sertleştirdiği günümüzde ödüllerin ilgi çapı ve çerçevesinin de aynı sınırlar içinde kalması artık önlenememektedir. Artık bu ilginin yaygınlaşması ancak ve ancak grupların propaganda gücü ile orantılı olabilmektedir. Şunu demek istedim:

Ödül'ü koyanlar inançları ve anlayışları yönünde sanatçıya ve kültüre katkıda bulunmak için ödülle yetinmemeli, önce isabetli sonuçlar için, sonra da bu sonuçların propagandası için titizlik göstermeli, çaba harcamalıdır.

Burada, sorunuzla doğrudan doğruya ilgisi bulunmayan bir noktaya dokunmadan yapamayacağım:

İnanç ve anlayış grupları dedim. İnançları ve anlayışları bir ödül ile sınırlandıramayız. Artık bunların dergileri, dernekleri, sendikaları, ocakları, gazeteleri, yayınevleri, endüstride, ticarette, eğitim ve iş kesimlerinde kurum ve kuruluşları bulunmakta; kısacası mücadeleleri hayatın bütün yönlerinde sürdürülmektedir. Edebiyatın, sanatın, düşüncenin toplum ve Devlet kaderi üzerindeki ciddî rolü kavrandığına ve inkâr edilemeyeceğine göre söylediğim propaganda çabası inanç ve anlayışın bu çapında benimsenmelidir.

Söz bu noktaya gelince sitem önlenemiyor: Kurucularının ve yöneticilerinin değeri bilinen **Millî Kül-**

tür Vakfı'nın daha önceki ödülleri -ne kadar üzülsek yeridir- onun paralelindeki dergiler, gazeteler ve öteki kuruluşlar tarafından, değil gereğince, zerre kadar ilgi görmemiştir.

Bununla beraber, bu sözleri sadece sitem etmek için söylemedim; bu sözler, ödül'lerden beklenen sonucu sağlamanın bir başka şartını anlatmak istiyor.

Bunların hepsini bir yana bırakıp da konuyu soyut olarak ele alacak olursak, derim ki;

Sanata, sanatçıya ve kültüre katkı bakımından, **ödül**'ler, genç yetenekleri özendirdiği için.. sanatçılara şevk verdiği için.. en önemlisi de, konuya ve konunun değerli örneklerine ilgi çektiği, yeni ilgiler kazandırdığı için yararlıdır. En önemlisi dedim; gerçekten de en önemlisi budur, zira ödül'ün sanatçıya kazandıracağı şey veya şeyler bunun, yâni değerli bir sanat eserinin onunla ilgilenenlere kazandırdığının yanında devede kulaktır: Asıl kazanan okunan değil, okuyandır.

— Günümüzde Türk romanının meseleleri sık tartışılan bir konu. Sizce romanımızın bugünkü durumu ve ana meseleleri nelerdir?

— Dünya'nın en büyük romanlarından birisi olan Rus Romanı'nı Rusya'da devlet zoruyla kemire kemire tüketen derdin tehdidi Türk Romanı'nın en büyük meselesidir; bu da «politika»dan başka bir şey değildir. Sık sık tekrarlarım: Bir romancı, bir bilim adamı gibi, objektif olabilmeli, olaylara ve özellikle de insanlara bağımsız ve hür bir kafa ile bakabilmelidir. Olayları ve insanları peşin hükümlerimizin, yandaşlıklarımızın kalıplarına dökmek veya onların elbiselerini giydirmek bize belki bir şeyler kazandırabilir; ama roman'ın canına okur. Politika bi-

zim roman kaabiliyetlerimize ün vermiş, para vermiş, bunun karşılığı olarak da asıl başarılarını engellemiştir.

Bunun dışında Türk Romanı'nın bir şanssızlığı da, Türkiye'de sağlam bir tarih kültürünün ve romancıya büyük güç katan felsefe, sosyoloji, psikoloji bilimlerinin geleneğinin bulunmayışıdır. Ama, bu demek değildir ki, Türkiye'de roman ve romancılar yoktur. Aksine, ben edebiyatımıza girişinden pek az sonra Türkçe'de -gerçek anlamıyla- büyük romanlar yazıldığını biliyorum. Bunlar yazılmaktadır da. Çünkü roman, bir bakıma ve bir çapta da kişiye bağlı bir yetenektir. Bugün için bir Türk Romanı'ndan söz edilmese de, güzel ve değerli Türk romanları, hattâ romancıları bulunduğunu rahat rahat söyleyebiliriz.

— «Küçük Ağa» dizisiyle Kurtuluş Savaşı'na bu konuyu işleyen diğer eserlerden farklı bir yaklaşımınız olmuştur. «Firavun İmanı'nda Milli Mücadele kadrosunun zaferden sonraki iç çekişmelerini ele alıyorsunuz. Bu bakımdan eserinizin getirdiği yorum ne olmuştur?

— Hiç bir romanımı özel bir yorumlama veya belli bir yoruma varmak için yazmadım. Yazarın ilgi duyduğu konular vardır; bunlar, her şeyden önce, hattâ sadece, roman olmalıdır. Yorum onlar romanlaşırken oluşur. Yazarın -hiç değilse kendim için iddia edebilirim- bir yorum veya bir yargı için işe başlaması romana ihanettir. Gelişmenin tabiiliğini mutlaka bozan, hayatı ve insanları yozlaştıran bir yanılgıdır bu. Bir yorum aramak isteyenlerin ve bulduklarına inananların haklarına dokunmadan söylüyorum; **Firavun İmanı,** daha önce yazılan **Küçük**

Ağa'daki oluşumun beşinci perdesidir; bir trajedinin değilse bile, bazı trajik kaderlerin Türkiye'yi derinden ilgilendiren hikâyesidir.

Onda yiğitlikler, dürüstlükler, kahramanlıklar, temizlikler ve kalleşlikler, çıkarcılıklar dalavereler anlatılır. Yorum okuyucunundur.

— Tarihî roman kavramı veya roman-tarih münasebetinde sanatçının kişilere ve olaylara karşı takınacağı tavır sizce nasıl olmalıdır?

— İkinci sorunuza cevap vermeye çalışırken söyledim: Objektif, tarafsız. Hür ve bağımsız bir kafa ile. Peşin hükümlere ve inanç veya görüş paraleline sokmaya kalkışmadan. Kişileri ve olayları anlamaya çalışarak.

Yazarın burada -ve genel olarak- sübjektiflik hakkı konu ve kişi seçiminden öteye gitmemelidir derim.

— Öncelikle kendi eserlerinizi basmak üzere bir yayınevi kurma teşebbüsünde bulunduğunuzu haber aldık. Sizi bu teşebbüse götüren sebepler nelerdir? Ne gibi eserler basmayı ve Türk kültürüne ne şekilde katkıda bulunmayı düşünüyorsunuz?

— **Yol Yayınevi**'ni, söylediğiniz gibi, öncelikle kendi eserlerimi basmak için kurdum. Sebep de şu: **Küçük Ağa** kısa sürede dördüncü baskısını da bitirdi. **İbiş'in Rüyası**'nın üçüncü baskısı şu günlerde **Kervan** tarafından çıkarılmak üzere. **Firavun İmanı**'nın ilk baskısı çıktığı yıl tükenmişti. Ve yayımcılarım dönüp dolaşıp bu romanlarım üzerinde duruyor, öteki kitaplarım için, âdeta bunların satmayacağı döne-

mi bekliyorlardı. O hale gelmişti ki, ben sanki başka roman yazmamış, hikâyeleri -dört baskı yapmalarına rağmen- olmamış, piyesleri oynanmamış birisiydim. Bir cesaret, bir dost desteği ve teşviki, girdim bu işe. Bir sebep de, Türkiye'de artık dağıtım meselesinin çözümlenmiş bulunması ve **ANDA** gibi dürüst, sağlam ve başarılı kuruluşların bulunuşudur.

Umduğum sonucu alabilirsem, fazla beklemeden, ne olduğu bilinen sanat ve düşünce dünyama uygun her çeşit eseri, yazarları ünlü, ünsüz demeden basmak istiyorum.

Hisar, 1978

İÇİNDEKİLER

Önsöz 5

TÜRKÇE DEYİP GEÇTİKLERİ

Atatürk ve Türkçe / 10 Kasım 1974 Tercüman-İnci 11
Türkçenin Kaderi / 20 Temmuz 1953 Milliyet 14
«Dil Yâresini..» / 25 Ekim 1953 Milliyet 15
«Kalan Sağlar» / 28 Eylül 1967 Y. İstanbul 17
En Büyük Tehlike: Okumak / 1969 Tercüman 21
Anayasa ve TRT Türkçesi / 15 Mart 1969 Tercüman ... 25
Kiralık Kaatiller / 4 Nisan 1969 Tercüman 28
Anadilimiz Adına / 7 Temmuz 1969 Tercüman 32
En Kalleş Bölücülük / 8 Temmuz 1969 Tercüman 34
Şarlatanlar Kurumu / 9 Temmuz 1969 Tercüman 36
TRT - TDK Uzlaşması / 12 Temmuz 1969 Tercüman ... 38
Kelimeleri Sorguya Çekmek / 13 Şubat 1970 İst. Ticaret 40
Odun Neler Yapar / 6 Ekim 1970 Tercüman-İnci 44
Kelimelerdeki Büyü / 31 Mart 1971 Tercüman 46
Türk Dil Kurumu ve Türkçe / 8 Ağst. 1971 Tercüman ... 49
Tavla Bilir misiniz? / 23 Ekim 1971 Tercüman 51
Türkçe / 1972 Tercüman 53
Elbette Türkçe / 1972 Tercüman 55
Hakim'e, Yargıç'a Dair / 30 Nisan 1972 Tercüman 57
Türkçe'nin Sırtından... / 29 Haziran 1972 Tercüman ... 60
Mecbur musunuz? / 6 Temmuz 1972 Tercüman 62

Nasıl Birleştireceksiniz? / 7 Temmuz 1972 Tercüman ... 64
Büyük Günah / 15 Temmuz 1972 Tercüman 66
Züppelik / 3 Kasım 1972 Tercüman 68
Gebdoğsal / 17 Mayıs 1973 Tercüman 70
Biraz Çenemiz Yorulsun / 22 Mayıs 1973 Tercüman ... 72
Kültür İşleri «1» / 4 Temmuz 1973 Tercüman 74
Kültür İşleri «2» / 5 Temmuz 1973 Tercüman 76
Kolay'ın Faturası / 9 Ağustos 1973 Tercüman 78
Türkçemiz «1» / 21 Ocak 1974 Tercüman 80
Türkçemiz «2» / 22 Ocak 1974 Tercüman 82
Dil Yâresini.. / 11 Mart 1974 Tercüman 83
Türkçe Deyip Geçtikleri / 14 Mart 1974 Tercüman 85
Cenab Şahabeddin / 13 Şubat 1952 Milliyot 88
Türkçe'den Söz Etmek / 30 Eylül 1974 Tercüman 90
Türkçe'nin Alınyazısı / 14 Şubat 1975 Tercüman 92
İncir Aliye İle Tatar Rukiye / 14 Mart 1976 Tercüman... 94
Akıl Almaz Çelişkiler / 21 Mart 1976 Tercüman 96
Diline Sahip Çıkmayan / 28 Mart 1976 Tercüman 99
Posta Kutusu / 30 Nisan 1976 Tercüman 101
Öztürkçe Masalı / Şubat 1967 Hisar 102
T.D.K.'nın Otopsisi / Nisan 1967 Hisar 106
T.D.K.'nın Otopsisi / Temmuz 1967 Hisar 110
Dil Oyunları / Eylül 1967 Hisar 113
Biraz Utanmaz mısınız? / Eylül 1967 Hisar 116
Türkçeyi Sevmek / Ekim 1967 Hisar 120
Arıcıların Zaferi / Ocak 1969 Hisar 123
Kelimeleri Sorguya Çekmek / Mart 1970 Hisar 126

BİR DE SANAT VARDI

Kül Tablasını Yazmak / 14 Ocak 1970 Tercüman 133
Mevlânâ Hippy miydi? / 27 Ocak 1970 Tercüman 135
Sülükler / 7 Mart 1970 Tercüman 137
Sanat - Medeniyet - Politika / 9 Mart 1970 Tercüman ... 139
Sanat - Politika / 10 Mart 1970 Tercüman 141
Bir de Sanat Vardı / 22 Haziran 1970 Tercüman 143
Sanat... Ne İçin? / 29 Temmuz 1970 Tercüman 145

Şiir.. Çetin İş!.. / 5 Ağustos 1970 Tercüman 147
Yarışmalar, Jüriler,
Ödüller ve Ünlüler / 29 Eylül 1970 Tercüman-İnci... 149
Edebiyat ve Din / 1970 Tercüman-İnci 152
Nobel - 70 / 27 Ekim 1970 Tercüman-İnci 154
Edebiyat ve Müzik / 10 Aralık 1970 Tercüman-İnci ... 156
Kültür ve Devrim / 14 Şubat 1971 Tercüman 158
İnsanları Sevmek / 17 Şubat 1971 Tercüman 160
Niçin Sanat / 3 Mart 1971 Tercüman 161
İstiklâl Marşı / 13 Mart 1971 Tercüman 163
Anketler, Röportajlar,
Açık Oturumlar / 23 Nisan 1971 Tercüman 165
Asalaklar / 20 Mayıs 1971 Tercüman-İnci 167
Kocabebekler İçin... / 22 Ağustos 1971 Tercüman 170
Yunus'u Hak Etmek / 7 Eylül 1971 Tercüman 172
Yunus'dan Konuşalım / 9 Eylül 1971 Tercüman 174
Aydınlar Engeli / 20 Eylül 1971 Tercüman 176
Yeni'lerin Hakkı / 8 Şubat 1972 Tercüman 178
Şöhretin Bedeli / 20 Eylül 1972 Tercüman 179
Okumak... Kitap Okumak / 15 Ekim 1972 Tercüman ... 181
İyi Kitap Okumak / 16 Ekim 1972 Tercüman 184
Münazaralar, Sorular / 9 Aralık 1972 Tercüman 186
Dergiler Niçin Satmaz? / 4 Ocak 1973 Tercüman 188
Emeğin Onuru / 7 Nisan 1973 Tercüman 190
Kar Musikisi / 23 Nisan 1973 Tercüman 192
Yasak Kitap / 5 Ağustos 1973 Tercüman 194
Musikî Ruhun... / 25 Ağustos 1973 Tercüman 196
Mantar Tarlasına Döndü / 22 Eylül 1973 Tercüman ... 198
Mevlânâ İçin / 16 Aralık 1973 Tercüman 200
Tenkid'e Dair / 8 Ocak 1974 Tercüman 202
«Tekrarlarla...» / 19 Ocak 1974 Tercüman 204
Başka Başka Açılar / 11 Şubat 1974 Tercüman 206
Soljenitsin'i Yaşatmak / 17 Şubat 1974 Tercüman 208
Çağın Olayı / 20 Şubat 1974 Tercüman 210
Nerkisler / 6 Mart 1974 Tercüman 212
«...Ne Yaptın Gençliğini?» / 17 Mart 1974 Tercüman ... 214
Beş, On İsim, Beş, On Kitap / 10 Nisan 1974 Tercüman... 216

Örnekleriyle.. / 26 Haziran 1974 Tercüman 218
İnönü Armağanı / 19 Ocak 1975 Tercüman 220
Sanatçı ve Politika / 31 Ağustos 1975 Tercüman 223
Öte - Beri / 9 Kasım 1975 Tercüman 225
Rahmetle Anmak / 18 Aralık 1975 Tercüman 227
Minicik Bir Armağan
ve Kocaman Bir Olay / 20 Aralık 1975 Tercüman ... 229
Örnek Seçimi / 1975 Tercüman 231
Sanatçı Dedikleri / 1976 Tercüman 233
Kültür Bakanlığı / 2 Mayıs 1976 Tercüman 236
Mektup / 1976 Tercüman 238
Kazları Bağırtmadan Yolmak / 8 Ağst. 1976 Tercüman 240
Kaptırıp Gitmek / 19 Eylül 1976 Tercüman 244
Övmeye, Yermeye Dâir / 23 Ocak 1977 Tercüman 247
Sanatsız, Edebiyatsız / 11 Aralık 1977 Tercüman 251
Seviye / 12 Mart 1978 Tercüman 254
Gökyüzü, Yeryüzü / 22 Ocak 1978 Tercüman 257
Şiir'e Miir'e Dâir / 6 Ağustos 1978 Tercüman 261
Özendirme / 17 Aralık 1978 Tercüman 265
Şikâyet / 24 Ağustos 1952 Tercüman 268
Tavur / 27 Eylül 1952 Tercüman 269
Çalışmak / 5 Aralık 1952 Tercüman 271
Tenkid Yazıları / 10 Aralık 1951 Tercüman 273
Yeni Resim / 2 Ekim 1951 Tercüman 275
Fayda Meselesi 277
Övünme'ler / 20 Haziran 1952 Tercüman 280
Düşman Kazanma Sanatı / 12 Mart 1952 Tercüman ... 282
Düşmanlık / 4 Haziran 1952 Tercüman 284
Kimseyi Beğenmemek / 4 Mayıs 1952 Tercüman 286
Kıskançlık Üzerine / 27 Ekim 1952 Tercüman 289
Bedbinliğe, Nikbinliğe Dâir / 4 Ocak 1953 Tercüman... 291
Tiyatro Tenkidi / 28 Nisan 1953 Tercüman 292
Barbarlık / Kasım 1966 Hisar 294
Tasma Seçimi / Ocak 1967 Hisar 296
Kısırlar ve Kısırlıklar Üstüne / Mart 1967 Hisar 299
Doğu'ya, Batı'ya, Batu'ya Dâir / Nisan 1967 Hisar 302
Sanatçı Hürriyeti / Haziran 1967 Hisar 305

Dedi Bana, Dedim Ona / Haziran 1967 Hisar 307
Gezi Edebiyatı / Ağustos 1967 Hisar 312
Bulanlar ve Satanlar / Ağustos 1967 Hisar 314
Eğitime, Yalana
ve Yazarlara Dâir / Ekim 1968 Hisar 318
50 Kitap / Ekim 1968 Hisar 320
Hakîki Savaş'a Çağrı / Ekim 1969 Hisar 324

HER YAZARA BİR YASA

Yazmak veya Yazmamak / 23 Mart 1971 Tercüman-İnci 331
Bir Gence / 11 Ocak 1972 Tercüman 331
Başlamak... Bitirmek / 6 Haziran 1972 Tercüman 336
Her Yazara Bir Yasa / 30 Haziran 1974 Tercüman ... 338
Kâğıt Yırtılabilen
Bir Nesnedir / 14 Temmuz 1974 Tercüman 341
Ancak Görmezsin / 20 Ekim 1974 Tercüman 344
Yazmak / 12 Şubat 1974 Tercüman 345
Nedir ve Niçin Yazıldı / 4 Mayıs 1974 Tercüman 348
Ahmed Haşim / 7 Haziran 1949 Yeni Sabah 350
Eski Defterler / 2 Haziran 1974 Tercüman 353
Patronlar / 10 Haziran 1974 Tercüman 355
Ötelerden / 16 Haziran 1974 Tercüman 358
Ahır'da Yatırmak / 29 Eylül 1974 Tercüman 360
Küllük / 6 Ekim 1974 Tercüman 362
Dergi Çıkarmak / 3 Kasım 1974 Tercüman 364
Yeni Cami / 22 Haziran 1975 Tercüman 366
Atatürk Düşmanı / 10 Temmuz 1975 Tercüman 369
Çamların Altında / 22 Temmuz 1975 Tercüman 371
Yola Çıkarken / 14 Eylül 1975 Tercüman 373
Bölük Pörçük Hatıralar / 21 Eylül 1975 Tercüman ... 375
Dayak Cennet'ten Çıkmadır / 28 Eylül 1975 Tercüman 379
İlk Kitabın Hikâyesi / 5 Ekim 1975 Tercüman 384
Maalesef / 12 Ekim 1975 Tercüman 387
Seçme'nin Sorumluluğu / 19 Ekim 1975 Tercüman ... 389
İhanet İkizi / 26 Ekim 1975 Tercüman 393
Küpe Girmeden / 2 Kasım 1975 Tercüman 396

Bir Eleştiri Hikâyesi / 7 Aralık 1975 Tercüman 398
Gerçekçilik Yutturmacası / 9 Mayıs 1975 Tercüman ... 401
Tarık Buğra İle Bir Konuşma / Mayıs 1978 Hisar 404

İÇİNDEKİLER 411

Elinizdeki kitap Tarık Buğra'nın Türk Edebiyatı ile Türkçe üzerindeki düşünce ve görüşlerini vermektedir. Yazıları yayımlandıkları tarihlere dikkat ederek okuyacak olanlar Buğra'nın meseleleri bulan, onları tartışmaya açan, düşüncelere sunan bir yazar olduğunu da göreceklerdir. Romanlarında, hikâyelerinde, piyeslerinde alışılmışlardan, bilinenlerden, beylik'ten titizlikle kaçan yazarın, bu kişiliğini denemelerinde de koruduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bir dil ve edebiyat ustasının bu konulardaki görüş ve düşüncelerinin geniş bir ilgi uyandıracağına inanıyoruz.

Buğra, bu kitapta, ayrıca, yıllar boyu edindiği yazarlık ilkelerini de, genç yazarlara açıklamaktadır. Eserin bu yönden de yararlı olacağına inanıyoruz.

